

T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ BİLİM DALI

KA'B b. 'UCRE'NİN HAYATI VE RİVAYETLERİ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Muhammed Bilal İSLAM

KOCAELİ 2025

T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ BİLİM DALI

KA'B b. 'UCRE'NİN HAYATI VE RİVAYETLERİ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Muhammed Bilal İSLAM

Doç. Dr. Mehmet AYHAN

KOCAELİ 2025

**T.C. KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ BİLİM DALI**

KA'B b. 'UCRE'NİN HAYATI VE RİVAYETLERİ

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Tezi Hazırlayan: Muhammed Bilal İSLAM

Tezin Kabul Edildiği Enstitü Yönetim Kurulu Karar ve No: 27.06.2025-26

KOCAELİ 2025

ÖNSÖZ

İslam dini, toplumsal cehalet ve ahlaki çöküntünün yaygın olduğu bir dönemde vahyin öncülüğü ve Hz. Peygamber'in (s.a.v.) rehberliğinde insanlığı yeniden hakikat ile buluşturmuştur. Bu sürecin doğrudan tanıkları ve en yakın takipçileri sahâbe neslidir. Sahâbe, Kurân'dan sonra dinin ikinci kaynağı olan sünnetin gelecek nesillere doğru bir biçimde aktarılmasında kilit rol oynamış, isnad zincirinin en güvenli ve adil halkasını oluşturmuştur. Bununla birlikte Kur'ân-ı Kerîm'in ve Hz. Peygamber'in (s.a.v.) birebir muhatapları olan bu nesil, hadislerin vürud sebeplerinin bilinmesi ve hükme dönüşmesinde önemli bir rol üstlenmiştir. Bu sebeple sahâbenin hayatlarını ve rivâyet ettikleri hadisleri incelemek hadis ilmi açısından son derece önemlidir.

Sahâbenin İslam dinindeki konumu ve ilmî mirasa katkılarında hareketle hazırlanan bu çalışmada Ka'b b. 'Ucre'nin hayatı ve rivayetleri ele alınmıştır. Özellikle Hudeybiye'de ihram hâlindeyken yaşadığı sağlık sorunu sebebiyle gelişen fidye rivayeti, önemi ve etkileri bakımından detaylıca incelenmiştir. Bu çalışma üç ana bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde, Kâ'b b. 'Ucre'nin hayatı ele alınmış; ismi, künyesi, doğum yeri ve zamanı, İslam'la tanışması, ahlaki, ilmî yönü ve vefatına dair bilgiler sunulmuştur. İkinci bölümde Kâ'b b. 'Ucre'nin, hadis ilmindeki yeri, hocaları ve talebelerine yer verilmiştir. Üçüncü bölümde ise rivayetleri sistematik bir biçimde değerlendirilmiştir. Sonuç kısmında ise çalışmada ulaşılan tespitlere yer verilmiştir. Bizi bu çalışmaya sevk eden başlıca sebep, Ka'b b. 'Ucre'nin hayatı ve rivayetlerini bir arada toplayıp değerlendiren bir çalışmanın olmamasıdır.

Bu çalışmamın her sürecinde bilgi, tecrübe ve yönlendirmeleriyle bana her daim destek olan kıymetli danışmanım Doç. Dr. Mehmet AYHAN'a en içten teşekkürlerimi sunarım. Ayrıca bu süreçte bana desteğini esirgemeyen Prof. Dr. Yusuf Ziya KESKİN, Dr. Öğr. Üyesi Reşat Ahmet AĞAOĞLU ve Doç. Dr. Hüseyin OKUR hocalarıma, çalışmamı okuyarak eleştiri ve katkıda bulunan değerli meslektaşım Safer SUN ve ilim yolculuğumda rehberlik eden tüm üstad ve hocalarıma şükranlarımı arz ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	IV
İÇİNDEKİLER.....	V
ÖZET	VIII
ABSTRACT	IX
KISALTMALAR.....	X
GİRİŞ.....	1
ÇALIŞMANIN KAPSAMI.....	1
ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ	1
ÇALIŞMANIN KAYNAKLARI.....	3

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KA'B b. UCRE'NİN HAYATI	4
1.1. İsmi ve Nesebi.....	4
1.2. Künyesi.....	5
1.3. Doğum Yeri ve Tarihi.....	5
1.4. Müslüman Oluşu	6
1.5. Ailesi	7
1.6. Evlatları.....	8
1. İshâk b. Ka'b b. Ucre	8
2. Muhammed b. Ka'b b. Ucre	9
3. Rabi' b. Ka'b b. Ucre.....	9
4. Zeynep bint Ka'b b. Ucre	10
5. Sa'd b. Ka'b b. Ucre	10
6. Abdülmelik b. Ka'b b. Ucre	11
7. Beşîr b. Ka'b b. Ucre	11
1.7. Şahsiyeti	12
1.8. Vefatı	15

İKİNCİ BÖLÜM

2. HADİS İLMİNDEKİ YERİ.....	16
2.1. Hocaları.....	16
2.2. Talebeleri	17

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. KA'B B. UCRE'NİN RİVAYETLERİ	21
3.1. Rivayetlerin Kaynaklara İntikali	21
3.2. Muhteva Değerlendirmesi	22

3.3. Hac ve Umre Hükümleri	25
1. Birinci hadis: Fidyeye Rivayeti	25
2. İkinci Hadis: İhramlıken Deve Yumurtası Kırmının Fidyesi	111
3.4. NAMAZ VE NAMAZLA İLGİLİ HÜKÜMLER	112
1. Üçüncü Hadis: Mescitte elleri birbirine geçirmek.....	112
2. Dördüncü Hadis: Namazdan Sonra Tesbihatın Fazileti	114
3. Beşinci Hadis: İlk Cuma Namazı	115
4. Altıncı Hadis: Hutbenin Ayakta Verilmesi Gerekliği.....	116
5. Yedinci Hadis: Seferde Namazın Kısaltılması.....	117
6. Sekizinci Hadis: Akşam Namazından Sonra Sünnetin Evde Kılınması	118
7. Dokuzuncu Hadis: Namaz Vakitlerine Riâyet Etmenin Fazileti.....	120
8. Onuncu Hadis: Kuba Mescidinde Namaz Kılanın Umre Sevabı Alması	121
9. On Birinci Hadis: Ka'b b. Mâlik'in Tövbesinden Sonra İki Rekât Namaz.....	121
10. On İkinci: Kerahat Vaktinde Kaza Namazı Kılınması.....	122
11. On Üçüncü: Bayram Namazından Önce Nafile Kılınması.....	123
12. On Dördüncü Hadis: Kerahat Vaktinde Tilavet Secdesi Yapmak.....	124
3.5. ABDEST VE TEMİZLİK	124
On Beşinci: Mest ve Sarık Üzerine Mest Etmek.....	124
3.6. DUA, SALAVAT VE ZİKİR.....	126
1. On Altıncı: Hz. Peygamber'e Salavat Getirme Şekli	126
2. On Yedinci Hadis: Hz. Peygamber'in Minberde "Âmin" Dediği Dualar.....	130
3. On Sekizinci Hadis: Üç İhlas Okumanın Kur'an Okumaya Eşdeğer Olması	132
4. On Dokuzuncu Hadis: Hz. Peygamber'in Seriyenin Dönüşüne Şükretmesi.....	133
5. Yirminci Hadis: Mescide Giriş ve Çıkışlarda Dua	133
3.7. SİYASET VE YÖNETİCİLİK	134
1. Yirmi Birinci Hadis: Zalim Yöneticilere Yardım Etmemek	134
2. Yirmi İkinci Hadis: Başkan Olanların Kıyametteki Sorumluluğu.....	136
3. Yirmi Üçüncü Hadis: Kureyşli Emirlerin Yönetime Layık Olması	137
4. Yirmi Dördüncü Hadis: Hz. Osman'ın Fitne Zamanı Hidayet Üzere Olacağı Müjdesi	137
3.8. CİHAD, ŞEHİTLİK VE ALLAH YOLUNDA MÜCADELE	139
1. Yirmi Beşinci Hadis: Sınır Nöbetinin Fazileti.....	139
2. Yirmi Altıncı Hadis: Şehitliğin Fazileti.....	140
3. Yirmi Yedinci Hadis: Allah Yolunda Öldürülenin Ahiretteki Durumu.....	141
4. Yirmi Sekizinci Birinci Hadis: İslam Yolunda Saç Ağartmanın Fazileti.....	142
3.9. SOSYAL YARDIMLAŞMA VE AHLÂK.....	143
1. Yirmi Dokuzuncu Hadis: Müminin Sıkıntısını Giderenin Ahiretteki Karşılığı... ..	143
2. Otuzuncu Hadis: Borçluyu Gözetenin Allah'ın Gölgesinde Olması	144

3. Otuz Birinci Hadis: Hasta Ziyaretinin Fazileti	145
4. Otuz İkinci Hadis: Dünya ve Ahiret Ehlinin En Güzel Ahlakı	145
5. Otuz Üçüncü Hadis: Gösteriş ve Övünenin Şeytan Yolunda Olması	146
6. Otuz Dördüncü Hadis: Hz. Ali'ye Sövmekten Sakındırma	147
7. Otuz Beşinci Hadis: Ka'b b. Ucre'nin Hz. Peygambere Duyduğu Sevgisi	148
8. Otuz Altıncı Hadis: Kapların Eceli ve Cariyeye Vurmamak	149
3.10. AİLE VE NİKÂH HÜKÜMLERİ.....	150
1. Otuz Yedinci Hadis: Süt Kardeş ile Nikahlanmanın Helal Olmadığı	150
2. Otuz Sekizinci Hadis: Hz. Peygamber'in Alaca Hastalıklı Kadını Boşaması	151
3. Otuz Dokuzuncu Hadis: Genç Kızla Evlenme Tavsiyesi	152
.3.11 ASHAB VE FAZİLETİ.....	153
Kırkıncı Hadis: Ensar, Muhacir ve Benî Haşim'in Peygambere Yakınlık Münakaşası 153	
3.12. AHİRET VE KIYAMET	155
1. Kırk Birinci Hadis: Cennetlik Erkek ve Kadınların Özellikleri	155
2. Kırk İkinci Hadis: Kadir Gecesinde Unutturulup Tek Gecelerde Aranması	156
3. Kırk Üçüncü Hadis: Cenazeye Yönelik Şahitliğin Ahiretteki Etkisi	157
4. Kırk Dördüncü Hadis: Kıyamet Alametleri	158
3.13. KURÂN VE TEFSİR.....	158
1. Kırk Beşinci Hadis: Tefsir 1	158
2. Kırk Altıncı Hadis: Tefsir 2	159
3. Kırk Yedinci Hadis: Tefsir 3	160
3.14. MESCİD, EZAN VE CEMAAT	160
Kırk Sekizinci Hadis: Ezanı Duyan Âmânın Bile Cemaate Katılması Gerektiği	160
3.15. ŞEFAAT	162
Kırk Dokuzuncu Hadis: Şefaatin Büyük Günah Sahiplerine Tahsis Edilmesi.....	162
3.16. ŞEHİRLERİN FAZİLETİ.....	162
1. Ellinci Hadis: Kazvin Şehrinin Fazileti	162
.3.17 YEMEK ADABI	164
Elli Birinci Hadis: Hz. Peygamberin Üç Parmakla Yemek Yemesi	164
SONUÇ	165
KAYNAKÇA	167

ÖZET

Bu çalışmamızda, 22 yaşlarında Müslüman olmuş ve Rıdvan biatına katılmış Medineli Sahâbi Ka'b b. 'Ucre'nin hayatı ve rivayetleri ele alınmıştır. Bir kısmı *Kütüb-i sitte*'de bulunan toplamda 51 rivayeti, sened ve metin açısından incelenmiş ve kısaca değerlendirilmiştir. Özellikle Hudeybiye'de başından geçen hâdise ve İslam tarihinde kendisiyle meşhur olan fidye rivayeti çalışmamızı daha özgün bir hale getirmiştir. Bu sebeple İslam Hukukuna önemli katkılar sunan ve temsil kabiliyeti yüksek olan fidye rivayeti tüm tarikleri ile ele alınmıştır. Bu çalışma, sahâbî Ka'b b. 'Ucre'nin hayatı ve rivayetlerini ele almaktadır. Giriş bölümünde çalışmanın amacı, kapsamı ve yöntemi açıklanmıştır. Birinci bölümde biyografik bilgiler sistematik olarak sunulmuş, ailesine ve hadis alanına katkılarına da kısaca değinilmiştir. İkinci bölümde râvîlik yönü, hocaları ve talebeleri ele alınmıştır. Üçüncü bölümde ise "fidye hadisi" başta olmak üzere rivayetleri sened ve metin açısından değerlendirilmiştir. Sonuç kısmında ulaşılan bulgular özetlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Hadis, Sahâbe, Ka'b b. 'Ucre fidye Hadisi, Hudeybiye.

ABSTRACT

This study focuses on the life and narrations of Ka‘b b. ‘Ujra, a Companion from Medina who converted to Islam around the age of 22 and participated in the Pledge of al-Ridwān. A total of 51 narrations, some of which are found in the Kutub al-Sittah, have been analyzed in terms of their chains of transmission (isnād) and textual content (matn), and briefly evaluated. The incident he experienced at al-Hudaybiyyah and the well-known narration of fidya (expiation), which has made him prominent in Islamic history, give this study a distinctive character. For this reason, the fidya narration—considered to have significant implications for Islamic law and recognized for its representative value—has been examined in all its variants. The study consists of an introduction, three main chapters, and a conclusion. The introduction outlines the scope, sources, and methodology of the research. The first chapter presents detailed and systematic information gathered from biographical, historical, and sīrah sources regarding Ka‘b b. ‘Ujra’s name, lineage, nicknames, conversion to Islam, family, the battles he participated in, and his social and scholarly character. Additionally, since seven of his children and most of his grandchildren narrated hadiths from him, and because of the family’s contributions to the field of hadith, brief attention is also given to his family members. The second chapter explores Ka‘b b. ‘Ujra’s place in hadith studies, including his teachers and students. The third chapter primarily deals with all the variants of the fidya narration—through which Ka‘b became renowned—analyzed in terms of isnād and matn within the context of the Kutub al-Tis‘ah. His other narrations are also evaluated briefly, categorized by subject. Finally, the conclusion presents the findings of the study.

Keywords: Hadith, Ka‘b b. ‘Ujra, Companions, Fidya Hadith, Ḥudaybiyya.

KISALTMALAR

a.mlf.	: aynı müellif
b.	: bin
b.y.	: Basım yeri yok
bk.	: bakınız
Hz.	: Hazreti
No.	: Numara
ö.	: Ölüm tarihi
r.a.	: Radıyallahu anh
r.anhâ	: Radıyallahu anhâ
s.a.v.	: Sallallâhü aleyhi ve sellem
T.C.	: Türkiye Cumhuriyeti
thk.	: Tahkik eden
v.d.	: Ve diğerleri
vb.	: Ve benzeri

GİRİŞ

H.z. Peygamber'in (s.a.v.) güzel ahlakıyla ahlaklanmış, onun ilminden istifade etmiş olan sahâbe, İslam dininin doğru ve sağlıklı bir şekilde anlaşılmasında gelecek nesiller için bir mihenk taşı konumundadır. Onlar, H.z. Peygamber'in (s.a.v.) mirası olan sünnetin bize ulaşmasındaki en sağlam halkalardır. Bu sahâbilerden biri de hayatını ve rivayetlerini ele aldığımız Ka'b b. 'Ucre'dir.¹ Birçok alanda ve bir kısmı *Kütüb-i sitte* gibi temel hadis kaynaklarında geçen toplamda 51 hadis rivayet etmiştir.

ÇALIŞMANIN KAPSAMI

Bu çalışma, sahâbî Ka'b b. Ucre'nin hayatı ve rivayetlerini kapsamlı biçimde ele almayı amaçlamaktadır. Öncelikle onun biyografisi çerçevesinde nesebi, yaşadığı dönem, ilmî yönü ve H.z. Peygamber ile olan ilişkisi gibi temel unsurlar incelenecek; ardından rivayet faaliyeti değerlendirilecektir. Ayrıca, Ka'b b. 'Ucre'nin yedi evlâdından altısının kendisinden hadis rivayet ettiği tespit edilmiş olup, bu şahısların hadis sahasına katkıları da kısaca değerlendirilecektir. Çalışmanın merkezî kısmını ise, Ka'b b. 'Ucre'nin kendisine nispet edilen rivayetlerin sened ve metin açısından analizi oluşturmaktadır. Bu bağlamda, özellikle "fidye" hadisi, *Kütüb-i tis'a* çerçevesinde tüm tarikleriyle birlikte ele alınacak; râvîlerin cerh ve ta'dil durumları dikkate alınarak geniş bir sened değerlendirmesi yapılacaktır.

ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ

Ka'b b. 'Ucre'nin hayatına dair veriler, başta tabakât, siyer ve tarih literatürü olmak üzere klasik kaynaklardan elde edilerek sistematik bir biçimde derlenecek ve analiz edilecektir. Rivayetleri, hadis kaynaklarındaki yerleri ve bu kaynaklara intikal süreçleri incelenecek; sened ve metin açısından değerlendirmelere tâbi tutulacaktır. Özellikle İslam tarihindeki bilinirliği ve fikhî yansımaları bakımından öne çıkan "fidye hadisi", *Kütüb-i tis'a* çerçevesinde tüm tarikleriyle birlikte ele alınacak, rivayet farklılıkları mukayeseli olarak değerlendirilecek ve ilgili fikhî hükümlere etkisi de tartışılacaktır.

Araştırmada yöntem olarak nitel araştırma yöntemleri tercih edilmiştir. Bunlardan özellikle doküman analizi (belgesel tarama) yöntemiyle klasik ve çağdaş metinler sistematik

¹ Bu çalışmada 'Ucre' kelimesi ilk geçtiği yerde apostrof (') ile birlikte ('Ucre) yazılmış, sonraki kullanımlarda ise sadeleştirilmiş şekliyle (Ucre) verilmiştir.

biçimde incelenmiş, elde edilen veriler içerik çözümlemesine tabi tutulmuştur. Bununla birlikte hadis metinlerinin analizinde metin tahlili (tekstüel çözümleme) yöntemi kullanılmıştır.

Hadisler, klasik hadis usulüne uygun olarak sened ve metin açısından incelenmiş ve değerlendirmeye tabi tutulmuştur. Öncelikle her bir hadisin râvî zinciri tespit edilerek râvîlerin güvenilirliğiyle ilgili cerh ve ta'dîl kaynaklarına başvurulmuştur. Daha sonra mükerrer rivayetler tespit edilmiş, bu rivayetler arasındaki lafız ve muhteva farklılıkları karşılaştırmalı olarak incelenmiştir

ÇALIŞMANIN KAYNAKLARI

Ka'b b. Ucre'nin hayatı için İbn Sa'd'ın (ö. 230/845) *et-Tabakâtü'l-kübrâ*'sı başta olmak üzere Buhârî'nin (ö. 256/870) *et-Tarîhu'l-kebîr*, İbnu'l-Eşîr'in (ö. 630/1233) *Ûsdu'l-ğâbe fi ma'rifeti's-sahâbe*, el-Mizzî'nin (ö. 742/1341) *Tehzîbu'l-Kemâl fi esmâ'i'r-ricâl* ve İbn Hacer'in (ö. 852/1449) *el-İşâbe fi temyîzi's-sahâbe* gibi biyografi kaynaklarından elde edilen veriler sistematik olarak derlenmiştir. Ayrıca tarih, siyer ve hadis kaynaklarından da istifade edilmiştir.

Rivayetlerin tespitinde başta *Kütüb-i tis'a* olmak üzere Abdürrezzâk'ın (ö. 211/826) *el-Musannef*'i, Taberânî'nin (ö. 360/971) *el-Mu'cemü'l-kebîr*'i, Hâkim'in (ö. 405/1014) *el-Müstedrek*'i, İbn Hacer'in *el-Metâlibu'l-âliye*'si, Ali Muttakî el-Hindî'nin (ö. 975/1567) *Kenzü'l-ummâl*'ı vb. kaynaklar incelenmiş ve değerlendirme yapılmıştır. Senette geçen râvilerin değerlendirmesinde tabakât ve cerh-tadil kitaplarından faydalanılmıştır. Özellikle İbn Sa'd'ın *et-Tabakâtü'l-kübrâ*'sı, İbn Ebû Hâtim'in (ö. 327/938) *el-Cerh ve't-ta'dîl*'i, Cemmâilî'nin, (ö. 600/1203) *el-Kemâl fi esmâ'i'r-ricâl*'i, Mizzî'nin, *Tehzîbu'l-Kemâl fi esmâ'i'r-ricâl*'i, Zehebî'nin (ö. 748/1348) *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*' ve *el-Kâşif*'i, İbn Hacer'in *Tehzîbü't-Tehzîb* ve *Takrîbü't-Tehzîb*'i gibi eserlerden istifade edilmiştir. Hadislerin sened ve metin tespitleri dışında mana cihetiyle anlaşılması zor, garip ve müşkil ifadeler için Garibü'l-hadis ve şerh kitaplarından istifade edilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KA‘B b. UCRE’NİN HAYATI

Bu bölümde, sahâbe tabakatı alanında kaleme alınmış klasik biyografik eserler taranarak, Ka‘b b. ‘Ucre’nin hayatına dair mevcut veriler sistemli bir biçimde ortaya konmuştur.

1.1. İsmi ve Nesebi

Tam ismi, İbn Sa‘d’ın *et-Tabakâtü’l-kübrâ*² başta olmak üzere sahâbeyi tanıtan birçok biyografî eserinde; Ka‘b b. Ucre b. Ümeyye b. Adiy b. Ubeyd b. el-Hâris b. Amr b. Avf b. Ganem b. Suvâd b. Murrî b. Erâşe b. Âmir b. Ubeyle b. Kısımîl b. Ferân b. Belî el-Belevî olarak geçmektedir.³ İbn Hacer, *el-İsâbe* adlı eserinde; Ka‘b b. Ucre b. Ümeyye b. Adiy b. Ubeyd b. Hâlid b. Amr b. Avf b. Ganem b. Suvâd b. Murrî b. Erâşe el-Belevî olarak zikretmiş ve (...b. Hâlid b. Amr b. Zeyd b. Leys b. Suvâd b. Eslem el-Kudâî) şeklinde söylenildiğini de aktarmıştır.⁴

Bazı araştırmacıya göre Hilf yoluyla Benî Avf b. Hazrec veya Ensar’dan Benî Sâlim koluna mensup olduğunu söylemiştir. Hilf, Araplar arasında, özellikle İslâm öncesi dönemde, karşılıklı yardımlaşma, savunma veya saldırmazlık amacıyla yapılan antlaşmaları ifade eden bir terimdir. Bu tür antlaşmalar, taraflar arasında bir çeşit toplumsal dayanışma anlaşması niteliğindedir. Hilflerde genellikle haksızlığa uğrayanları koruma, toplumsal düzeni sağlama veya kabileler arası çatışmaları önleme amaçlanmıştır. İslâm öncesi Arap toplumunda önemli bir yere sahip olan bu uygulamaya, Peygamber Efendimiz de olumlu yaklaşmış ve özellikle “Hilfû’l-Fudûl” antlaşmasını övmüştür.⁵ Vâkidî ise hilf yoluyla olmayıp kendisinin bizzat

² Ka‘b b. Ucre maddesi, İbn Sa‘d’ın *et-Tabakâtü’l-Kubrâ*’sının ilk baskısı 2001 yılında Mısır’da basılan “Mektebetü’l-Hâncî” baskısında eklenmiş olduğu, diğer yayın evleri tarafından basılan baskılarda bulunmadığı tespit edilmiştir. Bu yüzden çalışmamızda “Mektebetü’l-Hâncî” baskısı esas alınmıştır.

³ Ebû ‘Abdullâh Muhammed b. Sa‘d b. Menî‘ İbn Sa‘d, *et-Tabakâtü’l-kübrâ*, thk. Dr. Ali Muhammed Ömer (Kahire: Mektebetü’l-Hâncî, 1421), 5/387; Ebû’l-Hâsen ‘Ali b. Ebî’l-Kerem Muhammed el-Cezerî İbnü’l-Eşîr, *Üsdü’l-ğâbe fî ma’rifeti’ş-sahâbe*, thk. ‘Ali Muhammed Mu‘avvîd, ‘Âdil Ahmed ‘Abdulmevcûd (b.y.: Dâru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye, 1415/1994), 1/417; Ebû’l-Haccâc Yûsuf b. ‘Abdurrahmân b. Yûsuf el-Kelbî Cemâluddîn el-Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl fî esmâi’r-ricâl*, thk. Beşşâr ‘Avvâd Ma’rûf (Beyrut: Mu’essesetu’r-Risâle, 1400/1980), 24/180.

⁴ İbn Hacer el-‘Askalânî, *el-İsâbe fî temyizi’ş-sahâbe*, 5/448.

⁵ Nadir Özkuyumcu, “Hilf”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 18/29-30.

Ensar'dan olduğunu söylemiş ancak İbn Sa'd, Ensar'ın neseplerinin tutulduğu kayıtlarda ismini aradığını ancak rastlamadığını söylemiştir.⁶ Bunun dışında hilf yoluyla başka kabilelere nispeti olduğu da söylenmiştir.⁷

1.2. Künyesi

Künyesi Ebû Muhammed'dir. Bazıları künyesinin Ebû Abdullah ve Ebû İshâk olduğunu da söylemiştir.⁸ Ensar'dan olduğunu belirtmek için “el-Ensârî”, Medineli olduğu için “el-Medenî”, Benî Sâlim b. Avf, başka bir görüşe göre Benî Sâlim b. Belî kabilesinden olduğu için “es-Sâlimî” bazı kaynaklarda⁹ ise “es-Sülemî” nispetleriyle anılmıştır.¹⁰

Ayrıca Hudeybiye umresinde başından geçen ve *Sahihân* başta olmak üzere *Kütüb-i tis'ada* ve birçok temel hadis kaynaklarında rivayetleri bulunan ve neticesinde âyet nâzîl olan meşhur olay¹¹ sebebiyle “el-Hudeybî” nisbesi ile de anılmıştır.¹²

1.3. Doğum Yeri ve Tarihi

Sahâbe hayatlarını inceleyen biyografi kitaplarında “el-Medenî” nispeti ile anılmasından hareketle Medine'de doğduğu söylenebilir. Doğum yeri hakkında kaynaklarda bir bilgi yer

⁶ İbn Sa'd, *eş-Tabakâtu'l-kübrâ*, 1421, 5/387; İbnu'l-Eşîr, *Üsdü'l-ğâbe fi ma'rifeti's-sahâbe*, 4/454; Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. 'Abdillâh b. Muḥammed İbn 'Abdülber en-Nemerî, *el-İstî'âb fi ma'rifeti'l-aşhâb*, thk. 'Ali Muḥammed el-Becâvî (Beyrut: Dâru'l-Cil, 1413/1992), 3/1321.

⁷ bk. İbnu'l-Eşîr, *Üsdü'l-ğâbe fi ma'rifeti's-sahâbe*, 3/454; İbn 'Abdülber en-Nemerî, *el-İstî'âb fi ma'rifeti'l-aşhâb*, 3/1321.

⁸ Cemâluddîn el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl fi esmâi'r-ricâl*, 24/180; İbn Hacer el-'Askalânî, *el-İşâbe fi temyîzi's-sahâbe*, 5/448.

⁹ Ebû Nu'aym Aḥmed b. 'Abdillâh b. İshâk el-İşfahânî Ebû Nuaym el-İşfahânî, *Ma'rifetu's-sahâbe*, thk. Âdil b. Yûsuf el-'Azzâzî (Riyad: Dâru'l-Vaṭan, 1419/1998), 5/2370.

¹⁰ Ebû 'Abdillâh Şemsüddîn Muḥammed b. Aḥmed b. 'Osmân ez-Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ'*, thk. Su'ayb el-Arnâvut (b.y.: Mu'essesetu'r-Risâle, 1405/1985), 3/53; Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. Ali b. Muḥammed Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. 'Ali b. Muḥammed el-'AskEbû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. 'Ali b. Muḥammed İbn Hacer el-'Askalânî, *Tehzîbü'l-Tehzîb*, thk. İbrahim ez-Zeybek, Âdil Mürşid (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1435), 3/469; Ebû Naşr 'Aḥmed b. Muḥammed b. el-Huseyn b. el-Hasan Ebû Naşr el-Buḥârî el-Kelâbâzî Ebû Naşr el-Kelâbâzî, *Ricâlu's-Şahîhi'l-Buḥârî = el-Hidâye ve'l-irşâd fi ma'rifeti ehli's-sika ve's-sedâd*, thk. 'Abdullâh el-Leyşî (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1407/1986), 2/629.

¹¹ Sahihayn'daki rivâyetler için bk. Ebû 'Abdullâh Muḥammed b. İsmâ'il b. İbrâhîm el-Buḥârî el-Buḥârî, *Şahîhu'l-Buḥârî*, thk. Muştafa Dîb el-Buğâ (Dımaşk: Dâru İbn Keşîr; Dâru'l-Yemâme, 1414/1993), “İhsâr”, 6, 7, 8, 9; “Enbiyâ”, 12; “Meğâzî”, 33; “Tefsîr”, 34; “Merdâ”, 16; “Keffârât”, 1; Ebû'l-Hasen Muslim b. el-Haccâc el-Keşeyrî en-Nisâbü'rî Muslim, *Şahîhu Muslim*, thk. Muḥammed Fuâd 'Abdulbâkî (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsî'l-'Arabî, 1374/1955), “Hac”, 81, 82, 83, 86.

¹² 'Abdulḥayy b. Aḥmed b. Muḥammed b. el-'İmâd el-'Akri el-Hanbelî İbnu'l-'İmâd, *Şezerâtu'z-zeheb fi aḥbâr men zeheb*, thk. Maḥmûd el-Ernâvût (Dımaşk; Beyrut: Dâru İbn Keşîr, 1986), 1/249.

almamıştır. Ancak İbn Sa'd, Ka'b b. Ucre'nin hicri 52. Senesinde Medine'de vefat ettiğini ve vefat ettiğinde 75 yaşında olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca Moğultay b. Kılıç (ö. 762/1361) ve Diyârbekrî (ö. 966/1559), Ka'b b. Ucre'nin Hz. Peygamber'in (s.a.v.) doğumunun 29. yıl dönümünde dünyaya geldiğini zikretmiştir.¹³ Binâenaleyh Ka'b b. Ucre'nin doğumu miladi 599 yılına denk gelmektedir. Bu da İbn Sa'd'ın görüşüyle uyusmaktadır. İbn Hayyât, hicri 51 yılında vefat ettiğini söylemiştir.¹⁴ Buna göre ise miladi 598 yılında doğmuştur. Ayrıca vefatının hicri 53 yılında olduğunu ifade eden rivayetler de vardır.¹⁵ Buna göre ise doğduğu yıl miladi 600 yılına denk gelmektedir. İbn Mencûye (ö. 428/1036), *Ricâlü Şahîhi Müslim* adlı eserinde vefatının h.56 olduğunu, vefat ettiğinde ise yaşının 75 olduğunu söylemiştir.¹⁶ Buna göre doğum yılı miladi 603 yılına tekabül etmektedir. Vefat ettiğinde yaşının 77 ve 79 olduğu da rivayetler arasındadır.¹⁷ Buna göre ise doğum yılının miladi 599 ila 606 yılları arasında olduğunu söylenebilir.

1.4. Müslüman Oluşu

Ka'b b. Ucre önceleri putperestti. Evinde özenle baktığı, tozunu alıp üzerini örttüğü bir putu vardı. Kendisine defalarca İslam dini anlatılmış ve telkin edilmiş, ancak bir türlü İslam dinini seçmemiş ve gelenleri geri çevirmişti. Yakın dostu olan Ubâde b. Sâmit bir gün evinin yakınlarında pusuya yatmış ve Ka'b b. Ucre'nin evden çıkmasını beklemiş. Ka'b b. Ucre evinden çıktığı sırada Ubâde b. Sâmit, Ka'b'ın hanımının da evde olmadığını fırsat bilip eve gizlice girmiş. "Allah ile beraber kendisine dua ve kulluk edilen her şey batıldır" diyerek elindeki keser ile Ka'b'ın putunu ufacık parçalar haline gelinceye kadar paramparça etmiş. Sonra kapıyı kapatıp evden çıkmış ve oradan uzaklaşmış. Ka'b b. Ucre eve döndüğünde putunun paramparça olduğunu görmüş ve "Bu işi olsa olsa Ubâde b. Sâmit yapmıştır" diyerek öfkeli bir şekilde Ubâde b. Sâmit'i bulmak için evden çıkmış. Ubâde'den bunun hesabını

¹³ Ebû 'Abdullâh Moğultây b. Kılıç el-Bekcerî Moğultây, *el-İşâre ilâ sîreti'l-Muştafâ ve târihu men ba'deh mine'l-hulefâ*, thk. Muhammed Nizâmuddîn el-Fetîh (Dimaşk; Beyrut: y.y., 1416/1996), 87; Huseyn b. Muhammed b. el-Hasan ed-Diyârbekrî, *Târihu'l-Ĥamîs fi Ahvâli Enfesi'n-Nefis* (Beyrut: Dâru Şâdir, ts.), 1/279.

¹⁴ Ebû 'Amr Hâlife b. Hayyât el-'Uşfurî Hâlife b. Hayyât, *Tabakâtu Hâlife b. Hayyât*, thk. Suheyl Zekkâr (b.y.: Daru'l-Fikr, 1414/1993), 230.

¹⁵ İbnu'l-Eşîr, *Üsdü'l-gâbe fi ma'rifeti's-sahâbe*, 4/454; İbn Hacer el-'Askalânî, *el-İşâbe fi temyizi's-sahâbe*, 5/449.

¹⁶ Ebû Bekr 'Ahmed b. 'Ali b. Muhammed b. İbrâhîm b. Mencûyeh İbn Mencuyeh, *Ricâlu Şahîhi Muslim*, thk. 'Abdullâh el-Leyî (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1407/1986), 2/154.

¹⁷ İbnu'l-Eşîr, *Üsdü'l-gâbe fi ma'rifeti's-sahâbe*, 4/454; İbn Hacer el-'Askalânî, *Tehzîbü'l-Tehzîb*, 3/469; Ebû'l-Kâsım 'Ali b. el-Hasan, İbn Asâkir, *Târihu Dimesşk*, thk. 'Amr b. Ğurâme el-'Umrevî (b.y.: Dâru'l-Fikr, 1415/1995), 50/144.

sormak için kendisini ararken birden içinden “Bu putun bir faydası yok. Eğer faydası olsaydı Ubâde kendisini kırmaya geldiğinde kendisini savunmaz mıydı?” şeklinde tefekkürde bulunmuş. Bu sebeple öfkesi dinmiş ve sakinleşmiş bir şekilde Ubâde’nin yanına gelmiş. Ubâde kendisini güzel ve yumuşak bir şekilde karşılamış ve evine almış. Ka‘b, “*Düşündüm de eğer bu putun bir faydası olsa sen onu kırmaya geldiğinde sana engel olur ve bu yaptığına izin vermezdi. Ben şehâdet ederim ki, Allah’tan başka ilah yoktur ve yine şehâdet ederim ki, Muhammed Allah’ın Resûlüdür*” diyerek Müslüman olmuştur. İslamiyet’i seçtikten sonra Hz. Peygamber’e samimi bir şekilde bağlılığını göstermiş ve Resûlüllah’ın (s.a.v.) yaptığı bütün savaşlara katılmıştır.¹⁸

Araştırdığımız kaynaklarda bu olayın gerçekleşme tarihi ile alakalı bir veriye rastlayamadık. Ancak Ka‘b b. Ucre’nin hicretin 6. yılında Hudeybiye’de yapılan Rıdvan Biatı’na katıldığı kaynaklarda geçmektedir.¹⁹ Buna göre bu tarihten önce Müslüman olduğunu kesin olarak söyleyebiliriz. Ayrıca ikinci akabe biatında Hz. Peygamber’in (s.a.v.) isteğiyle içlerinde Ubâde b. Sâmit’in de bulunduğu 12 temsilci seçilmişti. Bu temsilciler Yesrib’e döndüklerinde halkı İslam’a davet etmeye başlamıştı.²⁰ Dolayısıyla Ka‘b b. Ucre’nin Müslüman olmasına vesile olan Ubâde b. Sâmit, muhtemelen biattan sonra yukarıda zikrettiğimiz eylemi gerçekleştirmiş ve Ka‘b b. Ucre’nin Müslüman olmasına vesile olmuştur. İkinci akabe biatının da hicretten yaklaşık üç ay²¹ önce olduğunu göz önünde bulundurursak Ka‘b b. Ucre’nin hicrî 622 yılında yaklaşık 22 yaşlarında iken Müslüman olduğunu söylememiz mümkündür.

1.5. Ailesi

Annesi Ümmü Ka‘b, babası ise Benî Sâlim kabilesinden Ucre es-Sâlimî’dir.²² Babası Ucre es-Sâlimî ile alakalı herhangi bir bilgiye rastlayamadık. Annesi ise Ka‘b b. Ucre ile alakalı bir hadiste şöyle geçmiştir:

¹⁸ İbn Sa‘d, *et-Tabakâtu’l-kübrâ*, 1421, 5/387,388; Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nubelâ*, 3/53; İbn Asâkir, *Târîhu Dimesşk*, 50/146.s

¹⁹ Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nubelâ*, 3/52.

²⁰ Ebû ‘Abdullâh Muhammed b. İshâk b. Yesâr el-Muṭṭalibî İbn İshâk, *es-Sîre (Kitâbu’s-siyer ve’l-meğâzi)*, thk. Süheyl Zekkâr (Beyrut: y.y., 1398/1978), 2/85.

²¹ Ebû ‘Abdullâh Muhammed b. ‘Abdullâh en-Nisâbüri el-Hâkim, *el-Mustedrek âle’s-Sahîhayn*, thk. Muştafâ ‘Abdulkâdir ‘Atâ (Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye, 1411/1990), 2/682 (No. 4252).

²² İbn Hacer el-‘Askalânî, *el-İşâbe fî temyîzi’s-sahâbe*, 8/359.

“Hz. Peygamber bir gün Ka‘b‘ı göremeyince sordu, hasta olduğunu söylediler. Çıkıp onun evine gitti, yanına girdiğinde:

– *Sevin ey Ka‘b*, dedi. Ka‘b‘ın annesi:

– *Cennet sana mübarek olsun, ey Ka‘b*, dedi. Hz. Peygamber:

– *Allah adına söz veren bu kadın kim?* diye sordu. Ka‘b:

– *Annemdir, Yâ Resûlullah*, dedi. Hz. Peygamber:

– *Ey Ka‘b‘ın annesi, ne biliyorsun, belki Ka‘b, kendisini ilgilendirmeyen söz söylemiş yahut yapması gereken şeyi yapmamıştır?*²³

Ka‘b b. Ucre‘den rivayet edilen bir hadiste Hz. Peygamberin kendisine evlenip evlenmediğini sorması üzerine dul bir bayanla evlendiğini ifade etmesinden anlaşılan Ka‘b b. Ucre‘nin hanımının dul olduğudur.²⁴ Bunun dışında kaynaklarda bir bilgiye rastlayamadık.

1.6. Evlatları

Ka‘b b. Ucre‘nin kaynaklarda tespit ettiğimiz biri kız altısı erkek olmak üzere yedi evladı vardır. Evlatlarının râvi olması ve babalarından hadis rivayet etmesi sebebiyle kendilerini kısaca tanıtmamız uygun olacaktır.

1. İshâk b. Ka‘b b. Ucre

Babası gibi Huzâa‘nın Benî Belî kabilesinden olup, hilf yoluyla Hazrec‘in Benî Sâlim kolundandır. Hicri 63 yılında Medineliler ile Emevî kuvvetleri arasında meydana gelen Harre Savaşında²⁵ öldürülmüştür.²⁶ İbn Sa‘d, kendisini Medineli tabîîlerin ikinci tabakasında zikretmiştir.²⁷ Babasından hadis almış, kendisinden de oğlu Sa‘d b. İshâk b. Ka‘b rivayette

²³ Ebü'l-Ğâsım Müsnidü‘d-dünyâ Süleymân b. Aşmed b. Eyyûb eř-Ğaberânî, *el-Mu‘cemu‘l-‘evsaf*, thk. Ğârîk b. İvağullâh b. Muğammed, ‘Abdulmuhsin b. İbrahim el-Ğuseynî (Kahire: Dâru‘l-Ğaremeyn, ts.), 7/160; Ebû Muğammed ‘Abdul‘azîm b. ‘Abdułkavî el-Munzirî ‘Abdul‘azîm el-Munzirî, *et-Tergîb ve ‘l-terhîb mine‘l-hadîsi‘ş-şerîf*, thk. İbrâhîm Şemsuddîn (Beirut: Daru‘l-Kütüb-i İlmiyye, 1417), 4/94.

²⁴ Ebü'l-Ğâsım Müsnidü‘d-dünyâ Süleymân b. Aşmed b. Eyyûb eř-Ğaberânî, *el-Mu‘cemu‘l-kebir*, thk. Ğamdî b. ‘Abdulmecîd es-Selefi (Kahire: Mektebetu İbn Teymiyye, ts.), 19/149 (No. 328).

²⁵ bk. Mustafa Sabri Küçükaşçı, “Harre Savaşı”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 16/245-247.

²⁶ İbn Sa‘d, *eř-Ğabağâtu‘l-kübrâ*, 1421, 7/276.

²⁷ İbn Sa‘d, *eř-Ğabağâtu‘l-kübrâ*, 1421, 7/276.

bulunmuştur. Rivâyetleri Ebû Dâvûd (ö. 275/889), Tirmizî (ö. 279/892) ve Nesâî'de (ö. 303/915)²⁸ geçmektedir.²⁹ İbn Hibbân (ö. 354/965) kendisini sıkı râvilerden saymıştır.³⁰

2. Muhammed b. Ka'b b. Ucre

İbn Sa'd, kendisini Medineli tabîilerin ikinci tabakasında zikretmiştir.³¹ Babası Ka'b b. Ucre'den rivâyette bulunmuştur.³² Kaynaklarda hakkında fazla bilgi bulunmamaktadır. Kardeşi İshâk b. Ka'b b. Ucre gibi o da Harre Savaşında öldürülmüştür.³³

3. Rabi' b. Ka'b b. Ucre

Babası Ka'b b. Ucre'den rivâyet ettiği tek hadis Taberânî'nin *el-Mu'cemü'l-Kebîr*'inde geçmektedir.³⁴ İbn Hacer, söz konusu hadisin senedinin zayıf olduğunu ifade ederken Rabi' b. Ka'b'dan rivâyet eden Musâ b. Dihkân'ın muhtalif ve zayıf olduğunu, hadisi bazen Rabi' b. Ka'b b. Ucre'den bazen de Rabî' b. Übey b. Ka'b'tan rivâyet ettiğini dolayısıyla hadisin muztarip olduğunu ifade etmiştir.³⁵

²⁸ Rivâyetleri için bk. Suleymân b. el-Eş'as es-Sicistânî Ebû Dâvûd, *Sünenü Ebî Dâvûd* (Delhi: el-Matba'atu'l-Enşâriyye, 1323), "Salât", 303; "Talâk", 44; Ebû 'Îsâ Muhammed b. 'Îsâ et-Tirmizî, *Sunenu'l-Tirmizî*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, Fu'âd 'Abdulbâkî (Mısır: Şirketu Muştafâ'l-Bâbî'l-Halebî, 1395/1975), "Sefer", 34; Ebû 'Abdurrahmân Ahmed b. Şu'ayb el-Ħorâsânî en-Nesâ'î, *es-Sunenu'l-kubrâ*, thk. Ħâsen 'Abdulmun'im (Beyrut: Mu'essesetu'r-Risâle, 1421/2001), "Kıyâmü'l-Leyl", 1.

²⁹ Ebû'l-Ħaccâc Yûsuf b. 'Abdurrahmân b. Yûsuf el-Kelbî Cemâluddîn el-Mizzî, *el-Kemâl fî 'esmâi'r-ricâl*, thk. Şâdî b. Muhammed b. Sâlim Âli Nu'mân (Kuveyt: el-Hey'etu'l-'Âmme li'l-İnâyeti bi'Tabâati ve neşri'l-Kurâni'l-Kerîm, 1437), 3/239; Ebû 'Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. 'Osmân ez-Zehabî, *el-Kâşif fî ma'rifeti men lehû rivâyetun fî'l-Kutubi's-Sitte*, thk. Muhammed 'Avvâme (Cidde: Daru'l-Kible, 1413/1992), 1/238.

³⁰ Ebû Ħâtim Muhammed b. Ħibbân el-Bustî İbn Ħibbân, *es-Şikât* (Hindistan: Dâiratü'l-Me'ârifî'l-'Osmâniyye, 1393/1973), 4/22.

³¹ İbn Sa'd, *eş-Tabakâtu'l-kubrâ*, 1421, 7/276.

³² Rivâyeti için bk. Taberânî, *el-Mu'cemu'l-'evsaf*, 2/180.

³³ İbn Sa'd, *eş-Tabakâtu'l-kubrâ*, 1421, 7/276; Ħalîfe b. Ħayyât, *Tabakâtu Ħalîfe b. Ħayyât*, 249.

³⁴ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, 19/149.

³⁵ Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. 'Ali b. Muhammed el-'Askalânî İbn Hacer el-'Askalânî, *el-Metâlibu'l-'âliyye bi zevâ'idî'l-mesânidi's-semâniyye* (Suudi Arabistan: Dâru'l-'Âşime, 1419/1998), 8/180.

Heysemî, hadisi Taberânî'nin rivâyet ettiğini aktardıktan sonra Rabî' için biyografi kitaplarında bir bilgi bulunmadığını söylemiştir.³⁶ Kaynaklara göz attığımızda hakkında herhangi bir bilgi verilmediğini görmekteyiz.

4. Zeynep bint Ka'b b. Ucre

Zeynep bint Ka'b b. Ucre, sahâbenin önde gelenlerinden Ebû Saîd el-Hudrî'nin hanımıdır. Sahâbe olup olmadığı hususunda ihtilaf vardır. İbn Hacer kendisinin sahâbî olduğunu açıkça ifade etmiş, tabîinden sayanların olduğunu da aktarmıştır.³⁷ Kocası Ebû Saîd el-Hudrî ve kocasının kız kardeşi Füreya bint Mâlik'ten rivâyette bulunmuştur. Kardeşleri olan Muhammed b. Ka'b b. Ucre ve İshâk b. Ka'b b. Ucre, evlatları Sa'd b. İshâk ve Süleyman b. Muhammed de kendisinden hadis almıştır.³⁸ Rivâyetleri Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce'nin (ö. 273/887) *Sünenler*'inde ve Ahmed b. Hanbel'in (ö. 241/855) *el-Müsned*'inde³⁹ geçmektedir.⁴⁰ İbn Hibbân kendisini sika râvilerden saymıştır.⁴¹

5. Sa'd b. Ka'b b. Ucre

Medineli tabîinden sayılmıştır. Babası Ka'b b. Ucre'den rivâyette bulunmuş, kendisinden de Ebû İshâk hadis⁴² almıştır.⁴³ Kûfe'ye yerleştiği düşünülmektedir. İbn Hibbân kendisini sika râvilerden saymıştır.⁴⁴

³⁶ Ebu'l-Hasan Nûruddîn 'Ali b. Ebî Bekr b. Suleymân el-Heysemî, *Mecma'u'z-zevâid ve zenba'u'l-fevâid*, thk. Husâmeddîn el-Ûudsî (Kahire: Mektebetu'l-Ûudsî, 1414/1994), 4/259.

³⁷ İbn Hacer el-'Askalânî, *el-İşâbe fî temyizi's-sahâbe*, 8/162.

³⁸ İbn Hacer el-'Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 4/675.

³⁹ Rivâyetleri için bk. Ebû 'Abdullâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî Ahmed b. Hanbel, *El-Müsned*, thk. Şu'ayb el-'Arna'ût, 'Âdil Murşid v.dğr (Beyrut: Mu'essesetu'r-Risâle, 1421/2001), 18/287 (No. 11724); Ebû 'Abdullâh Muhammed b. Yezîd el-Ûazvîni İbn Mâce, *Sünenü İbn Mâce*, thk. Şu'ayb el-'Arna'ût (b.y.: Dâru'r-Risâleti'l-Âlemiyye, 2009), "Talâk", 8; Ebû Dâvûd, "Talâk", 44; Tirmizî, "Talâk", 23; Nesâî, "Dahâyâ", 37.

⁴⁰ Cemâluddîn el-Mizzî, *el-Kemâl fî 'esmâi'r-ricâl*, 10/169; İbn Hacer el-'Askalânî, *el-İşâbe fî temyizi's-sahâbe*, 8/162.

⁴¹ Ebû Hâtîm Muhammed b. Hibbân el-Bustî İbn Hibbân, *es-Sîkât* (Hindistan: Dâiratü'l-Me'ârifî'l-'Osmâniyye, 1393/1973), 4/671.

⁴² Ebû Muhammed 'Abdullâh b. 'Abdurrahman et-Temîmî ed-Dârimî, *el-Musned*, thk. Merzûk b. Hiyâs ez-Zehrânî (Kahire: Dâru't-Ta'sîl, 1436/2015), 1/392 (No. 1246); Ebû Muhammed 'Abdulhamîd b. Humeyd b. Naşr 'Abd b. Humeyd, *el-Muntehab min Musnedi 'Abdi İbn Humeyd*, thk. Muştâfâ el-'Adevî (b.y.: Dâru'l-Belensiyye, 1423/2002), 1/301 (No. 371).

⁴³ Ebû'l-Hayr Muhammed b. 'Abdurrahmân b. Muhammed Şemsuddîn es-Sehâvî, *et-Tuhfetu'l-laîfe fî târihi'l-Medîneti's-şerîfe* (Beyrut: el-Kutubu'l-İlmiyye, 1414/1993), 2/14.

⁴⁴ İbn Hibbân, *es-Sîkât*, 4/295.

6. Abdülmelik b. Ka‘b b. Ucre

Medineli râvilerdendir. Babası Ka‘b b. Ucre’den rivayette bulunmuş, kendisinden de yeğeni Sa‘d b. İshâk hadis almıştır.⁴⁵ İbn Hibbân kendisini sika râvilerden saymış ve oğlu Abdurrahman b. Abdülmelik’in de kendisinden hadis rivayet ettiğini söylemiştir.⁴⁶

7. Beşîr b. Ka‘b b. Ucre

Hakkında çok fazla bilgi bulunmamaktadır. İbn Hibbân sika râviler arasında zikretmiş ve babası Ka‘b b. Ucre’den rivayette bulunduğunu, oğlu Ebû Bekir b. Beşîr’in de kendisinden hadis rivâyet ettiğini zikretmiştir.⁴⁷

Görüldüğü üzere Ka‘b b. Ucre ve evlatlarının tamamı hadis ilmine katkı sağlamış ve rivâyetlerinin çoğu temel hadis kaynaklarında yer almıştır. İbn Sa‘d kendi yaşadığı dönemde Ka‘b b. Ucre’nin neslinden kimsenin kalmadığını ifade etmiştir.⁴⁸

Bu arada Ka‘b b. Ucre’nin “Zeyd” adında bir oğlunun daha olduğu ve ondan hadis rivayet ettiği bazı kaynaklarda belirtilmiştir.⁴⁹ Ancak Beğavî, hadisin râvisi olan Cemîl b. Zeyd’in, bazen Ka‘b b. Ucre, bazen Ka‘b b. Zeyd, bazen de Sa‘d b. Zeyd’den rivayet ettiğini, bu nedenle rivayetleri birbirine karıştırdığını ve çok zayıf bir râvi olduğunu söylemiştir.⁵⁰ Nevevî ise senette geçen “Zeyd”in Ka‘b b. Ucre’nin oğlu olmadığını, burada kastedilen Ka‘b’ın da başka biri olduğunu ifade etmiştir.⁵¹ İbn Ebû Hâtim ise babasından naklen, bu kişinin Zeyd b. Ka‘b olduğunu, bazı kaynakların da onu Ka‘b b. Zeyd olarak andığını; ancak hiçbir kaynakta Zeyd b. Ka‘b b. Ucre şeklinde geçmediğini belirterek, Ka‘b b. Ucre’nin böyle bir oğlunun olmadığını

⁴⁵ Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. 'Ali b. Muhammed el-'Askalânî İbn Hacer el-'Askalânî, *Ta'cîlu'l-menfa'a bi zevâ'idü ricâli'l-eimmeti'l-erba'a*, thk. İkrâmu'llâh İmdâdu'l-Haqq (Beyrut: Dâru'l-Beşâir, 1996/1417), 1/828; Şemsuddîn es-Sehâvî, *et-Tuhfetu'l-la'ife fi târihi'l-medîneti's-şerife*, 2/212.

⁴⁶ İbn Hibbân, *es-Şikât*, 4/457.

⁴⁷ İbn Hibbân, *es-Şikât*, 3/56.

⁴⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakâtu'l-kübrâ*, 1421, 5/388.

⁴⁹ Söz konusu rivâyetler için bk. Ebû 'Osmân Sa'id b. Mansûr el-Ĥorâsânî Sa'id b. Mansûr, *es-Sunen*, thk. Ĥabîburrahmân el-'A'zamî (Hindistan: ed-Dâru's-Selefiyye, 1403/1982), 1/247 (No.829); Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed el-Mısrî et-Ĥahâvî, *Şerhu Muşkili'l-âşâr*, thk. Şu'ayb el-'Arna'ût (Beyrut: Mu'essesetu'r-Risâle, 1415/1994), 2/106 (No.647,649); Hâkim, *el-Mustedrek*, 4/36 (No.6808).

⁵⁰ Ebû'l-Kâsım 'Abdu'llâh b. Muhammed el-Beğavî, *Mu'cemu's-sahâbe - Beğavî*, thk. Muhammed el-'Emîn b. Muhammed el-Cekenî (Kuveyt: Mektebetu Dâri'l-Beyân, 1421/2000), 3/29.

⁵¹ Ebû Zekerıyyâ Muhyiddîn Yahyâ b. Şeref en-Nevevî, *Tehzibu'l-esmâ' ve'l-luğât* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, ts.), 1/205.

vurgulamıştır.⁵² Öte yandan Ahmed b. Hanbel'in bu hadisi "Ka'b b. Zeyd veya Zeyd b. Ka'b" senediyle *Müsnedin*'de zikretmesi de bu fikri desteklemektedir.⁵³

1.7. Şahsiyeti

Ka'b b. Ucre, hicretten sonra Müslüman olmuş ve Rıdvan Biat'ına katılarak Hz. Peygamber'e bağlılığını bildirmiştir. Daha sonra yapılan savaşların çoğuna katılmıştır.⁵⁴ Hz. Peygamber'den rivayetlerde bulunmuş ve İslam hukukunda bazı meseleleri açıklığa kavuşturma konusunda önemli rol oynamıştır. Hudeybiye'de yaşadığı olay üzerine ihramlı iken saç kesildiği takdirde verilmesi gereken fidye ile alakalı

(فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضًا أَوْ بِهِ آدَى مِنْ رَأْسِهِ فَعِدْيَةٌ مِنْ صِيَامٍ أَوْ صَدَقَةٍ أَوْ نُسْكَ)

"Fakat içinizden biri hasta ise veya başından bir rahatsızlığı varsa (tıraşını olup) oruç veya sadaka yahut kurban olarak bir fidye ödesin."⁵⁵ âyet-i kerîmesi Ka'b b. Ucre hakkında inmiştir.⁵⁶

Hadisin farklı tarikleri ve konuyla alakalı ihtilaflı meseleler hadisleri değerlendireceğimiz kısımda aktarılacaktır.

Ka'b b. Ucre, Hz. Peygamber'e (s.a.v.) büyük bir sevgi ile bağlıydı. Onun acısını kendi acısı bilen ve onu mutlu etmek için elinden gelenin fazlasını yapmayı her zaman kendisine vazife addederdi. Yaşadığı bir olayı kendisi şöyle anlatmaktadır:

"Bir keresinde Hz. Peygamber'i mübarek benzi solmuş olarak gördüm ve "Anam babam sana fedâ olsun ya Resûlullah, neyiniz var?" diye sordum. Hz. Peygamber, (s.a.v.) "*Üç gündür mideme hiçbir şey girmedir*" dedi. Bunun üzerine oradan ayrıldım. Yürürken develerini sulayan bir Yahûdi'ye denk geldim. Her kova başına bir hurmaya anlaştım. Baya hurma topladım ve onları Hz. Peygamber'e getirdim. "*Bunları nereden getirdin ey Ka'b?*" diye sordu ve ben de

⁵² Ebû Muhammed 'Abdurrahman b. Muhammed er-Râzî İbn Ebî Hâtım, *el-İlel*, thk. Sa'd b. 'Abdullâh el-Hâmîd ve Hâlid b. 'Abdurrahman el-Cerîsî (b.y.: Müessesetü'l-Cerîsî, 1427/2006), 4/84.

⁵³ Ahmed b. Hanbel, *El-Müsned*, 25/417 (No.16032).

⁵⁴ İbn Sa'd, *eş-Tabakâtu'l-kübrâ*, 1421, 5/388.

⁵⁵ El-Bakara 2/196.

⁵⁶ Ebû Nuaym el-İşfahâni, *Ma'rifetu's-sahâbe*, 5/2370.

başından geçenleri anlattım. Sonra bana “*Beni seviyor musun ey Ka‘b?*” diye sorunca ben de “Anam babam sana fedâ olsun ya Resûlullah, evet” dedim. Sonra bana “*Beni sevenlere fakirlik sel suyundan daha hızlı ulaşır. İleride büyük imtihanlarla karşılaşacaksın. Buna hazırlıklı ol*” dedi.” Bu olayın ardından Hz. Peygamber, (s.a.v.) Ka‘b‘ı göremeyince sordu ve hasta olduğunu bildirdiler. Bunun üzerine Hz. Peygamber onu ziyaret edip halini sordu ve onu Allah‘ın rahmeti ile müjdeledi.⁵⁷

Hz. Peygamber, Ka‘b b. Ucre‘nin bu sevgisine karşılık verir ve kendisine birtakım nasihatlerde bulunurdu. Nitekim bir keresinde Hz. Peygamber, (s.a.v.) Ka‘b b. Ucre‘ye hitaben şu nasihatlerde bulunmuş; “*Ey Ka‘b! Namaz delil, oruç kalkandır. Sadaka da suyun ateşi söndürdüğü gibi günahları siler.*” Ayrıca kötü devlet adamlarından kendisini korumasını ve onlardan Allah‘a sığınmasını tavsiye etmiştir.⁵⁸

Ka‘b b. Ucre, Hz. Peygamber‘e beslediği sevgi kadar hürmet ve saygı da gösteriyordu. Hz. Peygamber‘e gıyabında dahi saygı ve sevgisini eksik etmez ve bunu başkalarına da tavsiye ederdi. Ebû Hüreyre, Ka‘b b. Ucre‘nin bir keresinde kendisine şöyle nasihatte bulunduğu rivayet etmiştir; “*Mescide (Mescidi Haram‘a) girdiğinde önce Resûlullah‘a selam oku ve ‘Ya Rabbi, bana rahmet kapılarını aç’ de. Çıkarken de Resûlullah‘a selam oku ve ‘Ya Rabbi, beni Şeytan‘dan koru’ de.*”⁵⁹

Ka‘b b. Ucre, dünya malına önem vermeyen, dünya ve âhîret saadetinin Allah‘ın rızasında olduğunu benimsemiş bir kişiliğe sahipti. Vâsile b. Eska‘, Tebük gazvesi hazırlıklarının sürdüğü bir esnada Medine‘ye gelerek Müslüman olmuştu. Medine yakınlarında bulunan ailesine gitmiş ve biraz zaman sonra tekrar Medine‘ye geldiğinde Hz. Peygamber‘in Tebük gazvesi için yola çıktığını öğrenmişti. “*Kim ganimetlerim karşılığında beni bineğine alır*” diye seslenince henüz sefere çıkmayan Ka‘b b. Ucre onu kendi bineğine almış ve bu şekilde Hz. Peygamber‘e yetişerek beraber savaşa katılmışlardı. Savaştan sonra anlaştıkları üzere ganimetleri Ka‘b b. Ucre‘ye getirmiş, Ka‘b ise “*Ben ganimetler için değil, Allah rızası için sana yardım ettim*” demiş ve geri çevirmiştir.⁶⁰

⁵⁷ Zehebî, *Siyeru a‘lâmi‘n-nubelâ‘*, 3/54; İbn Asâkir, *Târîhu Dimesşk*, 50/146.

⁵⁸ Tirmizî, “Sefer”, 42.

⁵⁹ Ebû Bekr b. Ebî Şeybe ‘Abdullâh b. el-‘Absî İbn Ebî Şeybe, *el-Kitâbu‘l-muşannefi‘l-eḥâdiş ve‘l-‘âşâr*, thk. Kemâl Yûsuf el-Hût (Riyad: Mektebu‘-r-Ruşd, 1409), 1/298 (No. 3415); 2/96 (No. 29767).

⁶⁰ İbn Sa‘d, *eṭ-Ṭabaḳâtu‘l-kübrâ*, 1421, 1/264; 5/129.

Ka‘b b. Ucre, giyim kuşamına özen gösteren bir kişiydi. Azatlı kölesi Lakis b. Selman’dan şöyle aktarılmıştır: “Hz. Peygamber’in ashabından dört ya da beş kişiyi koyu muasfer (usfur ile boyanmış) elbiseleri giyerken gördüm. İçlerinde Ka‘b b. Ucre de vardı.”⁶¹

Ka‘b b. Ucre, hakkı ve hakikati gözeten, bir haksızlık gördüğünde susmayıp gereken tepkiyi göstermekten çekinmeyen bir kişiliğe sahipti. Herkesin sustuğu yerde o susmaz ve her şeye rağmen tepkisini gösterirdi. *Müslim*’de geçen bir hadiste bu yönünü açıkça görmek mümkündür.⁶² Rivayet şu şekildedir:

“Bir keresinde Ka‘b b. Ucre mescide girdi. Abdurrahman b. Ümmü’l-Hakem’in oturarak hutbe verdiğini gördü ve şöyle dedi, “Şu bedbahta bakın! Oturduğu yerden hutbe okuyor; halbuki Yüce Allah şöyle buyuruyor:

“İnsanlar dünyevi bir kazanç ve geçici bir eğlence gördükleri zaman ona doğru koşup seni Mescid’de ayakta bıraktıverdiler”⁶³

Benzer bir olay Kûfe vâlisi Dahhâk b. Kays ile alakalı da gerçekleşmiştir. Bir gün Dahhâk b. Kays’ın oturarak hutbe vermesi üzerine Ka‘b b. Ucre ayağa kalkarak, “Bugüne kadar Müslümanların imamı olan kimseyi oturarak hutbe verirken görmedim” diyerek tepkisini açıkça dile getirmiştir.⁶⁴

Bir keresinde de Mescitte otururken yanına Eş‘as b. Kays gelip bir ayağını diğerinin üzerine koyar pozisyonda oturunca Ka‘b b. Ucre kendisine, “Ayağını indir! Bu tarz oturuş beşer için uygun değildir” diyerek tepki göstermiştir.⁶⁵

⁶¹ İbn Sa‘d, *eş-Tabakâtu’l-kübrâ*, 1421, 5/388; İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, 50/147.

⁶² Muslim, “Cuma”, 39.

⁶³ el-Cuma 62/11.

⁶⁴ İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, 24/289; Ebû ‘Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Aḥmed b. ‘Osmân ez-Zehabî, *Târîhu’l-İslâm ve vefâyâtu’l-meşâhîri’l-a’lâm*, thk. ‘Umar ‘Abdusselâm et-Tedmurî (Beyrut: Dâru’l-Kitâbi’l-‘Arabî, 1413/1993), 5/133.

⁶⁵ İbn Ebî Şeybe, *el-Kitâbu’l-muşanneffi’l-eḥâdis ve’l-âsâr*, 17/161.

Ka‘b b. Ucre, Hz. Ebû Bekir’in halifeliği döneminde hicrî 10. yılda Halid b. Velid komutanlığında yapılan Yemâme savaşında Muhkem b. Tufeyl’in kılıç darbesiyle sol kolunu kaybetmiştir.⁶⁶ Bu engeli ile alakalı Sâbit b. Übeyd’den şu bilgiyi aktarılmıştır:

“Babam, beni Ka‘b b. Ucre’ye gönderdi. Vardığımda kolu kesik bir adam ile karşılaştım. Geri döndüğümde babama, ‘*Beni kolu kesik birine mi gönderdin*’ dediğimde şöyle söyledi, ‘*Onun kolu cennete girdi. Geriye kalan bedeni de inşallah aynı şekilde cennete girecektir.*’⁶⁷

Kaynaklarda Ka‘b b. Ucre’nin Hz. Osman’ın kanını şiddetle savunanlardan olduğu zikredilmektedir.⁶⁸ Bu da Ka‘b b. Ucre’nin Cemel ve Sıffin savaşlarında Hz. Âişe tarafında durduğunu işaret etmektedir.

1.8. Vefatı

Ka‘b b. Ucre Medine’de vefat etmiştir. Vefat yılı ile alakalı kaynaklarda hicrî 51,52,53 ve 56 tarihleri, vefat ettiği de yaşının 75, 77 ve 79 olduğu geçmektedir.⁶⁹ İbn Asâkir, Ka‘b b. Ucre’nin Hz. Ömer’in hilâfeti döneminde vefat ettiğini aktarmıştır.⁷⁰ Ancak Ka‘b b. Ucre’nin vefatının kaynaklarda hicrî 52 olması⁷¹ bu görüşle çelişmektedir. Ayrıca cenazesinin Mervân b. Hakem tarafından kaldırıldığı da kaynaklarda geçmektedir.⁷²

⁶⁶ Ebû’r-Rebî’ Suleymân b. Mûsâ b. Sâlim b. Hâssan el-Kilâ‘î, *el-İktifâ’ bi-mâ tedammenehu min meğâzi Resûlillah veş-Sselâseti’l-hulefâ’* (Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-İlmiyye, 1420), 2/132.

⁶⁷ İbn Sa’d, *eş-Tabakâtu’l-kübrâ*, 1421, 5/288; İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, 50/147; Zehabî, *Siyeru a’lâmi’n-nubelâ’*, 3/54.

⁶⁸ Aḥmed b. Yahyâ b. Câbir el-Belâzurî, *Ensâbu’l-eşrâf*, thk. Suheyl Zekkâr, Riyâd ez-Zirikli (Beyrut: Dâru’l-Fikr, 1417/1996), 2/291.

⁶⁹ bk. İbn Sa’d, *eş-Tabakâtu’l-kübrâ*, 1421, 5/388; Ḥalife b. Ḥayyât, *Tabakâtu Ḥalife b. Ḥayyât*, 230; İbnü’l-Eşîr, *Üsdü’l-ğâbe fi ma’rifeti’s-sahâbe*, 4/454; İbn Hacer el-‘Askalânî, *el-İşâbe fi temyizi’s-sahâbe*, 5/449; İbn Mencuyeh, *Ricâlu Şahîhi Muslim*, 2/154; İbn Hacer el-‘Askalânî, *Tehzîbü’l-Tehzîb*, 3/469.

⁷⁰ İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, 50/147.

⁷¹ İbn Sa’d, *eş-Tabakâtu’l-kübrâ*, 1421, 5/388; Zehabî, *Siyeru a’lâmi’n-nubelâ’*, 3/53.

⁷² Ebû Muhammed ‘Abdulmu’min b. Ḥalef Şeref ed-Dîn Dimyâti, *Ahbâru kabâili’l-Hazrec*, thk. Abdülaziz b. Ömer b. Muhammed el-Beytî (Medine-i Münevvere: İmâdetül’l-Bahs el-İlmî, 1429), 2/740.

İKİNCİ BÖLÜM

2. HADİS İLMİNDEKİ YERİ

Ka'b b. Ucre Müslüman olduktan sonra uzun bir süre Hz. Peygamber'in sohbetinde bulunmuş ve birçok konuda hadis rivayet etmiştir. Özellikle Hudeybiye'de başından geçen olay ve neticesinde Bakara sûresinin 196. âyetinin nazil olması İslam hukukunda ihramlı iken saç kesmek vb. yasakların yapılması durumunda verilecek fidyenin belirlenmesi hususunda canlı bir örnek olmuştur.

Medine başta olmak üzere Kûfe ve Basra'da kalmış, buralarda hadis rivâyetinde bulunmuştur. Kûfe ve Medine ehli kendisinden hadis rivâyet etmiştir.⁷³ Hatta tarih kaynaklarında Hasan-ı Basrî'nin Basra'dan Kûfe'ye yaptığı bir yolculukta kendisine eşlik ettiği ve fidiye ile alakalı soru sorduğu da nakledilmektedir.⁷⁴ Ayrıca İbn Asâkir, Ka'b b. Ucre'nin Dûmetülcendel savaşına katıldığını ve savaştan sonra tekrar Şam'a döndüğünü ifade etmiştir.⁷⁵ Hz. Peygamber döneminde ve sonraki dönemlerde Dûmetülcendel bölgesinde birçok savaş yapılmıştır.⁷⁶ Kaynaklarda Hz. Peygamber'in h. 9. yılda Hâlid b. Velîd komutanlığında Tebük'den 440 kişilik bir bölüğü Dûmetülcendel'e gönderdiği ve bunların içinde Ka'b b. Ucre'nin de olduğu geçmektedir.⁷⁷ Buradan anlaşıldığı üzere Ka'b b. Ucre bu tarihte Şam'a gitmiştir.

Ka'b b. Ucre, Hz. Ömer ve Bilâl-i Habeşi gibi sahâbenin önde gelenlerinden hadis almıştır. Kendisinden de sahâbeden Ebû Hüreyre, tabiînden Hasan-ı Basrî ve evlatları da dahil olmak üzere birçok kişi hadis rivayet etmiştir.

2.1. Hocaları

1. Hz. Ömer b. el-Hattâb⁷⁸

⁷³ İbn 'Abdülber en-Nemerî, *el-'İstî'âb fî ma'rifeti'l-aşhâb*, 3/1321; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ'*, 3/52.

⁷⁴ Ebû'l-Muzaffer Yûsuf b. Kızoğlu Sıbt İbnul-Cevzî, *Mir'âtu'z-zamân fî tevârihi'l-a'yân*, thk. Muhammed Berekât vdğr. (Dimaşk: Daru'r-Risale el-'Alemyye, 1434/2013), 7/275.

⁷⁵ İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, 50/139.

⁷⁶ Detaylı bilgi için bk. Ahmet Güner, "Dûmetülcendel", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10/1-2.

⁷⁷ İbn Asâkir, *Târîhu Dimeşk*, 50/139.

⁷⁸ Cemâluddîn el-Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl fî esmâi'r-ricâl*, 24/181; İbn Hacer el-'Askalânî, *Tehzibu'l-Tehzib*, 8/435.

2. Bilâl b. Rebâh (Bilâl-i Habeşî)⁷⁹

2.2. Talebeleri

Evlatları;

Kendi evlatları da talebeleri arasında yer aldığı için öncelikle onlar tanıtılacaktır:

1. İshâk b. Ka'b b. Ucre
2. Muhammed b. Ka'b b. Ucre
3. Rabi' b. Ka'b b. Ucre
4. Sa'd b. Ka'b b. Ucre
5. Abdülmelik b. Ka'b b. Ucre
6. Beşîr b. Ka'b b. Ucre

Evlatları dışındakiler;

Ka'b b. Ucre'den, evlatlarının yanı sıra sahâbe, tâbiîn ve onları takip eden nesillerden birçok râvî hadis rivayet etmiştir.

1. Ebû Hüreyre
2. Abdullah b. Ömer b. el-Hattâb
3. Hasan el-Basrî
4. Abdullah b. Abbas
5. Abdullah b. Amr b. el-Âs
6. Câbir b. Abdullah el-Ensârî
7. Târik b. Şihâb
8. Ebû Vâil
9. Zeyd b. Vehb el-Cühenî
10. Âsım el-Adevî
11. Abdullah b. Ma'kil b. Mukarrin el-Müzenî
12. Âmir eş-Şa'bî

⁷⁹ Cemâluddîn el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl fî esmâi'r-ricâl*, 24/181; İbn Hacer el-'Askalânî, *Tehzîbü'l-Tehzîb*, 8/435.

13. Abdurrahman b. Ebû Leylâ
14. İbrâhim b. Muhammed
15. Sâbit b. Ubeyd
16. Hasan el-Basrî
17. Lakis b. Selmân (azatlı kölesi)
18. Saîd el-Makburî
19. Muhammed b. Sîrîn
20. Muhammed b. Ka‘b el-Kurazî
21. Mûsâ b. Verdân
22. Ebû Sümâme el-Hannât
23. Ebû Ubeyde b. Abdullah b. Mes‘ûd⁸⁰
24. Ebû Bekir b. Hafs b. Ömer b. Sa‘d⁸¹
25. Süleyman b. Yesâr⁸²
26. Misver b. Rifâa‘ el-Kurazî⁸³
27. Ebû Yahyâ⁸⁴
28. Atâ b. Ebû Rabâh⁸⁵
29. Ebû Mûsâ el-Hilâlî⁸⁶
30. Ebû Bekir b. Beşîr⁸⁷
31. Ebû'l-Eş‘as es-San‘ânî⁸⁸
32. Ümmü Humejd bint Ubeyd b. Rifâa‘⁸⁹

Ka‘b b. Ucre’den en çok hadis rivayetinde bulunan talebesi Abdurrahman b. Ebû Leylâ’dır. Bu vesileyle kendisini kısaca tanıtacağız;

⁸⁰ Cemâluddîn el-Mizzî, *el-Kemâl fî ‘esmâi’r-ricâl*, 1/417; İbnu'l-Eşîr, *Üsdü'l-ğâbe fî ma ‘rifeti’ş-sahâbe*, 4/454; Cemâluddîn el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl fî esmâi’r-ricâl*, 24/181; İbn Hacer el-‘Askalânî, *Tehzîbü’l-Tehzîb*, 8/435; Zehabî, *Siyeru a‘lâmi’n-nubelâ’*, 3/52; İbn Hacer el-‘Askalânî, *el-İşâbe fî temyîzi’ş-sahâbe*, 5/449; Ebû Nuaym el-İşfahânî, *Ma ‘rifetu’ş-sahâbe*, 5/2371.

⁸¹ Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-kebîr*, 19/154.

⁸² Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-kebîr*, 19/154.

⁸³ Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-kebîr*, 19/156.

⁸⁴ Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-kebîr*, 19/156.

⁸⁵ Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-kebîr*, 19/157.

⁸⁶ Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-kebîr*, 19/159.

⁸⁷ Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-kebîr*, 19/162.

⁸⁸ Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-kebîr*, 19/162.

⁸⁹ Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-kebîr*, 19/162.

Asıl adı Ebû İâsâ Abdurrahmân b. Ebî Leylâ Yesâr b. Bilâl el-Ensârî (ö. 83/702) olup künyesi Ebû İâsâ'dır. Adının Dâvûd b. Bilâl olduğu da söylenmiştir.⁹⁰ Hz. Ömer'in halifeliğinin h. 18. yıla denk gelen son altıncı yılında Medine'de doğmuştur.⁹¹ Hz. Ebû Bekir'in hilafeti sırasında doğduğu da rivayet edilmiştir.⁹² Hz. Ömer, Hz. Ali, Abdullah b. Mes'ûd, Übey b. Ka'b, Sehl b. Huneyf, Huzeyfe, Abdullah b. Zeyd, Ka'b b. Ucre, Berâ b. Âzib, Ebû Zer, Ebû'd-Derdâ, Ebû Saîd el-Hudrî, Kays b. Sa'd, Zeyd b. Erkam, Enes b. Mâlik, Sa'd b. Ebû Vakkâs, Bilâl-i Habeşî, İbn Ömer, Ebû Eyyûb el-Ensârî⁹³ ve babası Ebû Leylâ gibi sahâbilerden rivayette bulunmuştur. Ensardan yüz yirmi kadar kişiyle görüşüğünü kendisi ifade etmektedir.⁹⁴

Kendisinden de oğlu İâsâ, Mücâhid b. Cebr, A'meş, Şa'bi, Hakem b. Uteybe, Alkame b. Mersed, Atâ b. Sâib, Muhammed b. Sîrîn, Sâbit el-Bünânî, Ebû Kılâbe, İbrâhim et-Teymî, Husayn b. Abdurrahman, Kays b. Eslem, Zeyd b. Hâris gibi zatlar hadis rivayet etmiştir.⁹⁵ İbn Ebû Leylâ'nın Hz. Ömer, Hz. Osman, Mikdâd b. Amr ve Muâz b. Cebel'den hadis dinleyip dinlemediği tartışmalıdır.⁹⁶ Hz. Ömer'den gelen rivayetinde Hz. Ömer ile arasında Berâ b. Âzib'in olduğu söylenmiştir.⁹⁷

Haccâc, kendisine Küfe valiliğini verdikten bir müddet sonra görevinden azletmiş ve Hz. Ali'ye sövmediği için kendisini cezalandırmıştır.⁹⁸

Abdurrahman b. Ebû Leylâ sadece hadis alanında değil, fıkıh ve kıraat ilimlerinde de oldukça bilgindi. Evinde birçok Mushaf bulunur ve kurralar ile evinde devamlı ilim halkaları

⁹⁰ Cemâluddîn el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl fî esmâi'r-ricâl*, 17/372.

⁹¹ Ebû Hâtîm Muhammed b. Hibbân el-Bustî İbn Hibbân, *Meşâhîru 'Ulemâi'l-emşâr ve a'lâmu Fuğahâi'l-ağtâr*, thk. Merzûk 'Ali İbrâhîm (b.y.: y.y., 1411/1991), 164.

⁹² Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ*, 4/263.

⁹³ Ebû'l-Haccâc Yûsuf b. 'Abdurrahmân b. Yûsuf el-Kelbî Cemâluddîn el-Mizzî, *el-Kemâl fî esmâi'r-ricâl*, thk. Beşşâr 'Avvâd Ma'rûf (Beyrut: Mu'essesetu'r-Risâle, 1400/1980), 7/45.

⁹⁴ İbn Sa'd, *eş-Şâbi'âtü'l-kübrâ*, 1421, 8/229-231.

⁹⁵ Cemâluddîn el-Mizzî, *el-Kemâl fî esmâi'r-ricâl*, 7/45.

⁹⁶ Cemâluddîn el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl fî esmâi'r-ricâl*, 17/374.

⁹⁷ İbn Hacer el-'Askalânî, *Tehzîbü'l-Tehzîb*, 2/548.

⁹⁸ Ebû 'Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. 'Osman ez-Zehabî, *Tezkiretu'l-huffâz* (Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1419/1998), 1/47.

kurulurdu. Sabah namazından sonra Mushaf'ını açar, güneş doğana kadar Kurân okurdu. Hicrî 82 ya da 83 yılında yapılan Cemâcim savaşında şehit olmuştur.⁹⁹

İclî,¹⁰⁰ İbn Maîn ve İbn Hibbân, Abdurrahman b. Ebû Leylâ'nın tabîinden olup "Sika" olduğunu söylemişlerdir. İbn Ebû Hâtim ise babasına sorduğunu ve "La be'se bih" diyerek güvenilir olduğunu nakletmiştir.¹⁰¹

Mizzî, hakkında imam, allâme ve hâfız gibi tadil ifadeleri kullanmış ve Muhammed b. Sîrîn'den naklederek arkadaşlarının ona büyük saygı ve hürmet gösterdiklerini ve onu bir emîr gibi gördüklerini ifade etmiştir. Aynı şekilde Abdullah b. Hâris'in Abdurrahman b. Ebû Leylâ ile bir müddet görüştüğünden sonra "Anneler onun gibisini doğurmamıştır" sözüyle onu övdüğünü de nakletmiştir.¹⁰²

Kaynaklarda Abdurrahman b. Ebû Leylâ'nın Ka'b b. Ucre ile doğrudan görüştüğü belirtilmemiştir. Ancak bazı hadis senetlerinde geçen "haddesenî" ve "semi'tu" gibi ifadeler, onun Ka'b b. Ucre'den doğrudan hadis işittiğini ve görüştüğünü göstermektedir.¹⁰³

⁹⁹ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ*, 4/265-627.

¹⁰⁰ Ebû'l-Hasan Ahmed b. 'Abdullâh el-Kûfî el-'İclî, *eş-Şikât* (b.y.: Dâru'l-Bâz, 1405/1985), 297.

¹⁰¹ Ebû Muhammed 'Abdurrahman b. Muhammed er-Râzî İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil* (Haydarabad; Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, 1371/1952), 5/301.

¹⁰² Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ*, 4/262-264.

¹⁰³ Misal için bk. Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 30/52 (No. 18127); Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, 19/123 (No. 264).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. KA‘B B. UCRE’NİN RİVAYETLERİ

Kaynaklarda Ka‘b b. ‘Ucre’ye ait toplam 47 rivayet olduğu ifade edilmektedir.¹⁰⁴ Ancak yapılan incelemeler neticesinde kendisinden 51 rivayetin nakledildiği tespit edilmiştir. Bu rivayetlerin 46’si merfû, 5’i ise mevkûf mahiyetindedir. Rivayetlerin çoğu ibadet konularına yoğunlaşmakla birlikte, sosyal yardımlaşma, ahlâk, ahiret, kıyamet, Kur’ân tefsiri, şefaet, şehirlerin fazileti, cihad, şehitlik ve Allah yolunda mücadele gibi çeşitli alanları da kapsamaktadır. Söz konusu rivayetlerden 10’u *Kütüb-i sitte* içerisinde yer almakta; geri kalanlar ise büyük oranda Taberânî’nin *Mu‘cem*’leri başta olmak üzere çeşitli hadis kaynaklarında bulunmaktadır. Az sayıda rivayet ise tarih ve tefsir literatüründe yer almaktadır. Kaynaklarda bu rivayetlerin dördünün *Sahihân*’da; bunlardan 2’si hem Buhârî hem Müslim’de müştereken, diğer 2’si ise yalnızca Müslim’de olduğu belirtilmiştir.¹⁰⁵ Ancak incelemelerimiz neticesinde *Sahihân*’da geçen rivayetlerin toplamda 5 olduğu; bunlardan 2 tanesinin müştereken diğer 3 tanesinin ise sadece Müslim’de olduğu tespit edilmiştir.

Çalışmada öncelikle *Kütüb-i tis’a*’da geçen rivayetler hem metin hem de senet farklılıkları açısından incelenmiş, ardından *Kütüb-i tis’a* dışındaki rivayetler senetleriyle birlikte zikredilerek kısa değerlendirmeler yapılmıştır. Özellikle Ka‘b b. Ucre ile meşhur olan fidiye rivayeti daha geniş kapsamlı ele alınmıştır.

Fidiye hadisi, Dârimî hariç *Kütüb-i tis’a* eserlerinin tümünde geçmektedir. *Muvatta*’da 3, *el-Müsned*’de 21, *Buhâri*’de 11, *Müslim*’de 11, *Tirmizî*’de 5, *Ebû Dâvûd*’da 7, *İbn Mâce*’de 2, ve *Nesâî*’de 4 olmak üzere toplamda 64 tariki mevcuttur.

3.1. Rivayetlerin Kaynaklara İntikali

Kaynaklarda Ka‘b b. Ucre’nin sahâbeden hadis aldığı isimler arasında genellikle Ömer b. el-Hattâb ve Bilâl b. Rebâh zikredilmektedir. Ancak rivayetlerin incelenmesi neticesinde, Ka‘b b. Ucre’nin Selmân el-Fârisî’den de hadis rivayet ettiği tespit edilmiştir. Talebeleri arasında sahâbeden Câbir b. Abdullah, tabiînden ise Abdurrahman b. Ebû Leylâ, Abdullah b. Ma‘kil, Yahyâ b. Ca‘de, Ebû Sümâme, Hasan-ı Basrî ve oğulları, tebeu’t- tabiînden ise Mücâhid, Eyyûb

¹⁰⁴ İbn Hazm, *Esmâ’ü’ş-şahâbeti’r-rüvât ve mâ li-küllî vâhidin mine’l-‘aded*, 38.

¹⁰⁵ Cemâluddîn el-Mizzî, *el-Kemâl fi ‘esmâi’r-ricâl*, 1/417.

es-Sahtiyânî, İbn Ebû Necîh, Zekerîya b. Ebû Zâide, Amr b. Dînâr, Sa'd b. İshâk, Şa'bî gibi kimseler vardır.

Ka'b b. Ucre'den nakledilen rivayetlerin çoğu, özellikle *Sahihân*'daki önemli tariklerin büyük kısmı, Abdurrahman b. Ebû Leylâ aracılığıyla kaynaklara ulaştığını söylemek mümkündür. İbn Hacer'e göre, Ka'b b. Ucre'den doğrudan rivayet edildiği düşünülen bazı senetlerde aslında arada Abdurrahman b. Ebû Leylâ bulunmaktadır. Bu nedenle, Ka'b b. Ucre rivayetlerinin kaynaklara intikali genellikle Abdurrahman b. Ebû Leylâ üzerinden gerçekleşmiştir.¹⁰⁶

3.2. Muhteva Değerlendirmesi

Ka'b b. Ucre'den gelen rivayetlerin içeriği büyük oranda ibadet konularına yoğunlaşmakla birlikte; sosyal yardımlaşma, ahlâk, ahiret, kıyamet, Kur'ân tefsiri, şefaet, şehirlerin fazileti, cihad, şehitlik ve Allah yolunda mücadele gibi çeşitli konuları kapsamaktadır. Bu rivayetlerin konularına göre tasnifi ve her bir hadisin ait olduğu başlık aşağıda maddeler halinde sıralanmış, daha sonra konu başlıkları altında rivayetler incelenecektir;

Namaz ve Namazla İlgili Hükümler

- Mescitte elleri birbirine geçirmemek
- Namazdan Sonra Tesbihatın Fazileti
- İlk Cuma Namazı
- Hutbenin Ayakta Verilmesi Gerekliği
- Seferde Namazın Kısaltılması
- Akşam Namazından Sonra Sünnetin Evde Kılınması
- Namaz Vakitlerine Riayet Etmenin Fazileti
- Kuba Mescidinde Namaz Kılanın Umre Sevabı Alması
- Ka'b b. Mâlik'in Tövbesinden Sonra İki Rekât Namaz Kılması
- Kerahat vaktinde kaza namazı kılınması
- Bayram namazından önce nafîle kılınması

¹⁰⁶ Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. 'Ali b. Muhammed el-'Askalânî İbn Hacer el-'Askalânî, *Fethu'l-bâri şerhu Şahîh el-Buhârî*, thk. Muhibbuddîn el-Hatîb (Mısır: Mektebetu Selefiyye, 1379/1959), 3/13.

- Kerahat vaktinde tilavet secdesi yapılması

Abdest ve Temizlik

- Mest ve Sarık Üzerine Mesh Etmek

Hac ve Umre Hükümleri

- İhramlıyken Zaruret Sebebiyle Saç Kesmenin Kefareti
- İhramlıyken Deve Yumurtası Kırmanın Fidyesi

Dua, Salavat ve Zikir

- Hz. Peygamber'e Salavat Getirme Şekli
- Hz. Peygamber'in Minberde "Âmin" Dediği Dualar
- Üç İhlas Okumanın Kur'an Okumaya Eşdeğer Olması
- Hz. Peygamber'in Seriyenin Dönüşüne Şükretmesi
- Mescide Giriş ve Çıkışlarda Dua

Siyaset ve Yöneticilik

- Zalim Yöneticilere Yardım Etmenin Tehlikesi
- Müslümanlara Yönetici Olanların Kıyametteki Sorumluluğu
- Kureyşli Emirlerin Yönetime Layık Olması
- Hz. Osman'ın Fitne Zamanı Hidayet Üzere Olacağı Müjdesi

Cihad, Şehitlik ve Allah Yolunda Mücadele

- Sınır Nöbetinin Fazileti
- Şehitliğin Fazileti
- Allah Yolunda Öldürülenin ve Ölenin Ahiretteki Durumu
- İslam Yolunda Saç Ağartmanın Fazileti

Sosyal Yardımlaşma ve Ahlâk

- Müminin Sıkıntısını Giderenin Ahiretteki Karşılığı
- Borçluyu Gözetenin Allah'ın Rahmet Gölgesinde Olması
- Hasta Ziyaretinin Fazileti
- Dünya ve Ahiret Ehlinin En Güzel Ahlakı
- Gösteriş Yapanın ve Övünenin Şeytan Yolunda Olması
- Hz. Ali'ye Sövmekten Sakındırma
- Ka'b b. Ucre'nin Hz. Peygamber'e Duyduğu Sevgi
- Kapların Eceli ve Cariyeye Vurmamak

Aile ve Nikâh Hükümleri

- Süt Kardeş ile Nikahlanmanın Helal Olmadığı
- Hz. Peygamber'in Alaca Hastalıklı Kadınla Evlenip Boşaması
- Genç Kızla Evlenme Tavsiyesi

Ashab ve Fazileti

- Ensar, Muhacir ve Benî Haşim'in Peygambere Yakınlık Münakaşası

Ahiret ve Kıyamet

- Cennetlik Erkek ve Kadınların Özellikleri
- Kadir Gecesinin Unutturulup Tek Gecelerde Aranması
- Cenazeye Yönelik Şahitliğin Ahiretteki Etkisi
- Kıyamet Alametleri

Kur'an ve Tefsir

- Cennet ve Allah'ın Cemaline Nâil Olmak (Yunus 26)
- Tevhid Kurtuluş, Şirk Helaktır (Neml 89-90)
- Amelsizlerin Terazide Değeri Olmaması (Kehf 105)

Mescid, Ezan ve Cemaat

- Ezanı Duyan Âmânın Bile Cemaate Katılması Gerektiği

Şefaât

- Şefaatin Büyük Günah Sahiplerine Tahsis Edilmesi

Şehirlerin Fazileti

- Kazvîn Şehrinin Fazileti

Yemek Adabı

- Hz. Peygamber'in Üç Parmağıyla Yemek Yemesi

3.3. Hac ve Umre Hükümleri

1. Birinci hadis: Fidyе Rivayeti

Hadisinin Sened ve Metni;

حَدَّثَنَا أَبُو نُعَيْمٍ: حَدَّثَنَا سَيْفٌ قَالَ: حَدَّثَنِي مُجَاهِدٌ قَالَ: سَمِعْتُ عَبْدَ الرَّحْمَنِ بْنَ أَبِي لَيْلَى: أَنَّ كَعْبَ بْنَ عُجْرَةَ حَدَّثَهُ قَالَ: وَقَفَ عَلَيَّ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالْحُدَيْبِيَّةِ وَرَأْسِي يَتَهَافَتُ فَمَلًّا، فَقَالَ: (يُؤْذِيكَ هَوَامُكَ). قُلْتُ: نَعَمْ، قَالَ: (فَاخْلِقْ رَأْسَكَ، أَوْ قَالَ: اخْلِقْ). قَالَ: فِي نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ: {فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضًا أَوْ بِهِ أَذًى مِنْ رَأْسِهِ} إِلَى آخِرِهَا، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: (صُمْ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ، أَوْ تَصَدَّقْ بِفَرَقِ بَيْنِ سِنَّةٍ، أَوْ انْسُكْ بِمَا تَبَسَّرَ)

“Ka‘b b. Ucre (r.a.) şöyle dedi: Resûlullah (s.a.v.), Hudeybiye’de benim baş ucumda durdu. O sırada başımdan bitler düşüyordu. Resûlullah:

- *Başındaki bitler sana ezâ veriyor mu? buyurdu. Ben:*

- Evet, ezâ veriyor! Dedim. Resûlullah:

- *Öyleyse başını tıraş et*" buyurdu.

"Fakat içinizden biri hasta ise veya başından bir rahatsızlığı varsa (tıraşını olup) oruç veya sadaka yahut kurban olarak bir fidye ödesin."(Bakara 196) âyeti benim hakkımda indi, dedi."

Sonra Hz. Peygamber bana:

-Üç gün oruç tut veya altı fakir arasında bir ferak (büyük ölçek) sadaka ver yahut sana kolay gelen bir hayvanı kurban et" buyurdu.¹⁰⁷

Fidye Hadisinin *Kütüb-i tisa* Bağlamında Değerlendirmesi

Öncelikle fidye hadisinin *Kütüb-i tis'a*'da geçen varyantlarının sened, arapça metni ve tercümeleri verilecek, akabinde senette geçen râviler ile ilgili cerh ve tadil içeren kısa bir değerlendirme yapılacaktır.

Muvatta'daki Tarikleri:

Rivayetin *Muvatta*'da geçen üç tariki vardır. Tamamı "Hac" babı altında verilmiştir. Birincisi Mâlik'in Abdülkerim b. Mâlik el-Cezerî'den, ikincisi Humeyd b. Kays'dan üçüncüsü de Atâ b. Abdullah el-Horasânî'den rivayetidir. Muvatta'daki senetlerin çoğu genelde sünâidir. Ancak söz konusu rivayet ile alakalı bulunan üç senetten iki tanesi sünâî iken Mücâhid'ten gelen tarik sülâsîdir.¹⁰⁸

1. Rivayetin Sened ve Metni;

Mâlik b. Enes > Abdülkerim b. Mâlik el-Cezerî > Abdurrahman b. Ebû Leylâ > Ka'b b. Ucre.

¹⁰⁷ Buhârî, "İhsâr", 6,7,8,9; 'Meğâzî', 33; 'Tefsir', 34; 'Merzâ', 16; "Keffârât", 87; Muslim, "Hac", 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86.

¹⁰⁸ Detaylı bilgi için bk. Raşit Küçük, "İsnad", *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 23/23/154-159.

عَنْ كَعْبِ بْنِ عُجْرَةَ، أَنَّهُ كَانَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَأَذَاهُ الْقَمَلُ فِي رَأْسِهِ، فَأَمَرَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يَخْلِقَ رَأْسَهُ، وَقَالَ: صُمْ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ، أَوْ أَطْعِمْ سِتَّةَ مَسَاكِينٍ، مُدَيْنَيْنِ لِكُلِّ إِنْسَانٍ، أَوْ انْسُكُ بِشَاوَةٍ، أَيْ ذَلِكَ فَعَلْتَ أَجْرًا عَنْكَ

Ka‘b b. Ucre’den rivayet edildiğine göre, bir keresinde Hz. Peygamber ile beraberken başındaki bitler kendisine eziyet verdiği için Hz. Peygamber başını tıraş etmesini emretti ve ona, “Üç gün oruç tut veya altı fakiri her birine ikişer müd vermek üzere doyur ya da bir kurban kes. Hangisini yaparsan yeterli olur” buyurdu.¹⁰⁹

Değerlendirme:

Hadisi Ka‘b b. Ucre’den Abdurrahman b. Ebû Leylâ, ondan da Abdülkerim b. Mâlik el-Cezerî rivayet etmiştir. Abdülkerim künyesi Ebû Saîd’dır. Hz. Osman’ın azatlı kölesidir. Bazıları Muâviye’nin azatlı kölesi olduğunu söylemiştir. Saîd b. Müseyyeb, Saîd b. Cübeyr, Tâvûs, İkrime gibi kimselerden rivayette bulunmuştur ve Enes’i görmüştür. Ahmed b. Hanbel sika, sebt ve sahibu sünne, İbn Maîn sika ve sebt, İbn Uyeyne de sika, hâfız ve rivayetlerinde “Semi‘nâ ve Haddesenâ” lafızlarından başka lafızları kullanmadığını ifade etmiştir. İbn Adî ise Atâ’dan münker bir rivayeti olduğunu zikretmiştir.¹¹⁰ İclî, sika; İbn Sa’d da sika ve çok hadis sahibi olduğunu ifade etmiştir.¹¹¹ İbn Hibbân ise sika olduğunu ancak bazı münker rivayetlerinin olduğunu söylemiş, ayrıca infirat ettiği rivayetlerle ihticac yapmayı uygun görmediğini ifade etmiştir.¹¹² Zehebî onun hakkında hâfız ve fakih, İbn Hacer de sika ve mutkîn gibi tadil ifadeleri kullanmıştır.¹¹³ Genel olarak bakıldığında Abdülkerim b. Mâlik’in, Atâ’dan münker bir rivayetin olması dışında sika olarak kabul edilmiştir. Bu da hadisin sahih olduğunu göstermektedir.

¹⁰⁹ Ebû ‘Abdullâh Mâlik b. Enes b. Mâlik el-Medenî Mâlik b. Enes, *el-Muvattâ’*, thk. Muḥammed Muḥṣafâ el-‘A‘zamî (Abu Dabi: Muessesetu Zâyid b Sultân, 1425/2004), “Hac”, 1575.

¹¹⁰ İbn Sa’d, *eṭ-Ṭabaḳâtu’l-kübrâ*, 1421, 9/486; Ebû ‘Abdillâh Şemsüddîn Muḥammed b. Aḥmed b. ‘Osmân ez-Zehabî Zehebî, *Tezhîbü Tehzîbi’l-Kemâl fi esmâ’i’r-ricâl*, thk. Ğanim Abbâs Ğanim - Mecdî Seyyid Emîn (el-Fârûku’l-Ḥadiṣe, 1425), 6/133.

¹¹¹ İbn Sa’d, *eṭ-Ṭabaḳâtu’l-kübrâ*, 1421, 9/486; İclî, *eṣ-Şikât*, 1405/1985, 307.

¹¹² Ebû Hâtîm Muḥammed b. Hibbân el-Bustî İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn mine’l-muḥaddiṣîn ve’d-du‘afâ ve’l-metrûkîn*, thk. Maḥmûd İbrahim Zâyed (Halep: Dâru’l-Va’y, 1396/1976), 6/146.

¹¹³ Zehebî, *Tezkiretu’l-huffâz*, 1/106; Ebû’l-Fazl Şihâbüddîn Aḥmed b. ‘Ali b. Muḥammed el-‘Asḳalânî İbn Hacer el-‘Asḳalânî, *Takribu’l-Tehzîb*, thk. Muḥammed ‘Avvâme (Suriye: Daru’r-Reşid, 1406/1986), 361.

2. Rivayetin Sened ve Metni;

Mâlik > Humeyd b. Kays > Mücâhid > Abdurrahman b. Ebû Leylâ > Ka'b b. Ucre.

عَنْ كَعْبِ بْنِ عُجْرَةَ، أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، قَالَ لَهُ: لَعَلَّكَ آذَاكَ هَوَائِكَ؟ قَالَ: فَقُلْتُ: نَعَمْ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: اخْلُقْ رَأْسَكَ، وَصُمْ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ، أَوْ أَطْعَمْ سِتَّةَ مَسَاكِينَ، أَوْ انْسَلْ بِشَاةٍ

Ka'b b. Ucre'den şöyle rivayet edilmiştir: Hz. Peygamber bir keresinde (Hudeybiye'de) “Başındaki bitler sana eziyet veriyor mu” diye sorduğunda ‘evet’ dedim. Bunun üzerine Hz. Peygamber, “O zaman başını tıraş et. Sonra üç gün oruç tut veya altı fakiri doyur ya da bir kurban kes” buyurdu.¹¹⁴

Değerlendirme:

Hadisi Ka'b b. Ucre'den Abdurrahman b. Ebû Leylâ, ondan da Mücâhid rivayet etmiştir. Mücâhid'in tam adı Mücâhid b. Cebr olup künyesi Ebû Haccac'tır. Adının Mücâhid b. Cübeyr olduğu da geçmektedir.¹¹⁵ Kays b. Sâib el-Mahzûmî'nin azatlısıdır. Kur'an-ı İbn Abbâs'a otuz kere arz ettiğini ifade etmiştir. 102 ya da 103 yılında 83 yaşında iken Mekke'de secde halinde ruhunu teslim etmiştir.¹¹⁶ Ebû Hüreyre, Ebû Saîd el-Hudrî,¹¹⁷ İbn Abbâs, İbn Ömer, Hz. Ali gibi sahâbelerin büyüklerinden rivayette bulunmuştur. Kendisinden de Hakem, Mansûr, İbn Ebû Necîh, Atâ ve Tâvûs rivayette bulunmuştur.¹¹⁸ İclî sika olduğunu söylemiş ve Seleme b. Küheyl'in “Her işinde Allah rızasını gözeten üç kişi gördüm; onlar Atâ, Tâvûs ve Mücâhid'tir” sözlerini naklederek bu görüşünü desteklemiştir.¹¹⁹ Yahyâ b. Maîn kendisinin sika olduğunu söylemiş, Yahyâ b. Kattân ise, “Onun mürsel rivayetleri Atâ'nın mürseline nispeten bana daha sevimidir” sözüyle sika olduğunu imâ etmiştir.¹²⁰ İbn Hibbân da kendisini sika râvilerden saymış ve müttaki, âbid ve fakih olduğunu söylemiştir.¹²¹ Zehebî onun hakkında imam,

¹¹⁴ Mâlik b. Enes, *el-Muvattâ'*, “Hac”, 1576.

¹¹⁵ Ebû 'Abdullâh Muḥammed b. İsmâ'îl b. İbrâhîm el-Buḥârî el-Buḥârî, *et-Târîḫü'l-kebir*, thk. Heyet (Haydarabad: Dâiratü'l-Me'ârifü'l-'Osmâniyye, ts.), 7/411.

¹¹⁶ İbn Sa'd, *et-Ṭabaḳâtu'l-kübrâ*, 1421, 8/27,28.

¹¹⁷ Ebû Muḥammed 'Abdurrahman b. Muḥammed er-Râzî İbn Ebî Hâtim, *el-Cerḫ ve't-ta'dil* (Haydarabad; Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, 1371/1952), 8/319.

¹¹⁸ İbn Sa'd, *et-Ṭabaḳâtu'l-kübrâ*, 1421, 8/27,28.

¹¹⁹ İclî, *es-Şikât*, 1405/1985, 420.

¹²⁰ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerḫ ve't-ta'dil*, 8/319.

¹²¹ İbn Hibbân, *es-Şikât*, 5/419.

müfessir, mukrî ve hâfız, İbn Hacer de sika ve ilim ve tefsirde imam gibi tadil ifadeleri kullanmıştır.¹²²

Hadisi Mücâhid'ten rivayet eden Humeyd b. Kays'tır. Nisbesi el-Mekkî ve lakabı el-A'rec, künyesi ise Ebû Safvân'dır. Mekkeli olup Benî Esed'in azatlısıdır.¹²³ Atâ b. Ebû Rabâh, İkrime, Ömer b. Abdülazîz, Mücâhid ve Muhammed b. el-Münkedir gibi kişilerden rivayette bulunmuş, kendisinden de Ca'fer b. Muhammed es-Sâdık, Süfyân-ı Sevrî, Süfyân b. Uyeyne, Mâlik b. Enes ve Ebû Hanîfe gibi kimseler hadis rivayet etmiştir. İclî, İbn Hibbân, Ahmed b. Hanbel, Ebû Zür'a', Ebû Dâvûd ve Buhârî sika olduğunu, İbn Sa'd sika ve çok hadis sahibi olduğunu söylemiştir¹²⁴ İbn Hacer "Leyse bihî be's" demiştir.¹²⁵ Genel olarak baktığımızda senet sika râvilerden oluşmaktadır.

3. Rivayetın Sened ve Metni;

Mâlik > Atâ b. Abdullah el-Horasânî > Bürem çarşısında bir şeyh > Ka'b b. Ucre.

عَنْ كَعْبِ بْنِ عُجْرَةَ، أَنَّهُ قَالَ: جَاءَنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَنَا أَنْفُحُ تَحْتَ قِدْرِ الْأَصْحَابِي، وَقَدْ امْتَلَأَ رَأْسِي، وَحِجَّتِي قَمَلًا، فَأَخَذَ بِجَبْهَتِي، وَقَالَ: احْلِقْ هَذَا، وَصُمْ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ، أَوْ أَطْعِمِ سِتَّةَ مَسَاكِينَ، وَقَدْ كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَلِمَ أَنَّهُ لَيْسَ عِنْدِي مَا أَنْسُكُ بِهِ

Ka'b b. Ucre'den şöyle rivayet edilmiştir; "Arkadaşlarım için çömleğin altına ateş yaktığım bir ara Hz. Peygamber yanıma geldi. O sırada başım ve sakalım bitlerle doluydu. Alnımdan tuttu ve bana, "Bunları tıraş et" buyurdu. Kurban edecek bir hayvanımın olmadığını bildiği için de "Üç gün oruç tut ya da altı fakiri doyur" buyurdu.¹²⁶

Değerlendirme:

Atâ b. Abdullah el-Horasânî, hadisi Kûfe'de Bürem çarşısından bir şeyh'ten rivayet ettiğini ifade etmiştir. Muvatta'nın Yahyâ b. Yahyâ el-Leysî rivayetiyle gelen nüshanın

¹²² Zehebî, *Tezkiretu'l-huffâz*, 1/71; İbn Hacer el-'Askalânî, *Takribu't-Tehzîb*, 520.

¹²³ İbn Sa'd, *eş-Tabağâtü'l-kübrâ*, 1421, 8/47.

¹²⁴ İbn Sa'd, *eş-Tabağâtü'l-kübrâ*, 1421, 8/47; İclî, *es-Sikât*, 1405/1985, 135; İbn Hibbân, *es-Sikât*, 6/189; İbn Hacer el-'Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 1/498.

¹²⁵ İbn Hacer el-'Askalânî, *Takribu't-Tehzîb*, 182.

¹²⁶ Mâlik b. Enes, *el-Muvattâ'*, "Hac", 1577.

derkenarında “Kûfe’de Bürem çarşısından bir şeyh” olarak ifade edilen muçhul râvinin Abdurrahman b. Ebû Leylâ olduğu not düşülmüştür.¹²⁷ Rivayetin diğer iki tarikinde de Ka’b b. Ucre’den rivayet edenin Abdurrahman b. Ebû Leylâ olduğu göz ününde bulundurulduğunda *Muvatta*’da geçen üç rivayetin de Abdurrahman b. Ebû Leylâ’dan geldiği görülmektedir. İbn Abdülber de Atâ b. Abdullah el-Horasânî’den gelen rivayette “Kûfe’de Bürem çarşısında bir şeyh” diye zikredilen kişinin Abdurrahman b. Ebû Leylâ olduğunu söylemiş, ancak bir görüşe göre ise Abdurrahman b. Ma’kil b. Mukarrin olduğunu da aktarmıştır.¹²⁸ Bazıları “Kûfe’de Bürem çarşısından bir şeyh” diye ifade edilen meçhul zatın Abdurrahman b. Ebû Leylâ olamayacağını Abdullah b. Ma’kil olmasının daha doğru olacağını çünkü Abdurrahman b. Ebû Leylâ meşhur olduğundan isminin açıkça zikredilmesi gerektiğini söylemişlerdir.¹²⁹ Ayrıca Asıl Nüshanın derkenarında senette geçen Atâ b. Abdullah el-Horasânî’nin, Atâ b. Ebû Müslim ya da Atâ b. Meysere olduğu da not edilmiştir.¹³⁰

Hadisi ondan Atâ b. Abdullah el-Horasânî rivayet etmiştir. el-Belhî ve el-Horasânî nisbeleriyle ile meşhurdur.¹³¹ Künyesi Ebû Eyyûb’tur. Muâz b. Cebel, Ka’b b. Ucre, Abdullah b. Abbâs, Enes b. Mâlik gibi kimselerden mürsel olarak, Saîd b. Müseyyeb, İkrime, Nâfi’ ve Zührî gibi önde gelen zatlardan ise semâ yoluyla hadis rivayet etmiştir. Kendisinden de Atâ b. Ebû Rabâh, İbn Cüreyc, Ma’mer, Mâlik ve Şu’be gibi kimseler rivayette bulunmuştur. İclî, Yahyâ b. Maîn, Ebû Hâtim ve Dârekutnî sika olduğunu söylemektedir.¹³² İbn Sa’d da sika olduğunu ve Şam’a yerleşip Şam halkının kendisinden hadis rivayet ettiğini söylemiştir.¹³³ İbn Hacer, sadûk olduğunu, çokça vehme düştüğünü, tedlis ve irsal yaptığını zikretmiştir.¹³⁴

¹²⁷ Mâlik b. Enes, *el-Muvattâ*’, 3/613.

¹²⁸ Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. ‘Abdillâh b. Muḥammed İbn ‘Abdülber en-Nemerî, *el-İstizkâr*, thk. Sâlim Muḥammed ‘Atâ, Muḥammed ‘Ali Mu’avviḍ (Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye, 1421/2000), 4/385.

¹²⁹ Ebû’l-Abbâs Ahmed b. Tâhir ed-Dânî el-Endülüsi ed-Dânî, *el-İmâ ilâ etrafi ehâdis kitab’i-l-Muvatta* (Riyad: Mektebetu Meârif, 1424), 2/197.

¹³⁰ Mâlik b. Enes, *el-Muvattâ*’, 3/613.

¹³¹ Buḥârî, *et-Târîhu’l-kebir*, 6/474.

¹³² ‘İclî, *es-Şikât*, 1405/1985, 334; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerḥ ve’-ta’dil*, 6/335; Cemâlüddîn el-Mizzî, *el-Kemâl fî ‘esmâi’r-ricâl*, 7/309.

¹³³ İbn Sa’d, *et-Ṭabaḳâtu’l-kübrâ*, 1421, 9/373.

¹³⁴ İbn Hacer el-‘Asḳalânî, *Takrîbu’-Tehzîb*, 392.

Muvatta'da geçen üç tarikten Mücâhid yoluyla gelen senedin sahih olduğu, Atâ b. Abdullah el-Horasânî tarikiyle gelen rivayetin "Kûfe'de Bürem çarşısında bir şeyh" ifadesinin meçhul olması sebebiyle senedin mâlul olduğu söylenmiştir.¹³⁵

Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inin Tarikleri:

Fidye hadisi ile alakalı Ahmed b. Hanbel'in *Müsned*'inde 21 tarik bulunmaktadır. Bu tariklerin çoğu Abdurrahman b. Ebû Leylâ yoluyla gelmektedir. Onu da Abdullah b. Ma'kil takip etmektedir. Ayrıca İbn Hacer, Ahmed b. Hanbel'in rivayetleri arasında Şa'bî ve Ebû Kılâbe'nin direkt olarak Ka'b b. Ucre'den rivayet ettikleri tariklerde Ka'b ile aralarında bir vasıta olması gerektiğini ve bunun da Abdurrahman b. Ebû Leylâ olduğunu ifade etmiştir. Buhârî tarafından rivayet edilen tariklerin çoğunda Ka'b'dan Abdurrahman b. Ebû Leylâ yoluyla geldiğini buna delil olarak zikretmiştir.¹³⁶

1. Rivayetin Sened ve Metni;

Hüseyim > Ebû Bişr > Mücâhid > Abdurrahman b. Ebû Leylâ > Ka'b b. Ucre.

عَنْ كَعْبِ بْنِ عُجْرَةَ، قَالَ: كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالْحُدَيْبِيَّةِ وَنَحْنُ مُحْرَمُونَ، وَقَدْ حَصَرَنَا الْمُشْرِكُونَ. وَكَانَتْ لِي وَفْرَةٌ، فَجَعَلْتُ الْهُوَامَ تَسَاقُطُ عَلَيَّ وَجُوهِي، فَمَرَّ بِي النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: "أَبُوؤذَيْبِكَ هَوَامٌ رَأْسِكَ؟" قُلْتُ: نَعَمْ. فَأَمَرَهُ أَنْ يَخْلِقَ. قَالَ: وَنَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ: {فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضًا، أَوْ بِهِ أذىٌ مِنْ رَأْسِهِ ففَدِيَةٌ مِنْ صِيَامٍ أَوْ صَدَقَةٍ أَوْ نُسُكٍ} [البقرة: 196]

Ka'b b. Ucre'den şöyle rivayet edilmiştir: Biz Hudeybiye'de ihramlı bir şekilde Hz. Peygamber'in yanındaydık. Müşrikler bizi muhasara altına almıştı. O zaman saçlarım uzundu ve bitler yüzüme kadar üşüşmüştü. Hz. Peygamber yanıma gelerek, "Başındaki bitler sana ezâ veriyor mu?" buyurdu. Ben, 'Evet' deyince, "Öyleyse başını tıraş et" buyurdu. Sonra **(Fakat içinizden biri hasta ise veya başından bir rahatsızlığı varsa (tırasını olup) oruç veya sadaka yahut kurban olarak bir fidye ödesin.)** âyeti nâzîl oldu.¹³⁷

¹³⁵ ed-Dânî, *el-imâ ilâ etrafi ehâdis kitab 'i-l-Muvatta*, 2/196.

¹³⁶ İbn Hacer el-'Askalânî, *Fethu'l-bârî*, 3/13.

¹³⁷ Ahmed b. Hanbel, *El-Müsned*, 30/25 (No. 17101).

Değerlendirme:

Hadisi Ka‘b b. Ucre’den Abdurrahman b. Ebû Leylâ, ondan da Mücâhid b. Cebr, ondan da Ebû Bişr rivayet etmiştir. Asıl adı Ca‘fer b. Ebû Vahşiyye İyâs el-Yeşkurî’dir.¹³⁸ Ebû Bişr çok hadis rivayet eden sika bir râvidir. *Kütüb-i sitte*’de rivayetleri mevcuttur.¹³⁹ İclî,¹⁴⁰ Ebû Hâtim ve Ebû Zur‘a da sika olduğunu ifade etmişlerdir.¹⁴¹ Ancak Şu‘be, Ebû Bişr’in Habîb b. Sâlim ve Mücâhid’ten olan rivayetlerini zayıf kabul etmiş ve Ebû Bişr’in onlardan sema etmediğini söylemiştir.¹⁴²

Ebû Bişr’den de Hüşeym b. Beşir el-Vâsitî rivayet etmiştir. Künyesi Ebû Muâviye’dir. Benî Selîm’in azatlısıdır. İbn Sa‘d kendisinin çok hadis rivayet eden sika bir râvi olduğunu ancak çok tedlis¹⁴³ yaptığını, dolayısıyla “Ahberenâ” lafzıyla yaptığı rivayetlerin hüccet olabileceğini ancak bu lafzı kullanmadığı rivayetlerine “Leyse bi şey” sözüyle hüccet olarak itibar edilemeyeceğini zikretmiştir. Ebû Zur‘a da müdellis râvilere yer verdiği *el-Müdellesin* kitabında Hüşeym’in çok tedlis yaptığını zikretmiştir.¹⁴⁴ İbn Mübârek, Hüşeym hakkında “*Zaman herkesin hıfzını değiştirdi de Hüşeym’in hıfzını değiştiremedi*” diyerek hıfzının ne kadar kuvvetli olduğunu vurgulamıştır. Şu‘be b. Haccâc ve İbn Mübârek kendisinden rivayette bulunmuşlardır.¹⁴⁵ Zehebî de hıfzının oldukça kuvvetli olduğu ancak çok tedlis yaptığını ve bununla bilindiğini söylemiştir. Ahmed b. Hanbel, Yezîd b. Ebû Ziyâd, Hasan b. Ubeydullah, Ebû Hâlid, Mûsâ el-Cühenî, Ali b. Zeyd b. Ced‘an ve daha birçok kişiyi zikrederek Hüşeym’in bunlardan hadis duymadığını ve bunlardan rivayetinin müdelles rivayetler olacağını söylemiştir. Bununla beraber sika olduğunu da ifade etmiştir. Abdurrahman b. Mehdî, Hüşeym’in hadis hıfzı hususunda Süfyân-ı Sevrî’den daha iyi olduğunu söylemiştir.¹⁴⁶ İclî de Hüşeym’in sika ve hadis hâfızlarından sayıldığını zikretmiş, tedlis yaptığını da belirtmiştir.

¹³⁸ Buḥârî, *et-Târiḥu’l-kebir*, 2/186.

¹³⁹ Cemâluddîn el-Mizzî, *el-Kemâl fi ‘esmâi’r-ricâl*, 4/26.

¹⁴⁰ İclî, *eş-Şikât*, 1405/1985, 99.

¹⁴¹ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerḥ ve’l-ta’dil*, 2/473.

¹⁴² İbn Sa‘d, *et-Ṭabaḳâtu’l-kübrâ*, 1421, 2/473; Cemâluddîn el-Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl fi esmâi’r-ricâl*, 5/9.

¹⁴³ Râvinin, hocasından işitmediği bir hadisi ondan duymuş gibi nakletmesi anlamında bir terim. TDV, “Tedlis”, 40/262-264.

¹⁴⁴ Ebû Zur‘a Ahmed b. Abdurrahîm el-Mısrî Ebû Zur‘a el-İrâkî, *el-Mudellisin*, thk. Rif‘at Fevzî ‘Abdulmuṭṭalib, Nâfiz Huseyn Hammâd (b.y.: Daru’l-Vefâ, 1415/1995), 97.

¹⁴⁵ Buḥârî, *et-Târiḥu’l-kebir*, 8/242.

¹⁴⁶ Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nubelâ*, 8/289,290.

Oğlu Sa'îd b. Hüşeym'in ifadesine göre hicri 105 yılının başlarında doğmuş ve 183 yılında Hârûn Reşîit döneminde 71 yaşın iken Bağdat'ta vefat etmiştir.¹⁴⁷

Hüşeym ile alakalı ulemanın genel görüşü sika olmasıyla beraber çok tedlis yapmasıdır. İbn Hacer *Tabakâtü'l-müdeİİİsîn* kitabında müdeİİİs râvileri beş tabakaya ayırmış ve Hüşeym'i üçüncü kısımda zikretmiştir. İlk iki grupta olanların tedlisinin kabul edilebileceğini, son iki grupta olanların tedlislerinin reddedileceğini, üçüncü grupta olanların ise rivayet durumuna göre kabul veya reddedilebileceğini ifade etmiştir.¹⁴⁸

Hüşeym'e neden bu kadar çok tedlis yaptığı sorulduğunda, "Ondan daha hoş ne var ki" diye cevap vermiştir.¹⁴⁹ Hatta tedlis hususunda o kadar meşhur olmuştur ki şu hikâye onun bu şöhretini göstermektedir: bir keresinde ashabı kendisinden tedlis yapmadan rivayette bulunmasını istemiş ve ondan söz almışlardı. Hadis imlâ etmeye başlamış. İmlâyı bitirdikten sonra ashabına 'hiç tedlis yaptım mı?' diye sorduğunda 'hayır' demişler. Bunun üzerine Hüşeym, 'rivayet ettiğim her hadisi ilk râvisinden işittim ancak ikinci râvisinden hiç işitmemiştim' dedi. İbn Hacer bu kıssayı anlattıktan sonra burada yaptığı tedlisin 'Tedlîsü'l-atf'¹⁵⁰ olduğunu söylemiştir. Çok tedlis yaptığı halde sika olduğunu da vurgulamıştır.¹⁵¹

Bu konuda her ne kadar tedlis yapan bir râvinin her türlü rivayeti kabul edilmez görüşünü savunanlar olsa da sahih olan görüşe göre müdeİİİs olan râvinin semâ ve ittisal bildirmeyen ifadeler ile rivayet ettikleri mürsel hükmünde olup, (اخبِرْنَا, حَدَّثْنَا, سَمِعْتُ) gibi ittisal bildiren ifadeler kullanılan rivayetleri ise makbuldür.¹⁵² Genel olarak bakıldığında senetteki râvilerin sika oldukları görülmektedir.

¹⁴⁷ İbn Sa'îd, *et-Tabakâtü'l-kübrâ*, 1421, 9/315.

¹⁴⁸ Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. 'Ali b. Muhammed el-'Askalânî İbn Hacer el-'Askalânî, *Ta'rifü ehli't-takdîs bi merâtibi'l-mevşûfin bi't-tedlis*, thk. 'Âşım b. 'Abdullâh el-Çaryûtî (Amman: Mektebetü'l-Menâr, 1403/1983), 13,14.

¹⁴⁹ Hâfîb el-Bağdâdî, *el-Kifâye fi 'İlmi'r-rivâye*, 360.

¹⁵⁰ İbn Hacer, en-Nüket adlı eserinde "tedlîsü'l-atf"ı şu şekilde tanımlar: Kişinin, aynı şeyhi (hocayı) rivayet eden iki râviden hadisi işittiğini söylemesi; hâlbuki hadisi yalnızca birinden işitmiştir. İlk râviden hadisi doğrudan duyduğu hâlde, ikinci râviyi ona atfederek sanki ondan da duymuş gibi göstermiştir. Bu durumda kişi, önce hadisi gerçekten duyduğu râviyi açıkça belirtir, ardından cümleye "ve falan (kişi)" diyerek devam eder. Ancak bu ikinci ismi eklerken, ondan hadis dinlemediği hâlde, sanki her ikisinden de rivayet etmiş gibi bir izlenim doğmasına neden olur. Gerçekte ise ikinci şahsın, hadisi ilk râviden rivayet ettiğini kastetmiştir. *En-Nüket*, 2/617.

¹⁵¹ İbn Hacer el-'Askalânî, *Ta'rifü ehli't-takdîs bi merâtibi'l-mevşûfin bi't-tedlis*, 49.

¹⁵² İbnü's-Şalâh, *Ma'rifetü envâ'i 'ulûmi'l-hadîs = Mukaddimetü İbni's-Şalâh*, 159.

2. Rivayetin Sened ve Metni;

Hüseyim > Hâlid > Ebû Kılâbe > Ka'b b. Ucre.

عَنْ كَعْبِ بْنِ عُجْرَةَ، قَالَ: قَعِمْتُ حَتَّى ظَنَنْتُ أَنَّ كُلَّ شَعْرَةٍ مِنْ رَأْسِي فِيهَا الْقَمْلُ مِنْ أَصْلِهَا إِلَى فَرْعِهَا، فَأَمَرَنِي النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حِينَ رَأَى ذَلِكَ قَالَ: " اِخْلِقْ ". وَنَزَلَتِ الْآيَةُ. قَالَ: " أَطْعَمَ سِنَّةً مَسَاكِينَ ثَلَاثَةَ أَصْعٍ مِنْ تَمْرٍ

Ka'b b. Ucre'den şöyle rivayet edilmiştir: saçımın her bir telinin kökünden ucuna kadar bitlerin olduğunu düşündüğüm bir şekilde bitlenmişti. Hz. Peygamber bu halimi görünce “*Tıraş ol*” diye emretti. Sonra ilgili ayet indi. Bana, “*altı fakire üç sa ‘ hurma ver*” buyurdu.¹⁵³

Değerlendirme:

Hadisi Abdurrahman b. Ebû Leylâ'dan rivayet eden Ebû Kılâbe'nin asıl adı Abdullah b. Zeyd el-Cermî el-Ezdî'dir. Aslen Basra'lı olup hicri 104 ya da 105 yılında Şam'da vefat etmiştir. İbn Sa'd çok hadis rivayet ettiğini ve sika olduğunu zikretmiştir.¹⁵⁴ İbn Hibbân kendisini tabîlerin âbid ve zâhidlerinden saymış ve kendisine verilmesi istenen kadılık görevini istemediğinden Basra'dan Şam'a kaçtığını, orada zaviyelere sığındığını daha sonra büyük hastalıklarla imtihan olduğunu bu sebeple elleri, ayakları ve gözlerini kaybettiğini buna rağmen dilinden hamd ve şükürün eksik olmadığını zikretmiştir.¹⁵⁵ Müslim b. Yesâr kendisi hakkında, “Eğer Ebû Kılâbe acem olsaydı muhakkak kadınların başı olurdu” şeklinde övgüde bulunmuştur. Eyyûb es-Sahtiyânî de “Kadılık yapmaya en uygun olduğu halde bir o kadar da kadılıktan kaçan başka birini bilmiyorum” sözleriyle yargı hususunda oldukça yetkin olduğunu vurgulamıştır. Kadılıktan bu denli neden kaçtığı sorulduğunda, “denize atıldığında nereye kadar yüzebilirsin?” cevabını vermiştir.¹⁵⁶ İclî kendisinin sika olduğunu, Hz. Ali'nin yanında uzun süre kaldığı halde ondan rivayette bulunmadığını ve Sevbân'dan da hiç hadis işitmediğini söylemiştir.¹⁵⁷ İbn Sîrîn hakkında sika ve sâlih bir kimse olduğunu söylemiştir.¹⁵⁸ Enes b. Mâlik, Mâlik b. Hüveyris, Sâbit b. Dahhâk ve Nu'mân b. Beşir gibi zatlardan hadis rivayet etmiştir. Hz. Âişe ve İbn

¹⁵³ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 30/27 (No. 17102).

¹⁵⁴ İbn Sa'd, *eş-Tabakâtu'l-kübrâ*, 1421, 9/182; Buḥârî, *et-Târîhu'l-kebîr*, 5/92.

¹⁵⁵ İbn Hibbân, *Meşâhîru 'ulemâi'l-emşâr ve a'lâmu fuḡahâi'l-aḡâr*, 145.

¹⁵⁶ İbn Sa'd, *eş-Tabakâtu'l-kübrâ*, 1421, 9/183.

¹⁵⁷ İclî, *eş-Şikât*, 1405/1985, 257.

¹⁵⁸ Cemâluddîn el-Mizzî, *el-Kemâl fî esmâi'r-ricâl*, 6/171.

Ömer'den mürsel olarak rivayette bulunmuştur.¹⁵⁹ *Kütüb-i sitte*'de rivayetleri mevcuttur.¹⁶⁰ Zehebî sika olduğunu ve karşılaştığı ya da karşılaşmadığı kimselerden tedlis yaptığını zikretmiştir.¹⁶¹

Hadisi Ebû Kılâbe'den Hâlid el-Hazzâ rivayet etmiştir. Tam adı Hâlid b. Mihrân el-Hazzâ'dır. İbn Sa'd künyesinin Ebü'l-Mübârek olduğunu söylemişse de diğer kaynaklarda künyesi Ebü'l-Mezâil¹⁶² olarak zikredilmiştir. Kendisine ayakkabıcı manasında "Hazzâ" lakabı o mesleği yaptığından değil, onlarla çok oturup kalktığından verilmiştir. İbn Sa'd, kendisinin sika olduğunu, çok hadis rivayet ettiğini ve kimsenin kendisine cüret edemeyeceği bir heybete sahip olduğunu zikretmiştir. Hicri 141 yılında Ebû Ca'fer el-Mensûr'un hilafeti döneminde vefat etmiştir.¹⁶³ İclî,¹⁶⁴ Ahmed b. Hanbel¹⁶⁵ ve İbn Maîn kendisinin sika olduğunu zikrederken, İbn Hibbân hadislerinin imla edilebileceğini ancak ihticac edilemeyeceğini söylemiştir. İbn Kılâbe, Hasan-ı Basrî ve İbn Sîrîn gibi zatlardan rivayette bulunmuş, kendisinden de Sevrî, Şu'be, Hammâd b. Zeyd ve Hammâd b. Seleme rivayette bulunmuştur.¹⁶⁶ *Kütüb-i sitte*'de rivayetleri mevcuttur.¹⁶⁷

Ebu Kilabe'den de Hüseyim rivayet etmiştir. Hakkında değerlendirme daha önce yapılmıştır.

Rivayetın Sened ve Metni;

Abdurrahman > Mâlik > Abdülkerim b. Mâlik el-Cezerî > Mücâhid > Abdurrahman b. Ebû Leylâ > Ka'b b. Ucre.

¹⁵⁹ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve 'ta'dil*, 5/58.

¹⁶⁰ Cemâluddîn el-Mizzî, *el-Kemâl fî esmâi'r-ricâl*, 6/172.

¹⁶¹ Ebû 'Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Aḥmed b. 'Osmân ez-Zehebî, *Mizânu'l-i'tidâl fî nakdi'r-ricâl*, thk. 'Ali Muhammed el-Becâvî (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1382/1963), 2/426.

¹⁶² Buḥârî, *et-Târîhu'l-kebir*, 3/173; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve 'ta'dil*, 3/352; İbn Hibbân, *es-Şikât*, 6/253; Cemâluddîn el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl fî esmâi'r-ricâl*, 8/177.

¹⁶³ İbn Sa'd, *eṭ-Tabakâtu'l-kübrâ*, 1421, 9/259.

¹⁶⁴ İclî, *eṣ-Şikât*, 1405/1985, 142.

¹⁶⁵ Cemâluddîn el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl fî esmâi'r-ricâl*, 8/180.

¹⁶⁶ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve 'ta'dil*, 3/353.

¹⁶⁷ Cemâluddîn el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl fî esmâi'r-ricâl*, 8/182.

عَنْ كَعْبِ بْنِ عُجْرَةَ، أَنَّهُ كَانَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَأَذَاهُ الْقَمْلُ فِي رَأْسِهِ، فَأَمَرَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يَخْلِقَ رَأْسَهُ، وَقَالَ: " صُمْ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ، أَوْ أَطْعِمْ سِتَّةَ مَسَاكِينٍ، مُدَّيْنِ مُدَّيْنِ لِكُلِّ إِنْسَانٍ، أَوْ انْسُكْ بِشَاةٍ، أَيُّ ذَلِكَ فَعَلْتَ أَجْزَأَكَ

Ka'b b. Ucre'den rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber ile beraberken başı bitlenmiş ve Hz. Peygamber başını tıraş etmesini emretmiş. Sonra “Üç gün oruç tut veya altı fakiri her birine ikişer müd vermek üzere doyur ya da bir kurban kes. Hangisini yaparsan yeterli olur” buyurmuş.¹⁶⁸

Değerlendirme:

Hadisi Abdurrahman b. Ebû Leylâ'dan Mücâhid, ondan da Abdülkerim b. Mâlik el-Cezerî, ondan da Mâlik, ondan da Abdurrahman rivayet etmiştir. Abdurrahman b. Ebû Leylâ, Mücâhid ve Abdülkerim b. Mâlik el-Cezerî hakkında değerlendirme daha önce yapılmıştı.

Hadisi Abdülkerim b. Mâlik el-Cezerî'den Malik b. Enes rivayet etmiştir. Tam adı Mâlik b. Enes b. Mâlik b. Ebû Âmir el-Asbahî¹⁶⁹ el-Medîni'dir.¹⁷⁰ Zührî, Abdullah b. Dînâr ve Nafi' gibi zatlardan rivayette bulunmuştur. Kendisinden de Yahyâ b. Saîd, İbnü'l-Hâd, Süfyân-ı Sevrî, Şu'be, Yahyâ b. Saîd el-Kattân, Abdurrahman b. Mehdî, Süfyân b. Uyeyne, Veki', İbn Mübârek ve Nuaym gibi râviler rivayette bulunmuştur.¹⁷¹ İbn Hibbân künyesinin Ebû Abdullah olduğunu, tebe-i tabiîn'in büyüklerinden ve sünnete çok önem veren, sünneti her türlü saldırılardan koruyan fukahâ ve salihlerin seçkinlerinden olduğunu söylemiştir.¹⁷² hicri 93 ya da 94 yılında doğmuş, 179 yılında vefat etmiş ve Baki' kabristanlığına defnedilmiştir.¹⁷³ İbn Hibbân kendisini sikalardan saymış, sika olmayanlardan hadis almadığını ve hadislerden de sadece sahih olanları seçtiğini zikretmiştir.¹⁷⁴ İclî de kendisini sikalardan saymış ve Ziyâd b. Ebû Ziyâd ile likasının olmadığını dolayısıyla ondan yaptığı rivayetlerin mürsel olduğunu ifade etmiştir.¹⁷⁵ Süfyân b. Uyeyne, hakkında “Rical tenkidinde oldukça şiddetli ve onların ahvalini bilendir” demiştir. Yahyâ b. Saîd ise Süfyân-ı Sevri, İbn Uyeyne ve Mâlik arasında sahih

¹⁶⁸ Aḥmed b. Ḥanbel, *El-Müsned*, 30/34 (No. 17106).

¹⁶⁹ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerḥ ve't-ta'dil*, 8/204.

¹⁷⁰ İbn Sa'd, *eş-Ṭabaḳâtu'l-kübrâ*, 1421, 7/570.

¹⁷¹ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerḥ ve't-ta'dil*, 8/204.

¹⁷² İbn Hibbân, *Meşâhîru 'ulemâi'l-emşâr ve a'lâmu fuḳahâi'l-aḳṭâr*, 223.

¹⁷³ İbn Hibbân, *es-Şikât*, 7/459.

¹⁷⁴ İbn Hibbân, *Meşâhîru 'Ulemâi'l-emşâr ve a'lâmu fuḳahâi'l-aḳṭâr*, 223.

¹⁷⁵ İclî, *eş-Şikât*, 1405/1985, 417.

hadisler konusunda en iyi olanın Mâlik olduğunu ve onun Ma‘mer’den kendisine daha sevimli olduğunu söylemiştir.¹⁷⁶ Buhârî, en sahih isnadın Mâlik>Nafi‘>İbn Ömer olduğunu söylemiştir. Ahmed b. Hanbel, Yahyâ b. Maîn ve İbnü’l-Medînî, Zührî’nin talebelerinden en sağlam olanının Mâlik olduğunu ifade etmişlerdir. Ebû Hâtim de “Mâlik sika ve Hicaz ehlinin imamıdır” demiştir. Vüheyb b. Hâlid ise “Doğu ve batı arasında Hz. Peygamber’in hadislerinde en sağlam kişi Mâlik’tir” demiştir. Bişr b. Amr, Mâlik’e “Falanca sika mıdır?” diye sordu. “Kitaplarımda onun ismini gördün mü?” diye sorduğunda “Hayır” dedi. “Eğer sika olsaydı kitaplarımda onun ismini görürdün” dedi. İbn Lehîa anlatıyor, “136 yılında Ebü’l-Esved Muhammed b. Abdurrahman bize geldi. Ona, “Medine’de kim fetva veriyor” diye sorduk. O da “Orada Mâlik b. Enes’ten daha iyisi yok” dedi.¹⁷⁷

Mâlik b. Enes hadis rivayet edeceği zaman güzelce abdest alır, minderinin ön kısmına oturur, sakalını tarar, güzel kokular sürünür, güzel elbiseler giyer ve iyice yerleştikten sonra vakarlı bir şekilde durarak hadis rivayet ederdi. Niçin böyle yaptığı sorulduğunda, “Hz. Peygamber’in hadislerine saygı göstermek ve abdestli bir şekilde hadis rivayet etmeyi önemsiyorum” derdi. Sokak ortasında, ayakta ve aceleci bir şekilde hadis rivayet etmeyi hoş karşılamazdı. Hz. Peygamber’in hadislerine dahi bu kadar saygı gösteren Mâlik b. Enes, Medine’de yürürken yaşı ilerlemiş olmasına rağmen binek ile gitmez ve “Hz. Peygamber’in mübarek bedeninin metfun olduğu yerde bineğe binmem” derdi.¹⁷⁸

Hadisi Mâlik’ten rivayet eden Abdurrahman’dır. Tam adı Abdurrahman b. Mehdî b. Hassân el-Basrî el-Anberî’dir.¹⁷⁹ Künyesi Ebû Saîd’dir. Hicri 135 yılında doğmuş, 198 yılında 63 yaşında Basra’da vefat etmiştir. İbn Sa’d çok hadis rivayet ettiğini ve sika olduğunu¹⁸⁰ iclî de sika olduğunu söylemiştir.¹⁸¹ Süfyân-ı Sevrî, Şu‘be ve Mâlik gibi zatlardan rivayette bulunmuştur. Ahmed b. Hanbel,¹⁸² Basra ehli ve İbn Mübârek gibi kimseler de kendisinden hadis rivayet etmişlerdir. İbn Hibbân hakkında itkan sahibi hâfızlardan, takvalı, sadece sika olanlardan rivayet eden ve etbâu’t-tâbiinden olduğunu ifade etmiştir.¹⁸³ İmam-ı Şafîî, hakkında “Hadis ilminde benzerini tanımadım” demiştir. Ahmed b. Hanbel de “Abdurrahman b. Mehdî,

¹⁷⁶ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve t-ta’dil*, 8/204.

¹⁷⁷ Cemâluddîn el-Mizzî, *el-Kemâl fî esmâi’r-ricâl*, 8/271-275.

¹⁷⁸ Cemâluddîn el-Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl fî esmâi’r-ricâl*, 27/110.

¹⁷⁹ Cemâluddîn el-Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl fî esmâi’r-ricâl*, 17/430.

¹⁸⁰ İbn Sa’d, *eş-Tabakâtu’l-kübrâ*, 1421, 9/299.

¹⁸¹ İclî, *eş-Şikât*, 1405/1985, 299.

¹⁸² Cemâluddîn el-Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl fî esmâi’r-ricâl*, 17/433.

¹⁸³ İbn Hibbân, *es-Şikât*, 8/373.

Yahyâ b. Kattân'dan daha fakihdir” sözleriyle övmüştür. Bir keresinde Nuaym b. Hammâd kendisine (hadiste) yalancı kişiyi nasıl tanırın diye sorduğunda “Doktor deli olan hastayı nasıl tanırsa” cevabıyla bu alanda ne kadar mahir olduğunu göstermiştir. Ebû Muhammed, Abdurrahman b. Mehdî'nin takvasından dolayı sika olmayandan rivayette bulunmadığını söylemiştir. Ali b. el-Medînî, Medine ehlinin yolunu Mâlik b. Enes'ten sonra devam ettiren kişinin Abdurrahman b. Mehdî olduğunu söylemiştir. Ebû Hâtim'e ‘Abdurrahman b. Mehdî mi daha sağlam yoksa Veki‘ mi?’ Diye sorulduğunda Abdurrahman b. Mehdî'nin Süfyân'dan yapılan rivayetlerde daha sağlam olduğunu ifade etmiştir. Yahyâ b. Maîn'e Basralı muhaddislerden en sağlamı kimdir? Sorusu üzerine Abdurrahman b. Mehdî'nin de içinde bulunduğu bir grup saymıştır. Ahmed b. Hanbel de hakkında sika, seçkin ve sâlih bir Müslüman olduğunu söylemiştir. Ebû Hâtim de “Abdurrahman b. Mehdî, Hammâd b. Zeyd'in en sağlam talebesi ve Yahyâ b. Saîd'den daha sağlam olduğunu söylemiştir.¹⁸⁴ Kendisine bir adam “Allah Teâlâ'nın bir günahını bağışlaması mı senin için daha sevimlidir yoksa bir hadis ezberlemen mi?” sorusuna “Bir hadis ezberlemek” cevabıyla hadis alanına olan muhabbetini ortaya koymuştur. Muhammed b. Yahyâ el-Hüzelî, “Abdurrahman b. Mehdî'nin elinde hiç kitap görmedim. Hadisleri hep ezberinden rivayet ederdi” sözüyle hıfzının ne kadar kuvvetli olduğunu vurgulamıştır.¹⁸⁵

3. Rivayetin Sened ve Metni;

İsmâil > Eyyûb > Mücâhid > Abdurrahman b. Ebû Leylâ > Ka'b b. Ucre.

عَنْ كَعْبِ بْنِ عُجْرَةَ، قَالَ: أَتَى عَلِيَّ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَنَا أُوقَدُ تَحْتَ قِدْرٍ، وَالْقَمَلُ يَتَنَاثَرُ عَلَيَّ وَجْهِي - أَوْ قَالَ: حَاجِي - فَقَالَ: "أَبُؤْذَيْكَ هَوَامٌ رَأْسُكَ؟". قَالَ: فُلْتُ: نَعَمْ، قَالَ: "فَاخْلِقْهُ، وَصُمْ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ، أَوْ أَطْعِمِ سِتَّةَ مَسَاكِينٍ، أَوْ انْسُكْ نَسِيكَةً". قَالَ أُيُوبُ: لَا أَدْرِي بِأَيِّهِنَّ بَدَأُ

Ka'b b. Ucre'den şöyle rivayet edilmiştir; “Arkadaşlarım için bir çömleğin altına ateş yaktığım bir sırada Hz. Peygamber yanıma geldi. O sırada başımda(kaşımda) bitler uçuyordu. Bana, “Bu bitler sana eziyet veriyor mu” diye sordu ‘evet’ dedim. “Bunları tıraş et ve üç gün

¹⁸⁴ İbn Ebi Hâtim, *el-Cerh ve 't-ta'dil*, 1/252-257.

¹⁸⁵ Zehebî, *Tezhîbü Tehzîbi'l-Kemâl fî esmâ'i'r-ricâl*, 17/438-440.

oruç tut veya altı fakiri doyur ya da bir kurban kes” buyurdu. Hadisi rivayet eden Eyyûb, “hangisi ile başladığını bilmiyorum” demiştir.¹⁸⁶

Değerlendirme:

Hadisi Abdurrahman b. Ebû Leylâ’dan Mücâhid, ondan da Eyyûb rivayet etmiştir. Abdurrahman b. Ebû Leylâ ve Mücâhid hakkında değerlendirme daha önce yapıldı.

Senette geçen Eyyûb’ün tam adı Eyyûb b. Temîme es-Sahtiyânî’dir. Künyesi Ebû Bekir’dir. İbn Sa’d hakkında sika, hadiste sağlam, adil, takva sahibi, alim ve hüccet gibi tadil ifadeleri kullanmıştır.¹⁸⁷ Hicri 69 yılında Basra’da meydana gelen Cârif Tâûn’undan bir yıl önce doğmuş, 132 yılında tâûn hastalığından vefat etmiştir.¹⁸⁸ Enes, Saîd b. Cübeyr ve Câbir b. Zeyd’i görmüştür.¹⁸⁹ İbn Sîrîn, Ebû Kılâbe, Mücâhid b. Cebr, Saîd b. Cübeyr, Zührî, Ebû Salih Zekvân, Amr b. Dînâr ve Nafi’ gibi muhaddislerden rivayette bulunmuştur. Kendisinden de Amr b. Dînâr, Katâde, Muhammed b. Sîrîn, Mâlik, Sevrî ve İbn Uyeyne gibi zatlar rivayette bulunmuştur.¹⁹⁰ İbn Hibbân kendisini sika saymış ve Enes’ten rivayette bulunduğu dâir görüşleri kabul etmemiştir. Bu yüzden kendisini tebe-i tabî’nden zikretmiştir.¹⁹¹ Şu’be, hakkında “Seyyidü’l-Fukahâ (Fukahânın efendisi)” başka bir mecliste de “Onun gibisini görmedim” demiştir.¹⁹² İbn Uyeyne “Seksen altı tabîin ile görüşüm, Eyyûb gibisini görmedim” demiştir. Yahyâ b. Maîn ise “Sika ve İbn Avn’dan daha sağlamdır” demiştir. *Kütüb-i sitte*’de rivayetleri mevcuttur.¹⁹³ İbn Hacer *Tabakâtu’l-Müdekkisin* kitabında Eyyûb b. Temîme’yi birinci tabakada zikretmiş, imamlardan olduğunu ve rivayetleriyle ihticac edilebildiğinde ittifak olduğunu zikretmiştir.¹⁹⁴

Hadisi Eyyûb b. Temîme’den de İsmâil rivayet etmiştir. Tam adı İsmâil b. İbrâhim b. Miksem el-Esedî’dir. Annesinin adı Uleyye’dir. İbn Uleyye olarak meşhurdur.¹⁹⁵ Hicri 110

¹⁸⁶ Ahmed b. Hanbel, *El-Müsned*, 30/36 (No. 17107).

¹⁸⁷ İbn Sa’d, *et-Tabakâtu’l-kübrâ*, 1421, 9/246.

¹⁸⁸ İbn Sa’d, *et-Tabakâtu’l-kübrâ*, 1421, 9/246; Hâlife b. Hayyât, *Tabakâtu Hâlife b. Hayyât*, 373.

¹⁸⁹ Buḥârî, *et-Târîhu’l-kebir*, 1/409.

¹⁹⁰ Cemâluddîn el-Mizzî, *el-Kemâl fî esmâi’r-ricâl*, 3/356.

¹⁹¹ İbn Hibbân, *es-Şikât*, 6/53.

¹⁹² İbn Ebî Hâtim, *el-Cerḥ ve’t-ta’dil*, 1/133.

¹⁹³ Cemâluddîn el-Mizzî, *el-Kemâl fî esmâi’r-ricâl*, 3/356-360.

¹⁹⁴ İbn Hacer el-‘Asḫâlânî, *Ta’rifu ehli’t-takdîs bi merâtibi’l-mevşûfîn bi’t-tedlîs*, 19.

¹⁹⁵ Cemâluddîn el-Mizzî, *el-Kemâl fî esmâi’r-ricâl*, 3/255.

yılında Basra'da doğmuştur. Künyesi Ebû Beşir'dir. İbn Sa'd hakkında "Hadiste sika, sağlam ve hüccettir" demiştir. Bağdat'a yerleşmiş ve 193 yılında burada vefat edilip Abdullah b. Mâlik kabristanlığına defnedilmiştir. Cenaze namazını oğlu İbrâhim kıldırmıştır.¹⁹⁶ Muhammed b. Münkedir, Eyyûb es-Sahtiyânî, İbn Uyeyne, Şu'be ve Süleyman et-Teymî gibi zatlardan rivayette bulunmuştur. Kendisinden de İbn Cüreyc, Şu'be, Abdurrahman b. Mehdî, Ahmed b. Hanbel, Yahyâ b. Maîn ve Ali b. el-Medînî gibi zatlar rivayette bulunmuştur. İbn Mehdî hakkında "Hüseyim'den daha sağlamdır", Yahyâ b. Saîd ise "Vüheyb'ten daha sağlamdır" demiştir. Şu'be ise "Fukahâ'nın reyhanıdır" başka bir rivayette de "Muhaddislerin seyididir" demiştir. Hüseyim b. Halid şöyle anlatmıştır: "Basra Hâfızları bir araya toplanmıştı. Kûfe ehli (kendisiyle baş edemediklerinden) 'İsmâl'i bizden uzaklaştırın, onun dışında istediğinizi getirin' dediler." *Kütüb-i sitte*'de rivayetleri mevcuttur.¹⁹⁷ Yahyâ b. Maîn sika ve vera' sahibi olduğunu söylemiştir. Amr b. Zürâre 14 yıl boyunca sohbetinde bulunduğunu ve (haşyetinden) hiç kakhaha ile gülmediğini söylemiştir.¹⁹⁸ Zehebî de hakkında imam, hüccet, hâfız, fakih ve çok kıymetli gibi tadil ifadeleri kullanmıştır.¹⁹⁹

4. Rivayetin Sened ve Metni;

Affân > Şu'be > Hakem > Abdurrahman b. Ebû Leylâ > Ka'b b. Ucre.²⁰⁰

Bir önceki metin ile aynı.

Değerlendirme:

Hadisi Abdurrahman b. Ebû Leylâ'dan Hakem rivayet etmiştir. Tam adı Hakem b. Uteybe'dir. İclî, sika ve hadiste sağlam olduğunu, İbrâhim en-Nehâî'nin fukahâ talebelerinden olduğunu ve sünnete önem veren biri olduğunu söylemiştir. Kendisinden A'meş ve Şu'be

¹⁹⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakâtu'l-kübrâ*, 1421, 9/327,328.

¹⁹⁷ Cemâluddîn el-Mizzî, *el-Kemâl fî esmâi'r-ricâl*, 3/255-258.

¹⁹⁸ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ*, 9/107.

¹⁹⁹ Zehebî, *Mizânu'l-i'tidâl fî nakdi'r-ricâl*, 1/216.

²⁰⁰ Ahmed b. Hanbel, *El-Müsned*, 30/37 (No. 17108).

rivayette bulunmuş, Süfyân ise kendisine yetiştiği halde hadis rivayet etmemiştir. Ayrıca İclî, kendisinde şîlik meyli olduğunu ancak bunun vefatından sonra ortaya çıktığını iddia etmiştir.²⁰¹

Hadisi Hakem'den de Şu'be rivayet etmiştir. Tam adı Şu'be b. el-Haccâc b. el-Verd'dir. Künyesi Ebû Bistâm'dır. İbn Sa'd hakkında sika, sağlam ve hüccet olduğunu söylemiştir. Hicri 83 yılında doğmuş,²⁰² 160 yılında 75 yaşındayken Basra'da vefat etmiştir.²⁰³ Müslim, hakkında sika, mutkîn ve hâfız gibi tadil ifadeleri kullanmıştır.²⁰⁴ İclî, sika ve takva sahibi olduğunu ancak bazen isimlerde hata yaptığını söylemiştir.²⁰⁵ Ahmed b. Hanbel de Şu'be'nin, "Hakem'in hadislerini en iyi bilendir. Hatta o olmasaydı Hakem'in hadisleri kaybolurdu" dediğini nakletmiştir.²⁰⁶ İbn Hibbân da hıfz, itkan, takva ve fazilet bakımından zamanının sâdâtı gibi tadil ifadelerinde bulunmuştur. Katâde ve Ebû İshak gibi zatlardan hadis rivayet etmiş, kendisinden de Süfyân-ı Sevrî, Hammâd b. Seleme ve Basra ehli rivayette bulunmuştur.²⁰⁷ İmam Şafî "Şu'be olmasaydı Irak'ta hadis bilinmezdi", Ebû Bekir el-Bekrâvî ise "Çok ibadet etmekten derisinin kemiklerine yapışmış ve morarmış olduğunu gördüm" demiştir.²⁰⁸

Hadisi Şu'be'den Affân rivayet etmiştir. Tam adı Affân b. Müslim es-Saffâr el-Basrî el-Ensârî, künyesi Ebû Osman'dır. Hicri 210 yılında kendi ifadesiyle 76 yaşında olduğunu söylemiştir. Buna göre doğumu 134 yılına denk gelmektedir. 210 yılında Bağdatta vefat etmiştir. Şu'be, Ebû Avâne, Hammâd b. Seleme, ve Hammâd b. Zeyd gibi kişilerden hadis işittir. Kendisinden de Ahmed b. Hanbel, Kuteybe, Ali b. el-Medîni, Yahyâ b. Maîn ve İbrahim b. Merzûk gibi zatlar rivayette bulunmuştur.²⁰⁹ İbn Sa'd hakkında sika, sağlam, hüccet ve çok hadis sahibi gibi tadil ifadelerinde bulunmuştur.²¹⁰ İclî de hakkında sika ve sünnet sahibi biri olduğunu söylemiş İbn Hibbân ise sika râvilerden saymıştır.²¹¹

²⁰¹ Ebû'l-Hasan Ahmed b. 'Abdullâh el-Kûfî el-İclî, *es-Şikât*, thk. 'Abdul'Alim 'Abdul'azîm el-Bestevî (Medine: Mektebetu'd-Dâr, 1405/1985), 1/312.

²⁰² İbn Hibbân, *Meşâhîru 'ulemâi'l-emşâr ve a'lâmu fukahâi'l-aştâr*, 280.

²⁰³ İbn Sa'd, *et-Tabakâtu'l-kübrâ*, 1421, 9/281.

²⁰⁴ Ebû'l-Hasen Müslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî en-Nisâbüri Müslim, *el-Kunâ ve'l-esmâ'*, thk. 'Abdurrahîm Muhammed Ahmed el-Kaşşarî (Medine: 'Îmâdetu'l-Bahşi'l-İlmî, 1404/1984), 1/35.

²⁰⁵ İclî, *es-Şikât*, 1405/1985, 1/456.

²⁰⁶ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 1/128.

²⁰⁷ İbn Hibbân, *es-Şikât*, 6/436.

²⁰⁸ Zehebî, *Tezkiretu'l-huffâz*, 1/144.

²⁰⁹ Cemâluddîn el-Mizzî, *el-Kemâl fi 'esmâi'r-ricâl*, 7/318.

²¹⁰ İbn Sa'd, *et-Tabakâtu'l-kübrâ*, 1421, 9/300.

²¹¹ İclî, *es-Şikât*, 1405/1985, 2/140; İbn Hibbân, *es-Şikât*, 8/522.

5. Rivayetin Sened ve Metni;

Muhammed b. Ca'fer > Şu'be > Abdurrahman b. el-Esbahânî > Abdullah b. Ma'kil > Ka'b b. Ucre.

قَالَ: فَعَدْتُ إِلَى كَعْبِ بْنِ عُجْرَةَ، وَهُوَ فِي الْمَسْجِدِ، فَسَأَلْتُهُ عَنْ هَذِهِ الْآيَةِ: {فَفِدْيَةٌ مِنْ صِيَامٍ أَوْ صَدَقَةٍ أَوْ نُسُكٍ} [البقرة: 196] قَالَ: فَقَالَ كَعْبٌ: نَزَلَتْ فِيَّ، كَانَ بِي أَدَى مِنْ رَأْسِي، فَحَمِلْتُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالْقَمَلُ يَتَنَاثَرُ عَلَيَّ وَجْهِي، فَقَالَ: " مَا كُنْتُ أَرَى أَنَّ الْجُهْدَ بَلَغَ بِكَ مَا أَرَى، أَتَجِدُ شَاءَهُ؟ " فَقُلْتُ: لَا - فَنَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ: {فَفِدْيَةٌ مِنْ صِيَامٍ أَوْ صَدَقَةٍ أَوْ نُسُكٍ}. قَالَ: " صَوْمٌ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ، أَوْ إِطْعَامُ سِتَّةِ مَسَاكِينَ، نِصْفَ صَاعٍ نِصْفَ صَاعٍ طَعَامٍ لِكُلِّ مِسْكِينٍ " قَالَ: فَنَزَلَتْ فِيَّ خَاصَّةً، وَهِيَ لَكُمْ عَامَّةً

Abdullah b. Ma'kil şöyle dedi: bir keresinde Ka'b b. Ucre mescitte iken yanına oturdum ve **(oruç veya sadaka yahut kurban olarak bir fidye ödesin.)** ayetini sordum. 'Bu ayet benim hakkımda nazil oldu' dedi ve şöyle anlattı, "Benim başımda bir rahatsızlığım vardı. Hz. Peygambere götürüldüm. O sırada yüzüme bitler düşüyordu. Hz. Peygamber "*durumunun bu kadar ciddi olduğunu bilmiyordum*" diyerek bana kurban edebileceğim bir hayvanımın olup olmadığını sordu, 'hayır' dedim. Bunun üzerine **(oruç veya sadaka yahut kurban olarak bir fidye ödesin.)** ayeti nazil oldu. Sonra bana "*Üç gün oruç tut veya her birine yarım sa' yiyecek vermek üzere altı fakir doyur*" buyurdu. Bu ayet bana has ancak size âm olarak nazil oldu.²¹²

Değerlendirme:

Hadisi Ka'b b. Ucre'den Abdullah b. Ma'kil rivayet etmiştir. Tam adı Abdullah b. Ma'kil b. Mukarrin el-Kûfî el-Müzenî'dir. Künyesi Ebû'l-Velîd'dir. Hz. Ali, Abdullah b. Mesûd, Ka'b b. Ucre, Sâbit b. Dahhâk ve Adiy b. Hâtim gibi muhaddislerden rivayette bulunmuş, kendisinden de Ebû İshak el-Hemedânî, Ziyâd b. Ebû Meryem, Abdullah b. es-Sâib eş-Şeybânî ve Abdurrahman b. el-Esbahânî rivayette bulunmuştur.²¹³ İbn Sa'd hakkında sika ve çok hadis

²¹² Ahmed b. Hânel, *El-Müsned*, 30/37 (No. 17109).

²¹³ İbn Sa'd, *eş-Tabakâtu'l-kübrâ*, 1421, 8/295; Buḥârî, *et-Târîhu'l-kebir*, 5/195; Cemâluddîn el-Mizzî, *el-Kemâl fî esmâi'r-ricâl*, 6/318.

sahibi olduğunu ifade etmiş, İbn Hibbân *es-Sikât* kitabında zikretmiş İclî de sika ve tabî'nin seçkinlerinden olduğunu söylemiştir.²¹⁴ Hicri 88 yılında Bağdat'ta vefat etmiştir.²¹⁵

Hadisi Abdullah b. Ma'kil'den Abdurrahman b. el-Esbahânî rivayet etmiştir. Tam adı Abdurrahman b. Abdullah b. el-Esbahânî el-Kûfî el-Cühenî'dir. Kısaca Abdurrahman b. el-Esbahânî olarak bilinir. Enes b. Mâlik, Zekvân b. Salih, Zeyd b. Vehb el-Cühenî, Saîd b. Cübeyr, Ebû Hâzim Selmân el-Eşcaî', Âmir eş-Şa'bî, Abdullah b. Ebû Leylâ, Abdurrahman b. Ebû Leylâ, İkrime, Mücâhid b. Verdân ve Ebû Seleme b. Abdurrahman b. Avf gibi hocalardan rivayette bulunmuştur. Kendisinden de İsmâil b. Ebû Hâlid, Zekeriyâ b. Ebû Zâide, Süfyân-ı Sevrî, Süfyân b. Uyeyne, Şerîk b. Abdullah en-Nehâî, Şu'be b. el-Haccâc Muhammed b. İshâk b. Yesâr, Ebû Avâne ve Ebû Mâlik en-Nehâî gibi zatlar rivayette bulunmuştur.²¹⁶ İclî, Zehebî ve İbn Hacer sika olduğunu söylemişlerdir.²¹⁷

Hadisi Abdurrahman b. el-Esbahânî'den Şu'be rivayet etmiştir. Şu'be hakkında bilgi daha önce verildi. Şu'be'den de Muhammed b. Ca'fer rivayet etmiştir. Lakabı Gunder'dir. Künyesi de Ebû Abdullah'dır. Hicri 194 ya da 193 yılında Muhammed b. Hârûn'un hilafeti döneminde Basra'da vefat etmiştir. İbn Sa'd kendisi için sika demiş, İclî ise sika ve Şu'be'nin rivayetlerinde en sağlam râvi olduğunu söylemiştir.²¹⁸ İbn Hibbân da "Allah'ın kulları arasında en seçkin ve kendisinde gaflet olmasına rağmen kitabet olarak en sahih olanıdır" demiştir.²¹⁹ Süfyân b. Uyeyne, Süfyân-ı Sevrî, Şu'be b. el-Haccâc ve Ma'mer b. Râşid gibi zatlardan rivayette bulunmuş ve yirmi yıl Şu'be'nin meclisine katılmıştır. Ayrıca Şu'be'nin üvey evladıdır. Kendisinden de Ahmed b. Hanbel, İshâk b. Râhuye, Muhammed b. Ebân, Yahyâ b. Maîn ve Ali b. el-Medînî gibi zatlar rivayette bulunmuştur. Yahyâ b. Maîn kitabet konusunda insanların en sahihi olduğunu hatta onu bazıları hataya düşürmeye çalıştıklarını ancak beceremediklerini ifade etmiştir.²²⁰ Zehebî de sağlam ve hâfiz olduğunu söylemiştir.²²¹ Ebû Hâtim de sadûk ve

²¹⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakâtu'l-kübrâ*, 1421, 8/295; İclî, *es-Şikât*, 1405/1985, 2/62; İbn Hibbân, *es-Şikât*, 5/35.

²¹⁵ İbn Hibbân, *es-Şikât*, 5/35; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ*, 4/206.

²¹⁶ Cemâluddîn el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl fî esmâi'r-ricâl*, 18/242.

²¹⁷ İclî, *es-Şikât*, 1405/1985, 2/70; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbu'l-Tehzîb*, 345; Zehebî, *el-Kâşif fî*, 1/234.

²¹⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakâtu'l-kübrâ*, 1421, 9/297; Buḥârî, *et-Târîḫü'l-kebîr*, 1/57; İclî, *es-Şikât*, 1405/1985, 1/234.

²¹⁹ İbn Hibbân, *es-Şikât*, 9/50.

²²⁰ Cemâluddîn el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl fî esmâi'r-ricâl*, 25/5-8.

²²¹ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ*, 9/100.

Şu'be'nin rivayetlerinde sika olduğunu zikretmiştir.²²² Hadis görüldüğü üzere sika râvilerden oluşmaktadır.

6. Rivayetin Sened ve Metni;

Affân > Şu'be > Abdurrahman b. el-İsfahânî > Abdullah b. Ma'kil > Ka'b b. Ucre.²²³

Bir önceki metin ile aynı.

Değerlendirme:

Hadisi Abdullah b. Ma'kil'den Abdurrahman b. el-İsfahânî, ondan da Şu'be, ondan da Affân rivayet etmiştir. Dört râvinin de hakkında değerlendirme daha önce yapıldı.

Bir önceki metin ile aynı.

7. Rivayetin Sened ve Manası;

Behz > Şu'be > Abdurrahman b. el-İsfahânî > Abdullah b. Ma'kil > Ka'b b. Ucre.²²⁴

Bir önceki metin ile aynı.

Değerlendirme:

Hadisi Abdullah b. Ma'kil'den Abdurrahman b. el-İsfahânî, ondan da Şu'be rivayet etmiştir. Üç râvinin de değerlendirmesi daha önce geçti. Şu'be'den ise Behz rivayet etmiştir. Tam adı Behz b. Esed el-Basrî, künyesi de Ebü'l-Esved'dir. İbn Sa'd, hakkında sika, çok hadis sahibi ve hüccet gibi tadil ifadeleri kullanmıştır.²²⁵ Hocaları arasında Ebân b. Yezîd el-Attâr, Hammâd b. Seleme, Şu'be b. el-Haccâc, Abdullah b. Bekir b. Abdullah el-Müzenî, Müsennâ b. Saîd, Vüheyb b. Hâlid, Yezîd b. İbrâhim et-Tüsterî ve Hemmâm b. Yahyâ gibi zatlar vardır.

²²² İbn Ebi Hâtim, *el-Cerh ve 'r-ta'dil*, 7/222.

²²³ Aḥmed b. Ḥanbel, *El-Müsned*, 30/39 (No. 17110).

²²⁴ Aḥmed b. Ḥanbel, *El-Müsned*, 30/39 (No. 17111).

²²⁵ İbn Sa'd, *eṭ-Ṭabaḳâtu'l-kübrâ*, 1421, 9/299.

Kendisinden de İbrâhim b. Mûsâ er-Râzî, Ahmed b. Sinân el-Kattân, Ahmed b. Hanbel, Abdullah b. Hâşim et-Tûsî, Kuteybe b. Saîd ve Muhammed b. Beşşâr gibi zatlar rivayette bulunmuştur.²²⁶ İclî hakkında sika, hadiste sağlam, salih ve sünnet sahibi, İbn Hibbân imam, sadûk ve sika, Yahyâ b. Maîn sika, Zehebî imam, hâfiz ve sika gibi tadil ifadeleri kullanmış, İbn Hibbân ise *es-Sikât* kitabında ismini zikretmiştir.²²⁷ Abdurrahman b. Bişr, hakkında “Ondan daha hayırlısını görmedim” demiştir. Hicri 197 bazıları ise 200 yılından sonra vefat ettiğini söylemiştir.²²⁸

8. Rivayetin Sened ve Metni;

Abdürrezzâk > Ma‘mer > İbn Ebû Necîh > Mücâhid > Abdurrahman b. Ebû Leylâ > Ka‘b b. Ucre.

عَنْ كَعْبِ بْنِ عُجْرَةَ، قَالَ: رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَقَمَلِي يَتَسَاقَطُ عَلَى وَجْهِي، فَقَالَ: "أَتُوذِيكَ هَوَائِكَ هَذِهِ؟" قَالَ: قُلْتُ: نَعَمْ، قَالَ: فَأَمَرَنِي أَنْ أَحْلِقَ وَهُمْ بِالْحُدَيْبِيَّةِ، وَلَمْ يُبَيِّنْ لَهُمْ أَنَّهُمْ يَحْلِقُونَ بِهَا، وَهُمْ عَلَى طَمَعٍ أَنْ يَدْخُلُوا مَكَّةَ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ الْفِدْيَةَ، فَأَمَرَنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ أُطْعِمَ فِرْقًا بَيْنَ سِتَّةِ مَسَاكِينٍ، أَوْ أَصُومَ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ، أَوْ أَدْبَحَ شَاةً

Ka‘b b. Ucre şöyle dedi: “Bitler yüzüme düşer bir halde Hz. Peygamber beni gördü ve “*Bu bitler sana eziyet veriyor mu*” diye sordu, ben ‘evet’ dedim. Sonra bana tıraş olmamı emretti. O sırada onlar Hudeybiye’deydi ve onlara tıraş olmaları ile alakalı bir beyanda bulunulmamıştı ve hala Mekke’ye girebilme ümitleri mevcuttu. Bunun üzerine Allah Teâlâ fidye ayetini indirdi. Sonra Hz. Peygamber bana altı fakire bir farak yedirmemi veya üç gün oruç tutmamı ya da bir kurban kesmemi emretti.²²⁹

Değerlendirme:

Hadisi Abdurrahman b. Ebû Leylâ’dan Mücâhid rivayet etmiştir. İki râvinin de değerlendirmesi daha önce yapıldı. Mücâhid’ten de İbn Ebû Necîh rivayet etmiştir. Tam adı Abdullah b. Ebû Necîh el-Mekkî’dir. Künyesi Ebû Yesâr’dır. Hitabeti akıcı, güzel yüzlü ve hiç

²²⁶ Cemâluddîn el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl fî esmâi'r-ricâl*, 4/258.

²²⁷ İclî, *es-Sikât*, 1405/1985, 1/255; İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerh ve'r-Ta'dil*, 2/431; İbn Hibbân, *es-Sikât*, 8/155; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ*, 9/192.

²²⁸ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ*, 9/192; İbn Hibbân, *es-Sikât*, 8/155.

²²⁹ Ahmed b. Hanbel, *El-Müsned*, 30/40 (No. 17113).

evlenmemiştir. Yüz kadar merfû hadisi vardır.²³⁰ İbn Sa'd sika ve çok hadis sahibi olduğunu zikretmiş ve Kaderiyyeciliği²³¹ savunduğunu iddia etmiştir.²³² İclî de sika olduğunu zikrettikten sonra Kaderiyyeciliği savunduğunu söylemiş ve kendisini bu fikre sürükleyenin Amr b. Ubeyd olduğunu zikretmiştir.²³³ Ebû Hâtim hadiste salih olduğunu ve hakkında Kaderiyyecilik ithamının bulunduğunu ifade etmiştir. Yahyâ b. Kattân, Mutezilî olduğunu iddia etmiştir.²³⁴ Yahyâ b. Maîn ve Ebû Zür'a' da hakkında sika demişlerdir.²³⁵ İbn Medîni bu ithamları zikrettikten sonra “Ancak hadis hususunda sikadır” diyerek bu hususun hadis alanında bir cerh unsuru olmadığını vurgulamıştır. Zehebî de bu konuda hüsnü zan yaparak tövbe etmiş olabileceklerini ifade etmiştir.²³⁶ Ayrıca Zehebî, İbn Hibbân'ın bu konuda şu sözlerini de aktarmıştır, “Hadis ehline sadûk ve mutkîn olup bidat sahibi olan bir kimse bu bidate davet etmediği müddetçe rivayetleriyle ihticac olunur.”²³⁷ Hocaları arasında İbrâhim b. Ebû Bekir el-Ahnesî, İbrâhim b. Abdurrahman b. Ebû Züeyb, Zübeyr b. Mûsâ, Tâvûs b. Keysân, Atâ b. Ebû Rabâh, İkrime ve Ömer b. Dînâr gibi muhaddisler vardır. Kendisinden de İbrâhim b. Nafi', İsmâil b. Uleyye, Süfyân-ı Sevrî, Süfyân b. Uyeyne, Şu'be b. Haccâc ve Verkâ b. Ömer el-Yeşkurî gibi zatlar rivayette bulunmuştur. Hicri 131 ya da 132 yılında vefat etmiştir.²³⁸

Hadisi İbn Ebû Necîh'ten de Ma'mer rivayet etmiştir. Tam adı Ma'mer b. Râşid el-Basrî, künyesi ise Ebû Urve'dir. Hicri 96 yılında Basra'da doğmuştur. 153 yılının Ramazan ayında henüz 58 yaşındayken vefat etmiştir. İbn Sa'd hadis alanında şöhret sahibi olduğunu söylemiştir.²³⁹ Yemen'in San'a bölgesine yerleşmiş ve orada evlenmiştir. İclî, hakkında sika olduğunu söylemiş, İbn Hibbân da fakih, mutkîn, hâfız ve takva sahibi gibi tadil ifadeleri kullanmıştır.²⁴⁰ Amr b. Dînâr, Zührî, Sâbit el-Bünânî, Katâde, Eyyûb es-Sahtiyânî, Muhammed b. El-Münkedir, Abdullah b. Tâvûs ve Behz b. Hakîm gibi zatlardan hadis almış, kendisinden de İbn Cüreyc, Saîd b. Ebû Arûbe, Sevrî, Şu'be, Süfyân b. Uyeyne, Hammâd b. Zeyd, İbn

²³⁰ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ*, 6/125,126.

²³¹ İlyas Üzümlü, “Kaderiyye”, *TDV İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 24/24/64,65.

²³² İbn Sa'd, *eṭ-Ṭabaḳātu'l-kübrâ*, 1421, 8/44.

²³³ İclî, *eṣ-Şikât*, 1405/1985, 2/64.

²³⁴ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ*, 6/125.

²³⁵ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, 5/203.

²³⁶ Zehebî, *Mîzânü'l-i'tidâl fî nakdi'r-ricâl*, 2/515.

²³⁷ Ebû 'Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. 'Osmân ez-Zehabî, *Men Tukallime fihî ve-huve Muveṣṣaḳ ev Şâlihu'l-Hadîṣ*, thk. 'Abdullâh b. Dayfîllâh er-Raḥîlî (b.y.: y.y., 1426/2005), 36.

²³⁸ Cemâluddîn el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl fî esmâi'r-ricâl*, 16/216-218.

²³⁹ İbn Sa'd, *eṭ-Ṭabaḳātu'l-kübrâ*, 1421, 19; Buḥârî, *et-Târîhu'l-kebir*, 7/378.

²⁴⁰ İclî, *eṣ-Şikât*, 1405/1985, 2/290; İbn Hibbân, *es-Şikât*, 7/484.

Mübârek ve İsmâil b. Uleyye gibi zatlar rivayette bulunmuştur.²⁴¹ Zehebî, imam, hâfız ve şeyhü'l-İslam gibi tadil ifadeleri kullanırken Yahyâ b. Maîn, Zührî'den rivayet edenlerin en sağlamı olduğunu ve bir rivayete göre de Sâbit'ten yaptığı rivayetlerde zayıf olduğunu ifade etmiştir.²⁴²

Hadisi Ma'mer'den Abdürrezzâk rivayet etmiştir. Tam adı Abdürrezzâk b. Hemmâm b. Nâfî es-San'ânî el-Himyerî, künyesi ise Ebû Bekir'dir. Hicri 126 yılında San'a'da doğmuş, 211 yılının Şevvâl ayında Yemen'de vefat etmiştir.²⁴³ İbadet ehli olup ömrü boyunca altmış kere hacetmiştir.²⁴⁴ İclî, sika olduğunu ifade etmiş, İbn Hibbân ise es-Sikât kitabında ismini zikretmiş, derleme, te'lif, hıfz ve müzâkerelerinin olduğunu ve ezberinden hadis aktardığında bazen hata yaptığını da ifade etmiştir. Ayrıca her ikisi de Abdürrezzâk için şifliğe meylinin olduğu iddiasında da bulunmuşlardır.²⁴⁵ Zehebî de hakkında büyük hâfız, Yemen'in alimi ve sika gibi tadil ifadelerinde bulunmuş, ayrıca kendisi için şiflik iddiasında bulunmuştur. Ancak bu ithamların ehli beyt ile alakalı çok hadis rivayet etmesinden kaynaklandığı düşünülmektedir. Nitekim Ahmed b. Hanbel bu ithamlar kendisine sorulduğunda şiflik ile alakalı kendisinde herhangi bir şey görmediğini ifade etmiştir.²⁴⁶ Hicâz, Şam ve Irak gibi ilim merkezlerine gitmiş ve Abdullah b. Cüreyc, Muhammed b. Râşid, Ma'mer, İkrime b. Ammâr, Evzâî, Süfyân-ı Sevrî ve Mâlik b. Enes gibi alimlerden rivayette bulunmuştur. Özellikle Ma'mer'in meclisinde sekiz sene bulunmuş ve ondan çok rivayette bulunmuştur. Kendisinden de Süfyân b. Uyeyne, Mu'temer b. Süleyman, Ahmed b. Hanbel, İbn Râhûyeh, Yahyâ b. Maîn, Ali b. el-Medînî ve Müemmel b. İhâb gibi zatlar rivayette bulunmuştur. Yahyâ b. Maîn, Ma'mer'in rivayetlerinde Abdürrezzâk'ın İbn Cüreyc'ten daha sağlam olduğunu söylemiştir. Ebû Zür'a' hicri 200 yılından önce Abdürrezzâk'a gittiklerini o zamanlar gözlerinin sağlam olduğunu, gözlerini kaybettikten sonra yaptığı rivayetlerinin zayıf olduğunu ifade etmiştir.²⁴⁷ Nesâî de ömrünün sonunda yazdırdığı hadislerde bazı sorunlar olduğunu söylemiştir.²⁴⁸ Dolayısıyla Abdürrezzâk

²⁴¹ Cemâluddîn el-Mizzî, *el-Kemâl fî esmâi'r-ricâl*, 8/455.

²⁴² Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl fî nakdi'r-ricâl*, 4/154; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ'*, 7/5.

²⁴³ İbn Sa'd, *eş-Tabakâtu'l-kübrâ*, 1421, 8/108; Cemâluddîn el-Mizzî, *el-Kemâl fî esmâi'r-ricâl*, 7/57-60.

²⁴⁴ İbn Hibbân, *Meşâhîru 'Ulemâi'l-Emşâr ve A'lâmu Fuḳahâi'l-'Aḳtâr*, 306.

²⁴⁵ İclî, *eş-Sikât*, 1405/1985, 2/93; İbn Hibbân, *es-Sikât*, 8/412.

²⁴⁶ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ'*, 9/563,570.

²⁴⁷ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ'*, 9/563-565.

²⁴⁸ Ebû 'Abdurrahmân Ahmed b. Şu'ayb el-Ḥorâsânî en-Nesâî, *ed-Du'afâ' ve'l-metrükûn*, thk. Maḥmûd İbrahim Zâyed (Halep: y.y., 1396/1976), 69.

b. Hemmâm'ın ömrünün sonlarında yazdığı hadislerde ihtiyatlı davranılması gerektiğini anlıyoruz.

9. Rivayet Sened ve Metni;

Muhammed b. Bekr > İbn Cüreyc > Amr b. Dînâr > Yahyâ b. Ca'de > Ka'b b. Ucre.

عَنْ كَعْبِ بْنِ عُجْرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمَرَ كَعْبًا أَنْ يَخْلُقَ رَأْسَهُ مِنَ الْقُمَّلِ قَالَ: " صُمْ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ، أَوْ أَطْعِمِ سِتَّةَ مَسَاكِينٍ، مُدَّيْنِ مُدَّيْنِ، أَوْ ادْبَحْ

Ka'b b. Ucre'den rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber bitlerden dolayı tıraş olmasını emretmiş ve “Üç gün oruç tut veya her birine ikişer müd yiyecek vermek üzere altı fakir doyur ya da kurban kes” buyurmuştur.²⁴⁹

Değerlendirme:

Hadisi Ka'b b. Ucre'den Yahyâ b. Ca'de rivayet etmiştir. Tam adı Yahyâ b. Ca'de b. Hübeyre b. Ebû Vehb el-Mahzûmî el-Kureşî'dir. Hz. Ali'nin yeğenidir.²⁵⁰ Habbâb b. Eret, Zeyd b. Erkam, Abdullah b. Mesu'd, Ebû Derdâ, Ebû Hüreyre ve nenesi Ümmü Hâni'den rivayette bulunmuştur. Kendisinden de Habîb b. Ebû Sâbit, Amr b. Dînâr, Mücâhid b. Cebr ve Ebû Zübeyr el-Mekkî gibi zatlar rivayette bulunmuştur.²⁵¹ Ahmed b. Hanbel, Ebû Hâtim ve Nesâî sika olduğunu zikretmişlerdir. İbn Hibbân *es-Sikât* kitabında ismine yer vermiştir. İbn Hacer ise sika olduğunu ve İbn Mesu'd'dan mürsel olarak rivayette bulunduğunu ifade etmiştir. Ali b. el-Medîni de Ebû Derdâ'dan hadis işitmediğini zikretmiştir.²⁵²

Hadisi Yahyâ b. Ca'de'den Amr b. Dînâr rivayet etmiştir. Tam adı Amr b. Dînâr el-Ersem el-Mekkî, künyesi de Ebû Muhammed'dir.²⁵³ Hicri 46 yılında doğmuş, 126 yılında da vefat etmiştir.²⁵⁴ Hocaları arasında sahâbelerden Abdullah b. Abbâs, Abdullah b. Ömer, Abdullah b.

²⁴⁹ Ahmed b. Hanbel, *El-Müsned*, 30/43 (No. 17116).

²⁵⁰ Buḥârî, *et-Târîḫü'l-kebîr*, 8/265; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-Ta'dîl*, 9/133.

²⁵¹ Cemâluddîn el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl fî esmâi'r-ricâl*, 4/345,346.

²⁵² İbn Hibbân, *es-Sikât*, 5/521; İbn Hacer el-'Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 4/346; İbn Hacer el-'Askalânî, *Takrîbu't-Tehzîb*, 588.

²⁵³ Buḥârî, *et-Târîḫü'l-kebîr*, 6/328.

²⁵⁴ İbn Hibbân, *Meşâhîru'ulemâi'l-emşâr ve a'lâmu fukahâi'l-aqtâr*, 137.

Amr b. Âs, Câbir b. Abdullah, Misver b. Mahrame, Ebû Tüfeyl Âmir b. Vâsile ve Sâib b. Zeyd, tabîinden de Saîd b. Müseyyeb, Atâ b. Ebû Rabâh, Tâvûs b. Keysân, Mücâhid b. Cebr, Saîd b. Cübeyr, Muhammed b. Hasan b. Ali b. Ebû Tâlib ve Zührî gibi zatlar vardır. Kendisinden de Ca'fer-i Sâdık, Eyyûb es-Sahtiyânî, Katâde, İbn Ebû Necîh, Sevrî, Şu'be, İbn Uyeyne, Hüşeym ve Dâvûd b. Kays gibi zatlar rivayette bulunmuştur.²⁵⁵ İclî ve İbn Hibbân kendisini sika râvilerden zikretmişlerdir.²⁵⁶ Ebû Zür'a, Ebû Hâtim ve Nesâî sika olduğunu ifade etmişlerdir. Ayrıca Nesâî sebt ifadesini de kullanmıştır. Ebû Zür'a kendisine Amr b. Dînâr'ın Ebû Hüreyre'den hadis işitip işitmediği sorulduğunda "Hayır, işitmemiştir" cevabını vermiştir.²⁵⁷ İbn Hacer ise sika ve sebt olduğunu söylemiştir.²⁵⁸

Hadisi Amr b. Dînâr'dan da İbn Cüreyc rivayet etmiştir. Tam adı Abdülmelik b. Abdülaziz b. Cüreyc, künyesi ise Ebû'l-Velid'dir. Hicri 80 yılında doğmuş, 149/150/151 yılında vefat etmiştir.²⁵⁹ Mekke'de ilk eser telif eden kişidir.²⁶⁰ Ebân b. Sâlih el-Basrî, İsmâil b. Üleyye, İsmâil b. Muhammed b. Sa'd b. Ebû Vakkâs, Ca'fer b. Muhammed es-Sâdık, Zübeyr b. Mûsâ ve Zühayr b. Muâviye gibi zatlardan rivayette bulunmuştur. Kendisinden de İsmâil b. Ayyâş, Ca'fer b. Avn, Ebû Mâlik Bişr b. el-Hasan el-Basrî, Hammâd b. Seleme, Zühayr b. Muhammed et-Teymî ve Sâlim b. Nûh gibi zatlar rivayette bulunmuştur.²⁶¹ İclî sika olduğunu söylemiştir.²⁶² İbn Hibbân sika râvilerden saymış, Hicâz ehlinin fukahâsından olduğunu ifade etmiş ve tedlis yaptığını da belirtmiştir.²⁶³ Zehebî sika, imam, hâfız ve allâme gibi tadil ifadeleri kullanmış ve tedlis yaptığını zikretmiştir. Ayrıca Muta nikahına cevaz verdiğini hatta bu yolla yetmiş evlilik yaptığını buna rağmen sika olduğunda ittifak olduğunu söylemiştir.²⁶⁴ Ahmed b. Hanbel hakkında sika ve sâlihu'l-hadis gibi tadil ifadeleri kullanmış ve Atâ'nın rivayetlerinde en sağlam kişinin İbn Cüreyc olduğunu söylemiştir.²⁶⁵

²⁵⁵ Cemâluddîn el-Mizzî, *el-Kemâl fî esmâi'r-ricâl*, 8/14.

²⁵⁶ İclî, *eş-Şikât*, 1405/1985, 5/167; İbn Hibbân, *es-Şikât*, 5/167.

²⁵⁷ Cemâluddîn el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl fî esmâi'r-ricâl*, 22/11.

²⁵⁸ İbn Hacer el-'Askalânî, *Takrîbu'l-Tehzîb*, 426.

²⁵⁹ İbn Sa'd, *eş-Tabâkâtü'l-kübrâ*, 1421, 8/53,54; Cemâluddîn el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl fî esmâi'r-ricâl*, 18/352.

²⁶⁰ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ'*, 6/376.

²⁶¹ Cemâluddîn el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl fî esmâi'r-ricâl*, 18/339,340.

²⁶² İclî, *eş-Şikât*, 1405/1985, 2/103.

²⁶³ İbn Hibbân, *es-Şikât*, 7/93.

²⁶⁴ Zehebî, *Mizânu'l-i'tidâl fî nakdi'r-ricâl*, 2/659; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ'*, 6/325.

²⁶⁵ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve'l-ta'dîl*, 5/357.

Hadisi İbn Cüreyc'den Muhammed b. Bekr rivayet etmiştir. Tam adı Muhammed b. Bekr b. Osman el-Bursânî el-Basrî'dir. Künyesi Ebû Abdullah ya da Ebû Osman'dır. 203 yılında Basra'da vefat etmiştir.²⁶⁶ Bistâm b. Müslim, Hammâd b. Seleme, Şu'be, Abdümelik b. Cüreyc ve Osman b. Sa'd el-Kâtib gibi muhaddislerden rivayette bulunmuştur. Kendisinden de Ahmed b. Hanbel, İshak b. Mensûr, Süfyân b. Veki' Ali b. el-Medîni, Yahyâ b. Maîn ve Yahyâ b. Hakîm gibi zatlar rivayette bulunmuştur.²⁶⁷ İbn Hibbân kendisini sika râvilerden saymıştır.²⁶⁸ Zehebî hakkında imam, muhaddis ve sika, Yahyâ b. Maîn ise zarif, edep sahibi ve sika gibi tadil ifadeleri kullanmıştır.²⁶⁹ İclî, Ebû Dâvûd ve İbn Sa'd sika olduğunu söylemişlerdir. Nesâî "Leyse bi Kavî" cerh ifadesini kullanmıştır.²⁷⁰ İbn Hacer ise sadûk ifadesini kullanmış ve bazen hata yaptığını da belirtmiştir.²⁷¹ Tirmîzi *sünen*'de, Muhammed b. Bekr'in rivayet ettiği bir hadisi Buhârî'ye sorduğunu, Buhârî'nin "Muhammed b. Bekr bu hadiste hata yapmıştır" dediğini aktarmıştır.²⁷²

10. Rivayetin Sened ve Metni;

Affân > Vüheyb > Hâlid > Ebû Kılâbe > Abdurrahman b. Ebû Leylâ > Ka'b b. Ucre.

عَنْ كَعْبِ بْنِ عُجْرَةَ، قَالَ: أَتَى عَلِيَّ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ زَمَانَ الْحَدِيثِ وَأَنَا كَثِيرُ الشَّعْرِ، فَقَالَ: "كَأَنَّ هَوَامَّ رَأْسِكَ تُؤْذِيكَ؟" فَقُلْتُ: أَجَلٌ، قَالَ "فَاخْلُقْهُ، وَادْبَحْ شَاةً، أَوْ صُمْ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ، أَوْ تَصَدَّقْ بِثَلَاثَةِ أَصْعٍ مِنْ تَمْرٍ بَيْنَ سِتَّةِ مَسَاكِينَ

Ka'b b. Ucre'den şöyle rivayet edilmiştir: Hudeybiye zamanı Hz. Peygamber yanıma geldi ve "Bu bitler sana eziyet veriyor mu" diye sordu, ben 'evet' dedim. Bunun üzerine "tıraş ol ve bir kurban kes veya üç gün oruç tut ya da üç sa' hurmayı altı fakire tasadduk et" buyurdu.

273

Değerlendirme:

²⁶⁶ İbn Sa'd, *eş-Tabakâtu'l-kübrâ*, 1421, 9/297; Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, 1/48,49.

²⁶⁷ Cemâluddîn el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl fî esmâi'r-ricâl*, 24/532.

²⁶⁸ İbn Hibbân, *es-Şikât*, 9/38.

²⁶⁹ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ'*, 9/421.

²⁷⁰ İbn Sa'd, *eş-Tabakâtu'l-kübrâ*, 1421, 9/297; İbn Hacer el-'Asşalânî, *Takrîbu'l-Tehzîb*, 3/522.

²⁷¹ İbn Hacer el-'Asşalânî, *Takrîbu'l-Tehzîb*, 470.

²⁷² Tirmîzî, "Cenâiz", 26.

²⁷³ Ahmed b. Hanbel, *El-Müsned*, 30/43 (No. 17117).

Hadisi Abdurrahman b. Ebû Leylâ'dan Ebû Kılâbe, ondan da Hâlid rivayet etmiştir. Değerlendirmeleri daha önce geçti. Hâlid'den de Vüheyb rivayet etmiştir. Tam adı Vüheyb b. Hâlid b. Aclân el-Bâhilî²⁷⁴ el-Basrî'dir. Künyesi Ebû Bekir'dir. Hicri 165 yılında henüz 58 yaşındayken vefat etmiştir. İbn Sa'd zindana atıldığını ve orada gözlerini kaybettiğini söylemiştir.²⁷⁵ Hişâm b. Urve, Eyyûb es-Sahtiyânî, Süheyl b. Ebû Salih, Dâvûd b. Ebû Hind, Abdullah b. Tâvûs ve İshak b. Süveyd gibi muhaddislerden rivayette bulunmuştur. Kendisinden de Yahyâ b. Saîd el-Kattân, Abdurrahman b. Mehdî, Affân b. Müslim, Abdullah b. el-Mübârek, Ebû Dâvûd et-Tayâlisî ve Süleyman b. Harb gibi zatlar rivayette bulunmuştur.²⁷⁶ İbn Sa'd hakkında sika, çok hadis sahibi ve hüccet gibi tadil ifadeleri kullanmış ve hâfızasından hadis yazdırdığını da zikretmiştir.²⁷⁷ İbn Hibbân, kendisini sikalardan saymış ve mutkîn, İclî de sika ve sebt olduğunu ifade etmiştir.²⁷⁸ Ahmed b. Hanbel "la be'se bihi", Ebû Dâvûd ve Ebû Hâtim sika, Yahyâ b. Maîn ise Basra'lı hocaların en sağlam olanlarından olduğunu söylemiştir.²⁷⁹ Zehebî de hakkında büyük hâfız ve mücevvid gibi tadil ifadeleri kullanmıştır.²⁸⁰ İbn Hacer ise sika ve sebt olduğunu söyledikten sonra hayatının sonlarında nadiren ihtilat ettiğini iddia etmiştir.²⁸¹ İbn Mencûye de mutkîn olduğunu söylemiştir.²⁸²

Vüheyb'ten rivayet eden Affân'ın daha önce değerlendirmesi yapıldı.

11. Rivayet Sened ve Metni;

Müemmel b. İsmâil > Süfyân > Abdurrahman b. el-İsfahânî > Abdullah b. Ma'kil b. Mukarrin > Ka'b b. Ucre.

عَنْ كَعْبِ بْنِ عُجْرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمَرَهُ أَنْ يَصُومَ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ، أَوْ يُطْعِمَ سِتَّةَ مَسَاكِينٍ، أَوْ يَدْبَحَ شَاةً

²⁷⁴ Cemâluddîn el-Mizzî, *el-Kemâl fî esmâi 'r-ricâl*, 9/214.

²⁷⁵ İbn Sa'd, *eş-Tabakâtu'l-kübrâ*, 1421, 9/288; Buḥârî, *et-Târîḫü'l-kebir*, 8/177.

²⁷⁶ Cemâluddîn el-Mizzî, *el-Kemâl fî esmâi 'r-ricâl*, 9/214.

²⁷⁷ İbn Sa'd, *eş-Tabakâtu'l-kübrâ*, 1421, 9/288.

²⁷⁸ İclî, *eş-Şikât*, 1405/1985, 2/345; İbn Hibbân, *es-Şikât*, 7/560.

²⁷⁹ Cemâluddîn el-Mizzî, *el-Kemâl fî esmâi 'r-ricâl*, 9/214.

²⁸⁰ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ'*, 8/223.

²⁸¹ İbn Hacer el-'Asşalânî, *Takrîbu't-Tehzîb*, 586.

²⁸² Ebû 'Abdullâh Moğultây b. Kîlîc el-Bekcerî Moğultây, *İknâlu Tehzîbi'l-Kemâl fî esmâi 'r-ricâl*, thk. Ebû 'Abdurrahmân 'Âdil b. Muḥammed, Ebû Muḥammed 'Usâme b. İbrâhîm (b.y.: el-Fârûku'l-Ḥadîse, 1422/2001), 12/268.

Ka'b b. Ucre'den rivayet edildiğine göre Hz. Peygamber kendisine üç gün oruç tutmayı veya altı fakiri doyurmayı ya da kurban kesmesini emretmiştir.²⁸³

Değerlendirme:

Hadisi Abdullah b. Ma'kil'den Abdurrahman b. el-İsfahânî, ondan da Süfyân rivayet etmiştir. Tam adı Süfyân b. Saîd b. Mesrûk es-Sevrî el-Kûfî, künyesi Ebû Abdullah'tır. Hicri 97 yılında Süleyman b. Abdülmelik'in hilafeti döneminde doğdu. 161 yılında Basra'da vefat etmiştir.²⁸⁴ Ebû İshak, Abdülmelik b. Umeyr, İsmâil b. Ebû Hâlid, Huseyn b. Abdurrahman, Seleme b. Küheyl, Yahyâ b. Ebû Küheyl, A'meş ve Muhammed b. Aclân gibi muhaddislerden rivayette bulunmuştur. Kendisinden de Ma'mer, Evzâi, İbn İshak, Şu'be, Züheyr b. Muâviye, İbn Uyeyne, Mâlik, Yahyâ el-Kattân, Mis'ar, İbn Mübârek, Fudayl b. İyâz, İbn Mehdî ve Veki' gibi zatlar rivayette bulunmuştur.²⁸⁵ İbn Sa'd, hakkında sika, me'mûn, sağlam, çok hadis sahibi ve hüccet; İclî sika, salih ve zâhid, hadiste sağlam, fakih, sünnet sahibi ve insanların en takva olanı gibi tadil lafızları kullanmışlardır.²⁸⁶ İbn Mübârek, "Yeryüzünde Sevrî'den daha alimini bilmiyorum" demiştir. Veki' ise "Deryadır" ifadesini kullanmıştır.²⁸⁷ Zehebî, hüccet, sebt, muttefakun aleyh olduğunu ifade etmiş ve bazı zayıf râvilerden tedlis yaptığını söylemiştir. Ayrıca tedlis yaptığını ancak yalancılardan rivayette bulunduğu iddialarına itibar edilmemesi gerektiğini de söylemiştir.²⁸⁸ Ebû Zür'a' tedlis yapmakla meşhur olduğunu söylemiştir.²⁸⁹ İbn Hacer de hakkında sika, hâfiz, fakih, âbid, imam ve hüccet gibi tadil ifadeleri kullanmış ve tedlis yaptığını söylemiştir.²⁹⁰ Nesâî, hakkında "Sika denilmeye en layık kişi", İbn Hibbân ise "Fıkıh, vera' ve itkan hususunda en iyisidir" demiştir.²⁹¹

Hadisi Süfyân'dan Müemmel b. İsmâil rivayet etmiştir. Tam adı Müemmel b. İsmâil el-Kureşî el-Adevî el-Basrî'dir. Künyesi Ebû Abdurrahman'dır. Aslen Basra'lı olup Mekke'de ikamet etmiştir. Hammâd b. Seleme, Süfyân-ı Sevrî, Şu'be, Fudayl b. İyâz, Umâre b. Zâzân ve Mübârek b. Fadale gibi muhaddislerden hadis rivayet etmiştir. Kendisinden de Ahmed b.

²⁸³ Ahmed b. Hanbel, *El-Müsned*, 30/45 (No. 17119).

²⁸⁴ İbn Sa'd, *eş-Tabakâtu'l-kübrâ*, 1421, 8/492; Buḥârî, *et-Târîḫü'l-kebîr*, 4/92.

²⁸⁵ Cemâluddîn el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl fî esmâi'r-ricâl*, 11/155-162.

²⁸⁶ İbn Sa'd, *eş-Tabakâtu'l-kübrâ*, 1421, 8/492; İclî, *eş-Şikât*, 1405/1985, 1/407.

²⁸⁷ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerḥ ve't-ta'dil*, 1/56.

²⁸⁸ Zehebî, *Mizânu'l-i'tidâl fî nakdi'r-ricâl*, 2/169.

²⁸⁹ Ebû Zür'a' el-İrâkî, *el-Mudellisîn*, 52.

²⁹⁰ İbn Hacer el-Asḫâlânî, *Takrîbu't-Tehzîb*, 244.

²⁹¹ İbn Hacer el-Asḫâlânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 2/58.

Hanbel, İshak b. Râhûye, Muhammed b. Beşşâr, Muhammed b. el-Müsennâ, Mahmûd b. el-Ğaylân ve Ebû Küreyb el-Hemedânî rivayette bulunmuştur. Hicri 205 ya da 206 yıllarında vefat etmiştir.²⁹² İbn Sa‘d sika olduğunu ve çok hata yaptığını söylemiştir.²⁹³ İbn Hibbân kendisini sika râvilerden saymış ve bazı hatalarını gördüğünü imâ etmiştir.²⁹⁴ Ebû Hâtim sadûk, sünnete sıkıca bağlı ve çok hata yaptığını, Buhârî, münkerü'l-hadis olduğunu söylemiştir.²⁹⁵ Zehebî, hâfız, alim ve hata yaptığını ifade etmiştir. Ebû Zür‘a‘ da hadislerinde çok hata olduğunu söylemiştir. İbn Maîn ise kendisinin sika olduğunu belirtmiştir.²⁹⁶ Dârekutnî, sika ve çok hata yaptığını, Mervezî ise Müemmel'in infirat ettiği hadislerin iyi araştırılması gerektiğini çünkü çok hata yaptığını ve hıfzının da kötü olduğunu söylemiştir.²⁹⁷

Hadisin Müemmel b. İsmâil dışındaki râvilerin sika olduğunu ancak Müemmel'in hata yaptığı ve hıfzının kötü olduğu ile alakalı cerh edildiğini görmekteyiz.

12. Rivayet Sened ve Metni

Hüseyin b. Muhammed > Süleyman b. Karm > Abdurrahman b. el-İsfahânî > Abdullah b. Ma‘kil el-Müzenî > Ka‘b b. Ucre.

قَالَ: سَمِعْتُ كَعْبَ بْنَ عُجْرَةَ يَقُولُ: فِي هَذَا الْمَسْجِدِ، يَعْنِي مَسْجِدَ الْكُوفَةِ: فِي نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ، حَرَجْنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُهْلِينَ بِعُمْرَةٍ، فَوَقَعَ الْقَمْلُ فِي رَأْسِي وَحِجَّتِي، وَحَاجِيَّ وَشَارِبِي، فَبَلَغَ ذَلِكَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَأَرْسَلَ إِلَيَّ، فَدَعَانِي، فَلَمَّا رَأَيْتَنِي، قَالَ: "لَقَدْ أَصَابَكَ بَلَاءٌ وَنَحْنُ لَا نَشْعُرُ، ادْعُوا لِي الْحَجَّامَ" فَلَمَّا جَاءَهُ، أَمَرَهُ فَحَلَقَنِي، قَالَ: "أَتَقْدِرُ عَلَى نُسُكٍ؟" قُلْتُ: لَا. قَالَ: "فَصُمْ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ، أَوْ أَطْعَمْ سِتَّةَ مَسَاكِينٍ، لِكُلِّ مِسْكِينٍ نِصْفُ صَاعٍ مِنْ تَمْرٍ"

Abdullah b. Ma‘kil el-Müzenî, Kûfe mescidinde Ka‘b b. Ucre'den şöyle duyduğunu aktarmıştır: “Bu ayet benim hakkımda indirildi. Bir keresinde Hz. Peygamber ile beraber tehليل getirerek umre yapmak için çıktık. Saçım, sakalım, kaşım ve bıyığım bitlendi. Bu durum Hz. Peygamber'e ulaştıca bana bir elçi göndererek huzuruna çağırıldı. Beni gördüğünde ‘Bu kadar büyük bir felakete uğradığımı bilmiyorduk’ diyerek hacamatçı çağırıldı. Hacamatçı geldiğinde

²⁹² Buhârî, *et-Târihu'l-kebir*, 8/49; Cemâluddîn el-Mizzî, *el-Kemâl fi esmâi'r-ricâl*, 9/80.

²⁹³ İbn Sa‘d, *et-Tabakâtu'l-kübrâ*, 1421, 8/63.

²⁹⁴ İbn Hibbân, *es-Sîkât*, 9/187.

²⁹⁵ Cemâluddîn el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl fi esmâi'r-ricâl*, 29/178.

²⁹⁶ Zehebî, *Mizânu'l-i'tidâl fi nakdi'r-ricâl*, 4/228.

²⁹⁷ İbn Hacer el-‘Askalânî, *Takrîbu'l-Tehzîb*, 4/194.

beni tıraş etmesini emretti ve o da tıraş etti. Bana ‘*kurban kesmeye gücün yeter mi*’ diye sorduğunda ‘hayır’ dedim. Bunun üzerine ‘*Üç gün oruç tut veya her birine yarım sa‘ hurma verecek şekilde altı kişiyi doyur*’ buyurdu.²⁹⁸

Değerlendirme:

Hadisi Abdullah b. Ma’kil’den Abdurrahman b. el-İsfahânî rivayet etmiştir. Haklarında değerlendirme daha önce yapıldı. Abdurrahman b. el-İsfahânî’den de Süleyman b. Karm rivayet etmiştir. Tam adı Süleyman b. Karn b. Muâz ed-Dabiy el-Kûfî’dir. Künyesi Ebû Dâvûd’dur.²⁹⁹ Bazen dedesine nispet edilip “Süleyman b. Muâz” olarak da zikredilmiştir.³⁰⁰ Muhammed b. el-Münkedir, Ebû İshak, Semmâk b. Harb, A‘meş, Sinân b. Ebû Habîb ve Ebû Yahyâ el-Kattân gibi muhaddislerden rivayette bulunmuştur. Kendisinden de Süfyân-ı Sevrî, Ebû Dâvûd et-Tayâlisî, Yahyâ b. Âdem, Seleme b. Fazl, Hüseyin b. Muhammed, Yahyâ b. Hassân ve Yâkub b. İshak gibi zatlar rivayette bulunmuştur.³⁰¹ Nesâî hakkında “leyse bi’l-kaviy” ve zayıf demiştir.³⁰² Yahyâ b. Maîn hakkında “leyse bi şeyin” ve zayıf, Ebû Hâtim “leyse bi’l-metîn”, Ebû Zür‘a “leyse bizâke”, gibi cerh ifadeleri kullanmıştır.³⁰³ İbn Hibbân kendisini Cerh edilmiş Râvilerden saymış, Râfîzî olduğunu ve bu konuda aşırıya gittiğini iddia etmiştir.³⁰⁴ Ahmed b. Hanbel ise sika olduğunu söylemiştir.³⁰⁵ Başka bir rivayete göre ise “lâ be’se bihi” ifadesini kullanmış ve Şiîliğe meylinin olduğunu ve bu konuda ifrata kaçtığını iddia etmiştir. Aynı şekilde İbn Adiy, ehlibeyt hakkındaki rivayetlerinin çokluğu şîlik meylinin olduğunu gösterdiğini iddia etmiştir. Buhârî, rivayetlerini şâhid olarak kullanmıştır.³⁰⁶ İbn Hacer, hıfzının kötü olduğunu zikretmiş ve Şiîlik iddiasında bulunmuştur.³⁰⁷

Süleyman b. Karm’dan da Hüseyin b. Muhammed rivayet etmiştir. Tam adı Hüseyin b. Muhammed b. Behrâm el-Mervezî el-Bağdâdî et-Temîmî el-Muallim’dir. Künyesi Ebû Ahmed’dir. Me’mûn’un halifeliğinin sonlarına doğru Bağdat’ta vefat etmiştir.³⁰⁸ İbn Ebû Zi’b,

²⁹⁸ Ahmed b. Hanbel, *El-Müsned*, 30/46 (No. 17120).

²⁹⁹ Buhârî, *et-Târîhu’l-kebîr*, 4/33; Cemâluddîn el-Mizzî, *el-Kemâl fî esmâi’r-ricâl*, 5/295.

³⁰⁰ Zehebî, *Mizânu’l-i’tidâl fî nakdi’r-ricâl*, 2/219.

³⁰¹ Cemâluddîn el-Mizzî, *el-Kemâl fî esmâi’r-ricâl*, 5/295,296.

³⁰² Nesâî, *ed-du‘afâ’ ve’l-metrûkûn*, 49.

³⁰³ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve’t-ta’dîl*, 4/137.

³⁰⁴ İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, 1/332.

³⁰⁵ Zehebî, *Mizânu’l-i’tidâl fî nakdi’r-ricâl*, 2/219.

³⁰⁶ Cemâluddîn el-Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl fî esmâi’r-ricâl*, 12/54.

³⁰⁷ İbn Hacer el-‘Askalânî, *Takrîbu’t-Tehzîb*, 253.

³⁰⁸ İbn Sa‘d, *et-Tabakâtu’l-kübrâ*, 1421, 9/340; Buhârî, *et-Târîhu’l-kebîr*, 2/390.

Cerîr b. Hâzım, Şeybân en-Nahvî, İsrâîl b. Yûnus, Ebû Ğassân Muhammed b. Mutarrif ve Süleyman b. Karm gibi muhaddislerden rivayette bulunmuştur. Kendisinden de Ahmed b. Hanbel, Yahyâ b. Maîn, Ebû Hayseme, Abdurrahman b. Mehdî, Muhammed b. Yahyâ ez-Zühelî, Yâkub b. Şeybe ve İbrahim b. el-Harbî gibi zatlar rivayette bulunmuştur.³⁰⁹ İbn Sa‘d, İclî ve İbn Hacer sika olduğunu söylemişler.³¹⁰ İbn Hibbân sika râvilerden saymıştır.³¹¹ Zehebî hakkında imam, hâfiz ve sika gibi tadil ifadeleri kullanmıştır. Nesâî hakkında “la be’sse bihi” demiştir.³¹² Senetteki Süleyman b. Karm dışındaki râviler sika, ancak Süleyman b. Karm zayıf olarak kabul edilmiştir. Bu yüzden rivayetin bu tariki senet olarak zayıftır.

13. Rivayet Sened ve Metni;

Affân > Şu‘be > Hakem > Abdurrahman b. Ebû Leylâ > Ka'b b. Ucre.³¹³

Bir önceki metin ile aynı.

Değerlendirme:

Hadisi Abdurrahman b. Ebû Leylâ’dan Hakem, ondan da Şu‘be, ondan da Affân rivayet etmiştir. Daha önce değerlendirmeleri yapıldı. Dördü de genel olarak sika kabul edilen râvilerdendir.

14. Rivayet Sened ve Metni;

Affân > Hammâd > Dâvûd > Şa‘bî > Abdurrahman b. Ebû Leylâ > Ka'b b. Ucre.³¹⁴

Bir önceki metin ile aynı.

Değerlendirme:

³⁰⁹ Zehebî, *Siyeru a ‘lâmi ‘n-nubelâ’*, 10/216.

³¹⁰ İbn Sa‘d, *eş-Tabakâtu ‘l-kübrâ*, 1421, 9/340; İclî, *eş-Şikât*, 1405/1985, 1/303; İbn Hacer el-‘Askalânî, *Takrîbu ‘l-Tehzîb*, 168.

³¹¹ İbn Hibbân, *eş-Şikât*, 8/185.

³¹² Zehebî, *Siyeru a ‘lâmi ‘n-nubelâ’*, 10/216.

³¹³ Ahmed b. Hanbel, *El-Müsned*, 30/47 (No. 17121).

³¹⁴ Ahmed b. Hanbel, *El-Müsned*, 30/47 (No. 17122).

Hadisi Abdurrahman b. Ebû Leylâ'dan Şa'bî rivayet etmiştir. Tam adı Âmir b. Şerâhîl el-Hemedânî eş-Şa'bî el-Kûfi'dir. Künyesi Ebû Amr'dır. Hicri 104 yılında 82 yaşındayken vefat etmiştir.³¹⁵ Hz. Ali'yi görmüş ve onu vasıflamıştır. Ebû Hüreyre, İbn Ömer, İbn Abbâs, Adiy b. Hâtim, Semüre b. Cündüb, Abdullah b. el-Yezîd el-Ensârî, Muğîre b. Şu'be, Berâ b. Âzib, Zeyd b. Erkam, Câbir b. Semüre, Enes b. Mâlik, İmrân b. Huseyn, Ebû Mûsâ el-Eş'arî, Abdullah b. Amr b. el-Âs, Nu'man b. Beşîr, Câbir b. Abdullah, Abdullah b. Ca'fer, Hz. Âişe, Meymûne bint el-Hâris, Ümmü Seleme ve Fâtıma bint. Kays gibi çoğu sahâbe olan kişilerden rivayette bulunmuştur. Kendisinden de Semmâk b. Harb, İbrahim b. Muhâcir, Huseyn b. Abdurrahman, Hakem b. Uteybe ve Hâlid b. Seleme gibi zatlar rivayette bulunmuştur.³¹⁶ Kendi ifadesiyle beş yüzden fazla sahâbe ile karşılaşmıştır. İclî, kırk sekizinden hadis işittiğini ifade etmiştir. İbn Anbese "İnsanlar arasında Sahâbelerden sonra üç seçkin kişi vardır, İbn Abbâs, Şa'bî ve Sevrî" demiştir.³¹⁷ Ebû Zür'a' sika demiştir.³¹⁸ İbn Hibbân sika râvilerden saymış, fakih ve şair olduğunu ifade etmiştir.³¹⁹ İclî de sika râvilerden saymış ve "Şa'bî'nin mürselleri sahihtir" demiştir.³²⁰ Yahyâ b. Maîn sika olduğunu ve ismini zikrettiği râvinin mutlak olarak güvenilir olacağını söylemiştir.³²¹ Zehebî hakkında imam ve allâme gibi tadil ifadeleri kullanmıştır.³²² İbn Hacer ise hakkında sika, meşhur, fakih, üstün ve imam gibi tadil ifadeleri kullanmıştır.³²³

Hadisi Şa'bî'den Dâvûd rivayet etmiştir. Tam adı Dâvûd b. Ebû Hind el-Basrî'dir. Künyesi Ebû Muhammed ya da Ebû Bekir'dir. Hicri 139 yılında Mekke yolunda vefat etmiştir.³²⁴ Enes b. Mâlik'i görmüştür, ancak kendisinden işitmediği halde beş rivayette bulunmuştur.³²⁵ Ebû'l-Âliye Rafî' b. Mihrân, Ebû Osman en-Nehdî, Saîd b. el-Müseyyib, Hasan-ı Basrî, Muhammed b. Sîrîn, Şa'bî, İkrime, Ebû Kılâbe el-Cermî, Abdullah b. Avf, Amr b. Saîd, Atâ el-Horasânî ve Nu'mân b. Sâlim gibi zatlardan rivayette bulunmuştur. Kendisinden de Yahyâ b. Saîd el-Kattân, Katâde, İbn Cüreyc, Sevrî, Şu'be, İbn Uleyye, Yahyâ el-Kattân,

³¹⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakâtu'l-kübrâ*, 1421, 8/365; Buḥârî, *et-Târîḫü'l-kebîr*, 6/450; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ*, 4/295.

³¹⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakâtu'l-kübrâ*, 1421, 8/366; Cemâluddîn el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl fî esmâi'r-ricâl*, 14/29-32.

³¹⁷ Buḥârî, *et-Târîḫü'l-kebîr*, 6/451; İclî, *eş-Şikât*, 1405/1985, 2/12.

³¹⁸ İbn Ebi Hâtim, *el-Cerḥ ve't-ta'dîl*, 6/324.

³¹⁹ İbn Hibbân, *es-Şikât*, 5/185.

³²⁰ İclî, *eş-Şikât*, 1405/1985, 2/12.

³²¹ Cemâluddîn el-Mizzî, *el-Kemâl fî esmâi'r-ricâl*, 6/69.

³²² Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ*, 4/695.

³²³ Ebû'l-Fazl Şihâbüddîn Aḫmed b. 'Ali b. Muḫammed el-'Asḫalânî İbn Ḥacer el-'Asḫalânî, *Lisânu'l-mîzân*, thk. Dâiratu'l-Ma'ârifî'n-Nizâmiyye (Beyrut: Muessesetu'l-A'lemî, 1390/1971), 7/509.

³²⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakâtu'l-kübrâ*, 1421, 9/253; Buḥârî, *et-Târîḫü'l-kebîr*, 3/231,232.

³²⁵ İbn Hibbân, *es-Şikât*, 6/278.

Mesleme b. Alkame el-Mâzinî, Hüseyim, İbn Ebû Adiy ve Ebû Muâviye gibi râviler rivayette bulunmuştur. Süfyân-ı Sevrî hakkında “Basra’lı hâfızlardan”, Ahmed b. Hanbel de sika sika gibi tadil ifadeleri kullanmıştır. Ayrıca Ebû Hâtim ve Yahyâ b. Maîn de hakkında sika demişlerdir.³²⁶ İclî sika ve ceyyidü’l-isnad ifadelerini kullanmıştır.³²⁷ İbn Hibbân ise Basra ehlinin seçkin şahsiyetlerinden ve mutkîn olduğunu ancak ezberden tahdis ederken bazen vehme düştüğünü söylemiş. Devamında da bu kadar az bir vehmin hiçbir sorun teşkil etmeyeceğini de vurgulamıştır.³²⁸ Zehebî, imam, hâfız ve sika ifadelerini kullanmıştır.³²⁹ İbn Hacer de sika ve mutkîn olduğunu ancak ömrünün sonlarında vehme düştüğünü söylemiştir.³³⁰

Dâvûd’dan da Hammâd rivayet etmiştir. Tam adı Hammâd b. Seleme el-Basrî’dir. Künyesi Ebû Seleme’dir. Hicri 167 yılında vefat etmiştir.³³¹ Zeyd b. Eslem, Sâbit el-Bünânî, Enes b. Sîrîn, Amr b. Dînâr, Katâde, İbn Ebû Müleyke, Ubeydullah b. Ömer el-Ömerî, Eyyûb es-Sahtiyânî, Abdullah b. Avf, Humeyd et-Tavîl, Muhammed b. Amr b. Alkame, Atâ b. es-Sâib ve Kays b. Sa’d el-Mekkî gibi zatlardan rivayette bulunmuştur. Kendisinden de Muhammed b. İshâk, İbn Cüreyc, Mâlik b. Enes, Süfyân-ı Sevrî, Şu’be, İbn Mübârek, Yahyâ b. Saîd, Abdurrahman b. Mehdî, Veki’, Affân b. Müslim, Ebû Nuaym, İbrâhim b. el-Haccâc es-Sâmî ve Ebû Dâvûd et-Tayâlisî gibi râviler rivayette bulunmuşlardır. Ali b. el-Medînî, “Sâbit el-Bünânî’nin ashabından Hammâd b. Seleme gibi sağlamı yoktur” demiştir. Ahmed b. Hanbel ise Humeyd et-Tavîl’in rivayetlerinde en sağlam kişinin Hammâd olduğunu söylemiştir.³³² İclî hakkında sika, salih kişi ve hasenü’l-hadis gibi tadil ifadeleri kullanmıştır.³³³ İbn Hibbân kendisini sika râvilerden saymış, duası kabul edilen zatlardan olduğunu ve Humeyd et-Tavîl’in yeğeni olduğunu da ifade etmiştir.³³⁴ Zehebî, hakkında imam, önder ve şeyhu’l-islam gibi tadil ifadeleri kullanmıştır.³³⁵ İbn Hacer ise sika, âbid, ‘Sâbit el-Bünânî rivayetlerinde en sağlam’ gibi ifadeler kullanmıştır. Ayrıca ömrünün sonlarında hâfızasının tağayyur ettiğini de iddia etmiştir.³³⁶

³²⁶ Cemâluddîn el-Mizzî, *el-Kemâl fî esmâi’r-ricâl*, 4/404-407.

³²⁷ İclî, *es-Şikât*, 1405/1985, 148.

³²⁸ İbn Hibbân, *es-Şikât*, 6/278.

³²⁹ Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nubelâ*, 6/376.

³³⁰ İbn Hacer el-‘Askalânî, *Takrîbu’l-Tehzîb*, 300.

³³¹ İbn Sa’d, *et-Tabakâtu’l-kübrâ*, 1421, 9/282; Buḥârî, *et-Târîḫü’l-kebir*, 3/361.

³³² Cemâluddîn el-Mizzî, *el-Kemâl fî esmâi’r-ricâl*, 4/288,289.

³³³ İclî, *es-Şikât*, 1405/1985, 1/319.

³³⁴ İbn Hibbân, *es-Şikât*, 6/216.

³³⁵ Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nubelâ*, 7/444.

³³⁶ İbn Hacer el-‘Askalânî, *Takrîbu’l-Tehzîb*, 178.

Hadisi Dâvûd'dan Affân rivayet etmiştir. Değerlendirmesi daha önce yapıldı.

15. Rivayet Sened ve Metni;

Hüseyim > Eşa's > Şa'bî > Abdullah b. Ma'kil > Ka'b b. Ucre.³³⁷

Bir önceki metin ile aynı.

Değerlendirme:

Hadisi Abdullah b. Ma'kil'den Şa'bî, ondan da Eşa's rivayet etmiştir. Tam adı Eşa's b. Sevvâr el-Kindî el-Kûfî es-Sakafî'dir. Ebû Ca'fer'in halifelüğünün başlarında vefat etmiştir.³³⁸ Hasan-ı Basrî, ibn Ömer'in azadlısı Nâfi', Şa'bî, Ebû Zübeyr ve Avn b. Ebû Cüheyfe gibi muhaddislerden rivayette bulunmuştur. Kendisinden de Ebû İshâk es-Sebiû, Sevrî, Şu'be, Abdurrahman b. Süleyman, Ömer b. Ali el-Mukaddemî, İsâ b. Yûnus, Ebû Zübeyr Abser b. Kâsım, Ali b. Müshir ve Şüreyk b. Abdullah en-Nehaî rivayette bulunmuştur.³³⁹ İbn Sa'd hadislerinde zayıf olduğunu söylemiştir.³⁴⁰ İclî zayıf olduğunu, İbn Hibbân da fuşu'l-galat yaptığını ve çok vehme düştüğünü söylemiştir.³⁴¹ Ebû Zür'a' hakkında leyyin, Nesâî ve Yahyâ da zayıf gibi cerh ifadeleri kullanmıştır. İbn Adiy ise kendisine ait münker bir hadisi bulamadığını ancak bazen senetlerde hata yaptığını ifade etmiştir.³⁴² Zehebî ise sadûk demiştir.³⁴³ Senede baktığımızda Eşa's b. Sevvâr dışındaki râvilerin sika olduğu görülmektedir.

16. Rivayet Sened ve Metni;

İsmâil > Dâvûd > Şa'bî > Ka'b b. Ucre.³⁴⁴

Bir önceki metin ile aynı.

³³⁷ Aḥmed b. Ḥanbel, *El-Müsned*, 30/47 (No. 17123).

³³⁸ İbn Sa'd, *eṭ-Ṭabaḳâtu'l-kübrâ*, 1421, 8/478; Buḥârî, *et-Târîḫü'l-kebir*, 2/210.

³³⁹ Cemâluddîn el-Mizzî, *el-Kemâl fî esmâi'r-ricâl*, 3/319.

³⁴⁰ İbn Sa'd, *eṭ-Ṭabaḳâtu'l-kübrâ*, 1421, 8/478.

³⁴¹ İclî, *eṣ-Şikât*, 1405/1985, 1/232; İbn Hibbân, *el-Mecrûḫîn*, 1/171.

³⁴² Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ*, 6/276.

³⁴³ Zehebî, *el-Kâşif*, 1/253.

³⁴⁴ Aḥmed b. Ḥanbel, *El-Müsned*, 30/48 (No. 17124).

Değerlendirme:

Hadisi Ka'b b. Ucre'den Şa'bî, ondan da Dâvûd, ondan da İsmâil b. Uleyye rivayet etmiştir. Hadis Munkatı'dır. Şa'bî hadisi Ka'b b. Ucre'den duymamıştır. İbn Hacer, Ahmed b. Hanbel'in rivayetleri arasında Şa'bî ve Ebû Kılâbe'nin direkt olarak Ka'b b. Ucre'den rivayet ettikleri tariklerde Ka'b ile aralarında bir vasıta olması gerektiğini ve bunun da Abdurrahman b. Ebû Leylâ olduğunu ifade etmiştir. Buhâri tarafından rivayet edilen tariklerin çoğunda Ka'b'tan Abdurrahman b. Ebû Leylâ yoluyla geldiğini de buna delil olarak zikretmiştir.³⁴⁵

17. Rivayet Sened ve Metni;

İbn Ebû Adiy > Dâvûd > Şa'bî > Ka'b b. Ucre.³⁴⁶

Bir önceki metin ile aynı.

Değerlendirme:

Hadisi Ka'b b. Ucre'den Şa'bî rivayet etmiştir. Bir önceki senette değindiğimiz gibi senet munkatıdır. Ondan Dâvûd, ondan da İbn Ebû Adiy rivayet etmiştir. Tam adı Muhammed b. Ebû Adiy es-Sülemî el-Basrî'dir. Ebû Adî'nin adının İbrahim olduğu söylenmiştir. Künyesi Ebû Amr'dır. Hicri 194 yılında Muhammed b. Hârûn'un halifeliği sırasında Basra'da vefat etmiştir.³⁴⁷ Süleyman et-Teymî, Abdullah b. Avf, Dâvûd b. Ebû Hind, Muhammed b. İshâk b. Yesâr, Hüseyin b. Zekvân ve Hişam b. Ebû Abdullah ed-Destûî gibi zatlardan rivayette bulunmuştur. Kendisinden de Ahmed b. Hanbel, Ahmed b. Sinân el-Kattân, Muhammed b. el-Müsennâ, Amr b. Ali ve Ukbe b. Mükrem gibileri rivayette bulunmuştur.³⁴⁸ İbn Sa'd ve İclî sika olduğunu ifade etmişlerdir.³⁴⁹ İbn Hibbân da kendisini sika râvilerden saymıştır.³⁵⁰ Zehebî

³⁴⁵ İbn Hacer el-'Askalânî, *Fethu'l-bârî*, 3/13.

³⁴⁶ Ahmed b. Hanbel, *El-Müsned*, 30/48 (No. 17124).

³⁴⁷ İbn Sa'd, *eş-Tabakâtu'l-kübrâ*, 1421, 9/293; Buhârî, *et-Târîhu'l-kebîr*, 1/23; Cemâluddîn el-Mizzî, *el-Kemâl fî esmâi'r-ricâl*, 2/109.

³⁴⁸ Cemâluddîn el-Mizzî, *el-Kemâl fî esmâi'r-ricâl*, 2/109.

³⁴⁹ İbn Sa'd, *eş-Tabakâtu'l-kübrâ*, 1421, 9/293; İclî, *eş-Şikât*, 1405/1985, 2/247.

³⁵⁰ İbn Hibbân, *es-Şikât*, 7/440.

hakkında sika ve celîl gibi tadil ifadeleri kullanmıştır.³⁵¹ Ebû Hatim, Nesâî ve İbn Hacer de sika olduğunu söylemişlerdir.³⁵²

18. Rivayet Sened ve Metni;

Süfyân > İbn Necîh > Mücâhid > Abdurrahman b. Ebû Leylâ > Ka'b b. Ucre.

أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمَرَ كَعْبًا حِينَ حَلَقَ رَأْسَهُ أَنْ يَدْبِجَ شَاءَ، أَوْ يَصُومَ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ، أَوْ يُطْعِمَ فِرْقًا بَيْنَ سِتَّةِ مَسَاكِينَ

Hz. Peygamber Ka‘b b. Ucre’ye tıraş olduğunda bir kurban kesmesini veya üç gün oruç tutmasını ya da bir farak ile altı fakiri doyurmasını emretmiş.³⁵³

Değerlendirme:

Hadisi Abdurrahman b. Ebû Leylâ’dan Mücâhid, Ondan da İbn Necîh, ondan da Süfyân rivayet etmiştir. Haklarında daha önce değerlendirme yapıldı. Senetteki râvilerin genel olarak sika oldukları kabul edilmiştir. Dolayısıyla hadis sahihtir.

19. Rivayet Sened ve Metni;

Yahyâ > Seyf > Mücâhid > Abdurrahman b. Ebû Leylâ > Ka'b b. Ucre.

قَالَ: حَدَّثَنِي كَعْبُ بْنُ عُجْرَةَ أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَقَفَ عَلَيْهِ بِالْحَدِيثِ، قَالَ: وَرَأْسُهُ يَتَهَافُتُ فَمَلًّا، قَالَ: "أَبُو ذَبِيبٍ هَوَامُكُ؟" قَالَ: "قَالَ فُلْتُ: نَعَمْ. قَالَ: "فَاخْلِقْ رَأْسَكَ". قَالَ: فِي نَزَلَتْ {فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضًا أَوْ بِهِ آذَى مِنْ رَأْسِهِ فَعِدَّةٌ مِنْ صِيَامٍ أَوْ صَدَقَةٍ أَوْ نُسُكٍ} [البقرة: 196] قَالَ: فَأَمَرَنِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: "صُمْ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ، أَوْ تَصَدَّقْ بِفِرْقٍ بَيْنَ سِتَّةٍ، أَوْ يُنْسِكِ مَا تَيَسَّرَ

Abdurrahman b. Ebû Leylâ, Ka‘b b. Ucre’nin kendisine şöyle anlattığını nakletmiştir: “Hudeybiye’de başı bitlenmiş ve Hz. Peygamber başında durup ‘*Bu bitler sana eziyet veriyor mu*’ diye sormuş. ‘Evet’ demiş. Bunun üzerine ‘*başını tıraş et*’ buyurmuş. Sonra hakkında

³⁵¹ Zehebî, *Mizânu 'l-i'tidâl fi naqdi 'r-ricâl*, 3/247.

³⁵² İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve 'i-ta 'dil*, 7/186; İbn Hacer el-'Askalânî, *Tehzîbü 't-Tehzîb*, 3/496; İbn Hacer el-'Askalânî, *Takrîbu 't-Tehzîb*, 465.

³⁵³ Aḥmed b. Ḥanbel, *El-Müsned*, 30/49 (No. 17125).

(Fakat içinizden biri hasta ise veya başından bir rahatsızlığı varsa (turaşını olup) oruç veya sadaka yahut kurban olarak bir fidye ödesin) ayeti nazil olmuş. Hz. Peygamber ona ‘üç gün oruç tut veya altı kişiye bir farak tasadduk et ya da kurban kes. Hangisi kolayına geliyorsa’ buyurmuş.³⁵⁴

Değerlendirme:

Hadisi Abdurrahman b. Ebû Leylâ’dan Mücâhid, ondan da Seyf rivayet etmiştir. Tam adı Seyf b. Süleyman el-Mekkî’dir. Bazıları Seyf b. Ebû Süleyman olduğunu da söylemiştir. Künyesi Ebû Süleyman’dır. Vefat yılında ihtilaf olmakla beraber Hicri 150 yılından sonra Mekke’de vefat ettiğinde ittifak vardır. Ömrünün sonlarını Basra’da geçirmiştir.³⁵⁵ Abdullah b. Ebû Necîh, Amr b. Dînâr, Kays b. Sa’d el-Mekkî ve Mücâhid b. Cebr gibi zatlardan rivayette bulunmuştur. Kendisinden de Süfyân-ı Sevrî, Abdullah b. Hâris el-Mahzûmî, Abdullah b. Dâvûd, Abdullah b. Mübârek, Abdullah b. Nümeyr, Ömer b. Hârûn eBelhî, Müslim b. Hâlid ez-Zencî, Mu’temer b. Süleyman, Veki’ b. Crrâh ve Yahyâ b. Saîd el-Kattân gibileri rivayette bulunmuştur. Ahmed b. Hanbel, Ebû Zür’a’, Yahyâ el-Kattân, Ebû Dâvûd ve İclî hakkında sika demiştir. Nesâî sika ve sebt olduğunu zikrederken İbn Hibbân kendisini sika râvilerden saymıştır.³⁵⁶ İbn Sa’d sika ve çok hadis rivayet eden râvilerden olduğunu ifade etmiştir.³⁵⁷ Zehebî de sika olduğunu söylemiş ve Yahyâ b. Maîn’in hakkında kaderiyeci olduğuna dair iddiasının bulunduğunu da ifade etmiştir.³⁵⁸

Hadisi Seyf b. Süleyman’dan da Yahyâ b. Saîd rivayet etmiştir. Tam adı Yahyâ b. Saîd b. Ferrûh el-Kattân et-Temîmî’dir. Künyesi Ebû Saîd’dır. Hicri 198 yılında 78 yaşındayken Abdullah b. Hârûn’un halifeliği döneminde Basra’da vefat etmiştir.³⁵⁹ Yahyâ b. Saîd el-Ensârî, Ebû Ca’fer el-Hatmî, Hanzala b. Ebû Süfyân, Muhammed b. Aclân, Seyf b. Süleyman, İbn Cüreyc, Saîd b. Ebû Arûbe, Süfyân-ı Sevrî, Mâlik b. Enes, Şu’be ve Osman b. Ğıyâs gibi hadis alimlerinden rivayette bulunmuştur. Kendisinden de Süfyân-ı Sevrî, İbn Uyeyne, Şu’be, Abdurrahman b. Mehdî, Affân b. Müslim, Ahmed b. Hanbel, Yahyâ b. Maîn, Ali b. El-Medînî,

³⁵⁴ Ahmed b. Hanbel, *El-Müsned*, 30/56 (No. 17127).

³⁵⁵ İbn Sa’d, *eş-Tabakâtu’l-kübrâ*, 1421, 8/55; Buḥârî, *et-Târîhu’l-kebir*, 4/171; İbn Hibbân, *es-Şikât*, 6/425.

³⁵⁶ Cemâluddîn el-Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl fî esmâi’r-ricâl*, 12/320-322; İclî, *eş-Şikât*, 1405/1985, 1/445; İbn Hibbân, *es-Şikât*, 6/425; Buḥârî, *et-Târîhu’l-kebir*, 4/171.

³⁵⁷ İbn Sa’d, *eş-Tabakâtu’l-kübrâ*, 1421, 8/55.

³⁵⁸ Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nubelâ*, 6/338.

³⁵⁹ İbn Sa’d, *eş-Tabakâtu’l-kübrâ*, 1421, 9/294; İbn Hacer el-‘Asḳalânî, *Takrîbu’l-Tehzîb*, 591.

İshak b. Râhûye, Muhammed b. el-Müsennâ ve Abdurrahman b. Bişr b. el-Hakem gibi râviler rivayette bulunmuştur. Yahyâ b. Maîn, hakkında “Yirmi yıl boyunca her gün kurân-ı hatmederdi. Kırk yıl boyunca da öğle namazını mescitte kılmış ve hiç kaçırmamıştır” demiştir.³⁶⁰ İbn Sa’d, hakkında sika, me’mûn, ve hüccet; İclî ise sika ve nakiyyü’l-hadis gibi tadil ifadeleri kullanmıştır. Aynı zamanda sadece sika olanlardan rivayette bulunduğunu ve Süfyân rivayetlerinde diğer râvilerden daha sağlam olduğunu da ifade etmiştir.³⁶¹ İbn Hibbân kendisini sikalardan saymış ve zamanının hıfz, vera’, akıl, anlayış, üstünlük, din, ilim vb. konularda en seçkinlerinden olduğunu ve Irak ehline hadisi getiren yegâne şahsiyet olduğunu ifade etmiştir. Birçok meşhur hadis alimi hadis ilmini kendisinden almıştır.³⁶² Zehebî, büyük hâfız olduğunu söylemiş, ilim ve amel konusunda seçkin kimselerden olduğunu zikretmiştir.³⁶³ İbn Hacer, hakkında sika, mutkîn, hâfız, imam ve önder gibi tadil ifadeleri kullanmıştır.³⁶⁴ Ebû Hâtîm ve Ebû Zür’a’ ise hâfız ve sika olduğunu ifade etmişlerdir.³⁶⁵

20. Rivayet Sened ve Metni;

Abdurrezzâk > Ma’mer > Eyyûb > Mücâhid > Abdurrahman b. Ebû Leylâ > Ka'b b. Ucre.

عَنْ كَعْبِ بْنِ عَجْرَةَ أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَمَرَهُ أَنْ يَخْلُقَ رَأْسَهُ، وَيَنْسُكُ نُسُكًا، أَوْ يَصُومَ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ، أَوْ يُطْعِمَ فِرْقًا بَيْنَ سِتَّةٍ مَسَاكِينٍ

“Hz. Peygamber Ka’b b. Ucre’ye başını tıraş etmesini ve bir kurban kesmesini veya üç gün oruç tutmasını ya da altı fakiri bir kırk ile doyurmasını emretti.”³⁶⁶

Değerlendirme:

Senette geçen râvilerin değerlendirmesi daha önce yapıldı. Senet genel olarak sika râvilerden oluşmuştur ve hadis sahihtir.

³⁶⁰ Cemâluddîn el-Mizzî, *el-Kemâl fi ‘esmâi’r-ricâl*, 9/322,323.

³⁶¹ İbn Sa’d, *eṭ-Ṭabaḳâtu’l-kübrâ*, 1421, 9/294; İclî, *eṣ-Şikât*, 1405/1985, 2/353.

³⁶² İbn Hibbân, *es-Şikât*, 7/611.

³⁶³ Zehebî, *el-Kâşif*, 2/366.

³⁶⁴ İbn Hacer el-‘Asḳalânî, *Takrîbu’l-Tehzîb*, 591.

³⁶⁵ İbn Ebî Hâtîm, *el-Cerḥ ve’l-ta’dîl*, 1/249.

³⁶⁶ Aḥmed b. Ḥanbel, *El-Müsned*, 30/54 (No. 17131).

Buhârî Tarikleri:

1. Rivayetin Sened ve Metni;

Abdullah b. Yusuf > Malik > Humeyd b. Kays > Mücâhid > Abdurrahman b. Ebû Leylâ > Ka'b b. Ucre.

عَنْ كَعْبِ بْنِ عُجْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، عَنِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنَّهُ قَالَ: (لَعَلَّكَ أَدَاكَ هَوَائِكَ). قَالَ: نَعَمْ يَا رَسُولَ اللَّهِ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: (اخْلُقْ رَأْسَكَ، وَصُمْ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ، أَوْ أَطْعِمِ سِتَّةَ مَسَاكِينٍ، أَوْ انْشُكْ بِشَاةٍ)

Ka'b b. Ucre'den (ra) Resûlullah'ın (sav) şöyle dedi rivayet edildi: Resûlullah: “Başındaki bitler sana ezâ veriyor mu?” buyurdu. Ben: “Evet, ezâ veriyor!” dedim. Resûlullah: “Öyleyse başını tıraş et, üç gün oruç tut veya altmış fakiri doyur yahut bir kurban kes” buyurdu.³⁶⁷

Değerlendirme:

Hadisi Ka'b b. Ucre'den Abdurrahman b. Ebû Leylâ, ondan da Mücâhid, ondan da Humeyd b. Kays, ondan da Malik ondan da Abdullah b. Yusuf rivâyet etmiştir. Abdullah b. Yûsuf dışındaki râvilerin değerlendirilmesi daha önce yapılmıştır. Abdullah b. Yûsuf'un tam adı Abdullah b. Yûsuf et-Tinnîsî el-Kelâî ed-Dımeşkî'dir. Künyesi Ebû Muhammed'dir.³⁶⁸ Saîd b. Abdülazîz, Leys b. Sa'd, Mâlik, Yahyâ b. Hamza hocaları arasındadır. Kendisinden de Muhammed b. İshâk es-Sağânî, Bekir b. Sehl ed-Dımyâtî, Yahyâ b. Osman b. Salih gibi kimseler rivayette bulunmuştur. Buhârî, Ebû Dâvûd, Tirmîzi ve Nesâî kendisinden Muhammed b. İshak vasıtasıyla rivayette bulunmuşlardır.³⁶⁹ İclî ve Ebû Hâtim hakkında sika demişlerdir.³⁷⁰ İbn Hibbân kendisini sika râvilerden saymıştır.³⁷¹ Zehebî, hakkında şeyh, imam, hâfiz ve mutkîn gibi tadil ifadeleri kullanmıştır.³⁷² İbn Hacer ise sika, mutkîn ve Muvattâ râvilerinin en sağlamı

³⁶⁷ Buhârî, “İhsâr”, 6.

³⁶⁸ Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, 5/233; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ'*, 10/357.

³⁶⁹ Zehebî, *Tezhîbü Tehzîbi'l-Kemâl fi esmâ'i'r-ricâl*, 5/350; İbn Hacer el-'Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 2/461.

³⁷⁰ İclî, *es-Şikât*, 1405/1985, 284; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, 5/205.

³⁷¹ İbn Hibbân, *es-Şikât*, 8/349.

³⁷² Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ'*, 10/357.

olduğunu söylemiştir.³⁷³ Buhârî, hakkında Şamlı râvilerin en sağlamı olduğunu, İbn Maîn ise Muvattâ râvilerinden en sağlamı olduğunu ifade etmişlerdir.³⁷⁴

2. Rivayetin Sened ve Metni

Ebu Nuaym > Seyf > Mücâhid > Abdurrahman b. Ebû Leylâ > Ka'b b. Ucre.

أَنَّ كَعْبَ بْنَ عُجْرَةَ حَدَّثَهُ قَالَ: وَقَفَ عَلَيَّ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ بِالْحَدَيْبِيَّةِ وَرَأْسِي يَتَهَافُثُ فَمَلًّا، فَقَالَ: (يُؤْذِيكَ هَوَامُكَ). قُلْتُ: نَعَمْ، قَالَ: (فَاخْلِقْ رَأْسَكَ، أَوْ قَالَ: اخْلِقْ). قَالَ: بِي نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ: {فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضًا أَوْ بِهِ أَدَى مِنْ رَأْسِهِ} إِلَى آخِرِهَا، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: (صُمْ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ، أَوْ تَصَدَّقْ بِفَرَقِ بَيْنِ سِنَّةٍ، أَوْ انْسُكْ بِمَا تَيْسَّرَ)

“Ka'b b. Ucre (ra) şöyle dedi: Resûlullah, Hudeybiye'de benim baş ucumda durdu. O sırada başımdan bitler düşüyordu. Resûlullah: “Başındaki bitler sana ezâ veriyor mu?” buyurdu. Ben: “Evet, ezâ veriyor!” dedim. Resûlullah: “Öyleyse başını tıraş et” buyurdu. Ka'b: “İşte bu “**Fakat içinizden biri hasta ise veya başından bir rahatsızlığı varsa (tıraşını olup) oruç veya sadaka yahut kurban olarak bir fidye ödesin.**” âyeti benim hakkımda indi, dedi.”

Peygamber bana: “Üç gün oruç tut veya altı fakir arasında bir ferak (büyük ölçek) sadaka ver yahut kolay gelen bir hayvanı kurban et” buyurdu.³⁷⁵

Değerlendirme:

Hadisi Ka'b b. Ucre'den Abdurrahman b. Ebû Leylâ, ondan da Mücâhid, ondan da Seyf, ondan da Ebû Nuaym rivayet etmiştir. Ebû Nuaym dışındaki râvilerin değerlendirmesi daha önce yapıldı. Ebû Nuaym'ın tam adı Ebû Nuaym el-Fazl b. Amr (Dükeyn) b. Hammâd el-Mülâî'dir. Hicri 130 yılında doğmuş, 219 yılında vefat etmiştir.³⁷⁶ Ebân b. Abdullah el-Becelî, İshak b. Saîd el-Kureşî, Hammâd b. Zeyd, Hammâd b. Seleme, Saîd b. Abdurrahman el-Basrî, Süfyân-ı Sevrî, Süfyân b. Uyeyne, Mâlik b. Enes ve Ebû Mâlik en-Nehâî gibi kişilerden hadis rivayet etmiştir. Kendisinden de Buhârî, İshak b. Râhuye, Hasan b. İshak el-Mervezî ve

³⁷³ İbn Hacer el-‘Askalânî, *Takrîbu 'l-Tehzîb*, 330.

³⁷⁴ Zehebî, *Tezkiretu 'l-huffâz*, 1/296.

³⁷⁵ Buhârî, “İhsâr”, 7.

³⁷⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakâtu 'l-kübrâ*, 1421, 8/523; Cemâluddîn el-Mizzî, *Tehzîbu 'l-Kemâl fî esmâi 'r-ricâl*, 23/197; Buğârî, *et-Târîhu 'l-kebîr*, 8/227.

Abdullah b. Mübârek gibi kimseler rivayette bulunmuştur.³⁷⁷ İbn Sa‘d, hakkında sika, me‘mûn, çok hadis rivayet eden ve hüccet gibi tadil ifadeleri kullanmıştır.³⁷⁸ İclî, sika ve hadiste sebt olduğunu ifade etmiş, İbn Hibbân da kendisini sika râvilerden saymış, hâfız, mutkîn ve sebt olduğunu ayrıca zamanının en mutkîn olduğunu ifade etmiştir.³⁷⁹ Zehebî, hâfız ve mutkîn olduğunu ifade etmiş, ayrıca şîlik iddiasında bulunmuştur.³⁸⁰ Ebû Hâtim, hâfız ve mutkîn ifadelerini kullanmıştır.³⁸¹ İbn Hacer hakkında sika ve sebt demiştir.³⁸²

3. Rivayetin Sened ve Metni;

Ebü'l-Velid > Şu‘be > Abdurrahman b. el-İsfahânî > Abdullah b. Ma‘kil > Ka'b b. Ucre.

قَالَ: جَلَسْتُ إِلَى كَعْبِ بْنِ عُجْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، فَسَأَلْتُهُ عَنِ الْفِدْيَةِ، فَقَالَ: نَزَلَتْ فِي حَاصَّةٍ، وَهِيَ لَكُمْ عَامَّةٌ، حُمِلْتُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَالْقَمَلُ يَتَنَاثَرُ عَلَى وَجْهِهِ، فَقَالَ: (مَا كُنْتُ أَرَى الْوَجَعَ بَلَغَ بِكَ مَا أَرَى، أَوْ: مَا كُنْتُ أَرَى الْجُهْدَ بَلَغَ بِكَ مَا أَرَى، تَجِدُ شَاةً).
فَقُلْتُ: لَا، فَقَالَ: (فَصُمْ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ، أَوْ أَطْعِمْ سِتَّةَ مَسَاكِينٍ، لِكُلِّ مِسْكِينٍ نِصْفَ صَاعٍ)

Abdullah b. Ma‘kil şöyle dedi: Ka‘b b. Ucre’nin yanında oturuyordum. Ona fidye hakkında sordum. Şöyle dedi: (fidye ayeti) benim için hususi sizin içinse umumi olarak nazil oldu. Yüzüme kadar bitlerin üşüşmüş olduğu bir halde Resûlullah’ın huzuruna götürüldüm. Hz. Peygamber, “*Ben meşakkatin sende bu dereceye ulaştığımı zannetmiyordum veya ben durumunun bu dereceye ulaştığımı zannetmiyordum. Kesmek için bir kurban bulabilir misin?*” diye sordu, “yok” dedim. Bunun üzerine, “*Üç gün oruç tut yahut her birine yarım sa‘ vermek üzere altmış fakiri doyur*” buyurdu.³⁸³

Değerlendirme:

Hadisi Ka‘b b. Ucre’den Abdullah b. Ma‘kil, ondan da Abdurrahman b. el-İsfahânî, ondan da Şu‘be, ondan da Ebü'l-Velîd rivayet etmiştir. Ebü'l-Velîd dışındaki râvilerin değerlendirmesi

³⁷⁷ Cemâluddîn el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl fi esmâi'r-ricâl*, 23/197-204.

³⁷⁸ İbn Sa‘d, *eş-Şikâtu'l-kübrâ*, 1421, 8/424.

³⁷⁹ İclî, *eş-Şikâtu'l-kübrâ*, 1405/1985, 2/205; İbn Hibbân, *Meşâhîru'Ulemâi'l-emşâr ve a'lâmu fukahâi'l-aqtâr*, 275; İbn Hibbân, *es-Şikâtu'l-kübrâ*, 7/319.

³⁸⁰ Zehebî, *Mizânu'l-i'tidâl fi nakdi'r-ricâl*, 3/350.

³⁸¹ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 7/62.

³⁸² İbn Hacer el-Asşkalânî, *Takrîbu't-Tehzîb*, 346.

³⁸³ Buhârî, “İhsâr”, 8.

daha önce yapıldı. Ebü'l-Velîd'in tam adı Hişâm b. Abdülmelik Ebü'l-Velîd et-Teyâlisî el-Basrî'dir. Hicri 226 ya da 226 yılında Basra'da 94 yaşında vefat etmiştir.³⁸⁴ İbrahim b. Sa'd, Hammâd b. Zeyd, Hammâd b. Seleme, Süfyân b. Uyeyne, Şu'be, Mâlik b. Enes, Mehdî b. Meymûn ve Süleyman b. Muğîre gibi kimselerden rivayette bulunmuştur. Kendisinden de Buhârî, Ebû Dâvûd, Ahmed b. Dâvûd el-Mekkî, Ahmed b. Sinân el-Kattân, İshak b. Râhûye, Muhammed b. Ali b. Harb el-Mervezî ve Yakub b. Süfyân el-Fârisî gibi râviler rivayette bulunmuştur.³⁸⁵ İbn Sa'd, hakkında sika, hüccet ve sebt; İclî, sika ve sebt gibi tadil ifadeleri kullanmıştır.³⁸⁶ İbn Hibbân ise kendisini sika râvilerden saymıştır. Zehebî, hâfız ve hüccet olduğunu, Ebû Hâtim de İmam, fakih, sika ve âkil olduğunu söylemiştir.³⁸⁷ İbn Hacer ise sika ve sebt olduğunu söylemiştir.³⁸⁸ Ahmed b. Hanbel mutkîn olduğunu, Ebû Zür'a' ise zamanının imamı olduğunu söylemiştir.³⁸⁹

4. Rivayetin Sened ve Metni;

İshak > Ravh > Şibl > İbn Ebû Necih > Mücâhid > Abdurrahman b. Ebû Leylâ > Ka'b b. Ucre.

عَنْ كَعْبِ بْنِ عَجْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَأَاهُ وَأَنَّهُ يَسْفُطُ عَلَى وَجْهِهِ الْقَمَل، فَقَالَ: (أَيُّذِيكَ هَوَامُكَ). قَالَ: نَعَمْ، فَأَمَرَهُ أَنْ يَخْلِقَ وَهُوَ بِالْحَدِيثِيَّةِ، وَمَنْ يَتَّبِعَنَّ لَهُمْ أَهْمٌ يَجْلُونَ بِهَا، وَهُمْ عَلَى طَمَعٍ أَنْ يَدْخُلُوا مَكَّةَ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ الْفِدْيَةَ، فَأَمَرَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يُطْعِمَ فَرَقًا بَيْنَ سِتَّةٍ، أَوْ يُهْدِيَ شَاةً، أَوْ يَصُومَ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ.

Ka'b b. Ucre şöyle dedi: "Bitler yüzüme düşer bir halde Hz. Peygamber beni gördü ve "Bu bitler sana eziyet veriyor mu" diye sordu, ben 'evet' dedim. Sonra bana tıraş olmamı emretti. O sırada onlar Hudeybiye'deydi ve onlara tıraş olmaları ile alakalı bir beyanda bulunulmamıştı ve hala Mekke'ye girebilme ümitleri mevcuttu. Bunun üzerine Allah Teâlâ

³⁸⁴ İbn Sa'd, *eş-Tabakâtu'l-kübrâ*, 1421, 9/302; Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, 8/195.

³⁸⁵ Cemâluddîn el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl fî esmâi'r-ricâl*, 30/229.

³⁸⁶ İbn Sa'd, *eş-Tabakâtu'l-kübrâ*, 1421, 9/302; İclî, *eş-Sikât*, 1405/1985, 458.

³⁸⁷ Zehebî, *Mizânu'l-i'tidâl fî nakdi'r-ricâl*, 4/301.

³⁸⁸ İbn Hacer el-'Askalânî, *Takrîbu't-Tehzîb*, 573.

³⁸⁹ Cemâluddîn el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl fî esmâi'r-ricâl*, 30/230,231.

fidye ayetini indirdi. Sonra Hz. Peygamber bana altı fakire bir farak yedirmemi veya üç gün oruç tutmamı ya da bir kurban kesmemi emretti.³⁹⁰

Değerlendirme:

Hadisi Ka'b b. Ucre'den Abdurrahman b. Ebû Leylâ, ondan da Mücâhid, ondan da İbn Ebû Necîh, ondan da Şibl, ondan da Ravh, ondan da İshak rivayet etmiştir. İlk üç râvinin değerlendirmesi daha önce yapıldı.

Hadisi İbn Ebû Necîh'ten Şibl rivayet etmiştir. Tam adı Şibl b. Abbâd el-Mekkî'dir.³⁹¹ Amr b. Dînâr, Abdullah b. Kesîr el-Kârî, Abdullah b. Ebû Necîh, Muhammed b. Münkedir, Kays b. Sa'd el-Mekkî ve Kays b. Rabî' el-Esedî gibi kimselerden rivayette bulunmuştur. Kendisinden de Abdullah b. Mübârek, İbn Uyeyne, Ebû Üsâme, Yahyâ b. Ebû Bükeyr, Habîb b. Ebû Habîb, Ravh b. Ubâde, Ebû Hüzeyfe, Buhârî ve Ebû Dâvûd gibi zatlar rivayette bulunmuştur. Ahmed b. Hanbel ve Yahyâ b. Maîn hakkında sika demişlerdir.³⁹² İbn Hibbân kendisini sika râvilerden saymıştır.³⁹³ Zehebî Mekke'nin kurrâlarından olduğunu söylemiştir. Ebû Dâvûd da sika olduğunu zikretmiş, ayrıca Kaderiyye görüşünü benimsediğini iddia etmiştir.³⁹⁴ İbn Hacer de sika olduğunu söylemiş ve Kaderiyye ile itham edildiğini ifade etmiştir.³⁹⁵

Hadisi Şibl'den Ravh rivayet etmiştir. Tam adı Ravh b. Ubâde el-Kaysî el-Basrî'dir. Künyesi Ebû Muhammed'dir. Hicri 205 yılında vefat etmiştir.³⁹⁶ Abdullah b. Avn, Saîd b. Ebû Arûbe, İbn Cüreyc, Mâlik b. Enes, Sevrî, Şu'be, İbn Uyeyne, Hammâd b. Seleme, Osman b. Sa'd ve Evzâî gibi kimselerden rivayette bulunmuştur. Kendisinden de Ahmed b. Hanbel, Ali b. el-Medîni, Ebû Hayseme, Ahmed b. Sinân el-Kattân, Muhammed b. İshak es-Sâğânî, Ali b. Harb, Muhammed b. Merzûk, Muhammed b. el-Müsennâ ve Yahyâ b. Habîb gibi kimseler rivayette bulunmuştur.³⁹⁷ İbn Sa'd hakkında "inşallah sikadır" demiştir.³⁹⁸ İclî sika demiş, İbn

³⁹⁰ Buhârî, "İhsâr", 9.

³⁹¹ Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, 4/257.

³⁹² Cemâluddîn el-Mizzî, *el-Kemâl fî 'esmâi'r-ricâl*, 5/368.

³⁹³ İbn Hibbân, *es-Şikât*, 8/312.

³⁹⁴ Zehebî, *el-Kâşif*, 1/478.

³⁹⁵ İbn Hacer el-'Asşalânî, *Takrîbu't-Tehzîb*, 263.

³⁹⁶ İbn Sa'd, *et-Tabakâtu'l-kübrâ*, 1421, 9/297; Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, 3/309.

³⁹⁷ Cemâluddîn el-Mizzî, *el-Kemâl fî 'esmâi'r-ricâl*, 4/496,497.

³⁹⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakâtu'l-kübrâ*, 1421, 9/297.

Hibbân ise kendisini sika râvilerden saymıştır.³⁹⁹ Yahyâ b. Maîn sadûk ve sika demiştir.⁴⁰⁰ Zehebî hakkında sika, meşhur, hâfız ve Basra ulemasındandır gibi tadil ifadeleri kullanmıştır.⁴⁰¹ İbn Hacer de sika ve faziletli olduğunu ayrıca eserler tasnif ettiğini de ifade etmiştir.⁴⁰²

Hadisi Ravh'dan İshak rivayet etmiştir. Tam adı İshâk b. İbrâhim b. Mahled el-Hanzalî el-Mervezî, künyesi ise Ebû Yâkub'tur. Hicri 238 yılında 77 yaşındayken Nisâbûr'da vefat etmiştir. İbn Râhûye diye bilinir.⁴⁰³ İbrahim b. Hakem b. Ebân el-Adenî, İsmâil b. Uleyye, Hâtim b. İsmâil el-Medenî, Ravh b. Ubâde, Süfyân b. Uyeyne, Süleyman b. Harb, Abdullah b. Mübârek, Abdurrahman b. Mehdî, Abdurrezzâk b. Hemmâm es-Sanânî ve Yahyâ b. Kattân gibi kişilerden rivayette bulunmuştur. Kendisinden de İbn Mâce hariç *Kütüb-i sitte* râvileri, Ahmed b. Saîd ed-Dârimî, Hasan b. Süfyân ve Muhammed b. Yahyâ ez-Zühelî gibi râviler rivayette bulunmuştur.⁴⁰⁴ İbn Hibbân kendisini sika râvilerden saymış ve hakkında zamanının ilim, fıkıh, hıfz ve görüş olarak büyüklerinden olduğunu, eserler yazan ve sünneti savunan bir şahsiyet olduğunu söylemiştir.⁴⁰⁵ Zehebî, hakkında imam ve Horasân alimi, İbn Hacer de sika, hâfız ve müçtehid ifadelerini kullanmıştır. Ayrıca Ebû Dâvûd, ömrünün sonlarında biraz teğayyura uğradığını söylediğini de aktarmıştır.⁴⁰⁶ Nesâî de hakkında sika ve me'mûn demiştir.⁴⁰⁷

5. Rivayetin Sened ve Metni

Muhammed b. Yusuf > Verkâ > İbn Ebû Necîh > Mücâhid > Abdurrahman b. Ebû Leylâ > Ka'b b. Ucre.

Bir önceki metin ile aynı.⁴⁰⁸

Değerlendirme:

³⁹⁹ İclî, *es-Şikât*, 1405/1985, 162; İbn Hibbân, *es-Şikât*, 8/243.

⁴⁰⁰ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, 3/498.

⁴⁰¹ Zehebî, *Mizânu'l-i'tidâl fî nakdi'r-ricâl*, 2/58.

⁴⁰² İbn Hacer el-'Askalânî, *Takrîbu't-Tehzîb*, 211.

⁴⁰³ Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, 1/379,380; İclî, *es-Şikât*, 1405/1985, 8/116.

⁴⁰⁴ Cemâluddîn el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl fî esmâ'i'r-ricâl*, 2/373-377.

⁴⁰⁵ İbn Hibbân, *es-Şikât*, 8/116.

⁴⁰⁶ Zehebî, *el-Kâşif*, 2/331; İbn Hacer el-'Askalânî, *Takrîbu't-Tehzîb*, 99.

⁴⁰⁷ Zehebî, *Tezhîbü Tehzîbi'l-Kemâl fî esmâ'i'r-ricâl*, 1/324.

⁴⁰⁸ Buhârî, "İhsâr", 9.

Hadisi Ka‘b b. Ucre’den Abdurrahman b. Ebû Leylâ, ondan da Mücâhid, ondan da İbn Ebû Necîh, ondan da Verkâ, ondan da Muhammed b. Yusuf rivayet etmiştir. İlk üç râvinin değerlendirmesi daha önce yapıldı.

İbn Ebû Necîh’den Verkâ rivayet etmiştir. Tam adı Verkâ b. Ömer el-Yeşkurî eş-Şeybânî el-Kûfi’dir. Künyesi Ebû Bişr’dir.⁴⁰⁹ Süleyman el-A‘meş, Semmâk b. Harb, Şu‘be, Abdullah b. Dînâr, Abdullah b. Ebû Necîh, Amr b. Dînâr, Atâ b. Sâib, Muhammed b. Münkedir ve Ebû İshak eş-Şeybânî gibi kimselerden rivayette bulunmuştur. Kendisinden de Âdem b. Ebû İyâs, Şu‘be, Abdullah b. Mübârek, Ebû Dâvûd et-Tayâlisî ve Yezîd b. Hârûn gibi râviler rivayette bulunmuştur.⁴¹⁰ İbn Hibbân Medâin’de ikamet ettiğini, bir müddet Bağdat’ta kalıp tekrar Medâin’e dönüp burada vefat ettiğini söylemiştir. Ayrıca teyakkuz ve itkan sahibi olduğunu da ifade etmiştir.⁴¹¹ İbn Hibban, kendisini sika râvilerden saymıştır.⁴¹² Zehebî, hakkında Sadûk, âlim, ve Kûfelilerin sikalarından olduğunu söylemiştir. Ahmed b. Hanbel de sika ve sünnet sahibi demiştir. Ebû Dâvûd hakkında sünnet sahibi olduğunu söylemiş ve Mürçiyelik iddiasında bulunmuştur. Ayrıca Şu‘be’nin kendisine “Verkâ’dan ayrılma” dediğini aktarıştır. İbn Maîn sika demiştir.⁴¹³ İbn Hacer ise sadûk ve leyyin olduğunu söylemiştir.⁴¹⁴

Hadisi Verkâ’dan Muhammed b. Yûsuf rivayet etmiştir. Tam adı Muhammed b. Yûsuf b. Vâkîd b. Osman el-Firyâbî, künyesi ise Ebû Abdullah’tır. A‘meş’e yetişmiş ve Mâlik b. Muğavvel, Amr b. Zer, el-Evzâî, Sevrî ve Verkâ gibi kimselerden rivayette bulunmuştur. En çok rivayeti Sevrî’den yapmıştır. Kendisinden de Buhârî, Ahmed b. Hanbel, Muhammed b. Yahyâ ez-Zühelî, Humeyd b. Zencûye, Dârimî, Muhammed b. Avf et-Tâî ve Ahmed b. Abdullah el-İclî rivayette bulunmuşlardır.⁴¹⁵ İclî, hakkında sika demiş, İbn Hibbân da kendisini sika râvilerden saymış ve seçkin kullardan olduğunu söylemiştir.⁴¹⁶ Nesâî, sika olduğunu ifade etmiştir. Ebû Zür‘a kendisine Firyâbî ve Yahyâ b. Yemân sorulduğunda Firyâbî’nin kendisine Yahyâ’dan daha sevimli olduğunu söylemiştir. Ebu Hâtim sika ve sadûk demiştir. İbn Zencûye

⁴⁰⁹ Buhârî, *et-Târîhu’l-kebir*, 8/188; Cemâluddîn el-Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl fî esmâi’r-ricâl*, 30/433.

⁴¹⁰ Cemâluddîn el-Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl fî esmâi’r-ricâl*, 30/434.

⁴¹¹ İbn Hibbân, *Meşâhîru’Ulemâi’l-Emsâr ve A’lâmu Fuğahâi’l-Aktâr*, 277.

⁴¹² İbn Hibbân, *es-Şikât*, 7/566.

⁴¹³ Zehebî, *Mizânu’l-i’tidâl fî nakdi’r-ricâl*, 4/332.

⁴¹⁴ İbn Hacer el-‘Asşalânî, *Takrîbu’l-Tehzîb*, 580.

⁴¹⁵ İbn Sa’d, *eş-Tabâkâtu’l-kübrâ*, 1421, 9/495; Zehebî, *Tezhîbü Tehzîbi’l-Kemâl fî esmâ’i’r-ricâl*, 8/345; Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nubelâ*, 10/115.

⁴¹⁶ İclî, *eş-Şikât*, 1405/1985, 2/257; İbn Hibbân, *es-Şikât*, 9/57.

hakkında “ondan daha takvalısını görmedim” demiştir. İbn Maîn de sika demiştir.⁴¹⁷ Zehebî, hakkında imam, hâfız ve şeyhü'l-İslam ifadelerini kullanmış, İbn Hacer de sika ve faziletli olduğunu söylemiştir. Ayrıca bazen Süfyân'ın rivayetlerinde hata yaptığına dâir yapılan iddiayı da nakletmiştir.⁴¹⁸

6. Rivayetin Sened ve Metni

Hasan b. Halef > İshak b. Yusuf > Ebû Bişr Verkâ > İbn Ebû Necim > Mücâhid > Abdurrahman b. Ebû Leylâ > Ka'b b. Ucre.

أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ رَأَهُ وَقَمَلُهُ يَسْتَفْطُ عَلَى وَجْهِهِ، فَقَالَ: (أَيُّؤَذِيكَ هَوَامُكَ). قَالَ: نَعَمْ، فَأَمَرَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يَخْلِقَ، وَهُوَ بِالْحُدَيْبِيَّةِ، لَمْ يَتَّبِعْ لَهُمْ أَهْمٌ يَجْلُونَ بِهَا، وَهُمْ عَلَى طَمَعٍ أَنْ يَدْخُلُوا مَكَّةَ، فَأَنْزَلَ اللَّهُ الْفِدْيَةَ، فَأَمَرَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: (أَنْ يُطْعِمَ فَرَقًا بَيْنَ سِتَّةِ مَسَاكِينَ، أَوْ يُهْدِيَ شَاةً، أَوْ يَصُومَ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ)

Ka'b b. Ucre şöyle dedi: “Bitler yüzüme düşer bir halde Hz. Peygamber beni gördü ve “Bu bitler sana eziyet veriyor mu” diye sordu, ben ‘evet’ dedim. Sonra bana tıraş olmamı emretti. O sırada onlar Hudeybiye’deydi ve onlara tıraş olmaları ile alakalı bir beyanda bulunulmamıştı ve hala Mekke’ye girebilme ümitleri mevcuttu. Bunun üzerine Allah Teâlâ fidye ayetini indirdi. Sonra Hz. Peygamber bana altı fakire bir farak yedirmemi veya üç gün oruç tutmamı ya da bir kurban kesmemi emretti.⁴¹⁹

Değerlendirme:

Hadisi Ka'b b. Ucre'den Abdurrahman b. Ebû Leylâ, ondan da Mücâhid, ondan da İbn Ebû Necîh, ondan da Ebû Bişr Verkâ, ondan da İshak b. Yusuf, ondan da Hasan b. Halef rivayet etmiştir. Hasan b. Halef'in dışındaki râvilerin değerlendirmesi daha önce yapıldı.

Hasan b. Halef'in tam adı Hasan b. Halef b. Şâzân el-Vâstî el-Bezzâr'dır. Künyesi Ebû Ali'dir. Hicri 246 yılında Bağdat'ta vefat etmiştir. Hammâd b. Usâme, Abdurrahman b. Mehdî,

⁴¹⁷ Zehebî, *Tezhibü Tehzîbi'l-Kemâl fî esmâ'î'r-ricâl*, 27/57; Zehebî, *Tezhibü Tehzîbi'l-Kemâl fî esmâ'î'r-ricâl*, 8/345,346.

⁴¹⁸ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ*, 10/114; İbn Hacer el-'Askalânî, *Takrîbu't-Tehzîb*, 515.

⁴¹⁹ Buhârî, “Meğâzî”, 33.

Yahyâ b. Saîd el-Kattân, Yezîd b. Hârûn ve Ebû Muâviye ed-Darîr gibi kimselerden rivayette bulunmuştur. Kendisinden de Buhârî (sadece bir hadis), Ebû Arûbe, Kasım b. İsmâil el-Mehâmilî, İbn Ebû Dünyâ, Ebû Hâtim Muhammed b. İsrîs er-Râzî, Muhammed b. Abdullah b. Süleyman el-Hadramî ve Yûsuf b. Yâkub el-Vâsîfî gibi kimseler rivayette bulunmuştur.⁴²⁰ İbn Hibbân kendisini sika râvilerden saymıştır.⁴²¹ Ebû Hâtim'e sorulduğunda “şeyhun” demiştir.⁴²² Zehebî, ve İbn Hacer hakkında sadûk olduğunu söylemişler ayrıca İbn Hacer bazen vehme düştüğünü de ifade etmiştir.⁴²³

7. Rivayetin Sened ve Metni

Süleyman b. Harb > Hammad b. Zeyd > Eyyüb > Mücâhid > İbn Ebû Leylâ > Ka'b b. Ucre.

عَنْ كَعْبِ بْنِ عُجْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: أَتَى عَلَيَّ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ زَمَنَ الْحُدَيْبِيَّةِ، وَالْقَمَلُ يَنْتَابِرُ عَلَيَّ وَجْهِي، فَقَالَ: (أَبُوذَيْبِكَ هَوَامٌ رَأْسُكَ). قُلْتُ: نَعَمْ، قَالَ: (فَاخْلِقْ، وَصُمْ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ، أَوْ أَطْعِمِ سِتَّةَ مَسَاكِينٍ، أَوْ انْسُكْ نَسِيكَةً). قَالَ: أَتُوبُ: لَا أُدْرِي بِأَيِّ هَذَا بَدَأَ

Ka'b b. Ucre'den şöyle rivayet edilmiştir; Hz. Peygamber Hudeybiye zamanı yanıma geldi. O sırada başımda bitler uçuşuyordu. Bana, “*Bu bitler sana eziyet veriyor mu?*” diye sordu ‘evet’ dedim. “*Bunları tıraş et ve üç gün oruç tut veya altı fakiri doyur ya da bir kurban kes*” buyurdu. Hadisi rivayet eden Eyyüb, “hangisi ile başladığını bilmiyorum” demiştir.⁴²⁴

Değerlendirme:

Hadisi Ka'b b. Ucre'den Abdurrahman b. Ebû Leylâ, ondan da Mücâhid, ondan da Eyyüb, ondan da Hammâd b. Zeyd, ondan da Süleyman b. Harb rivayet etmiştir. İlk üç râvinin değerlendirmesi daha önce yapıldı.

⁴²⁰ Ebû Bekr Ahmed b. ‘Ali b. Sâbit el-Bağdâdî Hâfîz el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, thk. Beşâr Avvâd Ma’rûf (Beyrut: Dâru’l-Ğarbi’l-İslâmî, 1422/2002), 8/263,264; Cemâluddîn el-Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl fî esmâi’r-ricâl*, 6/138,139.

⁴²¹ İbn Hibbân, *es-Sîkât*, 8/177.

⁴²² İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve’l-ta’dîl*, 3/18.

⁴²³ Zehebî, *el-Kâşif*, 1/324; İbn Hacer el-‘Askalânî, *Takrîbu’l-Tehzîb*, 160.

⁴²⁴ Buhârî, “Meğâzî”, 33.

Hammâd b. Zeyd'in tam adı Hammâd b. Zeyd b. Dirhem el-Ezdî el-Basrî, künyesi de Ebû İsmâîl'dir. İbrâhim b. Ukbe, Enes b. Sîrîn, Eyyûb es-Sahtiyânî, Sabit el-Bünânî, babası Zeyd b. Dirhem, Sâlih b. Keysân, Abdullah b. Tâvûs ve Yahyâ b. Atîk gibi kimselerden rivayette bulunmuştur. Kendisinden de Ahmed b. İbrâhim el-Mevsilî, Süfyân-ı Sevrî, Süfyân b. Uyeyne, Süleyman b. Harb, Şeybân b. Ferrûh, Abdullah b. Mübârek, Abdurrahman b. Mehdî ve Yahyâ b. Saîd el-Kattân gibileri rivayette bulunmuştur. Hicri 179 yılında Ramazan ayında Cuma günü 81 yaşında vefat etmiştir. İbn Sa'd, hakkında sika, sebt, hüccet ve çok hadis sahibi gibi tadil ifadeleri kullanmıştır.⁴²⁵ İclî, sika ve sebt olduğunu söylemiş, İbn Hibbân ise sika râvilerden saymıştır.⁴²⁶ Zehebî, hakkında allâme, hâfız, sebt ve zamanının muhaddisi gibi tadil ifadeleri kullanmıştır. Yahyâ b. Maîn "Hammâd b. Zeyd'den daha sağlamı yoktur", Yahyâ b. Yahyâ en-Nisâbûrî ise "Hammâd b. Zeyd'den daha çok hıfzı kuvvetli olan bir hoca görmedim" demiştir. Ahmed b. Hanbel de hakkında Müslümanların imamı, din sahibi ve kendisine Hammâd b. Seleme'den daha sevimli olduğunu ifade etmiştir.⁴²⁷ İbn Hacer hakkında sika, sebt ve fakih gibi tadil ifadeleri kullanmıştır. Ayrıca âmâ olduğuna dâir iddiaların doğru olmadığını, kendisinin sağlıklı ve yazar olduğunu söylemiştir.⁴²⁸

Hadisi Hammâd b. Zeyd'den Süleyman b. Harb rivayet etmiştir. Tam adı Süleyman b. Harb el-Vâşihî el-Ezdî el-Basrî, künyesi Ebû Eyyûb'tur. Mekke'de bir süre kadılık yapmış, hicri 224 yılında 84 yaşındayken Basra'da vefat etmiştir.⁴²⁹ Hammâd b. Zeyd, Hammâd b. Selem, Saîd b. Zeyd, Süleyman b. Muğîre, Şu'be, Vüheyb b. Hâlid ve Yezîd b. İbrahim et-Tüsterî gibi kimselerden rivayette bulunmuştur. Kendisinden de Buhârî, Ebû Dâvûd, İbrahim b. İshak el-Harbî, Ahmed b. Dâvûd el-Mekkî, İshak b. Râhûye, Yahyâ b. Saîd el-Kattân ve Yahyâ b. Mûsâ el-Belhî gibi kimseler rivayette bulunmuştur.⁴³⁰ İbn Sa'd, hakkında sika ve çok hadis sahibi demiştir.⁴³¹ İbn Hibbân, sika râvilerden saymıştır.⁴³² Zehebî, hakkında imam, hâfız, sika ve

⁴²⁵ İbn Sa'd, *et-Tabakâtu'l-kübrâ*, 1421, 9/287; Cemâluddîn el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl fî esmâi'r-ricâl*, 7/239-244.

⁴²⁶ İclî, *es-Şikât*, 1405/1985, 130; İbn Hibbân, *es-Şikât*, 6/218.

⁴²⁷ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ'*, 8/358,459.

⁴²⁸ İbn Hacer el-'Askalânî, *Takrîbu'l-Tehzîb*, 178.

⁴²⁹ İbn Sa'd, *et-Tabakâtu'l-kübrâ*, 1421, 9/301; Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, 4/8.

⁴³⁰ Cemâluddîn el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl fî esmâi'r-ricâl*, 11/384-386.

⁴³¹ İbn Sa'd, *et-Tabakâtu'l-kübrâ*, 1421, 9/301.

⁴³² İbn Hibbân, *es-Şikât*, 8/277.

şeyhü'l-İslam, İbn Hacer de sika, imam ve hâfız gibi tadil ifadelerinde bulunmuştur. Nesâî ise sika ve me'mûn ifadelerini kullanmıştır.⁴³³

8. Rivayetin Sened ve Metni;

Muhammed b. Hişam Ebu Abdullah > Hüşeym > Ebu Bişr > Mücâhid > Abdurrahman b. Ebû Leylâ > Ka'b b. Ucre.

عَنْ كَعْبِ بْنِ عُجْرَةَ قَالَ: كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالْحُدَيْبِيَّةِ وَنَحْنُ مُحْرَمُونَ، وَقَدْ حَصَرَنَا الْمُشْرِكُونَ، قَالَ: وَكَانَتْ لِي وَفْرَةٌ، فَجَعَلْتُ الْهُوَامَ تَسَاقُطُ عَلَى وَجْهِي، فَمَرَّ بِي النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: (أَبُوذَيْبِكَ هَوَامٌ رَأْسُكَ). قُلْتُ: نَعَمْ، قَالَ: وَأَنْزَلْتُ هَذِهِ الْآيَةَ: {فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضًا أَوْ بِهِ أَذًى مِنْ رَأْسِهِ ففِدْيَةٌ مِنْ صِيَامٍ أَوْ صَدَقَةٍ أَوْ نُسُكٍ}

Ka'b b. Ucre'den şöyle rivayet edilmiştir: Biz Hudeybiye'de ihramlı bir şekilde Hz. Peygamber'in yanındaydık. Müşrikler bizi muhasara altına almıştı. O zaman saçlarım uzundu ve bitler yüzüme kadar üşüşmüştü. Hz. Peygamber yanıma gelerek, “Başındaki bitler sana ezâ veriyor mu?” buyurdu. Ben, ‘Evet’ dedim. Sonra (**Fakat içinizden biri hasta ise veya başından bir rahatsızlığı varsa (traşını olup) oruç veya sadaka yahut kurban olarak bir fidiye ödesin.**) âyeti nazil oldu.⁴³⁴

Değerlendirme:

Hadisi Ka'b b. Ucre'den Abdurrahman b. Ebû Leylâ, ondan da Mücâhid, ondan da Ebû Bişr, ondan da Hüşeym, ondan da Muhammed b. Hişam Ebu Abdullah rivayet etmiştir. Muhammed b. Hişam Ebu Abdullah'ın dışındaki râvilerin değerlendirmesi daha önce yapıldı.

Muhammed b. Hişam Ebu Abdullah'ın tam adı Muhammed b. Hişâm b. İsâ b. Süleyman b. Abdurrahman et-Tâlekânî el-Mervezî, künyesi Ebû Abdullah, lakabı da el-Kuseyr'dir. Kendi ifadesiyle hicri 161 yılının başlarında doğmuştur. 252 yılında Bağdat'ta vefat etmiştir. İsmâil b. Uleyye, Süfyân b. Uyeyne, Abdurrahman b. Mâlik b. Muğavvel, Muhammed b. Hasan el-Hemedânî, Hüşeym b. Beşîr ve Ebû Muâviye ed-Darîr gibi kimselerden rivayette bulunmuştur.

⁴³³ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ*, 8/306; Cemâluddîn el-Mizzî, *Tehzibu'l-Kemâl fi esmâi'r-ricâl*, 11/391; İbn Hacer el-'Askalânî, *Takribu'l-Tehzib*, 250.

⁴³⁴ Buhârî, “Meğâzî”, 33.

Kendisinden de Buhârî, Ebû Dâvûd, Nesâî, Hasan b. Ali b. Nasr et-Tûsî, Sâlih b. Ahmed b. Ebû Mukâtil el-Herevî ve Muhammed b. Hafs el-Cühenî, Ahmed b. Hanbel ve Yahyâ b. Maîn gibileri rivayette bulunmuştur.⁴³⁵ İbn Hibbân kendisini sika râvilerden saymış, İbn Hacer ve Hatîb el-Bağdâdî de sika demişlerdir.⁴³⁶

9. Rivayetin Sened ve Metni;

Âdem > Şu'be > Abdurrahman b. el-İsfahânî > Abdullah b. Ma'kil > Ka'b b. Ucre.

قَالَ: قَعَدْتُ إِلَى كَعْبِ بْنِ عُجْرَةَ فِي هَذَا الْمَسْجِدِ - يَعْنِي مَسْجِدَ الْكُوفَةِ - فَسَأَلْتُهُ عَنْ {فِدْيَةٍ مِنْ صِيَامٍ}. فَقَالَ: حُمِلْتُ إِلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَالْقَمَلُ يَتَنَاثَرُ عَلَيَّ وَجِهِي، فَقَالَ: (مَا كُنْتُ أَرَى أَنَّ الْجُهْدَ قَدْ بَلَغَ بِكَ هَذَا، أَمَا تَجِدُ شَأَةً). قُلْتُ: لَا، قَالَ: (صُمْ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ، أَوْ أَطْعِمْ سِتَّةَ مَسَاكِينَ لِكُلِّ مِسْكِينٍ نِصْفَ صَاعٍ مِنْ طَعَامٍ، وَاحْلِقِ رَأْسَكَ). فَتَنَزَّلَتْ فِيَّ خَاصَّةً، وَهِيَ لَكُمْ عَامَّةً

Abdullah b. Ma'kil el-Müzenî şöyle demiştir: “Ben şu mescitte yani Kûfe mescidinde Ka'b b. Ucre'nin yanına oturdum ve ona (Oruçtan bir fidye) ayetini sordum. Ka'b b. Ucre şöyle anlattı: ben (Hudeybiye'de) bitler yüzüm üzerinde saçılıp dağılır hâlde Peygamber'in yanına taşındım. Hz. Peygamber; “*Ben meşakkatin sende bu dereceye ulaştığını zannetmiyordum. Sen bir kurban bulabilir misin?*” diye sordu. Ben: “*Hayır; (bulamam), dedim.*” Peygamber: “*Üç gün oruç tut, yahut her bir fakire yarım sâ'ölçeği buğday düşmek üzere altı fakiri doyur ve başını tıraş et*” buyurdu. İşte bu âyet husûsî olarak benim hakkımda indi, fakat bu umûmî olarak sizin hakkınızdadır, dedi.⁴³⁷

Değerlendirme:

Hadisi Ka'b b. Ucre'den Abdullah b. Ma'kil, ondan da Abdurrahman b. el-İsfahânî, ondan da Şu'be, ondan da Âdem rivayet etmiştir. Âdem'in dışındaki râvilerin değerlendirmesi daha önce yapıldı.

⁴³⁵ Cemâluddin el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl fî esmâi'r-ricâl*, 26/566-568.

⁴³⁶ İbn Hibbân, *es-Şikât*, 9/116; İbn Hacer el-'Askalânî, *Takrîbu'l-Tehzîb*, 511; İbn Hacer el-'Askalânî, *Tehzîbu'l-Tehzîb*, 3/821.

⁴³⁷ Buhârî, “Tefsîr”, 34.

Âdem'in tam adı Âdem b. Ebû İyâs, künyesi Ebû Hasen'dir. Horasân'lı olup Bağdat'ta hadis ilmini almıştır. Şu'be'den çok hadis almış ve sonra Askalan'a yerleşip hicri 210 yılında orada vefat etmiştir.⁴³⁸ İsmâil b. Ayyâş, İbn Ebû zi'b, Leys b. Sa'd, Şu'be, Rabî' b. Bedr, Abdullah b. Mübârek ve Hafs b. Meysere gibi zatlardan rivayette bulunmuştur. Kendisinden de Buhârî, Yâkub b. Süfyân, Ebû Zür'a' ed-Dımeşkî ve Hâşim b. Mersed et-Taberânî gibileri rivayette bulunmuşlardır.⁴³⁹ İclî, hakkında sika; Ebû Hâtim sika, Me'mûn, müteabbit ve salih kullardan olduğu söylemiş, İbn Hibbân ise sika râvilerden saymıştır.⁴⁴⁰ Zehebî, hakkında muhaddis, imam ve zâhit gibi tadil ifadeleri kullanmış; İbn Hacer ise sika ve âbid olduğunu ifade etmiştir.⁴⁴¹ Ebû Dâvûd, İbn Maîn ve Nesâî de sika demişlerdir.⁴⁴²

10. Rivayetin Sened ve Metni;

Kabîsa > Süfyân > İbn Ebû Necih > Eyyûb > Mücâhid > Abdurrahman b. Ebû Leylâ > Ka'b b. Ucre.

عَنْ كَعْبِ بْنِ عُجْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: مَرَّ بِرَبِيِّ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَنَا أَوْقُدُ تَحْتَ الْقِدْرِ، فَقَالَ: (أَيُّؤَذِيكَ هَوَامُ رَأْسِكَ). قُلْتُ: نَعَمْ، فَدَعَا الْحَلَّاقَ فَحَلَّقَهُ، ثُمَّ أَمَرَنِي بِالْفِدَاءِ

“Ka'b b. Ucre'den şöyle rivayet edilmiştir: “Hz. Peygamber (Hudeybiye'de) çömleğin altına ateş yakarken bana uğradı ve ‘*Bu bitler sana eziyet veriyor mu?*’ diye sordu, “evet” dedim. Bunun üzerine Hz. Peygamber bir berber çağırdı, saçlarımı tıraş ettirdi. Sonra bana fidye vermemi emretti.”⁴⁴³

Değerlendirme:

Hadisi Ka'b b. Ucre'den, Abdurrahman b. Ebû Leylâ, ondan da Mücâhid, ondan da Eyyûb, ondan da İbn Ebû Necih, ondan da Süfyân, ondan da Kabîsa rivayet etmiştir. Kabîsa dışındaki râvilerin değerlendirmesi daha önce yapıldı.

⁴³⁸ İbn Sa'd, *eş-Tabakâtu'l-kübrâ*, 1421, 9/496.

⁴³⁹ Cemâluddîn el-Mizzî, *el-Kemâl fî 'esmâi'r-ricâl*, 3/196.

⁴⁴⁰ İclî, *eş-Sikât*, 1405/1985, 1/213; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, 2/268; İbn Hibbân, *eş-Sikât*, 8/134.

⁴⁴¹ Zehebî, *Tezkiretu'l-huffâz*, 1/299; İbn Hacer el-Askalânî, *Takribu't-Tehzib*, 86.

⁴⁴² İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzibu't-Tehzib*, 1/101.

⁴⁴³ Buhârî, “Merdâ”, 16.

Tam adı, Kabîsa b. Ukbe es-Suvâi el-Kûfî, künyesi ise Ebû Âmir'dir. Hicri 215 yılında Kûfe'de vefat etmiştir. En çok hadisi Süfyân-ı Sevri'den yapmıştır.⁴⁴⁴ Misa'r, Sevri, Şu'be, Hammâd b. Seleme ve Fıtr b. Halife gibi zatlardan rivayette bulunmuştur. Kendisinden de Ahmed b. Hanbel, Buhârî, Abbâs b. Muhammed, Muhammed b. Yahyâ ez-Zühelî, Müslim ve Muhammed b. İshak es-Sağânî rivayette bulunmuştur.⁴⁴⁵ İbn Sa'd, hakkında sika, sadûk gibi tadil ifadeleri kullanmıştır.⁴⁴⁶ İclî, sika olduğunu söylerken İbn Hibbân kendisini sika râvilerden saymıştır.⁴⁴⁷ Zehebî, hakkında hâfız, sika, müksir, sadûk ve celîl gibi tadil ifadeleri kullanmış, İbn Hacer ise sadûk olduğunu bazen muhalefet ettiğini de ifade etmiştir. İbn Maîn Sevri'nin hadisleri dışında sika olduğunu, Ahmed b. Hanbel ise çok hata yaptığını ancak sika olduğunu söylemiştir.⁴⁴⁸

11. Rivayetin Sened ve Metni;

Ahmed b. Yûnus > Ebû Şihâb > İbn Avn > Mücâhid > Abdurrahman b. Ebû Leylâ > Ka'b b. Ucre.

عَنْ كَعْبِ بْنِ عُجْرَةَ قَالَ: أَتَيْتُهُ - يَعْنِي النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: (إِذْ). فَدَنَوْتُ، فَقَالَ: (أَيُّؤَذِيكَ هَوَامُكَ). قُلْتُ: نَعَمْ، قَالَ: (فَدِيَّةٌ مِنْ صِيَامٍ، أَوْ صَدَقَةٌ، أَوْ نُسْكَ). وَأَخْبَرَنِي ابْنُ عَوْنٍ، عَنْ أَبِي بَرٍّ قَالَ: صِيَامٌ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ، وَالنُّسْكَ شَاةٌ، وَالْمَسَاكِينُ سِتَّةٌ

“Ka'b b. Ucre'den şöyle rivayet edilmiştir: “Hz. Peygamber'in yanına geldim. Bana “yaklaş” demesi üzerine yaklaştım. Bana, “*Bu bitler sana eziyet veriyor mu?*” diye sordu, “evet” dedim. Bunun üzerine, “*(Başımı tıraş et!) Sana oruçtan yahut sadakadan yahut kurbandan bir fidye lâzımdır*” buyurdu.” İbn Şihâb, İbn Avn'dan, o da Eyyûb'den şöyle haber verdiğini aktarmıştır: “Üç gün oruç yahut kurban yahut altı fakiri doyurmak.”⁴⁴⁹

Değerlendirme:

⁴⁴⁴ İbn Sa'd, *eş-Tabakâtu'l-kübrâ*, 1421, 8/527; Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, 4/95.

⁴⁴⁵ Cemâluddîn el-Mizzî, *el-Kemâl fi 'esma'i'r-ricâl*, 8/194.

⁴⁴⁶ İbn Sa'd, *eş-Tabakâtu'l-kübrâ*, 1421, 8/527.

⁴⁴⁷ İclî, *eş-Şikât*, 1405/1985, 2/214; İbn Hibbân, *es-Şikât*, 9/21.

⁴⁴⁸ Zehebî, *Tezkiretu'l-huffâz*, 1/274; Zehebî, *Mizânu'l-i'tidâl fi naqdi'r-ricâl*, 3/383; İbn Hacer el-Askalânî, *Takrîbu't-Tehzîb*, 453.

⁴⁴⁹ Buhârî, “Keffârât”, 1.

Hadisi Ka‘b b. Ucre’den, Abdurrahman b. Ebû Leylâ, ondan da Mücâhid, ondan da İbn Avn ondan da Ebû Şihâb, ondan da Ahmed b. Yûnus rivayet etmiştir. Mücâhid ve Abdurrahman b. Ebû Leylâ’nın değerlendirmesi daha önce yapıldı.

İbn Avn’ın asıl adı, Abdullah b. Avn b. Artabân el-Müzenî el-Basrî, künyesi ise Ebû Avn’dır. Enes b. Mâlik’i görmüş ancak ondan rivayeti bulunmamaktadır. Kasım b. Muhammed b. Ebû Bekir es-Siddîk, Mûsâ b. Enes b. Mâlik, Atâ b. Ebû Rebâh, Muhammed b. Sîrîn, İbn Ömer’in azatlısı Nafi‘, Hasan el-Basrî, İbrahim en-Nehaî, Hilâl b. Ebû Zeyneb⁴⁵⁰ ve Mücâhit b. Cebr gibi zatlardan rivayette bulunmuştur. Kendisinden de A‘meş, Şu‘be, Sevrî, Abdullah b. Mübârek, Bişr b. Mufaddal, Yahyâ b. Saîd el-Kattân, Yezîd b. Hârûn, İbn Ebû Adiy ve Nûh b. Kays gibileri rivayette bulunmuştur.⁴⁵¹ İbn Sa‘d, sika, çok hadis ve vera’ sahibi olduğunu söylemiştir.⁴⁵² İclî, sika ve salih bir zat olduğunu; İbn Hibbân, ibadet, fazilet, vera’ ve sünnete bağlılık ve bidat ehline karşı olma hususunda zamanının önemli şahsiyetlerinden olduğunu; İbn Maîn ise sika olduğunu söylemiştir.⁴⁵³ Zehebî, hakkında imam, Basra halkının hocası ve hâfiz gibi tadil ifadeleri kullanırken, İbn Hacer de sika ve âbid olduğunu ifade etmiştir.⁴⁵⁴

İbn Avn’dan da Ebû Şihâb rivayet etmiştir. Asıl adı Abdu Rabbah b. Nâfi‘, künyesi ise Ebû Hişâm el-Hannât el-Medâyinî’dir. Abdullah b. Avn, Ebû İshak eş-Şeybânî, Dâvûd b. Ebû Hind, A‘meş, Muhammed b. Ebû Leylâ, Sevrî ve Şu‘be gibi hocalardan rivayette bulunmuştur. Kendisinden de Ebû Nuaym el-Fazdl b. Dükeyn, Dâvûd b. Amr ed-Dabbî, Ebû Dâvûd b. Muhammed el-Mübârekî, Ebû Dâvûd et-Teyâlisî ve Saîd b. Süleyman el-Vâsitî gibi zatlar rivayette bulunmuştur. İbn Sa‘d, sika ve çok hadis rivayet ettiğini söylemiştir. Ahmed b. Hanbel hadislerinde sorun olmadığını, Yahyâ b. Maîn sika olduğunu ifade etmiştir.⁴⁵⁵ İclî, kendisini sika râvilerden saymış ve kendisi için “la be’s bihi” ifadesini kullanmış, İbn Hibbân ise kendisini sika râvilerden saymıştır.⁴⁵⁶ Zehebî, sadûk ve hıfzında biraz zayıflık olduğunu, İbn Hacer de sadûk olduğunu bazen vehme düştüğünü söylemiştir. Nesâî ise hakkında “leyse bi-kaviyy” ifadesini kullanmıştır.⁴⁵⁷

Ebû Şihâb’tan da Ahmed b. Yûnus rivayet etmiştir. Tam adı Ahmed b. Abdullah b. Yûnus el-Yerbûî el-Kûfi, künyesi Ebû Abdullah’tır. Genelde dedesine nispet edilir ve Ahmed b. Yûnus

⁴⁵⁰ Sikadır ve İbn Anv’dan başkası kendisinden rivayette bulunmamıştır.

⁴⁵¹ İbn Sa‘d, *eş-Tabakâtu’l-kübrâ*, 1421, 9/261; Cemâluddîn el-Mizzî, *el-Kemâl fî esmâi’r-ricâl*, 6/249.

⁴⁵² İbn Sa‘d, *eş-Tabakâtu’l-kübrâ*, 1421, 9/261.

⁴⁵³ İclî, *eş-Sikât*, 1405/1985, 2/49; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve’t-ta’dil*, 5/131; İbn Hibbân, *es-Sikât*, 7/3.

⁴⁵⁴ Zehebî, *Tezkiretu’l-huffâz*, 1/117; İbn Hacer el-‘Askalânî, *Takribu’l-Tehzib*, 317.

⁴⁵⁵ İbn Sa‘d, *eş-Tabakâtu’l-kübrâ*, 1421, 8/514; Cemâluddîn el-Mizzî, *el-Kemâl fî esmâi’r-ricâl*, 7/55.

⁴⁵⁶ İclî, *eş-Sikât*, 1405/1985, 2/71; İbn Hibbân, *es-Sikât*, 7/154.

⁴⁵⁷ Zehebî, *Mîzânu’l-i’tidâl fî nakdi’r-ricâl*, 2/544; İbn Hacer el-‘Askalânî, *Takribu’l-Tehzib*, 335.

olarak zikredilir. Hicri 127 ya da 129 yılında Kûfe’de vefat etmiştir.⁴⁵⁸ Süfyân b. Uyeyne, Yahyâ b. Saîd el-Kattân, Vekî’ b. Cerrâh, Nadr b. Şümeyl, Ebû Üsâme ve Abdülazîz b. Ebû Rizme gibi hocalardan rivayette bulunmuştur. Kendisinden de Buhârî, Hüseyin b. Mansûr, Hasan b. Eyyûb, Ahmed b. Hafs en-Neysâbûrî, Ebû Zür‘a’ ve Ebû Hâtim gibi zatlar rivayette bulunmuşlardır.⁴⁵⁹ İbn Sa’d, hakkında sika, sadûk ve sünnete bağlı olduğunu söylemiştir.⁴⁶⁰ İclî, sika ve sünnet sahibi olduğunu; Ebû Hâtim sika ve mutkîn olduğunu söylerken, İbn Hibbân kendisini sika râvilerden saymıştır.⁴⁶¹ Zehebî, hakkında imam, hâfız, hüccet, İbn Hacer de sika ve hâfız gibi tadîl lafızları kullanmıştır.⁴⁶²

Müslim Tarikleri

1. Rivayetin Sened ve Metni;

Ubeydullah b. Ömer el-Kavârîrî > Hammad b. Zeyd > Eyyûb > Mücâhid > Abdurrahman b. Ebû leylâ > Ka'b b. Ucre.

عَنْ كَعْبِ بْنِ عُجْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: « أَتَى عَلَيَّ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ زَمَنَ الْحُدَيْبِيَّةِ وَأَنَا أَوْقُدُ نَحْتًا - قَالَ الْقَوَارِيرِيُّ: - قَدِرٌ لِي، وَقَالَ أَبُو الرَّبِيعِ: بُرْمَةٌ لِي، وَالْقَمَلُ يَتَنَاثَرُ عَلَيَّ وَجْهِي، فَقَالَ: أَيُّؤْذِيكَ هَوَامٌ رَأْسِكَ؟ قَالَ: قُلْتُ: نَعَمْ قَالَ: فَاحْلِقْ، وَصُمْ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ، أَوْ أَطْعِمْ سِتَّةَ مَسَاكِينٍ، أَوْ انْسُكْ نَسِيكَةً». قَالَ أَيُّوبُ: فَلَا أَدْرِي بِأَيِّ ذَلِكَ بَدَأَ

“Ka'b b. Ucre (ra) Şöyle dedi: Resûlullah (sav) Hudeybiye zamanında yanıma geldi. Ben, çömleğimin altına ateş yakıyordum. (Kavârîrî çömleğimin, Ebû'r-Rabî' ise burmemin altına; dedi) Yüzümden bitler saçılıyordu. (Bunu görünce) Resûlullah (sav): “Başının böcekleri sana eziyet veriyor mu?” diye sordu. Ben: «Evet» cevabını verdim. “Öyle ise tıraş ol da üç gün oruç tut! Yahut altı fakir doyur veya bir kurban kes!” buyurdular. Eyyûb: “Resûlullah (sav)’in bunların hangisinden başladığını bilemiyorum.” demiştir.”⁴⁶³

⁴⁵⁸ İbn Sa’d, *eş-Tabakâtu'l-kübrâ*, 1421, 8/529; Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, 2/5.

⁴⁵⁹ Cemâluddîn el-Mizzî, *el-Kemâl fî 'esmâi'r-ricâl*, 3/58.

⁴⁶⁰ İbn Sa’d, *eş-Tabakâtu'l-kübrâ*, 1421, 8/529.

⁴⁶¹ İclî, *es-Şikât*, 1405/1985, 1/193; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, 2/57; İbn Hibbân, *es-Şikât*, 8/9.

⁴⁶² Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ*, 10/457; İbn Hacer el-'Askalânî, *Takrîbu't-Tehzîb*, 81.

⁴⁶³ Muslim, “Hac”, 80.

Değerlendirme:

Hadisi Ka'b b. Ucre'den Abdurrahman b. Ebû leylâ, ondan da Mücâhid, ondan da Eyyûb, ondan da Hammâd b. Zeyd, ondan da Ubeydullah b. Ömer el-Kavârîrî rivayet etmiştir. Ubeydullah b. Ömer el-Kavârîrî'nin dışındaki râvilerin değerlendirmesi daha önce yapılmıştı. Tam adı Ubeydullah b. Ömer b. Meysere el-Kavârîrî el-Basrî el-Cüşemî, künyesi Ebû Saîd'dir. Aslen Basralı olup Bağdat'a yerleşmiştir. Hicri 235 yılında 84 yaşındayken Bağdat'ta vefat etmiştir. Hammâd b. Zeyd, Ca'fer b. Süleyman, Süfyân b. Uyeyne, Muâz b. Hişâm, Yahyâ b. Saîd el-Kattân, Abdurrahman b. Mehdî ve Ebû Avâne gibi zatlardan rivayette bulunmuştur. Kendisinden de Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Nesâî, Abdullah b. Ahmed b. Hanbel, Ebû Zür'a', Ebû Hâtem ve Ebû Ya'lâ el-Mevsilî gibi râviler rivayette bulunmuştur. İbn Sa'd, sika ve çok hadis rivayet eden biri olduğunu, Yahyâ b. Maîn ve Nesâî sika olduğunu söylemişlerdir.⁴⁶⁴ İclî, hakkında sika derken İbn Hibbân ise sika râvilerden saymıştır.⁴⁶⁵ Zehebî, hakkında imam, hâfiz, muhaddisü'l-islam gibi tadil ifadeleri kullanmış, İbn Hacer de sika ve sebt olduğunu ifade etmiştir.⁴⁶⁶

2. Rivayetin Sened ve Metni;

Ebü'r-Rabi' > Hammad > Eyyûb > Mücâhid > Abdurrahman b. Ebû leylâ (tahvil) > Ka'b b. Ucre.

Bir önceki metin ile aynı.

Değerlendirme:

Hadisi Ka'b b. Ucre'den Abdurrahman b. Ebû leylâ, ondan da Mücâhid, ondan da Eyyûb, ondan da Hammâd b. Zeyd, ondan da Ebü'r-Rabi' rivayet etmiştir. Ebü'r-Rabi' dışındaki râvilerin değerlendirmesi daha önce yapılmıştı.

Asıl adı Süleyman b. Dâvûd ez-Zehrânî el-Basrî el-Atekî, künyesi Ebu'r-Rabi'dir. Bağdat'ta ikamet etmiş ve hicri 234 yılında Basra'da vefat etmiştir. Malik b. Enes (sadece bir rivayet), Hammâd b. Zeyd, Fuleyh b. Süleyman, Süfyân b. Uyeyne, Abdullah b. Mübârek ve Ebû Şihâb el-Hannâd gibi hocalardan rivayette bulunmuştur. Kendisinden de Buhârî, Müslim,

⁴⁶⁴ İbn Sa'd, *eş-Tabakâtu'l-kübrâ*, 1421, 9/353; Cemâluddîn el-Mizzî, *el-Kemâl fî esmâi'r-ricâl*, 7/203.

⁴⁶⁵ İclî, *eş-Şikât*, 1405/1985, 319; İbn Hibbân, *es-Şikât*, 8/406.

⁴⁶⁶ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ*, 11/442; İbn Hacer el-'Askalânî, *Takrîbu'l-Tehzîb*, 373.

Ebû Dâvûd, Ahmed b. Hanbel, Ebû Zür'a', Ebû Hâtim, Nesâî ve Ali b. Medînî gibi zatlar rivayette bulunmuştur.⁴⁶⁷ Yahyâ b. Maîn, sika ve sadûk; Ebû Hâtim, sika demiş, İbn Hibbân da kendisini sika râvilerden saymıştır.⁴⁶⁸ Zehebî, hakkında imam, hâfız, mukrî ve sika gibi tadil ifadeleri kullanmış, İbn Hacer de sika olduğunu ve hakkında kimsenin cerh yapmadığını söylemiştir.⁴⁶⁹

3. Rivayetin Sened ve Metni;

Muhammed b. el-Müsennâ > İbn Ebû Adiy > İbn Avn > Mücâhid > Abdurrahman b. Ebû leylâ > Ka'b b. Ucre.

عَنْ كَعْبِ بْنِ عُجْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: « فِي أَنْزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ: { فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضًا أَوْ بِهِ أَدَى مِنْ رَأْسِهِ فِدْيَةٌ مِنْ صِيَامٍ أَوْ صَدَقَةٌ أَوْ نُسْكَ } . قَالَ: فَأَتَيْتُهُ، فَقَالَ: ادُّنُّهُ، فَدَنَوْتُ، فَقَالَ: ادُّنُّهُ، فَدَنَوْتُ، فَقَالَ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: أَيُّؤذِيكَ هَوَامُّكَ؟ قَالَ ابْنُ عَوْنٍ: وَأَطْنُّهُ قَالَ: نَعَمْ، قَالَ: فَأَمَرَنِي بِفِدْيَةٍ مِنْ صِيَامٍ، أَوْ صَدَقَةٍ، أَوْ نُسْكَ مَا تَيْسَّرَ

“Kâ'b (ra) Şöyle dedi: Şu âyet (yani): **“Sizden kim hasta olur yahut basından elemi bulunursa ona oruçtan yahut sadakadan veya kurbandan bir fidye lâzım gelir.”** benim hakkımda nâzîl olmuştur. Resûlullah (sav) bana: “*Yaklaş!*» dedi. Ben de yaklaştım. (Tekrar): “*Yaklaş!*” dedi ben yine yaklaştım. Bunun üzerine Hz. Peygamber: “*Böceklerin sana eziyet veriyor mu?*” buyurdular. İbn Avn, dedi ki: “Zannederim Kâ'b: ‘Evet!’ cevâbını vermiş. Ka'b (ra): Resûlullah (sav), bana oruçtan yahut sadakadan yahut da kurbandan kolayına gelen bir fidye vermemi emir buyurdu; demiş.”⁴⁷⁰

Değerlendirme:

Hadisi Ka'b b. Ucre'den Abdurrahman b. Ebû leylâ, ondan da Mücâhid, ondan da İbn Avn, ondan Muhammed b. el-Müsennâ rivayet etmiştir. Muhammed b. el-Müsennâ dışındaki râvilerin değerlendirmesi daha önce yapılmıştı.

⁴⁶⁷ İbn Sa'd, *eş-Tabakâtu'l-kübrâ*, 1421, 9/309; Cemâluddîn el-Mizzî, *el-Kemâl fî esmâi'r-ricâl*, 5/277.

⁴⁶⁸ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, 4/113; İbn Hibbân, *es-Sikât*, 8/278.

⁴⁶⁹ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ*, 10/676; İbn Hacer el-'Askalânî, *Takrîbu't-Tehzîb*, 251.

⁴⁷⁰ Muslim, “Hac”, 81.

Tam adı Muhammed b. el-Müsennâ b. Ubeyd b. Kays b. Dînâr el-Anezî el-Basrî, künyesi Ebû Mûsâ'dır. Süfyân b. Uyeyne, Vekî' b. Cerrâh, İsmâil b. Uleyye, Yahyâ b. Saîd el-Kattân, Abdurrahman b. Mehdî, Ebû Dâvûd et-Tayâlisî ve Hammâd b. Mesa'de gibi hocalardan hadis almıştır. Kendisinden de *Kütüb-i sitte* müellifleri, Ebû Zür'a', Ebû Hâtim, Muhammed b. Yahyâ ez-Zühelî, Ebû Bekir b. Ebû Dâvûd, Ebû Ya 'lâ el-Mevsilî ve Ca 'fer b. Muhammed b. Hasan el-Firyâbî gibileri rivayette bulunmuştur. Nesâî hakkında "La be'se bihi", Muhammed b. Yahyâ hüccet, Hatib Bağdâdî sika ve sebt demiştir.⁴⁷¹ Zehebî, Hakkında hâfız, Basra'nın muhaddisi ve hüccet gibi tadil ifadeleri kullanmış, İbn Hacer de sika ve sebt demiştir.⁴⁷²

4. Rivayetin Sened ve Metni;

İbn Nümeyr > Babam (Abdullah b. Nümeyr) > Seyf > Mücâhid > Abdurrahman b. Ebû leylâ > Ka'b b. Ucre.

حَدَّثَنِي كَعْبُ بْنُ عُجْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، « أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَقَفَ عَلَيْهِ، وَرَأْسُهُ يَتَهَافَتُ قَمَلًا، فَقَالَ: أَيُّؤْذِيكَ هَوَامُكَ؟ قُلْتُ: نَعَمْ، قَالَ: فَاحْلِقْ رَأْسَكَ، قَالَ: فَفِي نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ: {فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضًا أَوْ بِهِ آدَى مِنْ رَأْسِهِ فَعِدْيَةٌ مِنْ صِيَامٍ أَوْ صَدَقَةٍ أَوْ نُسُكٍ}. فَقَالَ لِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: صُمْ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ، أَوْ تَصَدَّقْ بِفَرَقِ بَيْنِ سِتَّةِ مَسَاكِينَ، أَوْ انْشُكَّ مَا تَيْسَّرَ

"Bana Kâ'b b. Ucre (ra) riyâyet etti ki, Resûlullah (sav) onun yanında durmuş. Başından bitler saçılıyormuş. "Böceklerin sona eziyet veriyor mu?" diye sormuş. (Kâ'b Dedi ki): Ben: Evet dedim. "Öyle ise başını tıraş et! buyurdular. Şu âyet (yani): **(Sizden kim hasta olur yahut başından elemi bulunursa ona oruçtan yahut sadakadan veya kurbandan, bir fîdye lâzım gelir.)** ayeti benim hakkımda nâzîl oldu. Bunun üzerine Resûlullah (sav) bana: "Üç gün oruç tut! yahut bir farak zahireyi altı fakire tasadduk eti veya mümkün olan bir hayvanı kes!"⁴⁷³.buyurdular

Değerlendirme:

⁴⁷¹ Cemâluddîn el-Mizzî, *el-Kemâl fî esmâi 'r-ricâl*, 2/386,387.

⁴⁷² Zehebî, *Tezkiretu'l- huffâz*, 2/73; İbn Hacer el-' Askalânî, *Takribu 'l-Tehzîb*, 505.

⁴⁷³ Muslim, "Hac", 82.

Hadisi Ka'b b. Ucre'den Abdurrahman b. Ebû leylâ, ondan da Mücâhid, ondan da Seyf, ondan babası (Abdullah b. Nümeyr), ondan da İbn Nümeyr rivayet etmiştir. İbn Nümeyr ve babası dışındaki râvilerin değerlendirmesi daha önce yapılmıştı.

İbn Nümeyr'in babasının adı Abdullah b. Nümeyr el-Kûfî el-Hemedânî el-Hârifî, künyesi de Ebû Hişâm'dır. Hicri 199 yılında 84 yaşındayken Kûfe'de vefat etmiştir. Hişâm b. Urve, A'meş, Mûsâ el-Cühenî, Mâlik b. Miğvel, Süfyân-ı Sevrî, Evzâî ve Hanzala b. Ebû Süfyân gibileri hocaları arasındadır. Kendisinden de oğlu Muhammed, *Kütüb-i sitte* müellifleri, Ahmed b. Hanbel, Yahyâ b. Maîn, Ali b. el-Medînî, Ebû Hayseme ve Ebû Küreyb el-Hemedânî gibi râviler rivayette bulunmuştur. İbn Sa'd, hakkında sika, sadûk ve çok hadis sahibi ifadelerini kullanmıştır.⁴⁷⁴ İclî, hakkında sika, salihü'l-hadis ve sünnet sahibi gibi tadil ifadeleri kullanmış, İbn Hibbân da kendisini sika râviler arasında zikretmiştir.⁴⁷⁵ Zehebî, hakkında hâfız ve imam gibi ifadeler kullanmış, İbn Hacer ise sika, sünnet ehli ve hadis erbabı olduğunu ifade etmiştir.⁴⁷⁶

5. Rivayetin Sened ve Metni;

Muhammed b. Ebû Ömer > Süfyân > İbn Ebû Necih > Mücâhid > Abdurrahman b. Ebû leylâ > Ka'b b. Ucre.

عَنْ كَعْبِ بْنِ عُجْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، « أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَرَّ بِهِ وَهُوَ بِالْحُدَيْبِيَّةِ فَبَلَ أَنْ يَدْخُلَ مَكَّةَ وَهُوَ مُحْرَّمٌ، وَهُوَ يُوقِفُ تَحْتَ قِدْرِ، وَالْقَمَلُ يَتَهَافَتُ عَلَى وَجْهِهِ، فَقَالَ: أَيُّؤذِيكَ هَوَامُكَ هَذِهِ؟ قَالَ: نَعَمْ، قَالَ: فَاحْلِقْ رَأْسَكَ، وَأَطْعِمْ فَرْقًا بَيْنَ سِتَّةِ مَسَاكِينٍ - وَالْفَرْقُ ثَلَاثَةُ أَصْعَ -، أَوْ صُمْ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ، أَوْ انْسُكْ نَسِيكَةً». قَالَ ابْنُ أَبِي نَجِيحٍ: أَوْ ادْبَحْ شَاةً

Ka'b b. Ucre (ra)'dan rivâyet edildiğine göre, Peygamber (sav) Mekke'ye girmezden önce Hudeybiye'de Kâ'b ihrama girmiş, çömleğin, altına ateş yakarken onun yanına uğramış. Kâ'b'ın yüzünden bitler dökülüyormuş. Resûlullah (sav): “*Bu böceklerin sana eziyet veriyor mu?*” diye sormuş. Kâ'b: “Evet!” cevâbını vermiş. Bunun üzerine Resûlullah “*Öyle ise başını tıraş et de bir farak zahireyi altı fakir arasında taksim et yahut üç gün oruç tut veya bir hayvan kes!*»

⁴⁷⁴ İbn Sa'd, *et-Tabakâtu'l-kübrâ*, 1421, 8/516; Cemâlüddîn el-Mizzî, *el-Kemâl fî esmâi'r-ricâl*, 6/328,329.

⁴⁷⁵ İclî, *es-Sikât*, 1405/1985, 2/64; İbn Hibbân, *es-Sikât*, 7/61.

⁴⁷⁶ Zehebî, *Tezkiretu'l-huffâz*, 1/239; İbn Hacer el-'Askalânî, *Takribu't-Tehzîb*, 327.

buyurmuşlar. Farak üç sâ' alabilen bir ölçektir. İbn Ebû Necîh; «*Yahut bir koyun kes!*» diye rivâyet etmiştir.⁴⁷⁷

Değerlendirme:

Hadisi Ka'b b. Ucre'den Abdurrahman b. Ebû leylâ, ondan da Mücâhid, ondan da İbn Ebû Necîh, ondan Süfyân, ondan da Muhammed b. Ebû Ömer rivayet etmiştir. Muhammed b. Ebû Ömer dışındaki râvilerin değerlendirmesi daha önce yapılmıştı.

Asıl adı Muhammed b. Yahyâ b. Ebû Ömer el-Adenî, künyesi Ebû Abdullah'tır. Dedesine nispetiyle meşhurdur. Hicri 243 yılında Mekke'de vefat etmiştir. Süfyân b. Uyeyne, Abdurrezzâk b. Hemmâm, Fudayl b. İyâz ve Abdulvehhâb es-Sekafî gibi muhaddislerden rivayette bulunmuştur. Kendisinden de Müslim, Tirmizî, İbn Mâce, İbrahim b. Mehdî, İshak b. İbrahim el-Bustî el-Kâdî, Ebû Zür'a' ve Ebû Hâtim gibileri rivayette bulunmuştur.⁴⁷⁸ Ebû Hâtim hakkında salih bir zat ve sadûk olduğunu ancak kendisinde gaflet olduğunu hatta bir keresinde İbn Uyeyne'den rivayet ile mevzu bir hadis gördüğünü söylemiştir.⁴⁷⁹ İbn Hibbân, kendisini sika râvilerden zikretmiş, Zehebî, hâfız, zamanında Harem bölgesinin hocası ve salih bir zat olduğunu, İbn Hacer de sadûk ve müsned sahibi olduğunu söylemiştir.⁴⁸⁰

6. Rivayetin Sened ve Metni;

Muhammed b. Ebû Ömer > Süfyân > Eyyüb > Mücâhid > Abdurrahman b. Ebû leylâ (tahvil) > Ka'b b. Ucre.

Bir önceki metin ile aynı.

Senedin tüm râvilerinin değerlendirilmesi daha önce yapıldı,

7. Rivayetin Sened ve Metni;

⁴⁷⁷ Muslim, "Hac", 83.

⁴⁷⁸ Ebû 'Abdullâh Muhammed b. İsmâ'îl b. İbrâhîm el-Buḥârî el-Buḥârî, *et-Târîḫü'l-'Evsaf*, thk. Maḥmûd İbrâhîm Zâyed (Kahire: y.y., 1397/1977), 2/379; Cemâluddîn el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl fî esmâi'ricâl*, 26/199.

⁴⁷⁹ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerḥ ve't-ta'dîl*, 8/124,125.

⁴⁸⁰ İbn Hibbân, *es-Şikât*, 9/98; Zehebî, *Tezkiretu'l-huffâz*, 2/65; İbn Hacer el-'Asḫâlânî, *Takrîbu't-Tehzîb*, 513.

Muhammed b. Ebû Ömer > Süfyân > Humeyd > Mücâhid > Abdurrahman b. Ebû leylâ (tahvil)
> Ka'b b. Ucre.

Bir önceki metin ile aynı.

Senedin tüm râvilerinin değerlendirmesi daha önce yapıldı,

8. Rivayetın Sened ve Metni;

Muhammed b. Ebû Ömer > Süfyân > Abdülkerim > Mücâhid > Abdurrahman b. Ebû leylâ
(tahvil) > Ka'b b. Ucre.

Bir önceki metin ile aynı.

Senedin tüm râvilerinin değerlendirmesi daha önce yapıldı.

9. Rivayetın Sened ve Metni;

Yahyâ b. Yahyâ > Halid b. Abdullah > Hâlid > Ebû Kılâbe > Abdurrahman b. Ebû leylâ > Ka'b
b. Ucre.

عَنْ كَعْبِ بْنِ عُجْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ، « أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَرَّ بِهِ زَمَنَ الْحُدَيْبِيَّةِ، فَقَالَ لَهُ: أَذَاكَ هَوَامُ رَأْسِكَ؟ قَالَ:
نَعَمْ. فَقَالَ لَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: اخْلِقْ رَأْسَكَ، ثُمَّ ادْبَحْ شَاةً تُسَكًّا، أَوْ صُمْ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ، أَوْ أَطْعِمِ ثَلَاثَةَ أَصْعِ مِنْ تَمْرٍ عَلَى
سِنَّةِ مَسَاكِينِ

Kâ'b b. Ucre (ra) dan naklen haber verdi ki, Hudeybiye zamanında Resûlullah (sav) onun yanına uğrayarak: “Başının böcekleri sana eziyet verdi mi?” diye sormuş. Kâb: Evet! cevabını vermiş. Bunun üzerine Peygamber (sav) ona: “Başını tıraş et! Sonra kurban olarak bir koyun kes yahut üç gün oruç tut! veya üç sâ' hurmayı altı fakire yedir!” buyurmuşlar.⁴⁸¹

⁴⁸¹ Muslim, “Hac”, 84.

Değerlendirme:

Hadisi Ka'b b. Ucre'den Abdurrahman b. Ebû leylâ, ondan da Ebû Kılâbe, ondan da Hâlid, ondan Halid b. Abdullah, ondan da Yahyâ b. Yahyâ rivayet etmiştir. Yahyâ b. Yahyâ ve Hâlid b. Abdullah dışındaki râvilerin değerlendirmesi daha önce yapılmıştı.

Hâlid b. Abdullah'ın tam adı Hâlid b. Abdullah b. Abdurrahman b. Yezîd el-Vâsitî et-Tahhân, künyesi ise Ebû Hüseyim'dir. Hicri 282 yılında Vâsit'ta vefat etmiştir. Ebû İshak eş-Şeybânî, Abdullah b. Avn, Dâvûd b. Ebû Hind ve Saîd b. İyâs el-Cüreyrî gibi zatlardan rivayette bulunmuştur. Kendisinden de *Kütüb-i sitte* müellifleri, Yahyâ b. Saîd, Abdurrahman b. Mehdi, Kuteybe, Vekî', Yahyâ b. Yahyâ, Muallâ b. Mansûr ve İshak b. Şâhin rivayette bulunmuştur. İbn Sa'd ve Ebû Zür'a' hakkında sika; Ahmed b. Hanbel sika ve salih; Ebû Hâtim sika ve sahihu'l-hadis demiş, İbn Hibbân da kendisini sika râvilerden saymıştır.⁴⁸² Zehebî, hakkında imam, hâfız ve sebt; İbn Hacer de sika ve sebt gibi tadil ifadeleri kullanmıştır.⁴⁸³

Hâlid b. Abdullah'tan da Yahyâ b. Yahyâ rivayet etmiştir. Tam adı Yahyâ b. Yahyâ b. Bekr b. Abdurrahman b. Yahyâ b. Hammâd en-Neysâbüri el-Hanzalî et-Temîmî, künyesi Ebû Zekeriyâ'dır. Hicri 226 yılında vefat etmiştir. Mâlik b. Enes, Leys b. Sa'd, Fudayl b. İyâz, Mu'temir b. Süleyman, Hammâd b. seleme, Ebû Avâne, Vekî' b. Cerrâh, İsmâil b. Uleyye ve Ezher b. Sa'd es-Semmân gibi hocalardan hadis almıştır. Kendisinden de İshak b. Râhuyeh, Muhammed b. Yahyâ ez-Zühli, Hüseyin b. Mansûr es-Sülemî, Buhârî, Tirmizî, Nesâî ve Müslim gibileri rivayette bulunmuştur. Ahmed b. Hanbel "Horasân'da onun gibisini görmedim" demiştir.⁴⁸⁴ Zehebî, hakkında şeyhu'l-islam ve Horasân alimi, İbn Hacer de Sika, sebt, Neysâbüri reyhanı ve imam gibi tadil ifadeleri kullanmıştır.⁴⁸⁵

10. Rivayetin Sened ve Metni;

Muhammed b. el-Müsennâ > Muhammed b. Ca'fer > Şu'be > Abdurrahman b. el-İsfahânî > Abdullah b. Ma'kil > Ka'b b. Ucre.

⁴⁸² İbn Sa'd, *et-Tabakâtu'l-kübrâ*, 1421, 9/315; Cemâluddîn el-Mizzî, *el-Kemâl fi 'esmâi'r-ricâl*, 4/351,352; İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, 3/341; İclî, *eş-Şikât*, 1405/1985, 6/267.

⁴⁸³ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ*, 8/277; İbn Hacer el-'Askalânî, *Takribu't-Tehzîb*, 189.

⁴⁸⁴ Buhârî, *et-Târîhu'l-kebir*, 8/310; Cemâluddîn el-Mizzî, *el-Kemâl fi 'esmâi'r-ricâl*, 9/374,375.

⁴⁸⁵ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ*, 10/512; İbn Hacer el-'Askalânî, *Takribu't-Tehzîb*, 598.

قَالَ: « فَعَدْتُ إِلَى كَعْبٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ وَهُوَ فِي الْمَسْجِدِ، فَسَأَلْتُهُ عَنْ هَذِهِ الْآيَةِ: {فَفِدْيَةٌ مِنْ صِيَامٍ أَوْ صَدَقَةٍ أَوْ نُسُكٍ}، فَقَالَ كَعْبٌ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ: نَزَلَتْ فِيَّ؛ كَانَ بِي أَدَى مِنْ رَأْسِي، فَحَمَلْتُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَالْقَمَلُ يَتَنَاثَرُ عَلَى وَجْهِي، فَقَالَ: مَا كُنْتُ أَرَى أَنَّ الْجُهْدَ بَلَغَ مِنْكَ مَا أَرَى، أَتَجِدُ شَاءَةً: فَعُلْتُ: لَا فَتَزَلْتُ هَذِهِ الْآيَةَ: {فَفِدْيَةٌ مِنْ صِيَامٍ أَوْ صَدَقَةٍ أَوْ نُسُكٍ}. قَالَ: صَوْمٌ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ، أَوْ إِطْعَامُ سِتَّةِ مَسَاكِينَ نِصْفَ صَاعٍ طَعَامًا لِكُلِّ مَسْكِينٍ، قَالَ: فَتَزَلْتُ فِيَّ خَاصَّةً وَهِيَ لَكُمْ عَامَّةً

Ka'b b. Ucre mescîdde iken yanına oturdum ve şu âyeti sordum; **“Oruçtan yahut sadakadan yahut kurbandan bir fidye lâzımdır.”** Ka'b: O, benim hakkımda nâzîl olmuştur. Başımdan elemim vardı. Bu sebeple bitler yüzüme saçılarak Resûlullah (sav)'e götürüldüm, bana: *“Meşakkatin bu gördüğüm dereceyi bulacağını zannetmezdim. Bir koyun bulabilecek misin?”* buyurdu. Ben” hayır!” Cevabını verdim. Bunun üzerine, **“Oruçtan yahut sadakadan yahut kurbandan bir fidye lâzım gelir.”** Âyet-i kerîmesi nâzîl oldu. Üç gün oruç yahut her fakire yarım sâ' yiyecek vermek sûretiyle altı fakir doyurmak hassaten benim hakkımda nâzîl olmuştur. Ama o, sizin umumunuza şâmindir.” dedi.⁴⁸⁶

Hadisde geçen râvilerin değerlendirmesi daha önce yapıldı.

11. Rivayetin Sened ve Metni;

Ebû Bekir b. Ebû Şeybe > Abdullah b. Nümeyr > Zekeriya b. Ebû Zâide > Abdurrahman b. el-İsfahânî > Abdullah b. Ma'kil > Ka'b b. Ucre.

أَنَّهُ خَرَجَ مَعَ النَّبِيِّ ﷺ مُحْرَمًا، فَحَمَلَ رَأْسَهُ وَحَيْثُئِهِ، فَبَلَغَ ذَلِكَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَأَرْسَلَ إِلَيْهِ، فَدَعَا الْحَلَّاقَ، فَحَلَقَ رَأْسَهُ، ثُمَّ قَالَ لَهُ: هَلْ عِنْدَكَ نُسُكٌ؟ قَالَ: مَا أَقْدِرُ عَلَيْهِ. فَأَمَرَهُ أَنْ يَصُومَ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ، أَوْ يُطْعِمَ سِتَّةَ مَسَاكِينَ لِكُلِّ مَسْكِينِينَ صَاعًا، فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ فِيهِ خَاصَّةً: {فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضًا أَوْ بِهِ أَدَى مِنْ رَأْسِهِ}. ثُمَّ كَانَتْ لِلْمُسْلِمِينَ عَامَّةً

Ka'b b. Ucre'den rivayetle, Hz. Peygamber ile birlikte ihrâmlı olarak yola çıkmış, başı ve sakalı bitlenmiş. Hz. Peygamber bu durumdan haberdar olunca ona haber göndermiş. Sonra berberi çağırarak başını tıraş ettirmiş. Sonra da ona: *«Kurban edebileceğin bir hayvanın var mı?»* diye sormuş. Ka'b: *«Ona kudretim yoktur.»* cevabını vermiş. Resûlullah (sav) de üç gün oruç tutmasını yahut her iki fakire bir sâ' yiyecek vermek suretiyle altı fakir doyurmasını emir

⁴⁸⁶ Muslim, “Hac”, 85.

buyurmuş. Bunun üzerine Yüce Allah hassaten Ka‘b hakkında: *(Sizden kim hasta olur yahut başından ele mi bulunursa...)* âyet-i kerîmesini indirmiş. Sonra bu âyet bütün Müslümanlar için umumî olmuş.⁴⁸⁷

Değerlendirme:

Hadisi Ka‘b b. Ucre‘den Abdullah b. Ma‘kil, ondan da Abdurrahman b. el-İsfahânî rivayet etmiştir. Her ikisi hakkında bilgi daha önce geçti. Abdurrahman b. el-İsfahânî‘den de Zekeriyâ b. Ebû Zâide rivayet etmiştir. Tam adı Zekeriyâ b. Ebû Zâide Hâlid b. Meymûn b. Feyrûz‘dur. Bazıları adının Hübeyre b. Meymûn b. Feyrûz olduğunu söylemişlerdir. el-Hemedânî, el-Kûfî ve el‘A‘mâ gibi lakaplar almıştır. Künyesi ebû Yahyâ‘dır. Şa‘bî‘nin en önde gelen talebelerindedir. Hicri 184 yılında vefat etmiştir.⁴⁸⁸ Şa‘bî, Ebû İshâk es-Sebi‘î, Saîd b. Ebû Bürde, Simâk b. Harb, Saîd b. İbrâhim, Firâs b. Yahyâ, Hâlid b. Seleme ve Abdurrahman b. el-İsfahânî gibi zatlardan hadis rivayet etmiştir. Kendisinden de Sevrî, Şu‘be, Yahyâ b. Kattân, oğlu Yahyâ b. Zekeriyâ, Veki‘, İsa b. Yûnus, Abdurrahman b. Süleyman, Ebû Nuaym ve Ubeydullah b. Mûsâ gibi kişiler rivayette bulunmuştur.⁴⁸⁹ İbn Sa‘d, hakkında sika ve çok hadis rivayet ettiği söylemiştir. İclî, sika olduğunu ifade ederken İbn Hibbân kendisini sika râvilerden saymakla yetinmiştir. Zehebî, hakkında sadûk, meşhur ve hâfız gibi tadil ifadeleri kullanırken İbn Hacer sika olduğunu ve bazen tedlis yaptığını da iddia etmiştir. Ahmed b. Hanbel sika; İbn Maîn salih; Ebû Hâtim leyyinü‘l-Hadis; Ebû Dâvud, sika ve tedlis yaptığını söylemişlerdir. Ebû Zür‘a‘ da Şa‘bî‘den çokça tedlis yaptığını iddia etmiştir.⁴⁹⁰

Hadisi ondan da Abdullah b. Numeyr rivayet etmiştir. Değerlendirmesi daha önce yapıldı. Ondan da Ebû Bekir b. Ebû Şeybe rivayet etmiştir. Tam adı Abdullah b. Muhammed b. Ebû Şeybe el-Absî el-Kûfî, künyesi ise Ebû Bekîr‘dir.⁴⁹¹ Hâlid b. Mahled, Ali b. Sâbit ed-Dehhân, Bekr b. Abdullah el-Kâdî, Ebeydullah b. Mûsâ, Fazl b. Muvaffak, Osman b. Saîd el-Murrî ve Mahmûd b. Meymûn gibi muhaddislerden hadis rivayet etmiştir. Kendisinden de Ebû Zür‘a‘, Ebû Hâtim, Nesâî, İbn Mâce ve Abdurrahman b. Hasan er-Râzî gibi zatlar rivayette

⁴⁸⁷ Muslim, “Hac”, 86.

⁴⁸⁸ Ebû ‘Abdullâh Muhammed b. Sa‘d b. Menî‘ İbn Sa‘d, *eş-Tabakâtu‘l-kübrâ*, thk. İhsân ‘Abbâs (Beirut: Dâru Şâdir, 1388/1968), 6/355; Buḥârî, *et-Târîḫü‘l-kebir*, 3/421.

⁴⁸⁹ Cemâluddîn el-Mizzî, *el-Kemâl fî‘esmâi‘r-ricâl*, 5/27.

⁴⁹⁰ İbn Sa‘d, *eş-Tabakâtu‘l-kübrâ*, 1388/1968, 6/355; İclî, *es-Şikât*, 1405/1985, 165; İbn Hibbân, *es-Şikât*, 6/334; Zehebî, *Mizânu‘l-i‘tidâl fî naḫdi‘r-ricâl*, 2/73; İbn Hacer el-‘Asḫalânî, *Takrîbu‘l-Tehzîb*, 216.

⁴⁹¹ İbn Sa‘d, *eş-Tabakâtu‘l-kübrâ*, 1421, 8/538.

bulunmuştur. Ebû Zür‘a‘ kendisinden otuz yıl boyunca hadis yazdıklarını söylemiştir. İbn Ebû Hâtim ise babasıyla beraber kendisinden hadis yazdıklarını ve babasının onun hakkında sadûk ifadesini kullandığını nakletmiştir. Ayrıca Ebû Hâtime sorulduğunda Kûfe’li ve sika olduğunu da ifade etmiştir. Muhammed b. Müsennâ, 265 yılında Kûfe’de vefat ettiğini söylemiştir. İcî, hakkında Kûfe’li, sika ve hâfız gibi tadil ifadeleri kullanırken, İbn Hibbân da mutkîn, hâfız, zâkir ve eser telif eden kimselerden olduğunu ifade etmiştir. Zehebî, müsned, musannef vb. türde eserler telif ettiğini söylemiştir. İbn Hacer de hakkında sadûk demiştir.⁴⁹²

Tirmizî Tarikleri

1. Rivayetin Sened ve Metni;

İbn Ebû Ömer > Süfyân b. Uyeyne > Eyyüb es-Sahtiyânî ve İbn Ebû Necih ve Humeyd el-A’rac ve Abdülkerim > Mücâhid > Abdurrahman b. Ebû Leylâ > Ka'b b. Ucre.

عَنْ كَعْبِ بْنِ عُجْرَةَ ؛ «أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَرَّ بِهِ وَهُوَ بِالْحُدَيْبِيَّةِ» قَبْلَ أَنْ يَدْخُلَ مَكَّةَ وَهُوَ مُحْرِمٌ، وَهُوَ يُوقِدُ تَحْتَ قِدْرِ، وَالْقَمْلُ يَتَهَافَتُ عَلَى وَجْهِهِ، فَقَالَ: أَتُؤْذِيكَ هَوَائُكَ هَذِهِ؟ فَقَالَ: نَعَمْ، فَقَالَ: احْلِقْ، وَأَطْعِمْ فَرَقًا بَيْنَ سِتَّةِ مَسَاكِينَ - وَالْفَرَقُ ثَلَاثَةُ أَصْعٍ - أَوْ صُمْ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ، أَوْ انْسُكْ نَسِيكَةً، قَالَ ابْنُ أَبِي نَجِيحٍ: أَوْ ادْبَحْ شَاةً.

Ka'b b. Ucre (ra)'dan rivâyete göre, Peygamber (sav) Hudeybiye’de Mekke’ye girmeden önce ihramlıyken tencere altında ateş yakarken ve bitler yüzüne dökülürken ona uğradı ve “Başındaki bitler sana zarar vermiyor mu? Ka'b: “Evet” dedi. Bunun üzerine Peygamber (sav); “Tıraş ol, altı fakire bir farak sadaka ver. (Farak üç ölçek hububat alan bir ölçü birimdir.) “Veya üç gün oruç tut veya bir kurban kes.” İbn Ebû Necîh: “Bir koyun kes” diye rivâyet etmiştir.

Değerlendirme:

Hadisi Ka'b b. Ucre'den Abdurrahman b. Ebû Leylâ, ondan da Mücâhid, ondan da Abdülkerim b. Mâlik, ondan da Humeyd b. (Kays) el-A’rac, ondan da İbn Ebû Necih, ondan da Eyyüb es-Sahtiyânî rivayet etmiştir. Değerlendirmeleri daha önce yapıldı. Ondandır Süfyân b. Uyeyne rivayet etmiştir. Tam adı Süfyân b. Uyeyne b. Ebû İmrân'dır. Künyesi Ebû

⁴⁹² İbn Ebû Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, 5/160; Cemâluddîn el-Mizzî, *el-Kemâl fî 'esmâi'r-ricâl*, 3/149; Zehebî, *Tezkiretu'l-huffâz*, 2/16; İbn Hacer el-Askalânî, *Takribu't-Tehzîb*, 91.

Muhammed'dir. Meşhur muhaddislerdendir. Aslı Kûfe'den olup kendi diliyle 107 yılında doğduğu rivayet edilmiştir. 198 yılında 91 yaşındayken vefat etmiş ve Hacûn'da defnedilmiştir.⁴⁹³ Şu'be b. Haccâc, Sevrî, Şu'be b. Dînâr, Zührî, Amr b. Dînâr, A'meş, Kuteybe, İbnü'l-Medînî ve daha birçok kimseden rivayette bulunmuş, kendisinden de A'meş, Süfyân, Şu'be, Veki', Abdullah b. Mübârek Kuteybe, İbn Nümeyr gibi birçok kişi de rivayette bulunmuştur.⁴⁹⁴ İbn Hibbân, hakkında hâfız, mutkîn, vera' ve din sahibi, Allah'ın kitabını bilen ve çok okuyan, 70 kûsür kere hac yapmış; Zehebî, büyük imam, asrının hâfızı, şeyhu'l-islam; İbn Hacer ise sika, hâfız, fakih, imam ve hüccet gibi tadil ifadeleri kullanmıştır. İbn Hacer, ömrünün sonlarında hıfzının değiştiğini ve bazen sadece sika olanlardan tedlis yaptığını da iddia etmiştir.⁴⁹⁵

Ondan da İbn Ebû Ömer rivayet etmiştir. Tam adı Muhammed b. Yahyâ b. Ebû Ömer el-Adenî, künyesi Ebû Abdullah'dır. Mekke'de yaşamıştır. Süfyân b. Uyeyne, Veki' b. Cerrâh, Mu'temir b. Süleyman ve Hişâm b. Süleyman gibi kimselerden rivayette bulunmuş, kendisinden de Müslim, Tirmizî, İbn Mâce, Nesâî ve İshak b. Ahmed b. Nafi' gibileri rivayette bulunmuştur. 243 yılında vefat etmiştir.⁴⁹⁶ İbn Hibbân, kendisini sika râvilerden saymıştır. Zehebî, hakkında imam, muhaddis, hâfız ve haremî hocası gibi tadil ifadeleri kullanmış, İbn Hacer de sadûk olduğunu söylemiş ve Ebû Hatim'in hakkında "kendisinde gaflet var" sözünü nakletmiştir.⁴⁹⁷

2. Rivayetin Sened ve Metni;

Ali b. Hucr > Hüşeym > Muğîre > Mücâhid > Ka'b b. Ucre.

عَنْ مُجَاهِدٍ قَالَ قَالَ: كَعْبُ بْنُ عُجْرَةَ: «وَالَّذِي نَفْسِي بِيَدِهِ، لَنَفِي أَنْزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةَ، وَلَا يَأْيَ عَنِّي بِهَا: {فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضًا أَوْ بِهِ أذىٌ مِنْ رَأْسِهِ فَفِدْيَةٌ مِنْ صِيَامٍ أَوْ صَدَقَةٍ أَوْ نُسُكٍ} قَالَ: كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالْحُدَيْبِيَّةِ وَنَحْنُ مُحْرِمُونَ وَقَدْ حَصَرْنَا

⁴⁹³ İbn Sa'd, *eş-Tabakâtu'l-kübrâ*, 1421, 8/59.

⁴⁹⁴ Cemâluddîn el-Mizzî, *el-Kemâl fî 'esmâi'r-ricâl*, 5/213.

⁴⁹⁵ İbn Hibbân, *es-Şikât*, 6/404; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ'*, 8/454; İbn Hacer el-'Askalânî, *Takribu't-Tehzîb*, 245.

⁴⁹⁶ Cemâluddîn el-Mizzî, *el-Kemâl fî 'esmâi'r-ricâl*, 2/453.

⁴⁹⁷ İbn Hibbân, *es-Şikât*, 9/98; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ'*, 12/96; İbn Hacer el-'Askalânî, *Takribu't-Tehzîb*, 513.

الْمُشْرِكُونَ، وَكَانَتْ لِي وَفْرَةٌ، فَجَعَلْتِ الْهُوَامُ تَسَاقُطُ عَلَى وَجْهِي، فَمَرَّ بِي النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقَالَ: كَأَنَّ هَوَامَّ رَأْسِكَ تُؤْذِيكَ؟
قَالَ: قُلْتُ: نَعَمْ. قَالَ: فَاحْلِقِي. وَنَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ»، قَالَ مُجَاهِدٌ: الصَّيَّامُ ثَلَاثَةُ أَيَّامٍ، وَالطَّعَامُ لِسِتَّةِ مَسَاكِينٍ، وَالنُّسْكَ شَاةٌ فَصَاعِدًا

Ka'b b. Ucre (ra)'dan rivâyet edildiğine göre şöyle demiştir: “Tüm benliğimi elinde tutan Allah’a yemin ederim ki şu âyet benim hakkımda nazil olmuştur ve Allah orada beni kastetmiştir. **(İçinizden hasta olan veya başından bir rahatsızlığı bulunan (ve bundan ötürü tıraş olmak zorunda kalan) kimse oruç tutarak veya sadaka vererek veya kurban keserek özrünü karşılayacak bir şey yapmalıdır.)** (Bakara 196) Ka'b b. Ucre diyor ki: İhramlı olarak Hudeybiye’de Peygamber (sav) ile beraber idik, müşrikler yolumuzu kesip bizi muhasara etmişler ve Ka’be’ye bırakmıyorlardı. Benim saçlarım kulak memesine kadar uzamıştı o derece bit vardı ki yüzüme dökülmeye başladı. Peygamber (sav) bana uğradı ve “saçındaki bitler seni rahatsız ediyor olmalı” dedi. Ben de “evet” dedim. Resûlullah (sav): “Tıraş ol” buyurdu ve bu âyet nazil oldu. Mücâhid diyor ki: Oruç üç gündür, yemek altı yoksul içindir. Kurban ise koyun ve benzerleridir.

Değerlendirme:

Hadisi Ka'b b. Ucre'den Mücâhid, ondan da Muğîre b. Miksem ed-Dabbî el-Kûfi rivayet etmiştir. Künyesi Ebû Hişâm'dır. Hicri 136 yılında vefat etmiştir. Ebû Vâil, Şa'bî, Nehaî ve Nuaym b. Ebû Hind gibilerinden rivayette bulunmuş, kendisinden de Sevrî, Şu'be, Ebû Avâne ve Hüseyim gibileri rivayette bulunmuştur. İbn Sa'd, hakkında sika, me'mûn, çok hadis sahibi ve kadri yüce gibi tadil ifadeleri kullanmıştır. Yahyâ b. Maîn, sika ve me'mûn; Ahmed b. Abdullah sika ve hadis bilgini demiştir. Ayrıca İbrahim'den tedlis yaptığını, âmâ ve Hz. Osman savunucularından olduğunu ifade etmiştir. İbn Hacer de sika ve mutkin olduğunu zikretmiş ve tedlis yaptığını iddia etmiştir.⁴⁹⁸

Ondan da Hüseyim, ondan da Ali b. Hucr rivayet etmiştir. Tam adı Ali b. Hucr b. İyâs b. Mukâtil es-Sa'dî el-Mervezî'dir. Künyesi Ebû'l-Hasan'dır. Süfyân b. Uyeyne, İsmâil b. Uleyye, İsmâil b. Ayyâş ve Şuayb b. Safvân gibilerinden rivayette bulunmuş, kendisinden de Buhârî, Müslim, Tirmizî, Nesâî, Muhammed b. İshak b. Huzeyme ve Ahmed b. Ali b. Müslim el-Abbâr

⁴⁹⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakâtu'l-kübrâ*, 1421, 8/456; Cemâluddîn el-Mizzî, *el-Kemâl fî 'esmâi'r-ricâl*, 8/472,473; İbn Hacer el-'Askalânî, *Takrîbu'l-Tehzîb*, 543.

gibileri rivayette bulunmuştur. Nesâî, hakkında sika, me'mûn ve hâfız; Ebû Bekir el-Hatîb, sadûk, mutkîn ve hâfız demiştir. İbn Hibbân, sika râvilerden saymıştır. Zehebî, hakkında hâfız, allâme ve hüccet, İbn Hacer de sika ve hâfız gibi tadil ifadeleri kullanmıştır.⁴⁹⁹

3. Rivayetin Sened ve Metni;

Ali b. Hucr > Hüşeym > Ebû Bişr > Mücâhid > Abdurrahman b. Ebû Leylâ > Ka'b b. Ucre.

Bir önceki metin ile aynı.

Tüm râvilerin değerlendirmesi daha önce yapıldı.

4. Rivayetin Sened ve Metni;

Ali b. Hucr > Hüşeym > Eş'as b. Sevvâr > Şa'bî > Abdullah b. Ma'kil > Ka'b b. Ucre.

Bir önceki metin ile aynı.

Değerlendirme:

Hadisi Ka'b b. Ucre'den Abdullah b. Ma'kil, ondan da Şa'bî, ondan da Eş'as b. Sevvâr rivayet etmiştir. Tam adı Eş'as b. Sevvâr el-Kindî el-Kûfî es-Sekafî en-Neccâr el-Efrak'dır. Hasan-ı Basrî, Nafi', Şa'bî, Ebu Zübeyr ve Avn b. Ebû Cüheyfe gibilerinden rivayette bulunmuş, kendisinden de Ebû İshak es-Sebî', Sevrî, Şu'be ve Ali b. Mushir gibi kişiler rivayette bulunmuştur. İbn Sa'd, İbn Hacer ve İbn Hibbân hadiste zayıf olduğunu söylemişlerdir. Ayrıca İbn Hibbân, çok hata yaptığını ve vehme düştüğünü de ifade etmiştir. Ebû Zür'a', leyyin; Yahyâ b. Maîn, zayıf; Dârekutnî de zayıf demiştir.⁵⁰⁰

5. Rivayetin Sened ve Metni;

Ali b. Hucr > İsmâil b. İbrâhim > Eyyüb > Mücâhid > Abdurrahman b. Ebû Leylâ > Ka'b b. Ucre.

عَنْ كَعْبِ بْنِ عُجْرَةَ قَالَ: «أَتَى عَلَيَّ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَنَا أَوْقَدُ تَحْتِ قَدْرِ، وَالْقَمْلُ يَتَنَاثَرُ عَلَيَّ جَبْهَتِي أَوْ قَالَ حَاجِيَّ»،

فَقَالَ: أَتُؤْذِيكَ هَوَامُ رَأْسِكَ. قَالَ: قُلْتُ: نَعَمْ. قَالَ: فَاحْلِقْ رَأْسَكَ وَأَنْسِكْ نَسِيكَ، أَوْ صُمْ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ، أَوْ أَطْعِمِ سِتَّةَ مَسَاكِينَ. قَالَ

أَيُّوبُ: لَا أُدْرِي بِأَيِّهِنَّ بَدَأَ.

⁴⁹⁹ İbn Hibbân, *es-Şikât*, 7/214; Cemâluddîn el-Mizzî, *el-Kemâl fî 'esmâi'r-ricâl*, 7/359; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ'*, 11/508; İbn Hacer el-'Askalânî, *Takrîbu'l-Tehzîb*, 399.

⁵⁰⁰ İbn Sa'd, *eş-Tabakâtu'l-kübrâ*, 1421, 8/478; İbn Hibbân, *el-Mecrûhîn*, 1/171; Cemâluddîn el-Mizzî, *el-Kemâl fî 'esmâi'r-ricâl*, 3/319; İbn Hacer el-'Askalânî, *Takrîbu'l-Tehzîb*, 113.

Ka'b b. Ucre'den şöyle rivayet edilmiştir; “Çömleğin altına ateş yaktığım bir ara Hz. Peygamber yanıma geldi. O sırada alnımdan / kaşlarımdan bitler saçılıyordu. “*Bu bitler sana eziyet veriyor mu?*” diye sordu “evet” dedim. Sonra bana, “*Bunları tıraş et. Bir hayvan kes veya üç gün oruç tut ya da altı fakiri doyur*” buyurdu.” Eyyûb; hangisiyle başladığımı bilmiyorum” demiştir.

Değerlendirme:

Hadisi Ka'b b. Ucre'den Abdurrahman b. Ebû Leylâ, ondan da Mücâhid, ondan da Eyyûb, ondan da İsmâil b. İbrahim rivayet etmiştir. Tam adı İsmâil b. İbrahim b. Misem el-Esedî el-Basrî, künyesi Ebû Bişr'dir. Aslen Kûfeli'dir. İbn Uleyye diye bilinir. Abdülaziz b. Süheyb, Eyyûb es-Sahtiyânî, Abdullah b. Avn, İbn Cüreyc, Mâlik b. Enes, Sevrî ve Şu'be gibi kişilerden rivayette bulunmuş, kendisinden de İbn Cüreyc, Şu'be, Hammâd b. Zeyd, Ahmed b. Hanbel, Yahyâ b. Maîn ve İshak b. Rahûyeh gibileri rivayette bulunmuşlardır. İbn Sa'd, sika, sebt ve hüccet; Zehebî, imam, allâme, hâfız ve sebt; İbn Hacer de sika ve hâfız gibi tadil ifadeleri kullanmıştır. Hicrî 193 yılında vefat etmiştir.⁵⁰¹

Ebû Dâvûd Tarikleri

1. Rivayetın Sened ve Metni;

Vehb b. Bakiyye > Hâlid et > Tahhân > Hâlid el-Hazzâ > Ebû Kılâbe > Abdurrahman b. Ebû Leylâ > Ka'b b. Ucre.

عن كعب بن عجرة أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ مَرَّ بِهِ زَمَنَ الْحَدِيثِيَّةِ فَقَالَ: قَدْ آذَاكَ هَوَامُّ رَأْسِكَ؟ قَالَ: نَعَمْ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: اخْلِقْ، ثُمَّ ادْبَحْ شَاةً نُسُكًا، أَوْ صُمْ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ أَوْ أَطْعِمِ ثَلَاثَةَ أَصْعَابٍ مِنْ تَمْرٍ عَلَى سِتَّةِ مَسَاكِينٍ.

Ka'b b. Ucre'den rivâyet olunduğuna göre Resûlullah (sav) Hudeybiye (seferi)' sırasında Ka'b'ın yanına gelip: “*Başındaki bitler sana eziyet veriyor mu?*” diye sormuş. O da: Evet,

⁵⁰¹ İbn Sa'd, *et-Tabakâtu'l-kübrâ*, 1421, 9/327; Cemâluddîn el-Mizzî, *el-Kemâl fî 'esmâi'r-ricâl*, 3/255; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ*, 7/539; İbn Hacer el-'Askalânî, *Takribu'l-Tehzîb*, 105.

cevabını vermiştir. Bunun üzerine Peygamber (sav) “Başını tıraş et, sonra da bir kurbanlık koyun kes yahut üç gün oruç tut yahut da altı fakire üç sa' hurma yedir” buyurmuştur⁵⁰²

Değerlendirme:

Hadisi Ka'b b. Ucre'den Abdurrahman b. Ebû Leylâ, ondan da Ebû Kılâbe, ondan da Hâlid el-Hazzâ, ondan da Hâlid et-Tahhân, ondan da Vehb b. Bakiyye rivayet etmiştir. Vehb b. Bakiyye dışındaki râvilerin değerlendirmesi daha önce yapıldı.

Vehb b. Bakiyye'nin tam adı Vehb b. Bakiyye b. Osman b. Sâbûr b. Ubeyd b. Âdem b. Ziyâd b. Sa'd b. Ubâde el-Vâsitî, künyesi ise Ebû Muhammed'dir. Vehbân olarak tanınır. Hicri 155 yılında doğmuş ve 239 yılında vefat etmiştir. Halid b. Abdullah el-Vâsitî, Ca'fer b. Süleyman ed-Dubaîy, Hüseyim b. Beşîr, Süleyim b. Ahdar, Nuh b. Kays ve Dâvûd b. Kays gibi muhaddislerden rivayette bulunmuştur. Kendisinden de Müslim, Ebû Dâvûd, Hanbel b. İshak, Muhammed b. Abdûs b. Kâmil, Abdullah b. Hanbel, Muhammed b. Bişr b. Matar ve Nesâî gibi zatlar rivayette bulunmuştur.⁵⁰³ İbn Hibbân, kendisini sika râvilerden saymıştır.⁵⁰⁴ Zehebî ve İbn Hacer de sika olduğunu ifade etmişlerdir.⁵⁰⁵

2. Rivayetin Sened ve Metni;

Mûsâ b. İsmâil > Hammâd > Dâvûd > Şa'bî > Abdurrahman b. Ebû Leylâ > Ka'b b. Ucre.

أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ لَهُ: إِنْ شِئْتَ فَأَنْشُكَ نَسِيكَ، وَإِنْ شِئْتَ فَصُمْ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ، وَإِنْ شِئْتَ فَأَطْعِمْ ثَلَاثَةَ أَصْحَابٍ مِنْ تَمْرِ لِسْتَةِ مَسَاكِينَ.

Ka'b b. Ucre'den rivâyet edildiğine göre, Resûlullah (sav) O'na; “İstersen bir kurban kes, istersen üç gün oruç tut, istersen fakire üç sâ' hurma yedir” buyurmuştur.⁵⁰⁶

Değerlendirme:

⁵⁰² Ebû Dâvûd, “Menâsik”, 43.

⁵⁰³ Cemâluddîn el-Mizzî, *el-Kemâl fî 'esmâi'r-ricâl*, 9/207.

⁵⁰⁴ İbn Hibbân, *es-Sikât*, 9/229.

⁵⁰⁵ Zehebî, *el-Kâşif*, 2/356; İbn Hacer el-'Askalânî, *Takribu't-Tehzîb*, 584.

⁵⁰⁶ Ebû Dâvûd, “Menâsik”, 43.

Hadisi Ka'b b. Ucre'den Abdurrahman b. Ebû Leylâ, ondan da Şa'bi, ondan da Dâvûd, ondan da Hammâd, ondan da Musa b. İsmâil rivayet etmiştir. Musa b. İsmâil dışındaki râvilerin değerlendirmesi daha önce yapıldı.

Tam adı Mûsâ b. İsmâil el-Minkarî el-Basrî et-Tebûzekî, künyesi Ebû Seleme'dir. Hicri 223 yılında vefat etmiştir.⁵⁰⁷ Mübârek b. Fadale, Hammâd b. Seleme, Şu'be, Ebân b. Yezîd el-Attâr, Hemmâm b. Yahyâ, Ebû Avâne ve Yezîd b. İbrahim et-Tüsterî gibi muhaddislerden rivayette bulunmuştur. Kendisinden de Yahyâ b. Maîn, Ebû Zür'a', Ebû Hâtim, Buhârî, Ebû Dâvûd, Ahmed b. Hayseme, Muhammed b. Eyyûb er-Râzî ve Yâkub b. Süfyân gibi zatlar rivayette bulunmuştur. Yahyâ b. Maîn, sika ve me'mûn demiştir. Ebû Hâtim, sika; İbn Sa'd da sika ve çok hadis sahibi olduğunu ifade etmiştir.⁵⁰⁸ İclî, sika olduğunu, İbn Hibbân ise mutkîn olduğunu vurgulamıştır.⁵⁰⁹ Zehebî, hakkında hâfız ve sika; İbn Hacer de sika ve sebt gibi tadil ifadeleri kullanmıştır.⁵¹⁰

4. Rivayetin Sened ve Metni;

İbnü'l-Müsennâ > Abdülvehhâb > Dâvûd > Âmir (Şa'bi) > Ka'b b. Ucre.

عن كعب بن عجرة أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ مَرَّ بِهِ زَمَنَ الْحُدَيْبِيَّةِ فَذَكَرَ الْقِصَّةَ، قَالَ: أَمَعَكَ دَمٌّ؟ قَالَ: لَا، قَالَ: فَصُمُّ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ، أَوْ تَصَدَّقْ بِثَلَاثَةِ أَصْعٍ مِنْ تَمْرٍ عَلَى سِتَّةِ مَسَاكِينَ بَيْنَ كُلِّ مَسْكِينَيْنِ صَاعٌ.

Ka'b b. Ucre'den rivâyet olunduğuna göre Hudeybiye (seferi) sırasında Ka'b (başındaki rahatsızlıkla ilgili bu) olayı yanına gelen Resûlullah (sav)'e anlatmış bunun üzerine Hz. Peygamber (sav) “Yanında kurban var mı?” diye sormuş. O da “Hayır, cevabını vermiş. Bunun üzerine Hz. Peygamber (sav); “O halde üç gün oruç tut yahutta her iki fakire bir sâ' olmak üzere altı fakire üç sâ' hurma tasadduk et” buyurmuştur.⁵¹¹

Değerlendirme:

⁵⁰⁷ İbn Sa'd, *eş-Tabakâtu'l-kübrâ*, 1421, 9/307.

⁵⁰⁸ İbn Sa'd, *eş-Tabakâtu'l-kübrâ*, 1421, 9/307; Cemâluddîn el-Mizzî, *el-Kemâl fî 'esmâi'r-ricâl*, 9/48.

⁵⁰⁹ İclî, *eş-Şikât*, 1405/1985, 443; İbn Hibbân, *es-Şikât*, 9/160.

⁵¹⁰ Zehebî, *Tezkiretu'l-huffâz*, 1/289; İbn Hacer el-'Askalânî, *Takribu't-Tehzib*, 549.

⁵¹¹ Ebû Dâvûd, “Menâsik”, 43.

Hadisi Ka'b b. Ucre'den Âmir, ondan da Dâvûd rivayet etmiştir. İkisinin de değerlendirmesi daha önce yapıldı.

Ondan da Abdülvehhâb rivayet etmiştir. Tam adı Abdülvehhâb b. Abdülmecid es-Sakafî, künyesi ise Ebû Muâviye'dir. Hicrî 108 yılında doğmuş, denildiğine göre 194 yılında Basra'da vefat etmiştir.⁵¹² Yahyâ b. Saîd el-Ensârî, Eyûb es-Sahtiyânî, Abdullah b. Avf, Hâlid el-Hazzâ, Saîd b. Ebû Arûbe, Ca'fer b. Muahmed es-Sâdık ve Ubeydullah b. Ömer gibi muhaddislerden rivayette bulunmuştur. Kendisinden de Kuteybe, Muhammed b. İdris eş-Şâfiî, Ahmed b. Hanbel, Müsedded, Yahyâ b. Maîn, Ali b. el-Medîni, İshak b. Râhûye ve Süveyd b. Saîd gibi zatlar rivayette bulunmuştur.⁵¹³ İbn Sa'd, sika olduğunu ve kendisinde zayıflık olduğunu iddia etmiştir.⁵¹⁴ İclî, sika olduğunu zikretmiş, İbn Hibbân ise sadece sika râvilerden zikretmeyle yetinmiştir.⁵¹⁵ Zehebî, hakkında imam, hâfız ve hüccet gibi tadil ifadeleri kullanmış, İbn Hacer ise sika olduğunu ancak ömrünün sonlarında tegayyur ettiğini iddia etmiştir.⁵¹⁶

Ondan da İbnü'l-Müsennâ rivayet etmiştir. Değerlendirmesi daha önce yapıldı.

6. Rivayetın Sened ve Metni;

Nasr b. Ali > Yezîd b. Zürey' > Dâvûd > Âmir (Şa'bi) > Ka'b b. Ucre.

Bir önceki metin ile aynı.

Değerlendirme:

Hadisi Ka'b b. Ucre'den Âmir, ondan da Dâvûd b. Ebû hind, ondan da Yezîd b. Zürey' rivayet etmiştir. Dâvud ile Âmir'in değerlendirmesi daha önce yapıldı.

Yezîd b. Zürey' künyesi Ebû Muâviye'dir. Hicri 182 yılında Basra'da vefat etmiştir.⁵¹⁷ Hişâm b. Urve, Eyyûb es-Sahtiyânî, Abdullah b. Avn, Süleyman et-Teymî, Amr b. Meymûn, Hâlid el-Hezzâ, Süfyân-ı Sevri ve Ma'mer b. Râşit gibi muhaddislerden hadis rivayet etmiştir.

⁵¹² İbn Sa'd, *eş-Tabakâtu'l-kübrâ*, 1421, 9/290,291.

⁵¹³ Cemâluddîn el-Mizzî, *el-Kemâl fî 'esmâi'r-ricâl*, 7/160.

⁵¹⁴ İbn Sa'd, *eş-Tabakâtu'l-kübrâ*, 1421, 9/290.

⁵¹⁵ İclî, *eş-Şikât*, 1405/1985, 2/108; İbn Hibbân, *es-Şikât*, 7/133.

⁵¹⁶ Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ*, 9/237; İbn Hacer el-'Askalânî, *Takribu't-Tehzîb*, 368.

⁵¹⁷ İbn Sa'd, *eş-Tabakâtu'l-kübrâ*, 1421, 9/290; Buḥârî, *et-Târîhu'l-kebir*, 8/335.

Kendisinden de Abdullah b. Mübârek, Abdurrahman b. Mehdî, Affân b. Müslim, Yahyâ b. Yahyâ, Kuyetbe b. Saîd ve Ali b. el-Medînî gibi zatlar rivayette bulunmuştur. İbn Sa'd, sika, hüccet ve çok hadis sahibi olduğunu ifade etmiştir. Ahmed b. Hanbel, “Yezîd b. Zürey’ Basra’nın reyhanı” demiştir. Yahyâ b. Maîn, sadûk, sika ve me’mûn demiştir.⁵¹⁸ Ebû Hâtim imam ve sika demiştir.⁵¹⁹ İclî sika ve sebt gibi tadil ifadeleri kullanmış, İbn Hibbân ise sika râvilerden zikretmiş ve zamanının en verâlisı olduğunu da vurgulamıştır.⁵²⁰ Zehebî, hakkında hâfız, hüccet ve Basra’nın muhaddisi gibi ifadeler ile tadil ederken İbn Hacer sika ve sebt ifadelerini kullanmıştır.⁵²¹

Ondan da Nasr b. Ali rivayet etmiştir. Tam adı Nasr b. Ali b. Nasr b. Ali b. Suhbân b. Übey el-Cehdemî el-Ezdî el-Basrî’dir. Künyesi Ebû Amr’dır. Buhârî hicri 250 yılında vefat ettiğini aktarmıştır. Süfyân b. Uyeyne, Bişr b. Mufaddal, Mu’temer b. Süleyman, Yezîd b. Zürey’, İsmâil b. Uleyye, Yahyâ b. Saîd ve Ebû Dâvûd et-Tayâlisî, Esmâî gibi muhaddislerden hadis rivayet etmiştir. Kendisinden de Ebû Zür’a’, Ebû Hâtem, *Kütüb-i sitte* müellifleri, Muhammed b. Yahyâ ez-Zühlî, Ebû Kasım el-Beğavî ve Ahmed b. Zencûye el-Kattân gibi zatlar rivayette bulunmuştur.⁵²² Ahmed b. Hanbel’e hakkında sorulunca “Ma bihi be’s” demiştir. Ebû Hatim ve Nesâî sika demiştir.⁵²³ İbn Hibbân, kendisini sika râvilerden saymakla yetinmiştir.⁵²⁴ Zehebî, hakkında hâfız ve allâme, İbn Hacer ise sika ve sebt gibi tadil ifadeleri kullanmıştır.⁵²⁵

5. Rivayetin Sened ve Metni;

Kuteybe b. Saîd > el-Leys > Nâfi’ > Raculun min Ensâr > Ka'b b. Ucre.

عَنْ كَعْبِ بْنِ عُجْرَةَ وَكَانَ قَدْ أَصَابَهُ فِي رَأْسِهِ أَدَى، فَحَلَقَ فَأَمَرَهُ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يُهْدِيَ هَدْيًا بَعْرَةً

⁵¹⁸ İbn Sa'd, *et-Tabakâtu'l-kübrâ*, 1421, 9/290; Cemâluddîn el-Mizzî, *el-Kemâl fi 'esmâi'r-ricâl*, 9/393,394.

⁵¹⁹ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve 't-ta'dil*, 9/265.

⁵²⁰ İclî, *es-Sikât*, 1405/1985, 2/362; İbn Hibbân, *es-Sikât*, 7/636.

⁵²¹ Zehebî, *Tezkiretu'l-huffâz*, 1/188; İbn Hacer el-'Askalânî, *Takribu't-Tehzîb*, 601.

⁵²² Buhârî, *et-Târihu'l-kebir*, 8/103; Cemâluddîn el-Mizzî, *el-Kemâl fi 'esmâi'r-ricâl*, 9/125,126.

⁵²³ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve 't-ta'dil*, 8/471.

⁵²⁴ İclî, *es-Sikât*, 1405/1985, 9/214.

⁵²⁵ Zehebî, *Tezkiretu'l-huffâz*, 2/78,79; İbn Hacer el-'Askalânî, *Takribu't-Tehzîb*, 561.

“Başında olan rahatsızlıktan dolayı (başını) tıraş etmiş olan Ka’b b. Ucre'den rivâyet olunduğuna göre; Peygamber (sav) O'na, bir sığır kurban etmesini emretmiştir.”⁵²⁶

Değerlendirme:

Hadisi Ka’b b. Ucre’den “Medine’li bir adam” rivayet etmiştir. Sehârenpûrî bu kişinin Abdurrahman b. Ebû Leylâ olduğunu zikretmiştir.⁵²⁷ Ondan da Nafi’ rivayet etmiştir. Tam adı Ebû Abdillâh Nâfi’ el-Kureşî el-Adevî el-Medenî’dir. Abdullah b. Ömer’in azatlısıdır. İbn Ömer, Hz. Ömer’in azatlısı Eslem, Hz. Ebû Bekir’in torunu Abdullah b. Muhammed, Ebû Saîd el-Hudrî, Ebû Hüreyre, Hz. Âişe ve Ümmü Seleme annelerimizin de içinde bulunduğu sahâbe ve tabiinden rivayette bulunmuştur. Kendisinden de oğlu Abdullah, Mâlik b. Enes, Muhammed b. Sîrîn, Yahyâ b. Ebû Kesîr ve Ebû Kerb el-Ezdî gibi râviler rivayette bulunmuştur. İbn Sa’d, sika ve çok hadis sahibi olduğunu söylemiştir. Buhârî, en sahih senedin “Mâlik – Nâfi’ – İbn Ömer” olduğunu zikretmiştir. Nesâî ve İclî sika demişlerdir.⁵²⁸ İbn Hibbân, kendisini sika râvilerden saymıştır.⁵²⁹ Zehebî, hakkında imam, müftü, sebt ve Medine alimi, İbn Hacer de sika, sebt ve meşhur fakih gibi tadil ifadeleri kullanmıştır. Hicrî 117 yılında vefat etmiştir.⁵³⁰

Ondan da Leys b. Sa’d rivayet etmiştir. Tam adı Leys b. Sa’d b. Abdurrahman el-Mısri el-Fehmî, künyesi Ebü’l-Hâris’dir. Hicri 93 ya da 94 yılında doğmuş, 165 yılında vefat etmiştir. Atâ b. Ebû Rabâh, Nâfi’, Zührî, Saîd el-Makburî, Hişâm b. Urve ve Muhammed b. Aclân gibi muhaddislerden rivayette bulunmuş, kendisinden de hocalarından Hişâm b. Sa’d ve Muhammed b. Aclân da olmak üzere Abdullah b. Mübârek, Yahyâ b. Yahyâ en-Nisâbûrî, Kuteybe b. Saîd ve oğlu Şuayb b. Leys gibi zatlar rivayette bulunmuştur. Yahyâ b. Saîd, sika; İbn el-Medîni, sebt demiştir.⁵³¹ İbn Hibbân, kendisini sika râvilerden saymış, Zehebî, hakkında

⁵²⁶ Ebû Dâvûd, “Menâsik”, 43.

⁵²⁷ Halîl b. Ahmed b. Mecîd Sehârenpûrî, *Bezli’l-mechûd fî halli Ebî Dâvûd* (Hindistan: Merkezu’ş-Şeyh Ebü’l-Hasan en-Nedvî li’l-Buhus ve’d-Dirâseti’l-İslamiyye, 1327), 7/254.

⁵²⁸ Buhârî, *et-Târîhu’l-kebîr*, 8/85; İclî, *es-Şikât*, 1405/1985, 2/310; Cemâluddîn el-Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl fî esmâi’r-ricâl*, 29/297-304.

⁵²⁹ İbn Hibbân, *es-Şikât*, 5/467.

⁵³⁰ Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nubelâ*, 5/95; İbn Hacer el-‘Askalânî, *Takribu’l-Tehzîb*, 599.

⁵³¹ İbn Sa’d, *et-Tabakâtu’l-kübrâ*, 1421, 9/524; Cemâluddîn el-Mizzî, *el-Kemâl fî esmâi’r-ricâl*, 8/263-265.

imam, hâfız, Mısır diyarının şeyhi, alimi ve reisi, İbn Hacer de sika, sebt, fakih ve meşhur imam gibi tadil ifadeleri kullanmıştır.⁵³²

Ondan da Kuteybe b. Saîd rivayet etmiştir. Tam adı Kuteybe b. Saîd b. Cemîl b. Tarîf b. Abdullah el-Bağlânî es-Sakafî, künyesi de Ebû Recâ'dır. Hicri 240 yılında vefat etmiştir.⁵³³ Mâlik b. Enes, Leys b. Sa'd, Abdullah b. Lahîa, Ebû Avâne, Veki' b. Cerrâh ve Süfyân b. Uyeyne gibi muhaddislerden rivayette bulunmuş, kendisinden de Ahmed b. Hanbel, Yahyâ b. Maîn, Ali b. el-Medîni, Ebû Zür'a', Ebû Hâtim, Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce gibi râviler rivayette bulunmuştur. Yahyâ b. Maîn, sika; Nesâî sika ve me'mûn demişlerdir.⁵³⁴ İbn Hibbân, kendisini sika râvilerden saymış ve hadiste mutkîn, sünnette de mütebahhir olduğunu ifade etmiştir.⁵³⁵ Zehebî, hakkında şeyh, hâfız ve Horasân muhaddisi, İbn Hacer de sika ve sebt gibi tadil ifadeleri kullanmıştır.⁵³⁶

6. Rivayetin Sened ve Metni;

Muhammed b. Mansûr > Ya'kûb > Ebî > İbn İshak > Ebân (İbn Salah) > Hakem b. Uteybe > Abdurrahman b. Ebû Leylâ > Ka'b b. Ucre.

عن كعب بن عجرة أصابني هَوَامٌ فِي رَأْسِي، وَأَنَا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَامَ الْحُدَيْبِيَّةِ حَتَّى تَخَوَّفْتُ عَلَى بَصْرِي، فَأَنْزَلَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ فِي {فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضًا أَوْ بِهِ أَذًى مِنْ رَأْسِهِ} الْآيَةِ، فَدَعَانِي رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ لِي: اخْلُقْ رَأْسَكَ، وَصُمْ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ أَوْ أَطْعِمْ سِتَّةَ مَسَاكِينَ فَرَقًا مِنْ زَيْبٍ أَوْ انْسُكْ شَاءَ، فَحَلَقْتُ رَأْسِي، ثُمَّ نَسَكْتُ.

Ka'b b. Ucre'den şöyle rivayet edilmiştir: Ben Hudeybiye yılında Resûlullah (sav) ile birlikte iken başıma bitler Mûsâllat oldu. Öyle ki gözlerimden endişelenmeye başladım. Derken Allah Teâlâ benim hakkımda; **(içinizden hasta olan veya başından bir rahatsızlığı bulunan (ve bundan ötürü traş olmak zorunda kalan) kimse...)** (anlamındaki âyet-i kerimeyi) indirdi. Bunun üzerine Resûlullah (sav) beni çağırdı ve **“Başını traş et ve üç gün oruç tut, yahut altı**

⁵³² İbn Hibbân, *es-Şikât*, 7/360; Zehebî, *Tezkiretu'l-huffâz*, 1/164; İbn Hacer el-'Askalânî, *Takribu't-Tehzîb*, 464.

⁵³³ İbn Sa'd, *eş-Tabakâtu'l-kübrâ*, 1421, 9/383; Buhârî, *et-Târihu'l-kebir*, 7/195.

⁵³⁴ Cemâluddîn el-Mizzî, *el-Kemâl fî 'esmâi'r-ricâl*, 8/202-204.

⁵³⁵ İbn Hibbân, *es-Şikât*, 9/20.

⁵³⁶ Zehebî, *Tezkiretu'l-huffâz*, 2/26; İbn Hacer el-'Askalânî, *Takribu't-Tehzîb*, 454.

fakire bir farak kuru üzüm yedir, yahut da bir koyun kurban et” buyurdu. Bunun üzerine başımı tıraş ettim sonra da bir koyun kurban ettim.⁵³⁷

Değerlendirme:

Hadisi Ka‘b b. Ucre’den Abdurrahman b. Ebû Leylâ, ondan da Hakem b. Uteybe rivayet etmiştir. İkisinin de değerlendirmesi daha önce yapıldı.

Hakem b. Uteybe’den de Ebân rivayet etmiştir. Tam adı Ebân b. Sâlih b. Umeyr b. Ubeyd el-Kuraşî el-Mekkî’dir. Hicrî 60 yıllarında doğmuş 110 küsur yıllarında Askalan’da vefat etmiştir. Enes b. Mâlik, Hasan b. Muhammed b. Ali b. Ebû Tâlib, Hakem b. Uteybe, Atâ b. Ebû Rebâh ve Nafi‘ gibi muhaddislerden rivayette bulunmuş, kendisinden de Makdisî, Ukayl ve Muhammed b. Hâlid el-Cündî gibi zatlar rivayette bulunmuştur. Yahyâ b. Maîn, İclî, Ebû Hâtim, İbn Hacer ve Ebû Zür‘a‘ sika demişler, İbn Hibbân sika râvilerden saymıştır.⁵³⁸

Ondan da İbn İshak rivayet etmiştir. Tam adı Muhammed b. İshak b. Yesâr el-Muttalibî el-Medenî, künyesi Ebû Abdullah’tır. Hicrî 151 yılında vefat etmiştir. Hz. Peygamber’in gazvelerini ilk telif eden kişidir. Ebû Süfyân’ın oğlu Muâviye’yi görmüştür. Hasan b. Ali b. Ebû Tâlib, Urve b. Zübeyr b. Avvâm, Muğîre b. Abdurrahman, Saîd el-Makburî, Şu‘be ve Muksem gibi kimselerden rivayette bulunmuş, kendisinden Yahyâ b. Saîd el-Ensârî, Süfyân-ı Sevrî, Süfyân b. Uyeyne, Hammâd b. Seleme, Hammâd b. Zeyd ve İsmâil b. Uleyye gibi zatlar rivayette bulunmuştur. İbn Sa‘d, çok hadis sahibi olduğunu; Yahyâ b. Saîd ve Ebû Zür‘a‘ da sika olduğunu zikretmiştir.⁵³⁹ İbn Hibbân, sika râvilerden saymıştır.⁵⁴⁰ Zehebî, hakkında imam, hâfız gibi tadil ifadeleri kullanmıştır. İbn Hacer, meğâzî hususunda imam, sadûk olduğunu, tedlis yaptığını, Şîlik ve Kaderiyyecilik ile itham edildiğini de zikretmiştir.⁵⁴¹

7. Rivayetin Sened ve Metni;

⁵³⁷ Ebû Dâvûd, “Menâsik”, 43.

⁵³⁸ İbn Sa‘d, *et-Tabakâtu’l-kübrâ*, 1421, 8/455; İclî, *es-Şikât*, 1405/1985, 1/198; İbn Hibbân, *es-Şikât*, 6/67; Cemâluddîn el-Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl fî esmâi’r-ricâl*, 2/11; İbn Hacer el-‘Askalânî, *Takrîbu’l-Tehzîb*, 87.

⁵³⁹ İbn Sa‘d, *et-Tabakâtu’l-kübrâ*, 1421, 7/552; Cemâluddîn el-Mizzî, *Tehzîbu’l-Kemâl fî esmâi’r-ricâl*, 2/495.

⁵⁴⁰ İbn Hibbân, *es-Şikât*, 7/380.

⁵⁴¹ Zehebî, *Tezkiretu’l-huffâz*, 1/130; İbn Hacer el-‘Askalânî, *Takrîbu’l-Tehzîb*, 467.

Abdullah b. Mesleme el-Ka'nebî > Mâlik > Abdülkerîm b. Mâlik el-Cezerî > Abdurrahman b. Ebû Leylâ > Ka'b b. Ucre.

زَادَ: «أَيُّ ذَلِكَ فَعَلْتَ أَجْرًا عَنكَ

Abdülkerim b. Mâlik el-Cezerî de bir önceki olayı Ka'b b. Ucre'den Abdurrahman b. Ebû Leylâ yoluyla rivâyet etmiştir. Ancak bu rivâyete (şu sözleri) ilâve etmiştir:

" Bunlardan hangisini yaparsan sana yeter." ⁵⁴²

İbn Mâce Tarikleri

1. Rivayetin Sened ve Metni;

Muhammed b. Beşşâr > Muhammed b. Ca'fer > Şu'be > Abdurrahman b. el-Esbehânî > Abdullah b. Ma'kil > Ka'b b. Ucre.

قَالَ: قَعَدْتُ إِلَى كَعْبِ بْنِ عُجْرَةَ فِي الْمَسْجِدِ، فَسَأَلْتُهُ عَنْ هَذِهِ الْآيَةِ {فَفِدْيَةٌ مِنْ صِيَامٍ أَوْ صَدَقَةٍ أَوْ نُسُكٍ} [البقرة: 196] قَالَ كَعْبٌ: فِيَّ أَنْزَلْتَ، كَانَ بِي أَدَّى مِنْ رَأْسِي، فَحَمِلْتُ إِلَى رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، وَالْقَمَلُ يَتَنَاثَرُ عَلَيَّ وَجْهِي. فَقَالَ: "مَا كُنْتُ أَرَى الْجُهْدَ بَلَغَ بِكَ مَا أَرَى، أَتَجِدُ شَأَهُ؟" قُلْتُ: لَا. قَالَ: فَنَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ: {فَفِدْيَةٌ مِنْ صِيَامٍ أَوْ صَدَقَةٍ أَوْ نُسُكٍ} قَالَ: فَالصَّوْمُ ثَلَاثَةُ أَيَّامٍ، وَالصَّدَقَةُ عَلَى سِتَّةِ مَسَاكِينَ، لِكُلِّ مِسْكِينٍ نِصْفُ صَاعٍ مِنْ طَعَامٍ، وَالنُّسُكُ شَاةٌ

Abdullah b. Ma'kil şöyle dedi: bir keresinde Ka'b b. Ucre mescitte iken yanına oturdum ve (**oruç veya sadaka yahut kurban olarak bir fidye ödesin.**) ayetini sordum. 'Bu ayet benim hakkımda nazil oldu' dedi ve şöyle anlattı, "Benim başımda bir rahatsızlığım vardı. Hz. Peygambere götürüldüm. O sırada yüzüme bitler düşüyordu. Hz. Peygamber "*durumunun bu kadar ciddi olduğunu bilmiyordum*" diyerek bana kurban edebileceğim bir hayvanımın olup olmadığını sordu, 'hayır' dedim. Bunun üzerine (**oruç veya sadaka yahut kurban olarak bir**

⁵⁴² Ebû Dâvûd, "Menâsik", 43.

fidye ödesin.) ayeti nazil oldu. Oruç, üç gün; sadaka, her birini yarım sa' olmak üzere altı fakiri doyurmak ve nüsuk ise küçük baştır.⁵⁴³

Senetteki râvilerin değerlendirmesi daha önce yapıldı.

2. Rivayetin Sened ve Metni;

Muhammed b. Velîd > Muhammed b. Ca'fer > Şu'be > Abdurrahman b. el-Esbehânî > Abdullah b. Ma'kil (tahvil) > Ka'b b. Ucre.

Bir önceki metin ile aynı.⁵⁴⁴

Değerlendirme:

Muhammed b. Velîd dışındaki râvilerin değerlendirmesi daha önce yapıldı. Tam adı Muhammed b. Velîd b. Âmir ez-Zübeydî el-Hımmesî el-Kâdî, künyesi Ebû Hüzeyl'dir. Zührî ile karşılaşmış ve ondan hadis yazmıştır. Hicri 148 yılında 70 yaşlarında vefat etmiştir. Nâfi', Nûman b. Münzir el-Gassânî, Hişâm b. Urve ve Yahyâ b. Câbir et-Tâî gibilerinden rivayette bulunmuş, kendisinden de İsmâil b. Ayyâş, kardeşi Ebû Bekir b. Velîd ve Yahyâ b. Saîd el-Attâr gibileri rivayette bulunmuştur. Yahyâ b. Maîn'e Zührî'den rivayetler edenlerin en sebt olanları sorulduğunda Muhammed b. Velîd'i de zikretmiş ve Süfyân b. Uyeyne'den daha sebt olduğunu ifade etmiştir. İclî, Ali b. el-Medîni, Ebû Zür'a' ve Nesâî sika demişlerdir. İbn Sa'd inşallah sika ve Şam ehlinin fetva ve hadisi en iyi bilenini olduğunu söylemiştir. Zehebî, hakkında hâfız, hüccet, mutkîn ve Şam ehlinin alimi, İbn Hacer de sika, sebt ve Zührî'nin önde gelen talebelerinden gibi tadil ifadeleri kullanmıştır.⁵⁴⁵

3. Rivayetin Sened ve Metni;

⁵⁴³ İbn Mâce, "Menâsik", 86.

⁵⁴⁴ İbn Mâce, "Menâsik", 86.

⁵⁴⁵ İbn Sa'd, *eş-Tabakâtu'l-kübrâ*, 1421, 9/470; İclî, *eş-Şikât*, 1405/1985, 2/445; Cemâluddîn el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl fî esmâi'r-ricâl*, 26/589; Zehebî, *Tezkiretu'l-huffâz*, 1/122; İbn Hacer el-'Askalânî, *Takrîbu'l-Tehzîb*, 511.

Abdurrahman b. İbrahim > Abdullah b. Nâfi' > Üsâme b. Zeyd > Muhammed b. Ka'b (el-Kurazî) > Ka'b b. Ucre.

قَالَ: أَمَرَنِي النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ حِينَ آذَانِي الْقَمَلُ أَنْ أَخْلِقَ رَأْسِي، وَأَصُومَ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ، أَوْ أُطْعِمَ سِتَّةَ مَسَاكِينٍ، وَقَدْ عَلِمَ أَنَّ لَيْسَ عِنْدِي مَا أَنْسَأُ

“Hz. Peygamber (sav) başımdaki bitler bana eziyet verdiği zaman kesebileceğim bir kurbanımın olmadığını bildiğinden başımı tıraş etmemi ve üç gün oruç veya altı miskini doyurmamı emretti.”

Değerlendirme:

Hadisi Ka'b b. Ucre'den Muhammed b. Ka'b rivayet etmiştir. Tam adı Muhammed b. Ka'b b. Hayyân b. Süleym b. Esed el-Kurazî⁵⁴⁶ ya da Muhammed b. Ka'b b. Süleym b. Amr b. İyâs b. Hayyân, künyesi ise Ebû Hamza'dır. Ebân b. Osman b. Affân, Enes b. Mâlik, Berâ b. Âzib, Câbir b. Abdullah, Zeyd b. Erkâm, Ebû Hüreyre, Hz. Âişe başta olmak üzere birçok kimseden rivayette bulunmuş, kendisinden de Ebân b. Sâlih, Hakem b. Uteybe, Muhammed b. Aclân, Ebû Semüre en-Nehâî ve Ebû Mevdûd el-Medenî gibi kimseler rivayette bulunmuştur. İbn Sa'd, sika, alim, çok hadis sahibi ve vera' sahibi; Ali b. el-Medînî ve Ebû Zür'a' sika; İclî, Sika, salih bir zat ve Kurân alimi; İbn Hibbân, Medine ehlinin ilim önderlerinden; Zehebî, sadûk; İbn Hacer de sika ve alim gibi tadil ifadeleri kullanmıştır.⁵⁴⁷

Ondan da Üsâme b. Zeyd rivayet etmiştir. Tam adı Üsâme b. Zeyd el-Leysî el-Medenî⁵⁴⁸, künyesi Ebû Zeyd'dir. Hicri 253 yılında 70 küsur yaşlarında vefat etmiştir. Ebân b. Sâlih, babası Zeyd el-Leysî, Saîd b. el-Müseyyeb, Nâfi', Abdullah b. Râfi' ve Atâ b. Ebû Rabâh gibilerinden rivayette bulunmuş, kendisinden de Zeyd b. Habbâb, Süfyân-ı Sevrî, Abdullah b. Mübârek, Veki' ve Yahyâ b. Saîd gibileri rivayette bulunmuştur. İbn Sa'd, çok hadis rivayet ettiğini ancak zayıf görüldüğünü söylemiştir. İclî, sika demiştir. Ahmed b. Hanbel, ömrünün sonlarında Yahyâ b. Saîd'in kendisini terk ettiğini ifade etmiştir. Ayrıca Ahmed b. Hanbel'den kendisinin

⁵⁴⁶ İbn Sa'd, *eş-Tabakâtu'l-kübrâ*, 1421, 7/419.

⁵⁴⁷ Cemâluddîn el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl fî esmâi'r-ricâl*, 26/340-345; Zehebî, *Mizânu'l-i'tidâl fî nakdi'r-ricâl*, 1/251; İbn Hacer el-'Askalânî, *Takribu'l-Tehzîb*, 504.

⁵⁴⁸ Cemâluddîn el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl fî esmâi'r-ricâl*, 2/347.

Nafi'den münker hadislerinin olduğu iddiasını da nakledilmiştir. Yahyâ b. Saîd'in kendisini zayıf saydığı aktarılmıştır. Zehebî, imam, alim ve sadûk olduğunu; İbn Hacer de hıfzının zayıf olduğunu ifade etmişlerdir.⁵⁴⁹

Ondan da Abdullah b. Nâfi' rivayet etmiştir. Tam adı Abdullah b. Nâfi' b. Ebû Nâfi' es-Sâîğ el-Kuraşî el-Mahzûmî, künyesi Ebû Muhammed'dir. Hâlid b. İyâs, Abdullah b. Ömer el-Ömerî, Leys b. Sa'd, Mâlik b. Enes ve Ma'mer b. Abdurrahman gibilerinden rivayette bulunmuş, kendisinden de İbrahim b. Münzir el-Hazâmî, Ahmed b. Hasan et-Tirmizî, Ahmed b. Sâlih el-Mısırî, Kuteybe b. Saîd ve Ahmed b. Sâlih el-Mısırî rivayette bulunmuşlardır. Uzun süre Mâlik'in yanında kalmış ve görüşlerini benimsemiştir. Yahyâ b. Maîn ve İclî sika demişler. İbn Hibbân ise sika râvilerden saymış ve ezberinden hadis aktarırken bazen hataya düştüğünü de ifade etmiştir. Ebû Zür'a', "la be'se bihi"; Ebû Hâtim, hıfzında leyyin ancak kitabesinde sahih; Buhârî de hıfzında biraz zayıflık olduğunu ifade etmiştir. Nesâî'nin sika başka yerde ise "leyse bihi be'sun" dediği aktarılmıştır. Zehebî, Medine fukahasının büyüklerinden olduğunu; İbn Hacer de sika, kitabeti sahih ve hıfzında leyyin demiştir.⁵⁵⁰

Ondan da Abdurrahman b. İbrahim rivayet etmiştir. Tam adı Abdurrahman b. İbrahim b. Amr b. Meymûn el-Kuraşî, künyesi Ebû Said'dir. Âdem b. İyâs, Süfyân b. Uyeyne, Ubeydullah b. Mûsâ ve Abdurrahman b. Beşîr eş-Şeybânî gibilerinden rivayette bulunmuş, kendisinden de Buhârî, Ebû Dâvûd, Nesâî, İbn Mâce ve Yâkub b. Süfyân el-Fârisî ve daha birçok kişi rivayette bulunmuştur. İclî, Ebû Hâtim, Nesâî ve Dârekutnî sika demişlerdir. Zehebî, hâfiz ve fakih demiştir.⁵⁵¹

Nesâî Tarikleri

1. Rivayetin Sened ve Metni;

⁵⁴⁹ Cemâluddîn el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl fî esmâi'r-ricâl*, 2/347-349; İclî, *eş-Şikât*, 1405/1985, 1/216; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ'*, 6/342; İbn Hacer el-'Askalânî, *Takribu't-Tehzîb*, 97.

⁵⁵⁰ İbn Sa'd, *e't-Tabakâtu'l-kübrâ*, 1421, 7/616; Cemâluddîn el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl fî esmâi'r-ricâl*, 16/208-211; İclî, *eş-Şikât*, 1405/1985, 2/63; İbn Hibbân, *es-Şikât*, 8/348; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ'*, 10/371; İbn Hacer el-'Askalânî, *Takribu't-Tehzîb*, 326.

⁵⁵¹ Cemâluddîn el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl fî esmâi'r-ricâl*, 16/495-499; Zehebî, *Tezkiretu'l-huffâz*, 2/50.

Muhammed b. Seleme > İbnü'l-Kasım > Mâlik > Abdülkerim b. Mâlik el-Cezerî > Mücâhid > Abdurrahman b. Ebû Leylâ > Ka'b b. Ucre.

عَنْ كَعْبِ بْنِ عُجْرَةَ، أَنَّهُ كَانَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مُحْرِمًا فَأَذَاهُ الْقَمَلُ فَأَمَرَهُ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَنْ يَخْلِقَ رَأْسَهُ، وَقَالَ: «صُمْ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ، أَوْ أَطْعِمِ سِتَّةَ مَسَاكِينَ مُدَّيْنِ مُدَّيْنِ، أَوْ انْسُكْ شَاةً أَيُّ ذَلِكَ فَعَلْتَ أَجْرًا عَنْكَ

Ka'b b. Ucre (ra)'dan şöyle rivayet edilmiştir; “İhramlı olarak Peygamber (sav)'in yanında bulunuyordum. Başımdaki bit, pire vs. beni rahatsız ediyordu. Bunun üzerine Peygamber (sav), tıraş olmamı emretti. Sonra şöyle buyurdu: “*Ya üç gün oruç tut ya altı fakiri ikişer müd yiyecek vererek doyur ya da bir koyun kes bunlardan hangisini yaparsan cezasını ödemiş olursun.*”

Değerlendirme:

Hadisi Ka'b b. Ucre'den Abdurrahman b. Ebû Leylâ, ondan, Mücâhid, ondan Abdülkerim b. Mâlik el-Cezerî, ondan Mâlik, ondan da İbnü'l-Kâsım rivayet etmiştir. Tam adı Abdurrahman b. Kâsım b. Hâlid b. Cünâde el-Mısrî el-Utakî, künyesi Ebû Abdullah'tır. Mâlik b. Enes, Süfyân b. Uyeyne ve Nâfi' b. Ebû Nuaym gibilerinden rivayette bulunmuş, kendisinden de el-Hâris b. Miskîn, İsa b. İbrahim, Yahyâ b. Bukeyr ve Esbağ b. Ferec rivayette bulunmuştur. Hatib, sika; Ebû Zür'a', fakih, sika; Nesâî, sika, me'mun; İbn Hacer de sika demiştir.⁵⁵²

Ondan da Muhammed b. Seleme rivayet etmiştir. Tam adı Muhammed b. Seleme b. Abdullah b. Ebû Fâtıma el-Murâdî el-Cemelî, künye Ebû'Hâris'tir.⁵⁵³ Hicri 248 yılında vefat etmiştir. Ebü'l-Ezher el-Haccâc b. Süleyman er-Ruaynî, Abdullah b. Vehb, Abdullah b. Küleyb ve Abdurrahman b. Kâsım gibilerinden rivayette bulunmuş, kendisinden de Ebû Hâtim er-Râzî, Ebû Dâvûd, Nesâî, İbn Mâce ve Müslim gibileri rivayette bulunmuştur. Ebû Saîd b. Yûsuf, sebt; Nesâî sika sika; İbn Hacer de sika demiştir.

2. Rivayetin Sened ve Metni;

⁵⁵² Cemâluddîn el-Mizzî, *el-Kemâl fî 'esmâi'r-ricâl*, 7/9; İbn Hacer el-'Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 2/544; İbn Hacer el-'Askalânî, *Takrîbu't-Tehzîb*, 348.

⁵⁵³ Cemâluddîn el-Mizzî, *el-Kemâl fî 'esmâi'r-ricâl*, 2/234; İbn Hacer el-'Askalânî, *Takrîbu't-Tehzîb*, 481.

Hâris b. Miskin > İbnü'l-Kasım > Mâlik > Abdülkerim b. Mâlik el-Cezerî > Mücâhid > Abdurrahman b. Ebû Leylâ (tahvil) > Ka'b b. Ucre.

Bir önceki metin ile aynı.

Değerlendirme:

El-Hâris b. Miskin dışındaki râvilerin değerlendirmesi daha önce yapıldı. Tam adı el-Hâris b. Miskîn b. Muhammed b. Yûsuf el-Mısırî, künyesi Ebû Amr'dır. Abdullah b. Vehb, İbn Uyeyne ve Abdurrahman b. Kâsım gibilerinden rivayette bulunmuş, kendisinden de Ebû Dâvûd, Nesâî, Abdullah b. Ahmed b. Hanbel ve Hamdân b. Ali el-Verrâk gibileri rivayette bulunmuştur. Yahyâ b. Maîn, “la be'se bihi”; Nesâî sika me'mûn; Zehebî imam, allâme, fakih, muhaddis, sebt; İbn Hacer de sika ve fakih demiştir.⁵⁵⁴

3. Rivayetın Sened ve Metni;

Ahmed b. Saîd er-Ribâtî > Abdurrahman b. Abdullah (Deşteki) > Amr (İbn Ebû Kays) > Zübeyr (İbn Adiy) > Ebû Vâil > Ka'b b. Ucre.

عَنْ كَعْبِ بْنِ عُجْرَةَ، قَالَ: أَحْرَمْتُ فَكَثُرَ قَمَلُ رَأْسِي فَبَلَغَ ذَلِكَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَأَتَانِي وَأَنَا أَطْبِخُ قِدْرًا لِأَصْحَابِي فَمَسَّ رَأْسِي بِإِصْبَعِهِ فَقَالَ: «انْطَلِقْ فَاخْلِفْهُ، وَتَصَدَّقْ عَلَيَّ سِتَّةَ مَسَاكِينٍ؟»

“Ka'b b. Ucre (ra) anlatıyor; ihramlıydım, başımdaki bitler çoğalmıştı. Durum, Resûlullah (sav)'e ulaşınca bana geldi. Ben o sırada tencerede arkadaşlarım için yemek yapıyordum. Parmaklarıyla başımı okşadı ve: “*Git tıraş ol ve altı fakiri doyur*” buyurdu.

Değerlendirme:

Hadisi Ka'b b. Ucre'den Ebû Vâil rivayet etmiştir. Ebû Vâil künyesidir. Asıl adı Şakîk b. Seleme el-Esedî el-Kûfî'dir. Hz. Peygamber'in zamanına ulaşmış ancak onu görememiştir. Hz. Ebû Bekir'den rivayette bulunmuş, Hz. Ömer, Hz. Osman, Hz. Ali, Abdullah b. Mesûd, Ammâr

⁵⁵⁴ Cemâluddîn el-Mizzî, *el-Kemâl fî 'esmâi'r-ricâl*, 4/76,77; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ*, 12/54; İbn Hacer el-'Askalânî, *Takribu't-Tehzîb*, 148.

b. Yâsir ve Habbâb b. Eret başta olmak üzere birçok sahâbe ve tabiini işitmiştir. Kendisinden de Hakem b. Uteybe, Hammâd b. Ebû Süleyman, Şa'bî ve Amr b. Mervân gibileri rivayette bulunmuştur. İbn Sa'd, sika ve çok hadis sahibi olduğunu; Yahyâ b. Maîn sika olduğunu; Zehebî Kûfe'nin hocası ve alimi olduğunu, İbn Hacer sika olduğunu ve İclî de sika ve salih bir kişi olduğunu söylemişlerdir.⁵⁵⁵

Ondan da Zübeyr rivayet etmiştir. Tam adı Zübeyr b. Adiy el-Hemedânî el-Yâmî el-Kûfî'dir. Künyesi Ebû Adiy'dir. İbrahim en-Nehaî, Enes b. Mâlik, Atâ b. Ebû Rabâh ve Musab b. Sa'd b. Ebû Vakkâs gibilerinden rivayette bulunmuş, kendisinden de Süfyân-ı Sevrî, Mâlik b. Miğvel ve Amr b. Ebû Vakkâs gibi zatlar rivayette bulunmuştur. Yahyâ b. Maîn, Ebû Hatim ve Nesâî sika, Ahmed b. Hanbel ise sika ve "sâlihul'hadis" olduğunu ifade etmişlerdir. İclî, sika ve sebt olduğunu zikretmiş, İbn Hibbân ise kendisini sika râvilerden saymıştır. Zehebî, hakkında allâme, sika ve Rey kadısı gibi tadil ifadeleri kullanmış, İbn Hacer ise sika demiştir.⁵⁵⁶

Ondan da Amr rivayet etmiştir. Tam adı Amr b. Ebû Kays er-Râzî el-Ezrak el-Kûfî'dir. Esvad b. Kays, Eyyûb es-Sahtiyânî, Zübeyr b. Adiy, Semmâk b. Harb ve Ebû İshak eş-Şeybânî gibi kimselerden rivayette bulunmuş, kendisinden de İbrahim b. Muhtâr, İshak b. Süleyman, Hakem b. Beşîr ve Harun b. Muğîra gibileri rivayette bulunmuştur. İbn Hibbân kendisini sika râvilerden zikretmiştir. Zehebî ve İbn Hacer sadûk olduğunu ve vehme düştüğünü söylemişlerdir.⁵⁵⁷

Ondan da Abdurrahman b. Abdullah rivayet etmiştir. Tam adı Abdurrahman b. Abdullah b. Sa'd b. Osman ed-Deşteki er-Râzî, künyesi de Ebû Muhammed'dir. Ca'fer b. Merzûk, Ebû Sinân ve Ebû Ca'fer er-Râzî gibilerinden rivayette bulunmuş, kendisinden de Ahmed b. Saîd el-Mervezî, oğlu Ahmed, İshak b. Haccâc er-Râzî ve Muhammed b. Abdülkerîm er-Râzî gibi

⁵⁵⁵ İbn Sa'd, *eş-Tabakâtu'l-kübrâ*, 1421, 8/300; Cemâluddîn el-Mizzî, *el-Kemâl fî esmâi'r-ricâl*, 5/425; Zehebî, *Tezkiretu'l-huffâz*, 1/48; İbn Hacer el-'Askalânî, *Takribu't-Tehzîb*, 268.

⁵⁵⁶ İclî, *eş-Şikât*, 1405/1985, 1/368; İbn Hibbân, *es-Şikât*, 4/262; Cemâluddîn el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl fî esmâi'r-ricâl*, 9/315,316; Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ'*, 6/157; İbn Hacer el-'Askalânî, *Takribu't-Tehzîb*, 214.

⁵⁵⁷ İbn Hibbân, *es-Şikât*, 7/220; Cemâluddîn el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl fî esmâi'r-ricâl*, 22/204,205; Zehebî, *Mîzânu'l-i'tidâl fî nakdi'r-ricâl*, 3/285; İbn Hacer el-'Askalânî, *Takribu't-Tehzîb*, 426.

zatlar rivayette bulunmuştur. Ebû Hâtim, sadûk ve sâlih biri olduğunu söylemiştir. Yahyâ b. Maîn “la be’s bihi”, İbn Hacer sika demiş, İbn Hibbân da kendisini sika râvilerden saymıştır.⁵⁵⁸

Ondan da Ahmed b. Saîd rivayet etmiştir. Tam adı Ahmed b. Saîd b. İbrahim er-Rıbâtî el-Mervezî el-Eşkar, künyesi Ebû Abdullah’tır. nadr b. Şümeyl, Veki’ ve Abdurrezzâk b. Hemmâm gibilerinden rivayette bulunmuş, kendisinden de İbn Mâce hariç diğer *Kütüb-i sitte* râvileri rivayette bulunmuştur. İbn Harrâş, sikatun sika; Nesâî sika; Zehebî hâfız, imam; İbn Hacer ise sika ve hâfız demiştir.⁵⁵⁹

4. Rivayetin Sened ve Metni;

Amr b. Ali > Ezher b. Sa’d > İbn Avn > Mücâhid > Abdurrahman b. Ebû Leylâ > Ka'b b. Ucre.

عَنْ كَعْبِ بْنِ عُجْرَةَ، قَالَ فِي نَزَلَتْ هَذِهِ الْآيَةُ، فَأَتَيْتُهُ فَقَالَ: «ادْنُ» فَدَنَوْتُ، فَقَالَ: «أَتُوذِيكَ هَوَائِكَ؟» فَقُلْتُ: نَعَمْ، «فَأَمَرَنِي بِصِيَامٍ أَوْ صَدَقَةٍ أَوْ نُسْكَ

“Bu ayet benim hakkımda nâzîl olmuştur. Resûlullah’a (sav) gittiğimde bana: “*Yaklaş!*» dedi. Ben de yaklaştım. Bunun üzerine Hz. Peygamber: “*Böceklerin sana eziyet veriyor mu?*” buyurdular: ‘Evet!’ dedim. Bunun üzerine bana; “oruç veya sadaka ya da kurban kesmemi emretti.”

Değerlendirme:

Hadisi Ka'b b. Ucre'den Abdurrahman b. Ebû Leylâ, ondan Mücâhid, ondan da İbn Avn, ondan da Ezher b. Sa’d rivayet etmiştir. Tam adı Ezher b. Sa’d es-Semmân el-Bâhilî, künyesi Ebû Bekir'dir. Süleyman et-Teymî, Abdullah b. Avn ve Yûnus b. Ubeyd'den rivayette bulunmuş, kendisinden de Muhammed b. Yahyâ ez-Zühelî, Ali el-Medînî, Amr b. Ali ve Abdullah b. Mübârek gibi zatlar ayrıca İbn Mâce dışındaki *Kütüb-i sitte* râvileri de rivayette

⁵⁵⁸ Cemâluddîn el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl fî esmâi'r-ricâl*, 17/212; İbn Hacer el-'Askalânî, *Takribu't-Tehzîb*, 344.

⁵⁵⁹ Cemâluddîn el-Mizzî, *el-Kemâl fî 'esmâi'r-ricâl*, 3/37,38; Zehebî, *Tezkiretu'l-huffâz*, 2/92; İbn Hacer el-'Askalânî, *Takribu't-Tehzîb*, 79.

bulunmuştur. İbn Sa'd ve İbn Hacer sika demiştir. Zehebî ise hakkında imam, hüccet gibi tadil lafızları kullanmıştır.⁵⁶⁰

Fidye Hadisi Metin Değerlendirmesi

Bu kısımda fidye hadisinin metin farklılıklarından doğan çelişkileri muhtelifi'l-hadîs bağlamında tespit edip çözüm yollarına başvurulacaktır. Ayrıca bu farklılıkların fihhi hükme yansımalarına ve fukaha arasında ihtilafa etkisine de yer yer değineceğiz.

Ka'b b. Ucre'nin kendisiyle şöret bulduğu ve Bakara sûresinin 196. âyetinin de sebebi nüzulünü bildiren fidye hadisinin *Kütüb-i tis'a* bağlamında toplamda 64 varyantını ve sened değerlendirmesini yaptık. Hadisin tarikleri arasında bazı lafız farklılıkları bulunmaktadır. Bu farklılıklarda rivayetlerin birbiriyle çeliştiği yerlerde gözlemlenmektedir. Örneğin Ahmed b. Hanbel'in birinci sırada zikrettiğimiz Abdurrahman b. Ebû Leylâ'dan yaptığı rivayeti ve benzer bazı tariklerde Hz. Peygamberin Ka'b b. Ucre'nin yanına geldiği ifade edilirken, altıncı sırada zikrettiğimiz Abdullah b. Ma'kil'den rivayeti ve benzer rivayetlerde ise Ka'b b. Ucre'nin Hz. Peygambere götürüldüğü ifade edilmektedir. Buradaki çelişkide İbn Hacer cem etme yöntemini kullanmış ve Hz. Peygamberin, öncesinde Ka'b b. Ucre'yi o halde gördüğünü sonra yanına çağırarak tıraş ettiğini söylemiştir. Dolayısıyla her bir râvi diğerinin nakletmediğini aktarmıştır. Ayrıca İbn Hacer, Buhârî'nin "Keffârât", babının birinci rivayeti ve çalışmamızda Buhârî'nin on birinci sırada zikrettiğimiz İbn Avn'dan olan rivayetindeki "Yaklaş", ifadesinin de bunu destekler nitelikte olduğunu söylemiştir.⁵⁶¹

Genel tabloya baktığımızda olayın Hudeybiye'de gerçekleştiğine aykırı bir rivayet yoktur. Ka'b b. Ucre'nin bazı rivayetlerde başının, diğer bazı rivayetlere göre de sakalı ve hatta kaşlarının bitlendiği ifade edilmiştir. Hem saç hem de sakalının bitlenmiş olması da muhtemeldir.

Rivayetlerin çoğunda Hz. Peygamber'in kendisine "Tıraş ol" dediği görülürken bazı rivayetlerde ise Hz. Peygamber'in tıraş etmesi için berber çağırıp huzurunda tıraş ettirdiği de

⁵⁶⁰ İbn Sa'd, *eş-Tabakâtu'l-kübrâ*, 1421, 9/295; Cemâluddîn el-Mizzî, *Tehzîbu'l-Kemâl fî esmâi'r-ricâl*, 2/325; Zehebî, *Tezkiretu'l-huffâz*, 1/250; İbn Hacer el-'Askalânî, *Takrîbu't-Tehzîb*, 97.

⁵⁶¹ İbn Hacer el-'Askalânî, *Fethu'l-bârî*, 4/14.

görülmektedir. Bu da muhtemelen yukarıda İbn Hacer'den naklettiğimiz gibi Hz. Peygamberin kendisini iki defa görmüş olmasından kaynaklanmıştır.

Hadiste geçen “Hevâmmun” kelimesi “Hâmmetun” kelimesinin tekilidir. Aslı itibariyle sürünmek manasında olup sürüngen ve rahatsızlık veren akrep vb. haşeratlar için kullanılmıştır. Sözlükte ise “Eziyet veren şey, haşerât ve sürüngen” gibi manalara gelmektedir.⁵⁶² Hadisin birçok rivayetinde eziyet veren “haşereleler” açıkça “Kaml” yani bit olarak geçmektedir. Bu durum fukahânın fidye gerektiren asıl eylemde ihtilaf etmelerine sebep olmuştur. Bazıları fidyenin bitlerin öldürülmesinden bazıları ise saç kesilmesinden dolayı gerektiğini söylemiştir. İhtilafın semeresi, bitler öldürülmeden saç kesildiğinde ortaya çıkmaktadır.⁵⁶³

Hadiste geçen fidye ayetinde kefarete olarak oruç veya sadaka ya da kurban kesme geçmektedir. Bu kefaretlar arasında da kişi dilediğini seçmekte muhayyerdir. *Muvattâ*'da geçen ve ilk sırada zikrettiğimiz rivayette “Hangisini yaparsan geçerli olur” ibaresi bunu açıkça ortaya koymaktadır. Ayrıca Buhârî “yemin keffâreti” babının başında fidye ayetini zikretmiş ve Hz. Peygamber'in Ka'b b. Ucre'yi muhayyer bıraktığını da ifade etmiştir.⁵⁶⁴ Ebû Dâvûd'un ikinci sırada zikrettiğimiz Mûsâ b. İsmâil'den olan rivayetinde her bir seçenek için “dilersen” ifadesinin geçmesi de bunu desteklemektedir.

Burada söz konusu edilen muhayyerlik, zaruret hali nedeniyle saçını tıraş eden kimse için geçerlidir. Zaruret bulunmadığı halde, bilerek, bilmeyerek, unutarak ya da cehaletle saçını tıraş eden kimseye kurban kesmek vacip hale gelir. Ancak İmam Mâlik, bilerek tıraş olmanın çirkin bir davranış olduğunu belirtmiş, fakat buna rağmen bu durumda da kişinin muhayyer olacağını ifade etmiştir.⁵⁶⁵

Buhârî'de geçen ve üçüncü sırada verdiğimiz Abdullah b. Ma'kil'den olan rivayette Hz. Peygamber'in “*Kesmek için bir kurban bulabilir misin?*” sorusu üzerine Ka'b b. Ucre'nin “*hayır*” demesi bunun üzerine Hz. Peygamber'in “*Üç gün oruç tut yahut her birine yarım sa' vermek üzere altmış fakiri doyur*” sözü, kurban edecek bir hayvan bulamayan kimse için

⁵⁶² İbn Manzûr, *Lisân'l-'arab*, "el-Hâmmetu", 12/621.

⁵⁶³ İbn Hacer el-'Asşalânî, *Fethu'l-bârî*, 4/14.

⁵⁶⁴ Buhârî, “Keffâretü eymân”, 87.

⁵⁶⁵ Ebû Muḥammed Maḥmûd b. Aḥmed Bedruddîn el-'Aynî, *Umdetu'l-kârî şerḥu Şaḥîḥi'l-Buḥârî* (Beyrut: Dâru İḥyâi't-Turâşî'l-'Arabî, ts.), 10/152.

muhayyerliğin sadece oruç ve sadaka arasında olduğunu göstermektedir.⁵⁶⁶ Ayrıca Hz. Peygamber'in kurban kesme imkanının olup olmadığını sorması, kurban kesme imkanı olması durumunda orucun yeterli olmayacağı anlamına gelmez, bilakis bu şekilde sorması kurban kesme imkanı varsa üçü arasında muhayyer olacağını bildirmesi gayesiyledir.⁵⁶⁷

Hanefi mezhebi dışındaki üç mezhep buradaki muhayyerliğin hem özürlü hem de özürsüz olarak tıraş olan kimse için geçerli olacağını söylemiştir. Ancak Hanefiler özür olmadığı takdirde ihlalin durumuna göre kurban kesme veya sadakanın tayin edilmesi gerektiğini söylemişlerdir. Buna delil olarak söz konusu ayet ve hadisi zikretmiş ve özürsüz yapılmasının daha katı bir ihlal olduğunu söylemişlerdir.⁵⁶⁸

Ayette mutlak olarak geçen oruç, hadislerde üç gün olarak takdir edilmiştir. Sadaka, altı kişiye ikişer müd olacak şekilde toplamda üç sa' olarak takdir edilmiştir. Bir sa' dört müd olduğu göz önünde bulundurulduğunda oruçtaki her gün için bir sa' takdir edilmiştir. Bu miktar Fıtır sadakası, zihâr kefareti, ramazanda cima kefareti ve yemin kefareti farklılık arz etmektedir. Bu durum İslam hukukunda ölçü birimlerinde kıyasın olmadığını göstermektedir.⁵⁶⁹

Hadiste tıraş olmak manasında geçen "halk" kelimesinden fukahâ gerek jilet gerek makas gerekse de tüy dökücü maddelerle yapılan tıraşın aynı hükme dahil olacağını ifade etmiştir. Ancak İbn Hazm yolmak yöntemiyle saçın koparılmasını "Halk" kapsamına dahil olmayacağını söylemiştir.⁵⁷⁰

Ayette orucun ilk sırada zikredilmesi diğerlerine göre efdal olmasından dolayı değildir. Zira buradaki hikmet, sahâbenin sadaka ve kurbandan ziyade oruca güç yetirebildiklerindedir.⁵⁷¹

Kadı İyâz, Buhârî'de dördüncü sırada zikrettiğimiz Abdurrahman b. Ebû Leylâ'dan olan tarikin zahirinden anlaşılan, fidye ayetinin Hz. Peygamber tarafından hüküm verildikten sonra

⁵⁶⁶ İbn Hacer el-'Askalânî, *Fethu'l-bârî*, 4/15.

⁵⁶⁷ Ebû Zekeriyâ Muhyiddîn Yahyâ b. Şeref en-Nevevî, *Şerhu'n-Nevevî 'alâ Muslim* (Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâsi'l-'Arabî, 1392/1972), 8/121.

⁵⁶⁸ Nüreddîn İtr, *İ'lamü'l-enâm şerhu Bulûğu'l-meram min ehadisi'l-ahkam*, (Dımaşk: Daru'l-Minhâc, 1440), 2/513.

⁵⁶⁹ İbn Hacer el-'Askalânî, *Fethu'l-bârî*, 4/13.

⁵⁷⁰ İbn Hacer el-'Askalânî, *Fethu'l-bârî*, 4/13.

⁵⁷¹ İbn Hacer el-'Askalânî, *Fethu'l-bârî*, 4/15.

indirildiği, Abdullah b. Ma'kil'den gelen rivayetin ise ilgili ayetin hükümden önce indirildiğini gösterdiğini söylemiştir. Daha sonra bunun Hz. Peygamber'in önce metlûv olmayan vahiyle hüküm verdiği daha sonra bu beyanda ayetin indirildiğinin muhtemel olduğu şeklinde açıklamıştır.⁵⁷²

Ayette geçen nüsük, fidye hadisinin birçok tarikinde “Şât” yani küçük baş olarak açıklanmıştır. Bu konuda ulemâ arasında ihtilaf bulunmamaktadır. Ancak Ebû Dâvûd'da beşinci sırada zikrettiğimiz ve Ensar'dan nakledilen rivayette “Bakara” büyük baş kestiği rivayet edilmiştir. Hatta Ka'b b. Ucre'nin oğluna “babam başındaki rahatsızlık sebebiyle ne yaptı?” diye sorulması üzerine büyük baş kestiğini söylediği şeklinde rivayetler de mevcuttur. Bu tariklerdeki “Bakara” lafzının münker ve şâz olduğu söylenmiştir. Ayrıca İbn Hazm, Abdurrahman b. Ebû Leylâ yoluyla gelen tariklerin sahih, bunun dışındakilerin muzdarip⁵⁷³ ve mevhuûm⁵⁷⁴ olduğunu dolayısıyla muzdarip olmayan tariklerin, muzdarip olanlara tercih edilmesi gerektiğini söylemiştir. Keza İbn Hazm'a göre eğer bütün bu tarikler farklı hükümler barındırıyor olsaydı hepsini dikkate almak gerekebileceğini ancak hepsinin aynı kişi ve aynı vakitte gerçekleştiğinden sadece en sahih olanları almanın gerektiğini de ifade etmiştir.⁵⁷⁵

İbn Hacer'in de belirttiği gibi fidye hadisi, sünnetin, kurânın mücmelini açıklaması, Kurânda mutlak olarak zikredilen fidyenin hadisle kayıtlanması, başında bir rahatsızlık olmadığı müddetçe ihramlı olan kimse için saç kesmenin haram oluşu gibi meselelere de temel teşkil etmesi açısından ayrıca önem arz etmektedir.⁵⁷⁶

2. İkinci Hadis: İhramlıyken Deve Yumurtası Kırmanın Fidyesi

”أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَضَى فِي بَيْضِ النَّعَامِ يُصِيبُهُ الْمُحْرَمُ بِثَمَنِهِ”

“Hz. Peygamber (sav) ihramlı bir kimsenin kırdığı devekuşu yumurtası hakkında, onun kıymetinin verilmesini hükmetti.”

⁵⁷² İbn Hacer el-‘Asşkalânî, *Fethu'l-bârî*, 4/19.

⁵⁷³ Hadis râvilerinin bir hadisi farklı şekillerde rivayet etmeleri ve bu rivayetler arasında telif (uyum) mümkün olmaması durumunda kullanılan terimdir.

⁵⁷⁴ Bir hadis râvisinin, rivayetinde yaptığı vehme dayalı bir hata sebebiyle ortaya çıkan durumdur.

⁵⁷⁵ Bedruddîn el-‘Aynî, *Umdetu'l-kârî*, 10/156.

⁵⁷⁶ İbn Hacer el-‘Asşkalânî, *Fethu'l-bârî*, 4/19.

Değerlendirme:

Hadisi Abdurrezzâk *Musannef*'inde şu senedle zikretmiştir;

Ebû Abdurrahman Muhammed b. Hüseyin es-Sülemî ve Ebû Bekir Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. Hâris el-Esbehânî – Ali b. Ömer el-Hâfız – Muhammed b. Kâsım b. Zekeriyâ – Abbâd b. Yâkûb – İbrâhim b. Ebû Yahyâ – Hüseyin b. Abdullah b. Ubeydullah b. Abbâs – İkrime – İbn Abbâs > Ka'b b. Ucre.

İbn Hacer, et-Telhîs adlı eserinde Hüseyin'in zayıf olduğunu belirtmiştir.⁵⁷⁷

3.4. NAMAZ VE NAMAZLA İLGİLİ HÜKÜMLER

1. Üçüncü Hadis: Mescitte elleri birbirine geçirmek

Hadisin Metni ve Tercümesi:

" أَنَّ أَبَا مُنَافَةَ الْحَنَاطِ حَدَّثَهُ أَنَّ كَعْبَ بْنَ عُجْرَةَ حَدَّثَهُ، قَالَ: سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: إِذَا تَوَضَّأَ أَحَدُكُمْ فَأَحْسَنَ وُضُوءَهُ ثُمَّ خَرَجَ عَامِدًا إِلَى الصَّلَاةِ، فَلَا يُشَبِّكُ بَيْنَ يَدَيْهِ، فَإِنَّهُ فِي الصَّلَاةِ

Ebû Usâme el-Hannâd, Ka'b b. Ucre (ra)'nin kendisine şöyle anlattığını aktarmıştır; Rasûlüllah (sav) şöyle buyurmuştur: "Biriniz güzelce abdest alıp namaz kılmak için mescide çıkarsa parmaklarını birbirine kenetlemesin çünkü o namazda gibidir."⁵⁷⁸

Değerlendirme:

Hadis *Kütüb-i tis'a* kaynaklarından *el-Müsned*, *Dârimî*, *İbn Mâce*, *Ebû Dâvûd* ve *Tirmizî*'de olmak üzere farklı senedler ile geçmektedir.

⁵⁷⁷ İbn Hacer el-Askalânî, *et-Telhîsu 'l-habîr*, 4/190.

⁵⁷⁸ Ahmed b. Hanbel, *El-Müsned*, 30/28 (No. 18103); Ebû Dâvûd, *Sünenü Ebî Dâvûd*, "Salât", 51; Tirmizî, "Salât", 169; Taberânî, *el-Mu'cemu 'l-kebir*, 19/151; 'Alâ'u'd-Dîn 'Ali b. Hîsâmî'd-Dîn b. Kâdî Hân el-Kâdirî eş-Şâzelî el-Hindî el-Burhânî el-Muttaî el-Hindî, *Kenzu 'l-ummâl*, thk. Bekrî Hayyânî (b.y.: y.y., 1401/1981), 7/506.

El-Müsned'de geçen senedi şöyledir;

İsmail b. Ömer > Dâvud b. Kays > Sa'd b. İshak b. Fulan b. Ka'b b. Ucre > Ebû Sümâme el-Hannâd.

Hadiste ihtilaf olduğundan söz konusu sened zayıftır. İbn Hacer hadisteki ihtilafa işaret etmiştir. Senedde geçen Ebû Sümâme el-Hannâd'ın cehaleti (tanınmaması) sebebiyle de senedin zayıf olduğu söylenmiştir. Kendisinden Sa'd b. İshâk ve Saîd el-Makbûrî dışında rivayette bulunan olmaması da bunu destekler niteliktedir. Ayrıca senedde geçen Saîd el-Makbûrî İbn Hibban tarafından sika olarak zikredilmiş, Dârekutnî, hakkında "la yu'ref", "metruk", Zehebî de Ka'b b. Ucre'den olan rivayeti münkerdir, demiştir. Bunun dışındaki ravileri sikadır.⁵⁷⁹

Dârimî'de geçen sened şöyledir;

Osman b. Ömer > Dâvud b. Kays > Sa'd b. İshak > Ebû Sümâme el-Hannâd.

Görüldüğü üzere Ahmed b. Hanbel ile Dârimî hadisi ortak ravi Dâvud b. Kays'dan almışlardır. Ancak senedde geçen "b. fulan" Dârimî'de yoktur.

İbn Mâce'de geçen sened şöyledir;

Alkame b. Amr ed-Dârimî > Ebû Bekir b. Ayyâş > Muhammed b. Aclân > Saîd b. Ebû Saîd el-Makburî.

İbn Mâce'de geçen bu rivayet bu lafız ile şazdır.⁵⁸⁰ Senedde bulunan Ebû Bekir b. Ayyâş, saduk olmakla beraber hıfzında zayıflık vardır. Ayrıca kendisinden daha sika olana muhalefeti de söz konusudur.⁵⁸¹

Ebû Dâvud'da geçen sened şöyledir;

⁵⁷⁹ Ahmed b. Hanbel, *El-Müsned*, 30/27; İbn Hacer el-'Askalânî, *Fethu'l-bârî*, 1/566.

⁵⁸⁰ İbn Mâce, "İkâmetüs's-salavât", 42.

⁵⁸¹ İbn Mâce, "İkâmetüs's-salavât", 42.

Muhammed b. Süleyman el-Enbârî > Abdullah b. Amr > Dâvud b. Kays > Sa'd b. İshak
> Ebû Sümâme el-Hannâd > Ka'b b. Ucre.

Senedde geçen Ebû Sümâme el-Hannâd'ın cehaleti sebebiyle sened zayıftır.

Tirmizî'de geçen sened şöyledir;

Kuteybe > Leys b. Sa'd > İbn Aclân > Saîd el-Makbûrî > racul > Ka'b b. Ucre.

Hadis hasendir. Senedde Ka'b b. Ucre'den rivayet eden ravi bilinmediğinden bu sened zayıftır. Ancak senedin Abdurrahman b. Ebû Leyla'dan gelen hasen varyantı bulunmaktadır.⁵⁸²

Hüküm: hadis genel anlamda hasen kabul edilmektedir.⁵⁸³

2. Dördüncü Hadis: Namazdan Sonra Tesbihatın Fazileti

Hadisin metni ve tercümesi:

"مُعَقِّبَاتٌ لَا يَخِيبُ فَاثِلُهُنَّ - أَوْ فَاعِلُهُنَّ - دُبُرُ كُلِّ صَلَاةٍ مَكْتُوبَةٍ: ثَلَاثٌ وَثَلَاثُونَ تَسْبِيحَةً، وَثَلَاثٌ وَثَلَاثُونَ تَحْمِيدَةً، وَأَرْبَعٌ وَثَلَاثُونَ تَكْبِيرَةً"

"Bir takım Muakkibât (namazın ardından söylenen tesbihler) vardır ki onları her farz namazın ardından söyleyen- yahut yapan- hiçbir vakit ziyana uğramaz (Bunlar) otuz üç defa tesbîh (Sübhanallah) çekmek, otuz üç defa tahmîd (Elhamdulillah) etmek, otuz dört defa da tekbîr (Allahu Ekber) getirmektir."

Değerlendirme:

Hadisin Müslim'de iki, Tirmîzi ve Nesâî'de birer olmak üzere 4 senedi vardır.

⁵⁸² Tirmizî, "Deavât", 25.

⁵⁸³ Aḥmed b. Ḥanbel, *El-Müsned*, 30/27.

Müslim'deki senedler şöyledir:

- a) Hüseyin b. İsa > ibnü'l-Mübârek > Mâlik b. Miğvel > Hakem > Abdurrahman b. Ebû Leyla > Ka'b b. Ucre.
- b) Nasr b. Ali el-Cehdemî > Ebû Ahmed > Hamza ez-Zeyyâd > Hakem > Abdurrahman b. Ebû Leyla > Ka'b b. Ucre.

Tirmîzi'de geçen sened:

- a) Muhammed b. İsmail b. Semüre el-Ahmesî el-Kûfi > Esbât b. Muhammed > Amr b. Kays el-Mülâî > Hakem > Abdurrahman b. Ebû Leyla > Ka'b b. Ucre.⁵⁸⁴

Tirmîzi hadisini hasen olduğunu ve Amr b. Kays'ın sika ve hafız olduğunu söylemiştir.⁵⁸⁵

Nesâî'de geçen sened:

- a) Muhammed b. İsmail b. Semüre > Esbât b. Muhammed > Amr b. Kays > Hakem > Abdurrahman b. Ebû Leyla > Ka'b b. Ucre.⁵⁸⁶

Nesâî'nin getirdiği bu sened Tirmîzi'nin senedi ile aynıdır. İsnad sahihtir.⁵⁸⁷

3. Beşinci Hadis: İlk Cuma Namazı

Hadisin Metni ve Tercümesi:

" أَنَّ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ جَمَعَ فِي أَوَّلِ جُمُعَةٍ حِينَ قَدِمَ الْمَدِينَةَ فِي مَسْجِدِ بَنِي سَالِمٍ فِي مَسْجِدِ عَاتِكَةَ "

⁵⁸⁴ Tirmîzî, "Deavât", 25.

⁵⁸⁵ Tirmîzî, "Deavât", 25.

⁵⁸⁶ Ebû 'Abdurrahmân Ahmed b. Şu'ayb el-Ĥorâsânî en-Nesâ'î, *el-Muctebâ mine's-Sunen es-Sunenu's-Şuğrâ*, thk. 'Abdulfettâh Ebû Ğudde (Halep: Mektebetu'l-Maţbû'âti'l-İslâmiyye, 1406/1986), "Schv", 92.

⁵⁸⁷ Nesâ'î, "Schv", 92.

“Hz. Peygamber Medine’ye geldiğinde ilk Cuma namazını Benî Sâlim’in Mescidinde (Âtike mescidinde) kıldırmıştır.”

Değerlendirme:

Hadis İbn Şebbe’nin Târîhü’l-Medîne eserinde şu sened ile geçmektedir;

a) Ebû Gassân > İbn Ebû Yahyâ > Abdurrahman b. İtbân > Ebân b. Osman > Ka'b b. Ucre.

İbn Ebû Yahya’nın hakkında oldukça açık cerh ifadeleri geçmektedir. Yahya b. Saîd el-Kattân, Mâlik b. Enes’e Yahya’nın güvenilir olup olmadığını sorduğunda “Hayır! Hatta dininde bile sika değil” cevabını almıştır. Yahya b. Maîn hakkında “yalancı” demiştir. Bişr b. Mufaddal “Medine Fukahâsının tamamı İbrahim b. Yahya hakkında yalancı veya buna benzer sözler söylüyor” demiştir.⁵⁸⁸ Ahmed b. Hanbel’e sorulduğunda hadislerinin kabul edilmediği, Kaderiyye ve Mu‘tezileci olduğunu söylemiştir. Buhârî, İbn Mübârek ve diğer insanların hadislerini almadığını söylemiştir.⁵⁸⁹

4. Altıncı Hadis: Hutbenin Ayakta Verilmesi Gerektiği

Hadisin Metni ve Tercümesi:

"ذَخَلَ المسجد وعبد الرحمن بن أم الحكم يخطب قاعدا. فقال: انظروا إلى هذا الخبث يخطب قاعدا. وَقَالَ اللَّهُ تَعَالَى: {وَإِذَا رَأَوْا تِجَارَةً أَوْ هَمَّوْا انْقِصَابًا وَلَمْ يَقْتُلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَاُولَٰئِكَ لَمَّا كَفَرُوا} أَوْ هَمَّوْا انْقِصَابًا وَلَمْ يَقْتُلُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَاُولَٰئِكَ لَمَّا كَفَرُوا"

“Ka'b b. Ucre bir gün mescide girdiğinde Abdurrahman b. Ümmü hakem’in oturarak hutbe verdiğini görüyor ve: bakın şu bedbahta! Oturarak hutbe veriyor. Halbuki Allah Teâlâ “Onlar bir kazanç veya bir eğlence gördüklerinde, seni ayakta bırakarak oraya yöneldiler” (Cuma/11) buyurdu.”

Değerlendirme:

⁵⁸⁸ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve 'r-Ta'dil*, 2/126,127.

⁵⁸⁹ Ebû Nu'aym Ahmed b. 'Abdillâh b. İshâk el-İşfahânî Ebû Nuaym el-İşfahânî, *ed-Du'afâ*, thk. Fârûk Hammâde (b.y.: y.y., 1405/1984), 56; Zehabî, *Mizânu'l-i'tidâl fi nakdi'r-ricâl*, 1/57,58.

Hadisin Müslim’de 2 ve Nesâî’de 1 olmak üzere toplamda 3 senedi vardır.

Müslim’de geçen senedler:

- a) Muhammed b. el-Müsennâ > Muhammed b. Ca ‘fer > Şu ‘be b. Mansûr > Amr b. Mürra > Ebû Ubeyde > Ka'b b. Ucre.⁵⁹⁰
- b) İbn Beşşâr > Muhammed b. Ca ‘fer > Şu ‘be b. Mansûr > Amr b. Mürra > Ebû Ubeyde > Ka'b b. Ucre.⁵⁹¹

Nesâî’de geçen sened:

- a) Ahmed b. Abdullah b. Hakem > Muhammed b. Ca‘fer > Şu‘be b. Mansûr > Amr b. Mürra > Ebû Ubeyde > Ka'b b. Ucre.⁵⁹²

İsnad sahihtir.

5. Yedinci Hadis: Seferde Namazın Kısaltılması

Hadisin Metni ve Tercümesi:

"صَلَاةُ السَّفَرِ رَكْعَتَانِ، وَصَلَاةُ الْأَضْحَى رَكْعَتَانِ، وَصَلَاةُ الْفِطْرِ رَكْعَتَانِ، وَصَلَاةُ الْجُمُعَةِ رَكْعَتَانِ، تَمَامٌ غَيْرُ قَصْرٍ، عَلَى لِسَانِ مُحَمَّدٍ ﷺ"

“Muhammed (sav)’in diliyle sabit olduğu üzere (dört rek'atli) farz namaz yolculukta iki rekattır. Cuma farzı iki rek'attir; iki bayram namazı ikişer rekattir. Bu tamamdır, kasır değildir.”

Değerlendirme:

Hadisin el-Müsned’de iki ve İbn Mâce’de bir olmak üzere 3 senedi bulunmaktadır.

El-Müsned’de geçen sened:

⁵⁹⁰ Muslim, “Cum’a”, 39.

⁵⁹¹ Muslim, “Cum’a”, 39.

⁵⁹² Nesâî, “Cum’a”, 17.

- a) Veki' > Süfyân > Zübeyd el-İyâmî > Abdurrahman b. Ebû Leyla > Ömer b. Hattâb⁵⁹³
- b) Veki' > Abdurrahman > Süfyân > Zübeyd el-İyâmî > Abdurrahman b. Ebû Leyla > Ömer b. Hattâb⁵⁹⁴

Hadis sahihtir. Ricâli sika ve şeyhainin ricâlidir. Abdurrahman'ın Hz. Ömer'den bu rivâyeti mürseldir. Zira Abdurrahman Hz. Ömer'den hadis işitmemiştir. Ahmed b. Hanbel'in senedinin dışındaki diğer senedlerin Ka'b b. Ucre'yi zikretmesi bu hadisin ondan geldiğini göstermektedir.⁵⁹⁵

İbn Mâce'de geçen sened:

- a) Muhammed b. Abdullah b. Numeyr > Muhammed b. Bişr > Yezîd b. Ziyâd > Zübeyd > Abdurrahman b. Ebû Leyla > Ka'b b. Ucre > Ömer b. Hattâb⁵⁹⁶

Sened ceyyid, hadis sahihtir. İbn Mâce el-Müsned'de bahsettiğimiz gibi Abdurrahman b. Ebû Leylâ'nın direkt Hz. Ömer'den rivayet edilen senedi de getirmiştir.⁵⁹⁷

6. Sekizinci Hadis: Akşam Namazından Sonra Sünnetin Evde Kılınması

Hadisin Metni ve Tercümesi:

"أن النبي ﷺ أتى مسجد بني عبد الأشهل، فصلّى فيه المغرب، فلما قضاوا صلاتهم رأهم يسبحون بعدها، فقال: "هذه صلاة البيوت"

"Hz. Peygamber (sav) (birgün) Abdüleşhel oğullarının mescidine gelip akşam namazını orada kıldı. Namazlarını bitirince akşam namazından sonra nafile kılmakta olduklarını gördü. Bunun üzerine "Bu, evlerde kılman bir namazdır" buyurdu."

⁵⁹³ Ahmed b. Hanbel, *El-Müsned*, 1/367 (No. 257).

⁵⁹⁴ Ahmed b. Hanbel, *El-Müsned*, 1/367 (No. 257).

⁵⁹⁵ Ahmed b. Hanbel, *El-Müsned*, 1/367.

⁵⁹⁶ İbn Mâce, "İkâmetü's-salat", 73.

⁵⁹⁷ İbn Mâce, "İkâmetü's-salat", 73.

Değerlendirme:

Hadisin Ebû Dâvud, Tirmîzi ve Nesâî’de birer tane olmak üzere üç senedi vardır.

Ebû Dâvud’da geçen sened şöyledir:

- a) Ebû Bekir b. Ebü'l-Esved > Ebû Mutarrif Muhammed b. Ebü'l-Vezîr > Muhammed b. Mûsâ el-Fitrî > Sa‘d b. İshak b. Ka'b b. Ucre > İshak b. Ka'b b. Ucre > Ka'b b. Ucre.⁵⁹⁸

Hadis, İshak b. Ka'b b. Ucre’nin cehalet sebebiyle hasen li-gayrihi’dir.⁵⁹⁹

Tirmîzi’de geçen sened:

- a) Muhammed b. Beşşâr > İbrahim b. Ebü'l-Vezîr > Muhammed b. Mûsâ > Sa‘d b. İshak b. Ka'b b. Ucre > İshak b. Ka'b b. Ucre > Ka'b b. Ucre.⁶⁰⁰

Tirmîzi, bu hadisin sadece bu vecihle bilindiğini dolayısıyla garip olduğunu söylemiştir. Ayrıca bu konuda sahih olan rivayetin İbn Ömer’den rivayet edilen ve muttefekun aleyh⁶⁰¹ olan olduğunu söylemiştir.⁶⁰²

Nesâî’de geçen sened:

- a) Muhammed b. Beşşâr > İbrahim b. Ebü'l-Vezîr > Muhammed b. Mûsâ > Sa‘d b. İshak b. Ka'b b. Ucre > İshak b. Ka'b b. Ucre > Ka'b b. Ucre.⁶⁰³

Nesâî’nin zikrettiği bu sened Tirmîzi’nin getirdiği sened ile aynıdır.

⁵⁹⁸ Ebû Dâvûd, “Salat”, 303.

⁵⁹⁹ Ebû Dâvûd, “Salat”, 303.

⁶⁰⁰ Tirmîzî, “Sefer”, 34.

⁶⁰¹ bk Buhârî, “Tetavvu’”, 10; Ebü'l-Hasen Muslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî en-Nisâbûrî Muslim, *Şahîhu Muslim*, thk. Muhammed Fuâd ‘Abdulbâkî (Beirut: Dâru İhyâi’t-Turâsi’l-‘Arabî, 1374/1955), “Salâtü'l-misafir”, 104.

⁶⁰² Tirmîzî, “Sefer”, 35.

⁶⁰³ Nesâî, “Kıyâmü'l-leyl”, 2.

7. Dokuzuncu Hadis: Namaz Vakitlerine Riâyet Etmenin Fazileti

Hadisin Metni ve Tercümesi:

"بَيْنَمَا أَنَا جَالِسٌ فِي مَسْجِدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، مُسْنِدِي ظُهُورَنَا إِلَى قِبْلَةِ مَسْجِدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، سَبْعَةٌ رَهْطٍ: أَرْبَعَةٌ مِنْ مَوَالِينَا (2)، وَثَلَاثَةٌ مِنْ عَرَبِنَا، إِذْ خَرَجَ إِلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَاةَ الظُّهْرِ حَتَّى انْتَهَى إِلَيْنَا، فَقَالَ: " مَا يُجْلِسُكُمْ هَاهُنَا؟ " قُلْنَا: يَا رَسُولَ اللَّهِ نَنْتَظِرُ الصَّلَاةَ. قَالَ: فَأَرَمَ قَلِيلًا، ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ، فَقَالَ: " أَتَدْرُونَ مَا يَقُولُ رَبُّكُمْ عِزَّ وَجَلَّ؟ " قَالَ: قُلْنَا: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ. قَالَ: " فَإِنَّ رَبَّكُمْ عِزَّ وَجَلَّ يَقُولُ: مَنْ صَلَّى الصَّلَاةَ لَوَقْتِهَا، وَحَافِظَ عَلَيْهَا، وَمَنْ يُضَيِّعَهَا اسْتِحْقَافًا بِحَقِّهَا، فَلَهُ عَلَيَّ عَهْدٌ أَنْ (3) أُدْخِلَهُ الْجَنَّةَ، وَمَنْ لَمْ يُصَلِّهَا (4) لَوَقْتِهَا، وَمَنْ يُحَافِظُ عَلَيْهَا، وَضَيَّعَهَا اسْتِحْقَافًا بِحَقِّهَا، فَلَا عَهْدَ لَهُ، إِنْ شِئْتُ عَدْبْتُهُ، وَإِنْ شِئْتُ عَقَرْتُ لَهُ "

"Biz, dördü bizden üçü araplardan yedi arkadaş sırtımızı Resûlullah'ın mescidine dayamış otururken Resûlullah Efendimiz (sav) teşrif buyurdular. Bize "Neyi bekliyorsunuz?" diye sordu. "Namazı bekliyoruz" dedik. Bir müddet suskun kaldıktan sonra başını kaldırdı ve "Rabbiniz ne buyuruyor, biliyor musunuz?" diye sordu. Biz Allah ve Resulü daha iyi bilir dedik. Buyurdular ki; "Muhakkak Rabbiniz Azze ve Celle buyuruyor ki, "Kim (beş vakit) namazı vaktinde eda eder namazını ihmal etmez ve onun hakkını hafife almaz (rükün ve şartlarına) riayet etmemek suretiyle de onu zayi etmezse o kimseyi cennete koymak benim ahdim olsun. Kim de namazını vaktinde eda etmez, ihmal eder ve (rükün ve şartlarına) hakkıyla riayet etmeyerek onu zayi ederse onun üzerine hiçbir ahdim yoktur, istersem ona azap ederim, istersem de onu affederim."

Değerlendirme:

Hadisin el-Müsned'de sadece bir sened ile gelmiştir:

a) Hâşim > İsâ b. Müseyyeb el-Becelî > Şa'bî > Ka'b b. Ucre.⁶⁰⁴

Hadis sahihtir. Ancak burada geçen sened munkatî'dir. Zira Şa'bî, Ka'b b. Ucre'den hadis işitmemiştir. Daha öncede belirttiğimiz gibi İbn Hacer bu rivayetlerde zikredilmeyen ravî'nin

⁶⁰⁴ Ahmed b. Hanbel, *El-Müsned*, 30/56 (No. 18132).

Abdurrahman b. Ebû Leyla olduğunu söylemiştir.⁶⁰⁵ Bunun yanında İsa b. Müseyyeb de zayıf kabul edildiğinden hadisin buradaki senedi zayıftır.⁶⁰⁶

8. Onuncu Hadis: Kuba Mescidinde Namaz Kılanın Umre Sevabı Alması

Hadisin Metni ve Tercümesi:

أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ قَالَ: مَنْ تَوَضَّأَ فَأَسْبَغَ الوُضُوءَ، ثُمَّ عَمَدَ إِلَى مَسْجِدِ قُبَاءَ لَا يُرِيدُ غَيْرَهُ، وَلَا يَحْمِلُهُ عَلَى الْغُدُوِّ إِلَّا الصَّلَاةَ فِي مَسْجِدِ قُبَاءَ فَصَلَّى فِيهِ أَرْبَعَ رَكَعَاتٍ يقرأُ فِي كُلِّ رَكَعَةٍ بِأَمِّ الْقُرْآنِ كَانَ لَهُ كَأَجْرِ الْمُعْتَمِرِ إِلَى بَيْتِ اللَّهِ”

“Kim evinde güzelce temizlenip abdest aldıktan sonra, başka maksatla değil de sadece namaz kılmak için Küba Mescidine gider dört rekâtlık namaz kılar ve her rekâtında Ümmü'l-Kitap (Fatiha suresi) okursa umre sevabı alır.”

Değerlendirme:

Hadisi Taberânî *el-Mu‘cemü'l-Kebîr*'de şu senedle zikretmiştir:

- a) İbrahim b. Duhaym ed-Dımeşkî > babası (Duhaym) > Yahya b. Yezîd b. Abdülmelik en-Nevfelî > babası (Yezîd) > Sa‘d b. İshak > babası (İshak) > dedesi (Ka'b b. Ucre).

Heysemî, bu senedin Taberânî'nin *Mu‘cemü'l-Kebîr*'inde geçtiğini ve senette geçen Yezîd b. Abdülmelik en-Nevfelî'n zayıf olduğunu söylemiştir.⁶⁰⁷

9. On Birinci Hadis: Ka'b b. Mâlik'in Tövbesinden Sonra İki Rekât Namaz

Hadisin Metni ve Tercümesi:

⁶⁰⁵ İbn Hacer el-‘Askalânî, *Fethu'l-bârî*, 3/13.

⁶⁰⁶ Ahmed b. Hanbel, *El-Müsned*, 30/56.

⁶⁰⁷ Heysemî, *Mecma'u'z-zevâid*, 4/11.

أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ “أَمَرَ كَعْبَ بْنَ مَالِكٍ حِينَ تَيَّبَ عَلَيْهِ، وَعَلَى أَصْحَابِهِ أَنْ يُصَلِّيَ رُكْعَتَيْنِ أَوْ سَجْدَتَيْنِ”

“Resûlullah (sav), Ka‘b b. Mâlik ve arkadaşlarının tövbesi kabul edildiğinde iki rekât namaz ya da iki secde etmelerini emretmiştir.”

Değerlendirme:

Hâkim, *el-Müstedrek*’de hadisi şu senedle zikretmiştir:

- a) Ebû Nuaym Muhammed b. Abdurrahman el-Gifârî > Abdân b. Muhammed b. İsâ el-Hâfız > Zekeriyâ b. Ebû Kinâne > Abdurrahman b. Amr > Yahyâ b. el-Müsennâ el-Medenî > S‘ad b. İshak b. Ka‘b b. Ucre > İshak b. Ka‘b b. Ucre > Ka‘b b. Ucre.

Senedde, Abdân b. Muhammed ile Sa‘d b. İshâk arasında yer alan râvîlerin meçhûl oluşu sebebiyle isnâd zayıf kabul edilmiştir.⁶⁰⁸ Konuyla ilgili olarak mahfûz rivayet, Buhârî⁶⁰⁹ ve Müslim’de⁶¹⁰ yer alan ve Ka‘b b. Mâlik’in tövbesinin kabul edilmesinin ardından şükür secdesine kapandığını bildiren hadistir.

10.On İkinci: Kerahat Vaktinde Kaza Namazı Kılınması

عَنْ رَجُلٍ مِنْ وَلَدِ كَعْبِ بْنِ عُجْرَةَ أَنَّهُ نَامَ عَنِ الْفَجْرِ حَتَّى طَلَعَتِ الشَّمْسُ، قَالَ: فَمُنْتُ أُصَلِّي قَالَ: فَدَعَانِي فَأَجْلَسَنِي - يَعْنِي كَعْبًا - حَتَّى ارْتَفَعَتِ الشَّمْسُ وَابْيَضَّتْ، ثُمَّ قَالَ: فَمُ فَصَلِّ”

“Ka‘b b. Ucre’nin evlatlarından biri kendisinden şöyle nakletmiştir: “Bir keresinde güneş doğmuş ve sabah namazını kaçırmıştım. Namaz kılmak için yeltendiğimde beni çağırıp oturttu. Güneş tam doğup şafak söktüğünde ‘kalk ve namazını (kazasını) kıl’ dedi.”

Değerlendirme:

⁶⁰⁸ Hâkim, *el-Mustedrek*, 6/751.

⁶⁰⁹ Buhârî, “Meğâzî”, 81.

⁶¹⁰ Muslim, *Şahîhu Muslim*, “Tövbe”, 53.

Hadisi Abdurrezzâk Musannef’inde şu sened ile zikretmiştir;

Sevrî > Sa’d b. İshâk b. Ka'b b. Ucre > evlatlarından biri > Ka'b b. Ucre.

İbn ‘Abdülber, Ka‘b b. Ucre’den nakledilen bu rivâyetin, isnâdında kimliği meçhul olan evlâtlarından birine dayanması sebebiyle hüccet teşkil etmeyeceğini belirtmiştir.⁶¹¹

11.On Üçüncü: Bayram Namazından Önce Nafile Kılınması

عَنْ عَبْدِ الْمَلِكِ، قَالَ: حَرَجْتُ مَعَ كَعْبِ بْنِ عُجْرَةَ يَوْمَ الْعِيدِ إِلَى الْمُصَلَّى، " فَجَلَسَ قَبْلَ أَنْ يَأْتِيَ الْإِمَامَ، وَمَ يُصَلِّ حَتَّى انْصَرَفَ الْإِمَامَ، وَالنَّاسُ ذَاهِبُونَ كَأَنَّهُمْ عُنُقُ نَحْوِ الْمَسْجِدِ، فَقُلْتُ: أَلَا تَرَى؟، فَقَالَ: «هَذِهِ بَدْعَةٌ وَتَرَكَ السُّنَّةَ»

“Ka'b b. Ucre (r.a.) ile birlikte bayram namazının kılındığı yere gittik. İmam gelinceye kadar o oturdu, namaz kılmadı. İmam namaz kıldırıp ayrılınca camidekiler de bir dizi halinde ayrılmaya başladı. Ben: "*Bunları görmüyor musun?*" dedim. O bana şöyle cevap verdi: "*Bu bid'attir ve sünneti terktir.*"

Değerlendirme:

Taberânî, el-Mu‘cemü'l-Kebîr’de rivayeti şu sened ile zikretmiştir:

Ebû Zur‘a > Âdem b. Ebû İyâs > İbn Ebû Zi‘b > S‘ad b. İshak b. Ka'b b. Ucre > Abdülmelik b. Ka'b b. Ucre > Ka'b b. Ucre.

el-‘Irâkî, söz konusu rivâyetin isnâdının ‘ceyyid’ olduğunu belirtmiştir. Rivâyette yer alan Ka‘b b. Ucre’nin oğlu Abdülmelik ise İbn Hibbân tarafından sika râvîler arasında zikredilmiştir.⁶¹²

⁶¹¹ İbn ‘Abdülber, *et-Temhîd limâ fi'l-Muvatta' mine'l-ma'ânî ve'l-esânîd*, thk. Mustafa b. Ahmed el-‘Alvî – Muhammed Abdülkebîr el-Bekrî, Rabat: Vezâretü Avkâfî ve’ş-Şu‘ûn, 1387/1967, 1/51.

⁶¹² el-‘Irâkî, *Tahrîcü ahâdîsi'l-İhyâ*, Beyrut: Dâru'l-Fikr, ts., 2/233; İbn Hibbân, *es-Sikât*, 5/239.

12.On Dördüncü Hadis: Kerahat Vaktinde Tilavet Secdesi Yapmak

عن كعب بن عجرة: أنه قرئت عنده السجدة قبل طلوع الشمس ، فلم يسجد حتى طلعت الشمس ، ثم سجد

“Ka’b b. Ucre’den nakledildiğine göre, güneş henüz doğmadan önce huzurunda bir secde ayeti okunmuş; ancak o, güneş doğuncaya kadar beklemiş ve doğduktan sonra secde etmiştir.”

Değerlendirme:

İbnü’l-Münzir, bu rivayeti *el-Evsat* eserinde şu sened ile zikretmiştir:

Ali b. Abdülazîz > Haccâc > Hammâd > el-Haccâc > Talha b. Musarrif > Müseyyeb b. Rafi’ > Ka’b b. Ucre.

Râvî zincirinde yer alan Haccâc, tedlîs ile tanınan bir râvîdir; buna karşın diğer râvîler sika olarak kabul edilmiştir.⁶¹³

3.5. ABDEST VE TEMİZLİK

On Beşinci: Mest ve Sarık Üzerine Mest Etmek

Hadisin Metni ve Tercümesi:

“أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ مَسَحَ عَلَى الْحُفَّيْنِ وَالْحِمَارِ”

“Resûlullah (sav), Mestleri ile sarığı üzerine mesh etti.”

Değerlendirme:

Hadisin *el-Müsned*’de dört, Müslim’de üç, Nesâî ve İbn Mâce’de ikişer, Tirmîzi’de bir olmak üzere toplamda 12 senedi vardır.

⁶¹³ İbn Hacer *Tehzîbu’l-Tehzîb*, 2/190; ez-Zehebî, *Mizânü’l-i’tibâr*, 1/426.

El-Müsned’de olan senedler şöyledir:

- a) Ebû Muâviye > A‘meş > Hakem > Abdurrahman b. Ebû Leyla > Ka'b b. Ucre – Bilal b. Rebâh⁶¹⁴
- b) İbn Numeyr - A‘meş > Hakem > Abdurrahman b. Ebû Leyla > Ka'b b. Ucre > Bilal b. Rebâh⁶¹⁵

Her iki senedin de isnadı sahih ve ricali şeyhaynın ricalidir.⁶¹⁶ Bununla beraber el-Müsned’in (23898) nolu hadisinde aynı metin Abdurrahman b. Ebû Leyla’nın direkt olarak Bilal’den rivayet ettiği bir sened vardır. Ancak burada bir inkita‘ söz konusudur. Zira Abdurrahman b. Ebû Leyla, Bilal’den hadis işitmediği halde direkt ondan rivayette bulunmuştur. Üstte verilen senedler göz önünde bulundurulduğunda arada Ka'b b. Ucre’nin olduğu anlaşılmaktadır.⁶¹⁷

Müslim’de geçen senedler:

- a) Ebû Bekir b. Ebû Şeybe > Ebû Muâviye > A‘meş > Hakem > Abdurrahman b. Ebû Leyla > Ka'b b. Ucre > Bilal b. Rebâh⁶¹⁸
- b) Muhammed b. el-Alâ > Ebû Muâviye > A‘meş > Hakem > Abdurrahman b. Ebû Leyla – Ka'b b. Ucre > Bilal b. Rebâh⁶¹⁹
- c) İshak > İsâ b. Yûnus > A‘meş > Hakem > Abdurrahman b. Ebû Leyla > Ka'b b. Ucre > Bilal b. Rebâh⁶²⁰

İbn Mâce’de geçen sened:

- a) Hişâm b. Ammâr > İsâ b. Yunus > A‘meş > Hakem > Abdurrahman b. Ebû Leyla > Ka'b b. Ucre > Bilal b. Rebâh⁶²¹

⁶¹⁴ Aḥmed b. Ḥanbel, *El-Müsned*, 39/317 (No. 23884).

⁶¹⁵ Aḥmed b. Ḥanbel, *El-Müsned*, 39/332 (No. 23904).

⁶¹⁶ Aḥmed b. Ḥanbel, *El-Müsned*, 39/317; 39/332.

⁶¹⁷ Aḥmed b. Ḥanbel, *El-Müsned*, 39/328.

⁶¹⁸ Muslim, *Şaḥîhu Muslim*, “Tahâret”, 84.

⁶¹⁹ Muslim, *Şaḥîhu Muslim*, “Tahâret”, 84.

⁶²⁰ Muslim, *Şaḥîhu Muslim*, “Tahâret”, 84.

⁶²¹ İbn Mâce, “Tahâret”, 89.

Hadis sahihtir. Bu isnadın ricali Hişâm b. Ammâr hariç sika ve şeyhaynın ricalindedir. Hakkında sikalığını zedeleyen yorumlar vardır.⁶²²

Tirmîzi'de geçen sened:

- a) Hennâd > Ali b. Müşir > A 'meş > Hakem > Abdurrahman b. Ebû Leyla > Ka'b b. Ucre > Bilal b. Rebâh.

Hadis sahihtir.

Nesâî'de geçen sened:

- a) Hüseyin b. Mensûr > Ebû Muâviye > A 'meş - Hakem > Abdurrahman b. Ebû Leyla > Ka'b b. Ucre > Bilal b. Rebâh⁶²³
- b) Hüseyin b. Mensûr > Abdullah b. Numeyr > A 'meş - Hakem > Abdurrahman b. Ebû Leyla > Ka'b b. Ucre > Bilal b. Rebâh⁶²⁴

Hadis sahih ve ricali sikadır.

3.6. DUA, SALAVAT VE ZİKİR

1. On Altıncı: Hz. Peygamber'e Salavat Getirme Şekli

Hadisin Metni ve Tercümesi:

"قَالَ عَبْدُ الرَّحْمَنِ بْنُ أَبِي لَيْلَى لَقِينِي كَعْبُ بْنُ عُجْرَةَ فَقَالَ «أَلَا أُهْدِي لَكَ هَدِيَّةً سَمِعْتُهَا مِنَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقُلْتُ بَلَى فَأَهْدِيهَا لِي فَقَالَ سَأَلْنَا رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقُلْنَا يَا رَسُولَ اللَّهِ كَيْفَ الصَّلَاةُ عَلَيْكُمْ أَهْلَ الْبَيْتِ فَإِنَّ اللَّهَ قَدْ عَلَّمَنَا كَيْفَ نُسَلِّمُ قَالَ قُولُوا اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا صَلَّيْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ اللَّهُمَّ بَارِكْ عَلَى مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِ مُحَمَّدٍ كَمَا بَارَكْتَ عَلَى إِبْرَاهِيمَ وَعَلَى آلِ إِبْرَاهِيمَ إِنَّكَ حَمِيدٌ مَجِيدٌ"

⁶²² İbn Mâce, 1/354.

⁶²³ Nesâ'î, "Tahâret", 86.

⁶²⁴ Nesâ'î, "Tahâret", 86.

Abdurrahmân b. Ebû Leylâ'dan şöyle rivayet edilmiştir: Ka'b b. Ucre (ra) ile karşılaştım. Bana: “*Ey İbn Ebû Leylâ! Peygamber (sav)'den işittiğim bir salât ve selâm hediyesini sana hediye edeyim mi?*” dedi.

Ben de: “*Evet, onu bana hediye et*”, dedim. Ka'b: “*Biz bir keresinde Resûlullah'tan: Ya Resûlullah! Sizin ehli beytinize has olarak salât nasıldır? Çünkü Allah bize yalnız (namazda) sana nasıl selâm edeceğimizi öğretmiştir*” diye sorduk.

Resûlullah bize: “*Allâhumme salli alâ Muhammedin ve alâ âli Muhammedin kemâ salleyte alâ İbrâhîme ve alâ âli İbrâhîme inneke hamîdun mecîdun, Allâhumme bârik alâ Muhammedin ve alâ âli Muhammedin kemâ bârekte alâ İbrâhîme ve alâ âli İbrâhîme inneke hamîdun mecîdun deyiniz*” buyurdu.

Değerlendirme:

Hadis, *Kütüb-i tis'a* bağlamında el-Müsned, Nesâî ve Tirmîzi'de üçer, Buhârî'de dört, Darimî ve Ebû Dâvûd'da birer, İbn Mâce'de iki, Müslüm'de 5 olmak üzere toplamda 22 senedi bulunmaktadır. Tamamı Abdurrahman b. Ebû Leyla vasıtasıyla rivayet edilmiştir.

el-Müsned'de geçen senedler;

- a) Abdurrezâk > Süfyân > A'meş > Hakem > Abdurrahman b. Ebû Leyla > Ka'b b. Ucre.⁶²⁵
- b) Yahya b. Saîd > Şu'be > Hakem > Abdurrahman b. Ebû Leyla > Ka'b b. Ucre.⁶²⁶
- c) Yahya > Seyf > Mücâhid > Abdurrahman b. Ebû Leyla > Ka'b b. Ucre.⁶²⁷

El-Müsned'de geçen her üç rivayet de Şeyhayn'ın şartlarına uygun ve sahihtir.⁶²⁸

Dârimî'de geçen sened:

⁶²⁵ Aḥmed b. Ḥanbel, *El-Müsned*, 30/30 (No. 18104).

⁶²⁶ Aḥmed b. Ḥanbel, *El-Müsned*, 30/33 (No. 18105).

⁶²⁷ Aḥmed b. Ḥanbel, *El-Müsned*, 30/52 (No. 18127).

⁶²⁸ Aḥmed b. Ḥanbel, *El-Müsned*, 30/30 (No. 18104).

a) Ebü'l-Velîd et-Tayâlisî > Şu'be > Hakem > Abdurrahman b. Ebû Leyla.⁶²⁹

Senedin râvileri sikadır ve sahihtir.⁶³⁰

Buhârî'de geçen senedler:

- a) Kays b. Hafs > Abdulvâhid b. Ziyâd > Ebû Kurre Müslim b. Sâlim el-Hemedânî > Abdullah b. Îsâ > Abdurrahman b. Ebû Leyla > Ka'b b. Ucre.⁶³¹
- b) Mûsa b. İsmail > Abdulvâhid b. Ziyâd > Ebû Kurre Müslim b. Sâlim el-Hemedânî > Abdullah b. Îsâ > Abdurrahman b. Ebû Leyla > Ka'b b. Ucre.⁶³²
- c) Saîd b. Yahyâ > Ebû Saîd > Mis'âr > Hakem > Abdurrahman b. Ebû Leyla > Ka'b b. Ucre.⁶³³
- d) Âdem > Şu'be > Hakem > Abdurrahman b. Ebû Leyla > Ka'b b. Ucre.⁶³⁴

Müslim'de geçen senedler:

- a) Muhammed b. el-Müsennâ > Muhammed b. Ca'fer > Şu'be > Hakem - Abdurrahman b. Ebû Leyla > Ka'b b. Ucre.⁶³⁵
- b) Muhammed b. Beşşâr > Muhammed b. Ca'fer > Şu'be > Hakem - Abdurrahman b. Ebû Leyla > Ka'b b. Ucre.⁶³⁶
- c) Züheyr b. Harb - Veki' > Şu 'be > Mis'ar > Hakem > Abdurrahman b. Ebû Leyla > Ka'b b. Ucre.⁶³⁷
- d) Ebû Küreyb – Veki' > Şu 'be > Mis'ar > Hakem > Abdurrahman b. Ebû Leyla > Ka'b b. Ucre.⁶³⁸

⁶²⁹ Ebû Muhammed 'Abdullâh b. 'Abdurrahman et-Temîmî ed-Dârimî, *Sunenu'd-Dârimî*, thk. Hüseyn Selîm 'Esed ed-Dârânî (b.y.: Dâru'l-Muğnî, 1412/2000), "Salât", 261.

⁶³⁰ Dârimî, "Salât", 261.

⁶³¹ Buhârî, "Enbiyâ", 12.

⁶³² Buhârî, "Enbiyâ", 12.

⁶³³ Buhârî, "Tefsîr", 282.

⁶³⁴ Buhârî, "Deavât", 31.

⁶³⁵ Müslim, "Salât", 66.

⁶³⁶ Müslim, "Salât", 66.

⁶³⁷ Müslim, "Salât", 67.

⁶³⁸ Müslim, "Salât", 67.

- e) Muhammed b. Bekkâr > İsmail b. Zekeriyâ > A‘meş > Mis‘ar > Mâlik b. Miğvel
> Hakem > Abdurrahman b. Ebû Leyla > Ka'b b. Ucre.⁶³⁹

Müslim, Mis‘ar’dan gelen rivayette (*sana hediye edeyim mi?*) ifadesinin, son rivayette ise (*Allahumme*) ifadelerinin olmadığını görülmektedir.⁶⁴⁰

İbn Mâce’de geçen senedler:

- a) Ali b. Muhammed > Veki‘ > Şu‘be > Muhammed b. Beşşâr > Abdurrahman b. Mehdî > Şu‘be > Hakem > Abdurrahman b. Ebû Leyla > Ka'b b. Ucre.⁶⁴¹
b) Ali b. Muhammed > Veki‘ > Şu‘be > Muhammed b. Beşşâr > Muhammed b. Ca‘fer - Şu‘be > Hakem > Abdurrahman b. Ebû Leyla > Ka'b b. Ucre.⁶⁴²

Rivayetin iki senedi de isnad bakımından sahihtir.⁶⁴³ İlk senedde Muhammed b. Beşşâr, Abdurrahman b. Mehdî’den rivayet ederken ikinci senedde Muhammed b. Ca‘fer’den rivayet etmiştir.

Ebû Dâvud’da geçen sened:

- a) Hafs b. Ömer > Şu‘be > Hakem > Abdurrahman b. Ebû Leyla > Ka'b b. Ucre.⁶⁴⁴

İsnadı sahihtir.⁶⁴⁵

Tirmîzi’de geçen senedler:

- a) Mahmûd b. Gaylân > Ebû Üsâme > Mis‘âr > Hakem > Abdurrahman b. Ebû Leyla
> Ka'b b. Ucre.⁶⁴⁶

⁶³⁹ Muslim, “Salât”, 68.

⁶⁴⁰ Muslim, *Şahîhu Muslim*, 1/305.

⁶⁴¹ İbn Mâce, “İkâmetu’s-salavat”, 25.

⁶⁴² İbn Mâce, “İkâmetu’s-salavat”, 25.

⁶⁴³ İbn Mâce, 2/71.

⁶⁴⁴ Ebû Dâvûd, “Salât”, 182.

⁶⁴⁵ Ebû Dâvûd, “Salât”, 182.

⁶⁴⁶ Tirmizî, “Vitr”, 20.

- b) Mahmûd b. Gaylân > Ebû Üsâme > Ecleh > Hakem > Abdurrahman b. Ebû Leyla > Ka'b b. Ucre.⁶⁴⁷
- c) Mahmûd b. Gaylân > Ebû Üsâme > Mâlik b. Miğvel > Hakem > Abdurrahman b. Ebû Leyla > Ka'b b. Ucre.⁶⁴⁸

Tahvil yoluyla rivayet edilen üç sened de isnad olarak sahihtir.⁶⁴⁹

Nesâî'de geçen senedler:

- a) Kâsım b. Zekeriyâ b. Dînâr > Hüseyin b. Ali > Zâide > Süleyman > Amr b. Murre > Abdurrahman b. Ebû Leyla > Ka'b b. Ucre.⁶⁵⁰
- b) Kâsım b. Zekeriyâ b. Dînâr > Hüseyin b. Ali > Zâide > Süleyman > Hakem - Abdurrahman b. Ebû Leyla > Ka'b b. Ucre.⁶⁵¹
- c) Süveyd b. Nasr > Abdullah > Şu 'be > Hakem > Abdurrahman b. Ebû Leyla > Ka'b b. Ucre.⁶⁵²

Hadis sahihtir. Ancak Nesâî, birinci senedde geçen Amr b. Murre'nin hata olduğunu, Süleyman'ın ikinci senedde olduğu gibi Hakem'den rivayet ettiğini söylemiştir.⁶⁵³ Dolayısıyla senedler aslında birdir.

2. On Yedinci Hadis: Hz. Peygamber'in Minberde "Âmin" Deddiği Dualar

Hadisin Metni ve Tercümesi:

"أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ خَرَجَ يَوْمًا إِلَى الْمِنْبَرِ فَقَالَ حِينَ " ارْتَقَى دَرَجَةً: «آمِينَ»، ثُمَّ ارْتَقَى الْأُخْرَى فَقَالَ: «آمِينَ»، ثُمَّ ارْتَقَى الثَّلَاثَةَ فَقَالَ: «آمِينَ»، فَلَمَّا نَزَلَ عَنِ الْمِنْبَرِ وَفَرَّغَ، قُلْنَا: يَا رَسُولَ اللَّهِ لَقَدْ سَمِعْنَا مِنْكَ كَلَامًا الْيَوْمَ مَا كُنَّا نَسْمَعُهُ قَبْلَ الْيَوْمِ؟ قَالَ:

⁶⁴⁷ Tirmizî, "Vitr", 20.

⁶⁴⁸ Tirmizî, "Vitr", 20.

⁶⁴⁹ Tirmizî, "Vitr", 20.

⁶⁵⁰ Nesâ'î, "Sehv", 51.

⁶⁵¹ Nesâ'î, "Sehv", 51.

⁶⁵² Nesâ'î, "Sehv", 52.

⁶⁵³ Nesâ'î, "Sehv", 52.

«وَسَمِعْتُمُوهُ؟» ، قَالُوا: نَعَمْ، قَالَ: " إِنَّ جِبْرِيْلَ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ عَرَضَ لِي حِينَ ارْتَفَيْتُ دَرَجَةً فَقَالَ: بَعْدَ مَنْ أَدْرَكَ أَبَوَيْهِ عِنْدَ الْكَبْرِ أَوْ أَحَدَهُمَا لَمْ يُدْخِلْهُ الْجَنَّةَ، قَالَ: قُلْتُ: آمِينَ، وَقَالَ: بَعْدَ مَنْ دُكِرَتْ عِنْدَهُ وَمَ يُصَلِّ عَلَيْكَ، فَقُلْتُ: آمِينَ، ثُمَّ قَالَ: بَعْدَ مَنْ أَدْرَكَ رَمَضَانَ فَلَمْ يُعْفَرْ لَهُ، فَقُلْتُ: آمِينَ "

“Peygamber Efendimiz (sav) bir keresinde minbere çıktı. Birinci basamağa çıktı “âmin” dedi. İkinci basamağa çıktı “âmin” dedi. üçüncü basamağa çıktı “âmin” dedi. Hutbesi bitirip minberden indikten sonra: "Ya Resûlullah! Bugün sizden daha önce duymadığımız şeyleri duyduk” diye sorunca buyurdu ki: “duydunuz mu?” diye sordu “evet” dedik. Şöyle devam etti: “Basamağa çıktığımda Cebrail (as) bana göründü ve İhtiyarladığında annesine, babasına veya onlardan birine ulaşmış ancak (onlara güzel hizmet edip, onların hayır duasını alıp) cennete giremeye yazıklar olsun” dedi. Ben de “âmin” dedim. “Yanında anıldığıın zaman, sana salat-ü selâm getirmeyene yazıklar olsun!” dedi. Ben de “âmin” dedim. “Ramazan’a eriştiği halde bağışlanmayana yazıklar olsun” diye dua edince “âmin” dedim.”

Değerlendirme:

Hadis Taberânî'nin *el-Mu'cemü'l-Kebîr*'i ve Hâkim'in *el-Müstedrek*'inde ikişer olmak üzere dört farklı sened ile gelmiştir.

Taberânî'de geçen senedler şöyledir:

- Ali b. Abdülazîz > İshak b. Muhammed el-Fervî > Muhammed b. Hilâl > Saîd b. İshak b. Ka'b b. Ucre > İshak b. Ka'b b. Ucre.⁶⁵⁴
- Yahya b. Eyyûb el-Allâf > Saîd b. Ebû Meryem > Muhammed b. Hilâl > Saîd b. İshak b. Ka'b b. Ucre > İshak b. Ka'b b. Ucre.⁶⁵⁵

Müstedrek'de geçen senedler:

⁶⁵⁴ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, 19/144 (No. 315).

⁶⁵⁵ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, 19/144 (No. 315).

- a) Muhammed b. Sâlih > es-Serî b. Huzeyme > Saîd b. Ebû Meryem > Muhammed b. Hilâl > Saîd b. İshak b. Ka'b b. Ucre > İshak b. Ka'b b. Ucre.⁶⁵⁶
- b) İbrahim b. 'İsme > es-Serî b. Huzeyme > Saîd b. Ebû Meryem > Muhammed b. Hilâl > Saîd b. İshak b. Ka'b b. Ucre > İshak b. Ka'b b. Ucre.⁶⁵⁷

Dört sened de Muhammed b. Hilâl'de birleşmektedir. Hâkim, senedlerin sahih olduğunu ve Buhârî ve Müslim'in tahric etmediğini söylemiştir.⁶⁵⁸ Heysemî taberânî'de geçen senedlerin ricâli için sikadır demiştir.⁶⁵⁹ Bu değerlendirmeler göz önünde bulundurulduğunda hadisin sahih olduğu çıkarımını yapmak mümkündür.

3. On Sekizinci Hadis: Üç İhlas Okumanın Kur'an Okumaya Eşdeğer Olması

Hadisin Metin ve Tercümesi:

"من قرأ في ليلة أو يوم قل هو الله أحد ثلاث مرات كان بمقدار القرآن"

"Herkim gündüz ya da gece (Kul Hivallahu ehad) suresini üç defa okursa kurânın tamamını okumuş olur."

Değerlendirme:

Suyûtî, *ed-Dürrü'l-Mensûr* isimli tefsirinde hadisi bu lafızla zikretmiş ve İbn Neccâr'ın tarih eserinde hadisi Ka'b b. Ucre'den tahric ettiğini ifade etmiştir.⁶⁶⁰

⁶⁵⁶ Hâkim, *el-Mustedrek*, 4/170 (No. 7256).

⁶⁵⁷ Hâkim, *el-Mustedrek*, 4/170 (No. 7256).

⁶⁵⁸ Hâkim, *el-Mustedrek*, 4/170.

⁶⁵⁹ Heysemî, *Mecma'u'z-zevâid*, 10/166.

⁶⁶⁰ Ebü'l-Fa'zl Celâlüddîn 'Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Huđayrî es-Süyûtî, *ed-Durru'l-menşûr* (Beyrut: Daru'l-Fikr, 1431), 8/677.

4. On Dokuzuncu Hadis: Hz. Peygamber'in Seriyenin Dönüşüne Şükretmesi

Hadisin Metni ve Tercümesi:

"بَعَثَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ سَرِيَّةً، فَقَالَ: «لَعْنِ سَلْمُهُمُ اللَّهُ لِأَشْكُرْتُهُ» - أَوْ قَالَ: «عَلَيَّ إِنْ سَلَّمَهُمُ اللَّهُ أَنْ أَشْكُرَهُ» ، فَغَنِمُوا وَسَلِمُوا، فَقَالَ: «اللَّهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ شُكْرًا، وَلَكَ الْمَنُّ فَضْلًا» ، فَانْتَظَرَهُ النَّاسُ أَنْ يَصْنَعَ شَيْئًا، فَلَمْ يَرَوْهُ يَصْنَعُ شَيْئًا، فَقَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ إِنَّكَ قُلْتَ لِلَّذِي قَالَ، فَقَالَ: " أَوْمَ تَقُلْنَ: اللَّهُمَّ لَكَ الْحَمْدُ شُكْرًا، وَلَكَ الْمَنُّ فَضْلًا"

"Hz. Peygamber (savaş için) bir grup gönderdi ve "Allah onları sağ salim geri çevirirse şükredeceğim" ya da "Allah onları sağ salim geri çevirirse şükretmeyi adıyorum" dedi. Grup ganimetlerle sağ salim döndü. Bunun üzerine Resûlullah "Allah'im sana hamd ve şükürler olsun. Çokça lütuf sana hastır" dedi. İnsanlar Hz. Peygamberin bir şey yapmalarını bekliyordu ancak peygamber bir şey yapmayınca "Ya Resûlullah siz (sağ salim dönmeleri üzerine) bir şey dediniz (ama bir şey yapmadınız) diye sorulunca Hz. Peygamber "Allah'im sana hamd ve şükürler olsun. Çokça lütuf sana hastır" dedim ya" buyurdu."

Değerlendirme:

Hadisi Taberânî, hadisi *el-Mu'cemü'l-Kebîr*'de şu senedle getirmiştir:

- a) Ca'fer b. Süleyman en-Nevfelî > Abdülazîz b. Abdullah el-Evsî > Süleyman b. Sâlim > Sa'd b. İshak b. Ka'b b. Ucre > babası (İshak b. Ka'b b. Ucre) > Ka'b b. Ucre.⁶⁶¹

Heysemî, senedde geçen Süleyman b. Sâlim'in zayıf olduğunu söylemiştir.⁶⁶²

5. Yirminci Hadis: Mescide Giriş ve Çıkışlarda Dua

Hadisin Metni ve Tercümesi:

⁶⁶¹ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, 19/144 (No. 316).

⁶⁶² Heysemî, *Mecma'u'z-zevâid*, 4/185.

“عن أبي هريرة قال: قال لي كعب بن عجرة إذا دخلت المسجد فسلم على النبي ﷺ وقل: اللهم افتح لي أبواب رحمتك، وإذا خرجت فسلم على النبي ﷺ وقل: اللهم احفظني من الشيطان”

Ebû Hüreyre, Ka'b b. Ucre'nin kendisine şöyle dediğini nakletmiştir: “Mescide girdiğinde önce Hz. Peygamber'e (sav) salat getir, sonra (Allahım! Rahmet kapılarını bana aç), çıkarken de Hz. Peygamber'e (sav) salat getir, sonra (Allahım! Beni Şeytandan koru) diye dua et.”

Değerlendirme:

Hadisi İbn Ebû Şeybe *Müsned*'inde şu sened ile zikretmiştir:

a) Ebû Hâlid el Ahmer > İbn Aclân > Saîd b. (Ebû) saîd > Ebû Hüreyre > Ka'b b. Ucre.

İbn Aclân'ın Saîd'den olan bu senedi muzdaribtir.⁶⁶³

3.7. SİYASET VE YÖNETİCİLİK

1. Yirmi Birinci Hadis: Zalim Yöneticilere Yardım Etmemek

Hadisin metni ve tercümesi:

"قال لي رسول الله ﷺ: "أعِيدُكَ بِاللَّهِ يَا كَعْبُ بْنُ عُجْرَةَ مِنْ أَمْرَاءَ يَكُونُونَ مِنْ بَعْدِي، فَمَنْ غَشِيَ أَبْوَابَهُمْ، فَصَدَّقَهُمْ فِي كَذِبِهِمْ، وَأَعَانَهُمْ عَلَى ظُلْمِهِمْ، فَلَيْسَ مِنِّي وَلَسْتُ مِنْهُ، وَلَا يَرِدُ عَلَيَّ الْحَوْضَ، وَمَنْ غَشِيَ أَبْوَابَهُمْ أَوْ لَمْ يَغْشَ وَلَمْ يُصَدِّقْهُمْ فِي كَذِبِهِمْ، وَلَمْ يُعْنَهُمْ عَلَى ظُلْمِهِمْ، فَهُوَ مِنِّي وَأَنَا مِنْهُ، وَسَيَرِدُ عَلَيَّ الْحَوْضَ. يَا كَعْبُ بْنُ عُجْرَةَ! الصَّلَاةُ بُرْهَانٌ، وَالصَّوْمُ جُنَّةٌ حَصِينَةٌ، وَالصَّدَقَةُ تُطْفِئُ الْحَطِيئَةَ كَمَا يُطْفِئُ الْمَاءُ النَّارَ، يَا كَعْبُ بْنُ عُجْرَةَ! إِنَّهُ لَا يَرَبُّو لَحْمَ نَبْتٍ مِنْ سُحْتٍ إِلَّا كَانَتِ النَّارُ أَوْلَى بِهِ"

“Ey Ka'b! benden sonra gelecek bazı devlet adamlarından senin için Allah'a sığınırım. Her kim onların kapılarından girer, yalanlarını doğru sayar, haksızlıklarına yardımcı olursa ne o benden sayılır ne de ben ondan; O kimse mahşer gününü havuzumda benim yanına gelemez.

⁶⁶³ Ebû Bekr b. Ebî Şeybe ' Abdullâh b. el-' Absî İbn Ebî Şeybe, *el-Musned*, thk. ' Âdil b. Yûsuf el-' Azzâzî, Aḥmed b. Ferîd el-Mezîdî (Riyad: Dâru'l-Vaṭan, 1418/1997), 3/245.

*Her kim de onların kapılarından, girsin veya girmesin onların yalanlarını doğrulamaz ise, haksızlıklarına yardım etmezse o bendendir, ben de ondanım. Mahşer günü havuzumun yanına bu kişi gelecektir. Ey Ka'b namaz kişinin Müslüman oluşuna bir delildir, oruç ise sağlam bir kalkandır, sadaka vermek ise suyun ateşi söndürdüğü gibi hataları siler süpürür. Ey Ka'b, haramla beslenerek meydana gelen et ve kemiklere ancak ateşte olmak yakışır.*⁶⁶⁴

Değerlendirme:

Hadisin el-Müsned'de üç, Tirmîzi ve Nesâî'de ikişer olmak üzere toplamda 7 senedi vardır.

El-Müsned'de geçen senedler şöyledir;

- a) Abdurrezzâk > Ma'mer > İbn Huseym > Abdurrahman b. Sâbit > Câbir b. Abdullah.⁶⁶⁵
- b) Affân > Vüheyb > Abdullah b. Osman b. Huseym > Abdurrahman b. Sâbit > Câbir b. Abdullah.⁶⁶⁶
- c) Yahyâ b. Saîd > Süfyan-ı Sevrî > Ebû Hasîn > Şa'bî > Âsım el-Adevî.⁶⁶⁷

İlk iki sened isnad olarak kavî, ricali sikadır. Aynı zamanda Müslim'in şartı üzeredir.⁶⁶⁸ Üçüncü senedin isnadı sahihdir. Âsım el-Adevî hariç ricali şeyhaynın ricalidir. Âsım, Tirmîzi ve Nesâî'nin ricalinden olup sikadır.⁶⁶⁹

Tirmîzi'de geçen senedler şöyledir;

- a) Abdullah b. Ebû Ziyâd > Ubeydullah b. Mûsâ > Gâlib Ebû Bişr > Eyyûb b. Âiz et-Tâî > Kays b. Müslim > Târik b. Şihâb.⁶⁷⁰

⁶⁶⁴ Tirmîzî, "Sefer", 42; "Fiten", 65; Aḥmed b. Ḥanbel, *El-Müsned*, 22/332 (No. 14441); 23/425 (No. 15284); 30/50 (No. 18126); Nesâ'î, "Biat", 35, 36.

⁶⁶⁵ Aḥmed b. Ḥanbel, *El-Müsned*, 22/332 (No. 13331).

⁶⁶⁶ Aḥmed b. Ḥanbel, *El-Müsned*, 23/425 (No. 15284).

⁶⁶⁷ Aḥmed b. Ḥanbel, *El-Müsned*, 30/50 (No. 17126).

⁶⁶⁸ Aḥmed b. Ḥanbel, *El-Müsned*, 22/332.

⁶⁶⁹ Aḥmed b. Ḥanbel, *El-Müsned*, 30/50.

⁶⁷⁰ Tirmîzî, "Sefer", 42.

b) Hârûn b. İshak el-Hemedânî > Muhammed b. Abdulvehhâb > Mis‘ar > Ebû Hasîn
> Şa‘bî > el-Adevî.⁶⁷¹

Tirmîzi ilk rivayet için hasen ve garib olduğunu, sadece bu sened ile geldiğini söylemiştir.⁶⁷² İkinci rivayet için ise sahih ve garib olduğunu, Mis‘ar’dan gelen tek varyant olduğunu ifade etmiştir.⁶⁷³

Nesâî’de geçen senedler şöyledir;

a) Amr b. Ali > Yahyâ b. Saîd el-Kattân > Süfyân-ı Sevrî > Ebû Hasîn > Şa‘bî > Âsım el-Adevî > Ka'b b. Ucre.⁶⁷⁴

b) Hârûn b. İshak el-Hemedânî > Muhammed b. Abdulvehhâb > Mis‘ar > Ebû Hasîn
> Şa‘bî > el-Adevî > Ka'b b. Ucre.⁶⁷⁵

Her iki rivayet isnad olarak sahihtir.⁶⁷⁶

2. Yirmi İkinci Hadis: Başkan Olanların Kıyametteki Sorumluluğu

Hadisin Metni ve Tercümesi:

"لا يؤم رجل عشرة من المسلمين إلا جاء يوم القيامة مغلولاً حتى يكون الله يرحمه فيعتقه أو يمضى فيه غير ذلك"

*“On kişi üzerinde bile olsa, yöneticilik yapmış olan her insan kıyamet gününde (Allah’ın huzuruna) elleri boynuna bağlı olarak gelir. Sonra da ya Allah merhamet eder kurtulur veya bu şekilde oradan ayrılır.”*⁶⁷⁷

Değerlendirme:

⁶⁷¹ Tirmizî, “Fiten”, 65.

⁶⁷² Tirmizî, “Fiten”, 65.

⁶⁷³ Tirmizî, “Fiten”, 65.

⁶⁷⁴ Nesâ’î, “Biat”, 35.

⁶⁷⁵ Nesâ’î, “Biat”, 36.

⁶⁷⁶ Nesâ’î, “Biat”, 36.

⁶⁷⁷ Süyûtî, *Câmi‘u’l-Ehâdis*, 16/489 (No. 17355).

Hadisi Suyûtî *Câmiu'l-Ehâdîs*'de senedini getirmeden zikretmiştir. Ayrıca Hâkim'in *el-Künâ* eserinde zikredildiğini aktarmıştır.⁶⁷⁸ Ancak Hâkim'in *el-Esmâ ve'l-kunâ* eserinde hadise rastlayamadık.

3. Yirmi Üçüncü Hadis: Kureyşli Emirlerin Yönetime Layık Olması

Hadisin Metni ve Tercümesi:

"الأمراء من قريش من ناوَاهم أو أراد أن يستفزههم تحاتَّ تحاتَّ الورق"

"Devlet adamları Kureyş'den olacaktır. Kim onlara düşmanlık eder ya da kışkırtırsa helak olur."

Değerlendirme:

Hadis, *Câmiu's-sağîr*, *Kenzü'l-ummâl* ve *Câmiü'l-ehâdîs* gibi kaynaklarda senedi verilmeden zikredilmiştir.⁶⁷⁹ Aynı eserlerde Hâkim'in *el-Künâ* eserinde zikredildiği aktarılmıştır. Ancak Hâkim'in *el-Esmâ ve'l-kunâ* eserinde hadise rastlayamadık.⁶⁸⁰

4. Yirmi Dördüncü Hadis: Hz. Osman'ın Fitne Zamanı Hidayet Üzere Olacağı Müjdesi

Hadisin Metni ve Tercümesi:

"ذَكَرَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فِتْنَةً فَفَرَّهَا، فَمَرَّ رَجُلٌ مُقَنَّعٌ رَأْسُهُ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: "هَذَا يَوْمٌ يَهْدِي عَلَى الْهُدَى". فَوَثَبْتُ، فَأَخَذْتُ بِضَبْعِي

عُثْمَانَ، ثُمَّ اسْتَقْبَلْتُ رَسُولَ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ، فَقُلْتُ: هَذَا؟ قَالَ: "هَذَا"

⁶⁷⁸ Süyûtî, *Câmi 'u'l-Ehâdîs*, 16/489 (No. 17355).

⁶⁷⁹ Ebü'l-Fazl Celâlüddîn 'Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Ĥudayrî es-Süyûtî, *Câmi 'u'l-Ehâdîs* (b.y.: y.y., ts.), 11/41 (No. 10207); Ebü'l-Fazl Celâlüddîn 'Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Ĥudayrî es-Süyûtî, *el-Câmi 'u's-sağîr ve ziyâdetuhû* (b.y.: y.y., ts.), 5104 (No. 5104); Muttaķî el-Hindî, *Kenzu'l-Ummâl*, 6/48 (No. 14791).

⁶⁸⁰ Kanaatimizce Hâkim'in eserinin günümüze ulaşan nüshalarında bazı eksiklikler bulunmaktadır ve söz konusu kısım da bu eksik bölümler arasında yer almaktadır."

“Rasûlullah (sav) bir gün vukuu yaklaşmış olan bir fitneyi zikretmişti. O esnada başı örtülü birisi yoldan geçti. Fahr-i Kâinât Efendimiz: “İşte şu giden, o gün hidayet üzere olacak!” buyurdular. Ben hemen sıçrayıp yanına vardım. Baktım o kişi Osman (ra) imiş. Hz. Osman’ın bazularından tutup Resûlullah (sav)’in huzuruna gelerek: “O söylediğiniz zât bu mu?” dedim. Allah Rasûlullah (s.a.v) de: “Evet, o!” buyurdular.”⁶⁸¹

Değerlendirme:

Hadisin el-Müsned’de 2, İbn Mâce’de bir olmak üzere 3 senedi vardır.

El-Müsned’de geçen senedler şöyledir;

- a) İshak b. Süleyman er-Râzî > Muğîre b. Müslim > Matar el-Verrâk > İbn Sîrîn.
- b) Yezîd (b. Harûn) > Hişâm (b. Hassân) > Muhammed (b. Sîrîn) > Ka'b b. Ucre.

Hadis sahihtir. Ancak İbn Ebû Hâtim el-İlel’de hadisi zikretmiş ve babasının bu hadisin K‘ab b. Mürre’den rivayet edildiğini aktarmıştır.⁶⁸² *El-Müsned*’de geçen her iki senedde İbn Sîrîn’den rivayet edilmiştir. Ebû Hâtim, İbn Sîrîn’in Ka‘b b. Ucre’den hadis işitmediğini söylemiştir. Dolayısıyla bu senedler mürseldir ve kendisinde bulunan bu inkita‘ sebebiyle zayıftır.⁶⁸³

İbn Mâce’de geçen sened:

- a) Ali b. Muhammed > Abdullah b. İdris > Hişâm b. Hassân > Muhammed b. Sîrîn > Ka'b b. Ucre.

Hadis sahihtir. Ancak yukarda belirttiğimiz gibi İbn Sîrîn’in Ka‘b b. Ucre’den hadis işitmediği için inkita‘ vardır ve bu sened zayıftır.

⁶⁸¹ Aḥmed b. Ḥanbel, *El-Müsned*, 30/44 (No. 18118); 30/53 (No. 18129); İbn Mâce, “Fezâilu ashab”, 3.

⁶⁸² İbn Ebî Hâtim, *el-İlel*, 6/442.

⁶⁸³ Ebû Muḥammed ‘Abdurrahman b. Muḥammed er-Râzî İbn Ebî Hâtim, *el-Merâsîl*, thk. Şükrullâh Ni‘metullâh Kucânî (Beyrut: y.y., 1397), 187.

3.8. CİHAD, ŞEHİTLİK VE ALLAH YOLUNDA MÜCADELE

1. Yirmi Beşinci Hadis: Sınır Nöbetinin Fazileti

Hadisin Metin ve Tercümesi:

" عَنْ سَلْمَانَ، قَالَ سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَقُولُ: رِبَاطُ يَوْمٍ فِي سَبِيلِ اللَّهِ خَيْرٌ مِنْ صِيَامِ شَهْرٍ وَقِيَامِهِ، وَمَنْ مَاتَ مُرَابِطًا فِي سَبِيلِ اللَّهِ أُجِرَ مِنْ فِتْنَةِ الْقَبْرِ، وَجَرَى عَلَيْهِ صَالِحُ عَمَلِهِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ"

“Selman (ra) şöyle dedi: “Ben Resûlullah şöyle derken duydum: Allah yolunda tutulan bir gün nöbet bir ay oruçtan daha hayırlıdır. Eğer bir kimse nöbette ölürse, kabir fitnesinden emin olur ve işlediği ameli (sevabı) kıyamete kadar devam eder”

Değerlendirme:

Taberânî, *el-Mu‘cemü’l-Evsat*’ta hadisi şu sened ile zikretmiştir;

- a) Ali b. Saîd er-Râzî > Bişr b. Abdulvehhâb > Velîd b. Müslim > Hişâm b. el-Ğâz > Ubâde b. Nüsey > Ka‘b b. Ucre > Selmân-ı Fârisî.

Taberânî bu hadisi Ka‘b b. Ucre’den sadece Ubâde’nin ondan da sadece Hişâm’ın rivayet ettiğini dolayısıyla hadisin teferrüd ettiğini söylemiştir.⁶⁸⁴ Aynı metin Müslim’de Şurahbîl b. Sımt yoluyla Selmân-ı Fârisî’den de rivayet edilmiştir.⁶⁸⁵

Ali b. Saîd er-Râzî, Aliyyek lakabıyla bilinir. Hafız ve mutkindir.⁶⁸⁶ Zehebî, Bişr b. Abdulvehhâb hakkında hadis uydurduğu iddiasında bulunmuştur.⁶⁸⁷ Velîd b. Müslim hakkında İbn Sa‘d, İclî ve İbn Hacer sika demiştir. İbn Hibbân sika ravilerden saymıştır. Ayrıca İbn Hacer çok tedlis yaptığını da belirtmiştir.⁶⁸⁸ Hişâm hakkında Ahmed b. Hanbel, salihü’l-hadis, Yahya

⁶⁸⁴ Taberânî, *el-Mu‘cemü’l-Evsat*, 4/226 (No. 4049).

⁶⁸⁵ Muslim, “İmâre”, 163.

⁶⁸⁶ Ebû’l-Fidâ’ Kâsım b. Kuţluboğâ el-Cemâlî İbn Kuţluboğâ, *es-Şikât mimmen lem yaqa‘ fi’l-kutubi’s-Sunne* (b.y.: Merkezü’n-Nu‘mân, 1432/2011), 7/210.

⁶⁸⁷ Zehebî, *Mizânu’l-i‘tidâl fi nakdi’r-ricâl*, 1/320.

⁶⁸⁸ İbn Sa‘d, *eş-Tabakâtu’l-kübrâ*, 1421, 9/353; İclî, *es-Şikât*, 1405/1985, 466; İbn Hibbân, *es-Şikât*, 5/494; İbn Hacer el-‘Asşkalânî, *Takrîbu’l-Tehzîb*, 584.

b. Maîn, Zehebî sadûk, İbn Hacer ise sika demiştir. İbn Hibbân sika ravilerden saymış, âbid ve zâhid biri olduğunu vurgulamıştır.⁶⁸⁹ Hişâm b. el-Ğâz hakkında İbn Sa‘d, İclî, Zehebî ve İbn Hacer sika demiştir. İbn Hibbân ise sika ravilerden saymıştır.⁶⁹⁰ Bişr b. Abdulvehhâb dışındakilerin sika olduğu görülmektedir.

2. Yirmi Altıncı Hadis: Şehitliğin Fazileti

Hadisin Metni ve Tercümesi:

"بَيْنَمَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِالرَّوْحَاءِ إِذْ هَبَطَ عَلَيْهِمْ أَعْرَابِيٌّ مِنْ سَرَفٍ فَقَالَ: مِنَ الْقَوْمِ أَيْنَ تُرِيدُونَ؟ قِيلَ: بَدْرًا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ قَالَ: مَا لِي أَرَاكُمْ بَدَّةً هَيْئَتُكُمْ قَلِيلًا سِلَاحُكُمْ؟ قَالُوا: نَنْتَظِرُ إِحْدَى الْحُسَيْنَيْنِ إِمَّا أَنْ نُقْتَلَ فَالْجَنَّةَ، وَإِمَّا أَنْ نَعْلِبَ فَيَجْمَعُ اللَّهُ لَنَا الظَّفَرَ وَالْجَنَّةَ. قَالَ: أَيْنَ نَبِيُّكُمْ؟ قَالُوا: هَا هُوَ ذَا. فَقَالَ لَهُ: يَا نَبِيَّ اللَّهِ، لَيْسَتْ لِي مَصْلَحَةٌ آخِذٌ مَصْلَحَتِي ثُمَّ أَحَقُّ. قَالَ: «أَذْهَبَ إِلَى أَهْلِكَ فَخُذْ مَصْلَحَتَكَ» فَخَرَجَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ يُؤْمُ بَدْرًا وَخَرَجَ الرَّجُلُ إِلَى أَهْلِهِ حَتَّى فَرَغَ مِنْ حَاجَتِهِ، ثُمَّ لَحِقَ بِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِبَدْرٍ، وَهُوَ يَصِفُ النَّاسَ لِلْقِتَالِ فِي تَعَبَتِهِمْ، فَدَخَلَ فِي الصَّفِّ مَعَهُمْ فَاقْتَتَلَ النَّاسَ، فَكَانَ فِي مَنِّ اسْتَشْهَدَهُ اللَّهُ فَقَامَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بَعْدَ أَنْ هَزَمَ اللَّهُ الْمُشْرِكِينَ وَأَظْفَرَ الْمُؤْمِنِينَ فَمَرَّ بَيْنَ ظَهْرَانِي الشُّهَدَاءِ، وَعُمَرُ بْنُ الْخَطَّابِ مَعَهُ فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «هَا يَا عُمَرُ، إِنَّكَ تُحِبُّ الْحَدِيثَ وَإِنَّ لِلشُّهَدَاءِ سَادَةً، وَأَشْرَافًا وَمُلُوكًا، وَإِنَّ هَذَا يَا عُمَرُ مِنْهُمْ»

“Bir ara Hz. Peygamber Ravhâ denilen yerde bulunuyordu. Seriften bir bedevi oraya geldi. “Sizler kimlersiniz, nereye gitmek istiyorsunuz?” diye sordu. “Resûlullah (sav) ile birlikte Bedir'e” diye cevap verildi. Bedevi: “niçin kılık kıyafetiniz eski, silahınız azdır” diye sorunca, şu cevabı verdiler: “Bizler iki güzellikten birisini bekliyoruz. Ya öldürülecek ve cennete gideceğiz ya da galip geleceğiz. Yüce Allah bize hem zaferi hem cenneti bir arada verecektir” dediler. Bedevi: “Peygamberiniz nerede?” dedi. Onlar: “İşte şuradadır” dediler. Bedevi ona: “Ey Allah'ın Nebisi! Benim (savaş) araç gerecim yok, gidip aracımı gerecimi alayım sonra size katılayım” dedi. Allah Resulü: “Haydi ailenin yanına git ve aracını gerecini al” buyurdu. Resûlullah (sav) Bedir'e doğru yola çıktı, adam da ailesinin yanına dönüp

⁶⁸⁹ İbn Ebî Hâtim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, 9/67; İbn Hibbân, *es-Şikât*, 8/570; Zehebî, *el-Kâşif fi ma'rifeti men lehû rivâyetun fi'l-Kutubi's-Sitte*, 2/338; İbn Hacer el-'Askalânî, *Takribu't-Tehzib*, 573.

⁶⁹⁰ İbn Sa‘d, *eş-Tabakâtu'l-kübrâ*, 1421, 9/459; İclî, *eş-Şikât*, 1405/1985, 257; İbn Hibbân, *es-Şikât*, 7/162; Zehebî, *el-Kâşif*, 1/534; İbn Hacer el-'Askalânî, *Takribu't-Tehzib*, 292.

ihtiyacını gördükten sonra Bedir'de Resûlullah'ın (sav) Müslümanları savaş için saflar halinde dizdiği sırada yetişti, o da onlarla birlikte safa girdi. Taraflar savaşa başladı, o bedevi de Allah'ın şahadet nasip ettiği kimseler arasında idi. Allah müşrikleri bozguna uğratarak, müminlere zafer verdikten sonra Resûlullah (sav) Ömer b. el-Hattab ile beraber şehitler arasında yürümeye başladı. Resûlullah (sav) şöyle buyurdu: "Ey Ömer! sen konuşmayı seversin. Şüphesiz şehitlerin efendileri, eşrafı ve hükümdarları vardır. Ey Ömer işte bu onlardandır."

Değerlendirme:

Hadisi Hâkim *el-Müstedrek*'de şu sened ile zikretmiştir:

- a) Ebû Abdullah Muhammed b. Abdullah ez-Zâhid el-Esbahânî > İsmail b. İshak el-Kâdî > İbrahim b. Hamza > İshak b. İbrahim b. Nistâs > Dâvûd b. Muğîre > Sa'd b. İshak b. Ka'b b. Ucre > İshak b. Ka'b b. Ucre .⁶⁹¹

Hâkim hadisin isnadının sahih olduğunu ve Şeyhayn tarafından tahrir edilmediğini söylemiştir. Ancak Zehebî, İshak b. İbrahim b. Nistâs için "vâhî" ifadesini kullanmış. Buna binaen senedin zayıf olduğunu söylemeyebiliriz.⁶⁹²

3. Yirmi Yedinci Hadis: Allah Yolunda Öldürülenin Ahiretteki Durumu

Hadisin Metni ve Tercümesi:

"قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ يَوْمًا لِأَصْحَابِهِ: «فَمَا تَقُولُونَ فِي رَجُلٍ قُتِلَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ؟»، قَالُوا: الْجَنَّةُ، قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «الْجَنَّةُ إِنْ شَاءَ اللَّهُ»، قَالَ: «فَمَا تَقُولُونَ فِي رَجُلٍ مَاتَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ؟»، قَالُوا: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ، قَالَ: «الْجَنَّةُ إِنْ شَاءَ اللَّهُ»، قَالَ: "فَمَا تَقُولُونَ فِي رَجُلٍ مَاتَ فَقَامَ رَجُلَانِ دَوَا عَدْلٍ فَقَالَا: لَا نَعْلَمُ إِلَّا خَيْرًا؟"، قَالُوا: اللَّهُ وَرَسُولُهُ أَعْلَمُ، قَالَ: «الْجَنَّةُ إِنْ شَاءَ اللَّهُ»، قَالَ: "فَمَا تَقُولُونَ فِي رَجُلٍ مَاتَ فَقَامَ رَجُلَانِ دَوَا عَدْلٍ فَقَالَا: لَا نَعْلَمُ خَيْرًا؟"، فَقَالُوا: النَّارُ، قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «مُذْنِبٌ، وَاللَّهُ عَفُورٌ رَحِيمٌ"

⁶⁹¹ Hâkim, *el-Mustedrek*, 2/85 (No. 2406).

⁶⁹² Hâkim, *el-Mustedrek* 2/85.

"Resûlullah (sav) ashabından bir grupla otururken: "Allah yolunda öldürülen kişi hakkında ne dersiniz?" diye sordu. Ashabı: "Cennete girecektir" deyince, Hz. Peygamber (sav): "inşallah cennete girecektir" buyurdu. "Peki Allah yolunda ölen kişi hakkında ne dersiniz?" diye sorunca: "Allah ve Resulü daha iyi bilir" dediler. Resûlullah (sav): "inşallah cennete girecektir" buyurdu. "Adil (dürüst) olan iki kişinin "hakkında hayırdan başka bir şey bilmiyoruz'" dediği ölen kişi hakkında ne dersiniz?" diye sordu. "Allah ve Resulü daha iyi bilir" dediklerinde, Resûlullah (sav): "inşallah cennete girecektir" buyurdu. "Adil (dürüst) olan iki kişinin "hakkında hayırlı bir şey yaptığını bilmiyoruz'" dediği ölen kişi hakkında ne dersiniz?" diye sordu. Cehenneme girecek" dediklerinde, Hz. Peygamber (sav): "Günahkâr biridir, ancak Allah bağışlayıcı ve merhametlidir" buyurdu."

Değerlendirme:

Hadisi Taberânî *el-Mu'cemü'l-Kebîr*'de tahvil yoluyla şu iki senedle zikretmiştir:

- a) Ca'fer b. Süleyman er-Ramlî > Abdülazîz b. Abdullah el-Evsî > İshâk b. İbrahim b. Nistâs > Sa'd b. İshâk b. Ka'b b. Ucre - İshâk b. Ka'b b. Ucre.⁶⁹³
- b) Muhammed b. Ali es-Sâîğ el-Mekkî > Bişr b. Ubeys b. Merhûm el-Attâr > dedesi Merhûm b. Abdülazîz > İshâk b. İbrahim b. Nistâs - Sa'd b. İshâk b. Ka'b b. Ucre > İshâk b. Ka'b b. Ucre.⁶⁹⁴

Heysemî senedde geçen İshâk b. İbrahim b. Nistâs'ın zayıf olduğunu söylemiştir.⁶⁹⁵ Buna binaen hadisin bu tarikinin zayıf olduğunu söylemek mümkündür.

4. Yirmi Sekizinci Birinci Hadis: İslam Yolunda Saç Ağartmanın Fazileti

Hadisin Metni ve Tercümesi:

"من شاب شبيبة في الإسلام كانت له نورا يوم القيامة ومن رمى بسهم في سبيل الله كان كعتق رقبة"

⁶⁹³ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, 19/147 (No. 323).

⁶⁹⁴ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, 19/147 (No. 323).

⁶⁹⁵ Heysemî, *Mecma'u'z-zevâid*, 5/295.

“Kim İslam ’da saçını ağartırsa, kıyamet günü onun için bir nur olur, kim de Allah yolunda bir ok atarsa bir köleyi azat etmiş gibi sevap alır.”

Değerlendirme:

Hadis bu lafzıyla *Şuabü’l-Îmân*’da geçmektedir.⁶⁹⁶ Hadis benzer lafızlarla farklı senedlerle farklı kaynaklarda da geçmektedir.⁶⁹⁷

3.9. SOSYAL YARDIMLAŞMA VE AHLÂK

1. Yirmi Dokuzuncu Hadis: Müminin Sıkıntısını Giderenin Ahiretteki Karşılığı

Hadisin Metni ve Tercümesi:

"مَنْ نَفَسَ عَنْ مُؤْمِنٍ كُرْبَةً نَفَسَ اللَّهُ عَنْهُ كُرْبَةً يَوْمَ الْقِيَامَةِ، وَمَنْ سَتَرَ عَلَى مُؤْمِنٍ عَوْرَتَهُ سَتَرَ اللَّهُ عَلَيْهِ عَوْرَتَهُ، وَمَنْ فَرَّجَ عَنْ مُؤْمِنٍ كُرْبَةً فَفَرَّجَ اللَّهُ عَنْهُ كُرْبَةً"

“Kim bir Müslümandan bir sıkıntıyı giderirse, Allah Teâlâ o kimsenin kıyamet günündeki sıkıntılarından birini giderir. Kim bir Müslümanın ayıp ve kusurunu örterse, Allah Teâlâ da o kimsenin ayıp ve kusurunu örter.”

Değerlendirme:

:

Taberânî, hadisi aynı sened ile *el-Mu‘cemü’l-Kebîr* ve *el-Mu‘cemü’-Evsat*’da zikretmiştir. Sened şöyledir;

⁶⁹⁶ Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. ‘Ali el-Hüsrevî el-Beyhaqî, *Şu‘abu’l-îmân*, thk. ‘Abdul‘aliyy ‘Abdulhamîd (Riyad: Mektebetu’r-Ruşd, 1423/2003), 15/672 (No. 42677).

⁶⁹⁷ Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-kebîr*, 13/678.

- a) Muhammed b. Abdullah el-Hadremî > İbrahim b. Hasan es-Sa'lebî > Şuayb el-Enmâtî > Leys > Muhammed b. Ka'b el-Kurazî > Ka'b b. Ucre.⁶⁹⁸

Taberânî, hadisi Muhammed b. Ka'b'dan sadece Leys'in rivayet ettiğini ve Şuayb'ın hadiste teferrüd ettiğini söylemiştir.⁶⁹⁹ Heysemî ise senedde geçen Şuayb en-Enmâtî'nin meçhul olduğunu söylemiştir.⁷⁰⁰

2. Otuzuncu Hadis: Borçluyu Gözetenin Allah'ın Gölgesinde Olması

Hadisin Metni ve Tercümesi:

"مَنْ أَنْظَرَ مُعْسِرًا أَوْ يَسَّرَ عَلَيْهِ أَظَلَّهُ اللَّهُ فِي ظِلِّهِ يَوْمَ لَا ظِلَّ إِلَّا ظِلُّهُ"

“Kim zorda olan bir mümini gözetir ya da işini kolaylaştırırsa, Allah da kendi gölgesinin dışında hiçbir gölgenin bulunmadığı o günde onu gölgelendirir (Himaye eder.)”

Değerlendirme:

Taberânî hadisi üç Mu'ceminde de zikretmiştir. *Mu'cemü'l-Evsat* ve *Sağîr*'de Abbâs b. Ahmed b. Ebû Ukayl el-Bağdâdî'den rivayet ederken *Mu'cemü'l-Kebîr*'de ise Abdullah b. Ahmed b. Hanbel rivayet etmiştir. Geriye kalan ricali şöyledir:

- a) Hüseyin b. Hüreys el-Mervezî > Fazl b. Mûsâ es-Sînânî > Ubeyde b. Muattib ed-Dabbî > Ebû Mâlik el-Ensârî > Zeyd b. Vehbi > Ka'b b. Ucre.⁷⁰¹

⁶⁹⁸ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, 19/158 (No. 350); Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsaf*, 6/12 (No. 5649).

⁶⁹⁹ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsaf*, 6/12.

⁷⁰⁰ Heysemî, *Mecma'u'z-zevâid*, 8/193.

⁷⁰¹ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, 19/106 (No. 214); Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsaf*, 4/294 (No. 4241); Ebû'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb et-Taberânî, *el-Mu'cemu's-sağîr*, thk. Muhammed Şekûr Maḥmûd el-Hâc 'Emrîr (Beyrut; Amman: el-Mektebu'l-İslâmî; Dâru 'Ammâr, 1405/1985), 1/349 (No. 581).

Taberânî hadisi Ubeyde'den sadece Fazl b. Mûsâ'nın rivayet ettiğini ve Ka'b b. Ucre'den sadece bu rivayetle geldiğini söylemiştir.⁷⁰² Heysemî ise senedde geçen Ubeyde b. Muattib'in metruk olduğunu ifade etmiştir.⁷⁰³ Buna binaen hadisin zayıf olduğunu söylemek mümkündür.

3. Otuz Birinci Hadis: Hasta Ziyaretinin Fazileti

Hadisin Metni ve Tercümesi:

"مَنْ عَادَ مَرِيضًا حَاضًا فِي الرَّحْمَةِ، فَإِذَا جَلَسَ عِنْدَهُ اسْتَشْفَعَ فِيهَا، قَالَ: يَقُولُ لِأَصْحَابِهِ: اسْتَشْفَعْنَا إِنْ شَاءَ اللَّهُ"

"Hasta ziyaret eden bir kimse, Allah'ın rahmetine dalar. Hastanın yanında oturan kimseyi de rahmet kaplar." Sonra ashabına "Bizi de rahmet kapladı"

Değerlendirme:

Hadisi Taberânî *el-Mu'cemü'l-Kebîr*'de şu senedle zikretmiştir:

- a) Ahmed b. Yahyâ el-Hulvânî > Saîd b. Süleyman > Ebû Ma'sher > Abdurrahman b. Abdullah > Ömer b. Hakem b. Sevbân > Ka'b b. Ucre.

Hadis farklı senedler ile *el-Müsned*⁷⁰⁴ ve *el-Müstedrek*⁷⁰⁵ gibi kaynaklarda zikredilmiştir. Hâkim hadisin sahih olduğunu ve Müslim'in şartına uygun olduğunu söylemiştir. Ancak Taberânî'nin getirdiği senedde Ebû Ma'sher zayıf kabul edildiğinden buradaki sened zayıftır.

4. Otuz İkinci Hadis: Dünya ve Ahiret Ehlinin En Güzel Ahlakı

Hadisin Metni ve Tercümesi:

"قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «أَلَا أُدُلُّكُمْ عَلَى خَيْرِ أَخْلَاقِ أَهْلِ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ؟، مَنْ وَصَلَ مَنْ قَطَعَهُ، وَعَفَا عَمَّنْ ظَلَمَهُ، وَأَعْطَى مَنْ حَرَمَهُ"

⁷⁰² Taberânî, *el-Mu'cemü's-sağîr*, 1/349.

⁷⁰³ Heysemî, *Mecma'u'z-zevâid*, 4/134.

⁷⁰⁴ Ahmed b. Hanbel, *El-Müsned*, 25/88 (No. 15797).

⁷⁰⁵ Hâkim, *el-Mustedrek*, 1/501 (No. 1295).

“Size dünya ve ahiret ehlinin en hayırlı ahlakını haber vereyim mi? “Kendisiyle alakasını kesenle ilgilenmek, kendisini mahrum edene (vermeyene) vermek ve kendisine zulmeden de affetmek.”

Değerlendirme:

Hadisi Taberânî *el-Mu‘cemü’l-Kebîr*’de şu senedle zikretmiştir:

- a) Yahyâ b. Abdülbâkî el-Mıssîsî > Muhammed b. Süleyman Lüveyn > Muhammed b. Câbir > Ebû İshâk > Ebü’l-Hüseyin > Ka'b b. Ucre.⁷⁰⁶

Heysemî, senedde geçen Muhammed b. Câbir’in Metruk olduğunu ve hadisi mürsel olarak rivayet ettiğini söylemiş. Ayrıca senedde geçen bazı râvileri tanımadığını da eklemiştir.⁷⁰⁷

5. Otuz Üçüncü Hadis: Gösteriş ve Övünenin Şeytan Yolunda Olması

Hadisin Metni ve Tercümesi:

"مَرَّ عَلَى النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ رَجُلٌ، فَرَأَى أَصْحَابَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنْ جَلْدِهِ وَنَشَاطِهِ مَا أَعْجَبَهُمْ، فَقَالُوا: يَا رَسُولَ اللَّهِ، لَوْ كَانَ هَذَا فِي سَبِيلِ اللَّهِ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنْ كَانَ خَرَجَ يَسْعَى عَلَى وَلَدِهِ صِعَاژًا فَهُوَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، وَإِنْ خَرَجَ يَسْعَى عَلَى أَبَوَيْنِ شَيْخَيْنِ كَبِيرَيْنِ فَهُوَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ، وَإِنْ كَانَ خَرَجَ رِيَاءً وَتَفَاخُرًا فَهُوَ فِي سَبِيلِ الشَّيْطَانِ"

“Bir gün peygamberimizin bulunduğu bir yerde güçlü kuvvetli biri geçti. Bunu gören ashab “Ya Resûlullah! Keşke bu adam Allah yolunda çalışsa” dediler. Bunun üzerine Peygamberimiz (sav) şöyle buyurdu: “Eğer bu adam evinden küçük çocuklarının ekmeğini kazanmak için çıkmış ise Allah yolundadır. İhtiyar anne ve babasının ihtiyaçlarını karşılamak

⁷⁰⁶ Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-kebir*, 19/155 (No. 343).

⁷⁰⁷ Heysemî, *Mecma‘u’z-zevâid*, 8/189.

için çıkmış ise yine Allah yolundadır. Kendi ekmeğini kazanmak için çıkmış ise yine Allah yolundadır. Eğer gösteriş ve övünmek için çıkmış ise işte o zaman şeytan yolundadır.”

Değerlendirme:

Taberânî, hadisi *el-Mu‘cemü’l-Kebîr*’de şu sened ile getirmiştir:

- a) Muhammed b. Muâz el-Halebî > Muhammed b. Kesîr el-Abdî > Hemmâm > İsmail b. Müslim el-Mekkî > Hakem b. Uteybe > Abdurrahman b. Ebû Leylâ > Ka'b b. Ucre.⁷⁰⁸

Taberânî, bu hadisi Hakem’den sadece İsmail b. Müslim’in, ondan da sadece Hemmâm’ın rivayet ettiğini dolayısıyla hadisin Muhammed b. Kesîr’de teferrüd ettiğini söylemiştir. Ayrıca hadisin Ka'b b. Ucre’den sadece bu sened ile rivayet ettiğini de ifade etmiştir.⁷⁰⁹ Heysemî de Taberânî’de geçen bu senedin ricâlinin sahih ricaller olduğunu söylemiştir.⁷¹⁰ Bu değerlendirmeler göz önünde bulundurulduğunda hadisin sahih olduğu çıkarımını yapmak mümkündür.

6. Otuz Dördüncü Hadis: Hz. Ali’ye Sövmekten Sakındırma

Hadisin Metni ve Tercümesi:

"لَا تَسُبُّوا عَلِيًّا، فَإِنَّهُ كَانَ مَمْسُوسًا فِي ذَاتِ اللَّهِ عَزَّوَجَلَّ"

“Ali’ye sövmeyiniz, zira Ali, Allah’ın cc zatına sürülmüştür.”

Değerlendirme:

Taberânî, hadisi *el-Mu‘cemü’l-Kebîr* ve *el-Mu‘cemü’-Evsat*’da birer olmak üzere iki farklı sened ile getirmiştir. Senedler şöyledir;

⁷⁰⁸ Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-kebîr*, 7/56 (No. 6835).

⁷⁰⁹ Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-kebîr*, 7/56.

⁷¹⁰ Heysemî, *Mecma‘u’z-zevâid*, 4/325.

- a) Yahya b. Osman b. Sâlih > Süfyân b. Bişr el-Kûfi > Abdurrahim b. Süleyman > Yezîd b. Ebû Ziyâd > İshak b. Ka'b b. Ucre.⁷¹¹
- b) Hârûn b. Süleyman Ebû Zer el-Mısri > Süfyân b. Bişr el-Kûfi > Abdurrahim b. Süleyman > Yezîd b. Ebû Ziyâd > İshak b. Ka'b b. Ucre.⁷¹²

Taberânî hadisi birinci senedde Yahya b. Osman b. Sâlih, ikinci senedde ise Hârûn b. Süleyman'dan aynı sened ile rivayet etmiştir. Hadisi Yezîd b. Ebû Ziyâd'dan sadece Abdurrahim b. Süleyman'ın rivayet ettiğini söylemiştir.⁷¹³ Dolayısıyla hadis Süfyân b. Bişr'de teferrüd etmiştir. Heysemî senedde geçen Süfyân b. Bişr'in müteahhir olduğunu, Ebû Abdurrahman el-Hubulî'den rivayet eden adaşı ile karıştırılmamasını ve tanımadığını söylemiştir. Geriye kalan ravilerin tevsik edildiğini ancak bazılarında zayıflık olduğunu da eklemiştir.⁷¹⁴

7. Otuz Beşinci Hadis: Ka'b b. Ucre'nin Hz. Peygambere Duyduğu Sevgisi

Hadisin Metni ve Tercümesi:

أَتَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ فَرَأَيْتُهُ مُتَعَبِرًا، فَقُلْتُ: يَا أَبِي أَنْتَ، مَا لِي أَرَاكَ مُتَعَبِرًا؟! قَالَ: " مَا دَخَلَ جَوْفِي مَا يَدْخُلُ جَوْفَ ذَاتِ كَبِدٍ مُنْذُ ثَلَاثٍ " . قَالَ: فَذَهَبْتُ فَإِذَا يَهُودِيٌّ يَسْقِي إِبِلًا لَهُ، فَسَقَيْتُ لَهُ عَلَى كُلِّ دَلْوٍ بِتَمْرَةٍ، فَجَمَعْتُ تَمْرًا، فَأَتَيْتُ بِهِ النَّبِيَّ صَلَّى ﷺ فَقَالَ: " مِنْ أَيْنَ لَكَ يَا كَعْبُ؟ " . فَأَخْبَرْتُهُ، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: " أَتُحِبُّنِي يَا كَعْبُ؟ " . قُلْتُ: يَا أَبِي أَنْتَ، نَعَمْ. قَالَ: " إِنَّ الْفَقْرَ أَسْرَعُ إِلَى مَنْ يُحِبُّنِي مِنَ السَّيْلِ إِلَى مَعَادِنِهِ، وَإِنَّهُ سَيُصِيبُكَ بَلَاءٌ فَأَعِدْ لَهُ تَجْفَافًا " . قَالَ: فَفَعَدَّهُ النَّبِيُّ صَلَّى ﷺ اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: " مَا فَعَلَ كَعْبُ؟ " . قَالُوا: مَرِيضٌ، فَخَرَجَ يَمْشِي حَتَّى دَخَلَ عَلَيْهِ فَقَالَ: " أَبْشِرْ يَا كَعْبُ " . فَقَالَتْ أُمُّهُ: هَنِيئًا لَكَ الْجَنَّةُ يَا كَعْبُ، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ - " : " مَنْ هَذِهِ الْمُتَأَلِّئَةُ عَلَى اللَّهِ؟ " . قُلْتُ: هِيَ أُمِّي يَا رَسُولَ اللَّهِ. قَالَ: " وَمَا يُدْرِيكَ يَا أُمَّ كَعْبٍ؟ لَعَلَّ كَعْبًا قَالَ مَا لَا يَنْفَعُهُ، وَمَنْعَ مَا لَا يُعْنِيهِ "

⁷¹¹ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, 19/148 (324).

⁷¹² Taberânî, *el-Mu'cemu'l-'evsat*, 9/142 (No. 9361).

⁷¹³ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-'evsat*, 9/142.

⁷¹⁴ Heysemî, *Mecma'u'z-zevâid*, 9/130.

“Bir keresinde Hz. Peygamber’i mübarek benzi solmuş olarak gördüm ve “Anam babam sana fedâ olsun ya Resûlullah neyiniz var?” diye sordum. Hz. Peygamber “Üç gündür mideme hiçbir şey girmedi” dedi. Bunun üzerine oradan ayrıldım. Yürürken develerini sulayan bir Yahûdi’ye denk geldim. Her kova başına bir hurmaya anlaştım. Baya hurma topladım ve onları Hz. Peygamber’e getirdim. “Bunları nereden getirdin ey Ka’b?” diye sordu ve bende başımdan geçenleri anlattım. Sonra bana “Beni seviyor musun ey Ka’b?” diye sorunca ben de “Anam babam sana fedâ olsun ya Resûlullah evet” dedim. Sonra bana “Beni sevenlere fakirlik sel suyundan daha hızlı ulaşır. İleride büyük imtihanlarla karşılaşacaksın. Buna hazırlıklı ol” dedi. Bu olayın ardından Hz. Peygamber Ka’b’ı göremeyince sordu ve hasta olduğunu bildirdiler. Bunun üzerine Hz. Peygamber onu ziyaret edip halini sordu ve onu Allah’ın rahmeti ile müjdeledi.

Değerlendirme:

Hadisi Taberânî, *Mu’cemül-Evsat*’ta şu sened ile zikretmiştir:

Muhammed b. Abdurrahim > Ahmed b. İsâ el-Mısırî > Dimâm b. İsmail > Yezîd b. Ebû Habîb > Mûsâ b. Verdân > Ka’b b. Ucre.

Heysemî, sened hakkında “ceyyid” ifadesini kullanarak senedin zayıf olmadığını göstermiştir.⁷¹⁵

8. Otuz Altıncı Hadis: Kapların Eceli ve Cariyeye Vurmamak

Hadisin Metni ve Tercümesi:

"لا تضربوا إماءكم على إناءكم فأن لها آجالا كآجال الناس"

“Kaplarnızı kırdıklarında cariyelerinize vurmayın, zira insanların eceli olduğu gibi onların da eceli vardır.”

⁷¹⁵ Heysemî, *Mecma’u’z-zevâid*, 10/314.

Değerlendirme:

Hadisi Ebû Nuaym Hilyetü'l-Evliyâ'da şu sened ile getirmiştir:

- a) Ebû Dülef Abdülazîz b. Muhammed b. Ahmed b. Abdülaziz b. Dülef el-İclî > Yâkub b. Abdurrahman > Ca'fer b. Âsım > Ahmed b. Ebü'l-Havârî > Abbas b. Velîd > Ali b. Medîni > Hammâd b. Zeyd > Mâlik b. Dînâr > Hasan el-Basrî > Ka'b b. Ucre.⁷¹⁶

Münâvî Ka'b b. Ucre'den gelen bu senedin zayıf olduğunu söylemiştir.⁷¹⁷

3.10.AİLE VE NİKÂH HÜKÜMLERİ

1. Otuz Yedinci Hadis: Süt Kardeş ile Nikahlanmanın Helal Olmadığı

Hadisin Metni ve Tercümesi:

"قُلْتُ لِكَعْبِ بْنِ عُجْرَةَ: حَدَّثْتَ بِمَا سَمِعْتَ عَنْ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فَقَالَ: سَمِعْتُهُ يَقُولُ: «لَا تَحِلُّ بِنْتُ الْأَخِ وَلَا بِنْتُ الْأَخْتِ مِنَ الرِّضَاعَةِ»

"Ka'b b. Ucre'ye Resûlullah'tan duyduklarını söyle" dedim. Bunun üzerine Ka'b b. Ucre şöyle dedi, "Ben Resûlullah'tan şöyle dediğini duydum; "Süt kardeşin kızı ile evlenmek helal değildir."

Değerlendirme:

Hadis Taberânî'nin *el-Mu'cemu'l-Kebîr*'inde şu sened ile geçmektedir;

- a) Ali b. Abdulazîz > İbnü'l-Esbehânî > Şerîk > Câbir el-Cu'fî > Ebû Ca'fer > Ka'b b. Ucre.⁷¹⁸

⁷¹⁶ Ebû Nuaym el-İşfahânî, *Hilyetu'l-Evliyâ* ve *Tabakâtu'l-Aşfiyâ*, 10/26.

⁷¹⁷ Zeynuddîn Muhammed 'Abdirraûf b. Tâcu'l-Ârifîn el-Ĥaddâdî el-Munâvî, *et-Teyşîr bi Şerhi'l-Câmi'i's-Şağîr* (Riyad: Mektebetu'l-İmâm eş-Şâfi'î, 1408/1988), 2/496.

⁷¹⁸ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, 19/154 (No. 340).

İbn Hacer el-Metâlibü'l-Âliye eserinde şu sened ile getirmiştir:

a) İshak > Yahyâ b. Âdem > Şerîk > Câbîr el-Cu'fî > Ebû Ca'fer > Ka'b b. Ucre.⁷¹⁹

İbn Hacer'in zikrettiği hadisin metninde Taberâni'nin metnine ziyâde olarak "Hz. Ali (ra) Ka'b b. Ucre'nin elinden tuttu ve iki grup arasında ayağa kaldırdı" ifadesi geçmektedir. İbn Hacer bu senedin Câbir'in çok zayıf, Ebû Ca'fer'in ise ne Hz. Ali'den ne de Ka'b b. Ucre'den hadis işitmediği gerekçesiyle zayıf olduğunu söylemiştir.⁷²⁰

2. Otuz Sekizinci Hadis: Hz. Peygamber'in Alaca Hastalıklı Kadını Boşaması

Hadisin Metni ve Tercümesi:

"قَالَ: تَزَوَّجَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ امْرَأَةً مِنْ بَنِي غِفَارٍ، فَلَمَّا دَخَلَتْ عَلَيْهِ وَوَضَعَتْ ثِيَابَهَا رَأَى بِكَشْحَهَا بَيَاضًا، فَقَالَ لَهَا النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «الْبَيْسِي ثِيَابُكَ وَالْحَقِّي بِأَهْلِكَ» وَأَمَرَ لَهَا بِالصَّدَاقِ."

"Resulullah (sav) Benî Gifâr kabilesinden bir kadın ile evlendi. Yanına girdiğinde kadın üstünü çıkardı. Sırtında Alaca hastalığı olduğunu gören Hz. Peygamber, "Elbiseni giy ve ailene dön" dedi ve mehrinin verilmesini emretti."

Değerlendirme:

Hâkim, el-Müstedrek'de hadisi şu senetle getirmiştir:

a) Ebû Bekir Muhammed b. Ahmed b. Bâleveyh > Hasan b. Ali b. Şebîb el-Ma'merî > Yahya b. Yûsuf er-Rakî > Ebû Muâviye ed-Darîr > Cemîl b. Zeyd et-Tâi > Zeyd b. Ka'b b. Ucre.⁷²¹

⁷¹⁹ İbn Hacer el-'Askalânî, *el-Metâlibü'l-Âliyye bi zevâ'idi'l-mesânidi ş-semâniyye*, 8/65 (No. 1554).

⁷²⁰ İbn Hacer el-'Askalânî, *el-Metâlibü'l-Âliyye bi zevâ'idi'l-mesânidi ş-semâniyye*, 8/65.

⁷²¹ Hâkim, *el-Mustedrek*, 4/36 (No. 6808).

İbn Hacer, senedde geçen Cemîl b. Zeyd'in meçhul olduğunu ve hocası ile ilgili çok ihtilafın olduğunu söylemiştir.⁷²² Yahya b. Maîn ve Nesâî, Cemîl b. Zeyd hakkında "sika değil", Buhârî "hadisi sahih değil", Ebû Hâtim, "zayıf", İbn Hibbân da "vâhi'l-hadis" gibi cerh ifadeleri kullanmıştır.⁷²³

3. Otuz Dokuzuncu Hadis: Genç Kızla Evlenme Tavsiyesi

Hadisin Metni ve Tercümesi:

"قَالَ: كُنْتُ عِنْدَ النَّبِيِّ ﷺ فَقَالَ: «يَا فُلَانُ تَزَوَّجْتَ؟»، فَقَالَ: لَا، فَقَالَ لِي: «تَزَوَّجْتَ؟»، فَقُلْتُ: نَعَمْ، فَقَالَ: «أَبِكْرًا أَمْ ثَيِّبًا؟»
، قُلْتُ: لَا، بَلْ ثَيِّبًا، فَقَالَ: «فَهَلَّا بِكْرًا نَعَضُّهَا وَتَعَضُّكَ»

"Ka'b b. Ucre şöyle dedi, Resûlullah'ın yanında idim. Birisine "Evlendin mi?" diye sordu, 'yok' dedi. Bana sorunca 'evet' dedim. "Kız mı aldın yoksa dul mu?" diye sorunca, "dul" dedim. Bunun üzerine, "Bekar bir kız bulamadın mı? sen onunla o da seninle oynayırdınız" buyurdu."

Değerlendirme:

Hadisi Taberânî *el-Mu'cemü'l-Kebîr*'de şu senedle zikretmiştir:

- a) Yusuf el-Kâdî > Muhammed b. Ebû Bekir el-Mukaddemî > Amr b. Nu'mân > Mûsâ b. Dehkân > Rabi' b. Ka'b b. Ucre.⁷²⁴

Heysemî, Rabi' b. Ka'b b. Ucre'nin biyografisini yazan kimseyi bulamadığını geriye kalan ricâlin bazılarında zayıflık olduğu halde genel olarak sika olduğunu ve İbn Hibbân tarafından da sika kabul edildiklerini aktarmıştır.⁷²⁵

⁷²² Ebü'l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. 'Ali b. Muhammed el-'Askalânî İbn Hacer el-'Askalânî, *Bulûgu'l-Merâm min Edilleti'l-Ahkâm*, thk. Mâhir Yâsîn el-Fahl (Riyad: y.y., 1435/2014), 388.

⁷²³ Zehebî, *Mizânu'l-i'tidâl fi nakdi'r-ricâl*, 1/423; İbn Hacer el-'Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, 1/316.

⁷²⁴ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, 19/149 (No. 328).

⁷²⁵ Heysemî, *Mecma'u'z-zevâid*, 4/259.

3.11.ASHAB VE FAZİLETİ

Kırkinci Hadis: Ensar, Muhacir ve Benî Haşim'in Peygambere Yakınlık Münakaşası

Hadisin Metni ve Tercümesi:

"قَالَ: جَلَسْنَا يَوْمًا أَمَامَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ فِي الْمَسْجِدِ فِي رَهْطٍ مِنَّا مَعَاشِرَ الْأَنْصَارِ، وَرَهْطٍ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ، وَرَهْطٍ مِنْ بَنِي هَاشِمٍ، فَاخْتَصَمْنَا فِي رَسُولِ اللَّهِ ﷺ، أَيُّنَا أَوْلَى بِهِ وَأَحَبُّ إِلَيْهِ؟، فُلْنَا: نَحْنُ مَعَاشِرَ الْأَنْصَارِ أَمَّا بِهِ وَاتَّبَعْنَاهُ وَقَاتَلْنَا مَعَهُ وَكَتَبْتُهُ فِي نَحْرِ عَدُوِّهِ، فَنَحْنُ أَوْلَى بِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ وَأَحَبُّهُمْ إِلَيْهِ، وَقَالَ إِخْوَانُنَا الْمُهَاجِرُونَ: نَحْنُ الَّذِينَ هَاجَرْنَا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ، فَارْقُنَا الْعَشَائِرَ وَالْأَهْلِينَ وَالْأَمْوَالَ، وَقَدْ حَضَرْنَا مَا حَضَرْتُمْ وَشَهِدْنَا مَا شَهِدْتُمْ، فَنَحْنُ أَوْلَى النَّاسِ بِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَحَبُّهُمْ إِلَيْهِ، فَقَالَ إِخْوَانُنَا مِنْ بَنِي هَاشِمٍ: نَحْنُ عَشِيرَةُ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ قَدْ حَضَرْنَا الَّذِي حَضَرْتُمْ وَشَهِدْنَا الَّذِي شَهِدْتُمْ، فَنَحْنُ أَوْلَى بِرَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ وَأَحَبُّهُمْ إِلَيْهِ، فَخَرَجَ إِلَيْنَا رَسُولُ اللَّهِ ﷺ فَأَقْبَلَ عَلَيْنَا فَقَالَ: «إِنَّكُمْ لَتَقُولُونَ شَيْئًا»، فَقُلْنَا مِثْلَ مَقَالَتِنَا، فَقَالَ لِلْأَنْصَارِ: «صَدَقْتُمْ، مَنْ يَرُدُّ هَذَا عَلَيْكُمْ»، وَأَخْبَرْنَا بِمَا قَالَ إِخْوَانُنَا الْمُهَاجِرُونَ، فَقَالَ: «صَدَقُوا وَبُرُوا، مَنْ يَرُدُّ هَذَا عَلَيْهِمْ»، وَأَخْبَرْنَا بِمَا قَالَ بَنُو هَاشِمٍ، فَقَالَ: «صَدَقُوا وَبُرُوا، مَنْ يَرُدُّ هَذَا عَلَيْهِمْ»، ثُمَّ قَالَ: «أَلَا أَقْضِي بَيْنَكُمْ؟»، قُلْنَا: بَلَى، بَابِنَا وَأُمَّنَا أَنْتَ يَا رَسُولَ اللَّهِ، فَقَالَ: «أَمَّا أَنْتُمْ يَا مَعْشَرَ الْأَنْصَارِ فَإِنَّمَا أَنَا أَحْوَجُكُمْ»، فَقَالُوا: اللَّهُ أَكْبَرُ دَهَبْنَا بِهِ وَرَبِّ الْكَعْبَةِ، «وَأَمَّا أَنْتُمْ مَعْشَرَ الْمُهَاجِرِينَ، فَإِنَّمَا أَنَا مِنْكُمْ»، فَقَالُوا: اللَّهُ أَكْبَرُ دَهَبْنَا بِهِ وَرَبِّ الْكَعْبَةِ، «وَأَمَّا أَنْتُمْ بَنِي هَاشِمٍ، فَأَنْتُمْ مَنِّي وَإِلَيَّ»، فَعُضِمْنَا وَكُنَّا رَاضٍ مُعْتَبِطٌ بِرَسُولِ اللَّهِ ﷺ "

Ka'b b. Ucre bildiriyor: Bir gün Mescid'de Resûlullah'ın (sav) evinin önünde oturduk. Ensar'dan ve Muhacirlerden bir gruptuk. Beni Haşim'den de bir topluluk vardı. Resûlullah'a (sav) hangimizin daha yakın olduğu, O'nun hangimizi daha çok sevdiği hususunda tartıştık. Biz Ensar: "Biz ona iman ettik, ona tabi olduk. Onunla beraber savaştık. Düşmanın göğsüne çıkan asker bizlerdik. O halde biz Resûlullah'a herkesten daha yakın ve daha sevgiliyiz!" dedik. Muhacir kardeşlerimiz ise: "Biz Allah ve Resulü ile hicret ettik. Aşiretimizden, aile efradımızdan, mallarımızdan ayrıldık. Sizin bulunduğunuz savaşılar biz de iştirak ettik. Siz neyi görmüşseniz biz de onu gördük. O halde biz Resûlullah'a daha yakın ve daha sevgiliyiz" dediler. Benî Haşim'den olan grup ise "Biz Resûlullah'ın (sav) aşiretiyiz. Sizin hazır bulunduğunuz her

yerde biz de hazır bulunduk. O halde biz Resûlullah'a (sav) daha yakınız ve onun yanında daha sevgiliyiz!" dediler.

Biz bu durumdayken Resûlullah (sav) çıkageldi ve: "Siz niye tartışıyorsunuz?" diye sordu. Bunun üzerine Resûlullah'a (sav), konuştuklarımızı aktardık. Hz. Peygamber (sav) Ensar'a hitaben: "Doğru söylediniz. Sizin bu hakkınızı kim sizden alabilir?" dedi. Sonra biz ona muhacir kardeşlerimizin söylediklerini de haber verdik. Resûlullah (sav): "Doğru söylediler. Bu hakkı onlardan kim alabilir?" dedi. Ona Haşim oğullarından olan grubun söylediklerini de aktardık. Resûlullah (sav) "Doğru söylüyorlar. Onlardan bu hakkı kim alabilir?" dedikten sonra "Sizin aranızda hüküm vereyim mi?" dedi. "Olur, babamız ve anamız sana kurban olsun, ey Allah'ın Resulü! Hüküm ver!" dedik.

Resûlullah (sav): "Ey Ensar topluluğu! Size gelince, ben sizin kardeşinizim!" dedi. Bu sözü işiten Ensar bir ağızdan "Allahu Ekber! Kâbe'nin Rabbine yemin ederiz ki, biz tartışmayı kazandık!" dediler. Resûlullah (sav) devamla: "Ey Muhacir topluluğu! Size gelince, ben sizden bir kişiyim" dedi. Muhacirler de hep bir ağızdan: "Allahu Ekber! Kâbe'nin Rabbine yemin ederiz ki, biz bu davayı kazandık" dediler. Hz. Peygamber (sav) devamla: "Size gelince, ey Haşim oğulları, siz bendensiniz, ben de sizdenim" buyurdu.

Böylece hepimiz Resûlullah'ın (sav) huzurundan çıktık. Hepimiz razı ve O'nunla (sav) övündüğümüz halde ayrıldık."

Değerlendirme:

Taberânî, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*'de hadisi Abdurrahman b. Ebû Leyla'dan şu senedle getirmiştir:

- a) Ebû Âmir Muhammed b. İbrahim en-Nahvî es-Sûrî > Süleyman b. Abdurrahman ed-Dîmeşkî > Velîd b. Müslim > İsa b. Mûsâ > Urve b. Rûveym el-Lahmî > Ebû Miskîn el-Ensârî > Abdurrahman b. Ebû Leyla > Ka'b b. Ucre.⁷²⁶

Heysemî, senedde geçen Ebû Miskîn el-Ensârî'yi tanımadığını, geriye kalan ricâlin sika olduğunu söylemiştir. Ayrıca bazılarında ihtilaflar olduğunu da eklemiştir.⁷²⁷ Ebû Nuaym,

⁷²⁶ Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebir*, 3/229 (No. 3642).

⁷²⁷ Heysemî, *Mecma'u'z-zevâid*, 10/15.

Hilyetü'l-Evliyâ'da hadisi aynı sened ile Süleyman b. Ahmed'den rivayet etmiş ve hadisin sadece bu vecihle geldiğini dolayısıyla garib olduğunu söylemiştir.⁷²⁸

3.12.AHİRET VE KIYAMET

1. Kırk Birinci Hadis: Cennetlik Erkek ve Kadınların Özellikleri

Hadisin Metni ve Tercümesi:

"قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «أَلَا أُخْبِرُكُمْ بِرِجَالِكُمْ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ؟» ، قَالُوا: بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ، قَالَ: «النَّبِيُّ فِي الْجَنَّةِ، وَالشَّهِيدُ فِي الْجَنَّةِ، وَالصَّادِقُ فِي الْجَنَّةِ، وَالْمَوْلُودُ فِي الْجَنَّةِ، وَالرَّجُلُ يَزُورُ أَخَاهُ فِي جَانِبِ الْمِصْرِ فِي الْجَنَّةِ، أَلَا أُخْبِرُكُمْ بِنِسَائِكُمْ مِنْ أَهْلِ الْجَنَّةِ؟» ، قَالُوا: بَلَى يَا رَسُولَ اللَّهِ، قَالَ: " الْوَدُودُ الْوَلُودُ الَّتِي إِنْ ظَلَمْتَ أَوْ ظَلِمْتَ قَالَتْ: هَذِهِ نَاصِيَتِي بِيَدِكَ، لَا أَذُوقُ عَمَصًا حَتَّى تَرْضَى "

"Peygamberimiz (sav) bir gün ashabına, "Size cennetlik erkeklerin kimler olduğunu haber vereyim mi?" buyurdu. Ashap, "Buyurun, ya Resûlullah" dediler. Hz. Peygamber, "Peygamberler cennettedir, Şehitler cennettedir, Sıddıklar cennettedir, (küçük yaşta günahsız ölen) çocuklar cennettedir, Şehrin bir köşesinde kardeşini ziyaret eden adam cennettedir." Size cennetlik kadınların kimler olduğunu haber vereyim mi?" buyurdu. Ashap, "Buyurun, ya Resûlullah" dediler: "Onlar kocalarını çok severler. Onlara çocuk verirler. Bir kızgınlık anında veya kendisine kötü davranıldığında ya da kocası ona kızdığında elini kocasının elinin üzerine koyar ve ona, işte elim elinde; sen benden razı olmadıkça uyku uyumayacağım'der."

Değerlendirme:

Taberânî, hadisi *el-Mu'cemü'l-Kebîr* tahvil yöntemiyle iki, *el-Mu'cemü'l-evsat*'da ise bir sened ile zikretmiştir. senedler şu şekildedir;

- a) Muhammed b. Abdullah el-Hadremî > Hüseyin b. Yezîd et-Tahhân > Saîd b. Huşeym > Muhammed b. Hâlid ed-Dabbî > Seriy b. İsmail > Şa'bî > Ka'b b. Ucre.⁷²⁹

⁷²⁸ Ebû Nu'aym Ahmed b. 'Abdillâh b. İshâk el-İşfahânî Ebû Nuaym el-İşfahânî, *Hilyetu'l-Evliyâ' ve Tabakâtu'l-Aşfiyâ'* (Mısır: Matba'atu's-Sa'âde, 1394/1974), 4/358.

⁷²⁹ Taberânî, *el-Mu'cemu'l-kebir*, 19/140 (No. 307); Taberânî, *el-Mu'cemu'l-evsat*, 6/11 (No. 5648).

b) Ali b. İshak el-Vezîr el-Esbehânî > İsmail b. Ali es-Südiy > Saîd b. Huşeym > Muhammed b. Hâlid ed-Dabbî > Seriy b. İsmail – Şa‘bî.⁷³⁰

Taberânî, *Mu‘cemü’l-’evsat*’da birinci senedi zikrettikten sonra şöyle demiştir; “Bu hadisi Şa‘bî’den sadece Seriy b. İsmail, ondan da sadece Muhammed b. Hâlid rivayet etmiştir. Dolayısıyla Saîd b. Huseym teferrüd etmiştir. Ayrıca Ka‘b b. Ucre’den de sadece bu sened ile rivayet edilmiştir.”⁷³¹ Heysemî, senedde geçen Seriy b. İsmail için “metruk” ifadesini kullanmıştır.⁷³² Dolayısıyla hadis zayıftır.

2. Kırk İkinci Hadis: Kadir Gecesinin Unutturulup Tek Gecelerde Aranması

Hadisin Metni ve Tercümesi:

"أَنَّ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ رَفِيَ الْمَنَبَرِ، فَقَالَ: «رَقِيتُ وَقَدْ عَلِمْتُ لَيْلَةَ الْقَدْرِ فَأُنْسِيْتُهَا، فَالْتَمِسُوهَا فِي الْعَشْرِ الْأَوَاخِرِ فِي وَثْرِ"

“Hz. Peygamber minbere çıktı ve şöyle buyurdu: “Ben buraya Kadir gecesini biliyor olarak çıktım, ancak bana unutturuldu. Siz, son onda ve tek gecelerde arayın.”

Değerlendirme:

Taberânî, hadisi *el-Mu‘cemü’l-Kebîr*’de şu sened ile getirmiştir:

a) Yûsuf el-Kâdî > Muhammed b. Ebû Bekir el-Mukaddemî > Süleyman b. Dâvûd > Ebû Dâvûd et-Tayâlisî > Muhammed b. Ebû Hümejd > Humeyde bint. Ubeyd > Annesi > Ka‘b b. Ucre.⁷³³

Heysemî, hadisin Taberânî’nin *el-Mu‘cemü’l-Kebîr* ve *el-Mu‘cemü’l-Evsat*’ında Humeyde bint. Ubeyd’den onun da (Ümmüha) yani annesinden rivayet ettiğini ancak annesini

⁷³⁰ Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-kebîr*, 19/140 (No. 307).

⁷³¹ Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-’evsat*, 6/11.

⁷³² Heysemî, *Mecma‘u’z-zevâid*, 4/312.

⁷³³ Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-kebîr*, 19/162 (No. 363).

tanımadığını söylemiştir. Bunun dışındaki ravilerin sika olduğunu da eklemiştir.⁷³⁴ Tabakat kitaplarını araştırdığımızda annesi ile alakalı bir veriye rastlayamadık.

3. Kırk Üçüncü Hadis: Cenazeye Yönelik Şahitliğin Ahiretteki Etkisi

Hadisin Metni ve Tercümesi:

"شَهِدْتُ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ ﷺ مَجْلِسَيْنِ: أَمَّا أَحَدُهُمَا فَأُتِيَ بِجِنَازَةٍ فَقِيلَ: هَذَا فُلَانٌ، وَيَسَسَ الرَّجُلُ، وَأُتِنِي عَلَيْهِ سَرًّا، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ: «تَعْلَمُونَ ذَلِكَ؟»، فَقَالُوا: نَعَمْ، قَالَ: «وَجَبَتْ»، وَأَمَّا الْآخَرُ فَأُتِيَ بِجِنَازَةِ رَجُلٍ فَقَالُوا: هَذَا فُلَانٌ، وَأُتِنُوا عَلَيْهِ خَيْرًا، فَقَالَ: «تَعْلَمُونَ ذَلِكَ؟»، فَقَالُوا: نَعَمْ، قَالَ: «وَجَبَتْ»"

"Hz. Peygamber ile beraber iki meclise katıldım. Birinci mecliste bir cenaze getirildi ve oradakiler "Ne kötü bir adamdı" diyerek onun hakkında kötü bahsettiler. Hz. Peygamber "(böyle olduğunu kesin olarak) biliyor musunuz" diye sorunca "evet" dediler. Bunun üzerine Hz. Peygamber "Vacip oldu" buyurdu. İkinci mecliste yine bir cenaze getirildi ve oradakiler "Bu falanca" diyerek onun hakkında hayırlı övgülerde bulundular. Hz. Peygamber "(böyle olduğunu kesin olarak) biliyor musunuz?" diye sorunca "evet" dediler. Bunun üzerine Hz. Peygamber "Vacip oldu" buyurdu."

Değerlendirme:

Taberânî, hadisi *el-Mu‘cemü’l-Kebîr*’de şu sened ile getirmiştir:

- a) Abdân b. Ahmed > Ahmed b. Abbûd ed-Dımeşkî > Mervân b. Muhammed et-Tâtârî > İsmail b. Ayyâş > Abdülazîz b. Ubeydullah > Abdurrahman b. Ebû Amr > Misver b. Rifâa‘ el-Kurazî > Ka‘b b. Ucre.⁷³⁵

Heysemî, hadisin Taberânî’nin *el-Mu‘cemü’l-Kebîr*’in geçtiğini söylemiş ve sadece Abdülazîz b. Ubeydullah’ın zayıf olduğunu söylemiştir.⁷³⁶

⁷³⁴ Heysemî, *Mecma‘u’z-zevâid*, 3/177.

⁷³⁵ Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-kebir*, 19/156 (No. 344).

⁷³⁶ Heysemî, *Mecma‘u’z-zevâid*, 3/4.

4. Kırk Dördüncü Hadis: Kıyamet Alametleri

Hadisin Metni ve Tercümesi:

"قَالَ رَسُولُ اللَّهِ ﷺ : «لَا تَقُومُ السَّاعَةُ حَتَّى يُدِيرَ الرَّجُلُ أَمْرَ خَمْسِينَ امْرَأَةً»"

"Hz. Peygamber şöyle buyurmuştur, "Bir adam elli kadını idaresine almadan kıyamet kopmayacak."

Değerlendirme:

Hadisi Taberânî *el-Mu‘cemü'l-Kebîr*'de şu sened ile zikretmiştir:

- a) Muhammed b. Abdullah el-Hadremî > Ebû Küreyb > Yahyâ b. Îsâ er-Ramlî > A‘meş > Şemr b. Atiyye > Ebû Yahyâ > Ka'b b. Ucre.⁷³⁷

Heysemî, senedde geçen Yahyâ b. Îsâ er-Ramlî'yi tanımadığını, geriye kalan ricâlin sika olduğunu söylemiştir.⁷³⁸

3.13.KURÂN VE TEFSİR

1. Kırk Beşinci Hadis: Tefsir 1

Hadisin Metni ve Tercümesi:

"عن النبي ﷺ : في قوله تعالى: «{للذين أحسنوا الحسنى وزيادة}» قال: الحسنى الجنة، والزيادة النظر الى وجه الله"

"Ka'b b. Ucre, Hz. Peygamber'in "Güzel iş yapanlara (karşılık olarak) daha güzeli ve bir de fazlası vardır" (yunus 26) ayetindeki "güzel iş" sözünü cennet, "bir de fazlası" sözünü de "Allah Teâlâ'nın cemaline bakmak" olarak tefsir ettiğini aktarmıştır."

⁷³⁷ Taberânî, *el-Mu‘cemu'l-kebir*, 19/156 (No. 346).

⁷³⁸ Heysemî, *Mecma'u'z-zevâid*, 7/330 Heysemî'de "Muhammed b. Îsâ" olarak geçmektedir. Burada tahrif olduğu tabakat kitaplarının araştırılmasıyla anlaşılmaktadır.

Değerlendirme:

Ebû Nuaym *Hilyetü'l-Evliyâ*'da hadisi şu iki sened ile zikretmiştir:

- a) Abdullah b. Muhammed > İbrahim b. Mi'dân > Muhammed b. Hümejd > İbrahim b. Muhtâr > İbn Cüreyc > Atâ el-Horasânî > Ka'b b. Ucre.⁷³⁹
- b) Abdullah b. Muhammed > Ahmed b. Ca'fer > Muhammed b. Hümejd > İbrahim b. Muhtâr > İbn Cüreyc > Atâ el-Horasânî > Ka'b b. Ucre.⁷⁴⁰

Ebû Nuaym hadisin Atâ'dan garib olarak geldiğini ve İbrahim b. Muhtar'ın ondan teferrüd ettiğini söylemiştir.⁷⁴¹

2. Kırk Altıncı Hadis: Tefsir 2

Hadisin Metni ve Tercümesi:

سمعت رسول الله ﷺ يقول " من جاء بالحسنة فله خير منها " لا إله إلا الله والسيئة الشرك قال فهذه تنجي وهذه تؤذي

“**Kim bir iyilik getirirse, ona daha iyisi verilir**” (Neml 89) ayetinde (iyilikten maksad) “*La ilâhe illallah*”, “**Kim kötülük getirirse**” (Neml 90) ayetinde ise (Kötülükten maksad) şirktir. Biri kurtuluş diğeri ise helak oluşturdur.”

Değerlendirme:

Mukâtil b. Süleyman tefsirinde bu rivayetin kendisine Ka'b b. Ucre'den ulaştığını söylemiştir.⁷⁴²

⁷³⁹ Ebû Nuaym el-İşfahâni, *Hilyetu'l-evliyâ* ve *tabakâtu'l-aşfiyâ*, 5/204.

⁷⁴⁰ Ebû Nuaym el-İşfahâni, *hilyetu'l-evliyâ* ve *tabakâtu'l-aşfiyâ*, 5/204.

⁷⁴¹ Ebû Nuaym el-İşfahâni, *hilyetu'l-evliyâ* ve *tabakâtu'l-aşfiyâ*, 5/204.

⁷⁴² Ebû'l-Hasen Mukâtil b. Suleymân el-Belhî Mukâtil b. Suleymân, *Tefsîru Mukâtil b. Suleymân*, thk. 'Abdullâh Maḥmûd Şehâte (Beirut: y.y., 1423/2002), 3/358.

3. Kırk Yedinci Hadis: Tefsir 3

Hadisin Metni ve Tercümesi:

عَنْ كَعْبِ بْنِ عُجْرَةَ، فِي قَوْلِهِ عَزَّ وَجَلَّ {فَلَا تُقِيمُ هُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَزَنًا} [الكهف: 105]. قَالَ: «يُجَاءُ بِالرَّجُلِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ، فَيُوزَنُ ، فَلَا يَرِنُ حَبَّةَ حِنْطَةٍ، ثُمَّ يُوزَنُ وَلَا يَرِنُ شَعِيرَةً ، ثُمَّ يُوزَنُ فَلَا يَرِنُ جَنَاحَ بَعُوضَةٍ» ، ثُمَّ قَرَأَ {فَلَا تُقِيمُ هُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَزَنًا} [الكهف: 105] «لَيْسَ هُمْ وَزَنٌ»

Ka'b b. Ucre'nin (*kıyamet gününde amelleri için bir terazi kurmayacağımız*) (Kehf 105) ayeti ile ilgili şunları söylediği rivayet edilmiştir: “Kıyamet günü bir adam getirilir, (amelleri) tartılır. Bir buğday kadar gelmez. Bir daha tartılır, bir arpa gelmez. Bir daha tartılır, bir sinek kanadı kadar dahi gelmez.” Daha sonra (*kıyamet gününde amelleri için bir terazi kurmayacağımız*) ve (Onlar için bir tartı yoktur) (Kehf 105) ayetlerini okudu.”

Değerlendirme:

Hennâd b. Serî, *ez-Zühd* eserinde hadisi şu sened ile zikretmiştir:

Ebü Muâviye > A‘meş > Şimr > Yahya el-A‘rec > Ka'b b. Ucre.⁷⁴³

3.14.MESCİD, EZAN VE CEMAAT

Kırk Sekizinci Hadis: Ezanı Duyan Âmânın Bile Cemaate Katılması Gerektiği

Hadisin Metni ve Tercümesi:

"جَاءَ رَجُلٌ أَعْمَى إِلَى رَسُولِ اللَّهِ ﷺ ، فَقَالَ: إِنِّي أَسْمَعُ النَّدَاءَ، فَلَعَلِّي لَا أَجِدُ فَائِدًا وَيَشْفُقُ عَلَيَّ، أَفَأَتَّخِذُ مَسْجِدًا فِي دَارِي؟، فَقَالَ النَّبِيُّ ﷺ: «أَيَبْلُغُكَ النَّدَاءُ؟» ، قَالَ: نَعَمْ، قَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «فَإِذَا سَمِعْتَ النَّدَاءَ فَاخْرُجْ»

⁷⁴³ Ebü's-Serî Hennâd b. es-Serî el-Kûfî Hennâd b. es-Serî, *ez-Zuhd*, thk. 'Abdurrahman 'Abd el-Cebbâr el-Ferîvâî (Kuveyt: Dâru'l-Hulefâ, 1406), 2/438.

“Âmâ bir adam Hz. Peygamber’e geldi ve “Ben ezanı duyuyorum ancak bazen beni mescide getirecek bir rehber bulamıyorum. Evimde bir yeri mescit edinsen olur mu?” diye sordu. Hz. Peygamber “Ezanı duyuyor musun?” diye sorunca “Evet” dedi. Bunun üzerine Hz. Peygamber “Ezanı duyuyorsan (mescide doğru) çık” buyurdu.”

Değerlendirme:

Taberânî, hadisi *el-Mu‘cemü’l-Kebîr* ve *el-Mu‘cemü’-Evsat*’da birer olmak üzere iki farklı sened ile getirmiştir. Senedler şöyledir;

- a) Abdullah b. Saîd b. Yahya er-Rakî > Ebû Ferve Yezîd b. Muhammed b. Sinân er-Rehâvî > babası (Muhammed b. Sinân er-Rehâvî) > babası (Sinân er-Rehâvî) > Zeyd b. Ebû Üneyse > Adiy b. Sâbit > Abdullah b. Ma‘kil > Ka'b b. Ucre.⁷⁴⁴
- b) Muhammed b. Ebân > eş-Şâzekûnî > Muhammed b. Seleme el-Harrânî > Ebû Abdurrahîm Hâlid b. Yezîd > Zeyd b. Ebû Üneyse > Adiy b. Sâbit > Abdurrahman b. Ebû Leylâ > Ka'b b. Ucre.⁷⁴⁵

Taberânî, *el-Mu‘cemü’l-Kebîr*’de hadisi Abdullah b. Ma‘kil vasıtasıyla zikrederken *el-Mu‘cemü’-Evsat*’da ise Abdurrahman b. Ebû Leylâ’dan rivayet etmiştir. İkinci sened için “bu hadisi Adiy b. Sâbit’ten sadece Zeyd b. Ebû Üneyse zikretmiştir” diyerek hadisin teferrüd ettiğini söylemek istemiştir.⁷⁴⁶ Heysemî, Taberânî’nin hadisi *el-Mu‘cemü’l-Kebîr* ve *el-Mu‘cemü’-Evsat*’de getirdiğini söylemiştir. Ahmed b. Hanbel ve bir grubun Yazîd b. Sinan’ın zayıf olduğunu söylediklerini, Ebû Hâtem hakkında (Mahalluhu’s-sıdk), Buhârî de (Mukâribü’l-hadis) gibi tadil ifadeleri kullandığını aktarmıştır.⁷⁴⁷ Hadis genel olarak sahihtir. Aynı hadis Müslim’de Ebû Hüreyre’den rivayet edilmiştir.⁷⁴⁸

⁷⁴⁴ Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-kebir*, 19/139 (No.305).

⁷⁴⁵ Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-`evsat*, 7/255 (No. 7431).

⁷⁴⁶ Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-`evsat*, 7/255.

⁷⁴⁷ Heysemî, *Mecma‘u’z-zevâid*, 2/42,43.

⁷⁴⁸ bk. Muslim, “Mesâcid”, 255.

3.15.ŞEFAAT

Kırk Dokuzuncu Hadis: Şefaatin Büyük Günah Sahiplerine Tahsis Edilmesi

Hadisin Metni ve Tercümesi:

"قال: قلت يا رسول الله، الشفاعة؟ قال: الشفاعة في أهل الكبائر من أمتي"

"Ka'b b. Ucre şöyle dedi, "Ben Resulullah'a (sav), 'Şefaata ya Resulallah! Dedim. Bunun üzerine Resulullah, "Şefaata, ümmetinden büyük günah sahipleri içindir" buyurdu."

Değerlendirme:

Hadisi Ka'b b. Ucre'den Hatîb el-Bağdâdî *Târîhu Bağdâd* kitabında şu sened ile getirmiştir:

- a) Ebû Ali Muhammed b. Ömer > Ali b. Ömer el-Hâfız > Abdullah b. Muhammed b. Abdülazîz el-Beğavî > Muhammed b. Bekkâr > Anbese b. Abdülvâhid > Vâsıl > Ümey b. Rabîa' > Şa'bî > Ka'b b. Ucre.⁷⁴⁹

Ali b. Ömer hadisin Şa'bî'den onun da Ka'b b. Ucre'den gelen tarikinde Ümey b. Rabîa'nın ondan da Vâsıl b. Hayyân'ın teferrüd ettiğini ondan da sadece Anbese'nin teferrüd ettiğini dolayısıyla hadisin garib olduğunu söylemiştir.⁷⁵⁰ Aynı hadisi Ahmed b. Hanbel, Tirmizî, Ebû Dâvud ve Taberî gibi birçok hadis alimi eserinde farklı senedler ile zikretmiştir.⁷⁵¹

3.16.ŞEHİRLERİN FAZİLETİ

1. Ellinci Hadis: Kazvin Şehrinin Fazileti

Hadisin Metni ve Tercümesi:

⁷⁴⁹ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, 4/66.

⁷⁵⁰ Hatîb el-Bağdâdî, *Târîhu Bağdâd*, 4/66.

⁷⁵¹ Süyûtî, *Câmi 'u'l-ehâdîs*, 13/416.

"الْقَيْثُ كَعْبُ بْنُ عَجْرَةَ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ خَارِجًا مِنْ مَدِينَةِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ فِي أَوَّلِ يَوْمٍ مِنْ شَعْبَانَ فَقُلْتُ لَهُ: أَيْنَ تُرِيدُ يَا كَعْبُ؟ قَالَ: إِلَى الْجَبَلِ، قُلْتُ: وَأَيُّ شَيْءٍ تَصْنَعُ بِالْجَبَلِ وَتَتْرُكُ جَوَارَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ؟ قَالَ: أَمْضِي إِلَى مَدِينَةِ سَمِعْتُ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ يَقُولُ: "إِنَّهَا نَجِيءٌ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَلَهَا جَنَاحَانِ تَطِيرُ بِهِمَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ مِنْ ذُرَّةٍ بَيْضَاءَ مُجَوَّفَةٍ بِأَهْلِهَا تُنَادِي أَنَا فَزَوِينُ قِطْعَةٌ مِنَ الْفِرْدَوْسِ مَنْ دَخَلَنِي حَتَّى أَشْفَعَ لَهُ إِلَى رَبِّي"

"Medine'nin dışında Ka'b b. 'Ucre ile karşılaştım. Ona nereye gidiyorsun ey Ka'b dedim. Dağa (gidiyorum) dedi. Nebî (sav)'in komşuluğunu bırakıp dağda ne yapacaksın dedim. O, Nebî (sav)'in, hakkında şöyle buyurduğu şehre gideceğim dedi: "O, (Kazvîn) kıyamet günü beyaz inciden iki kanadıyla yer ile gök arasında uçarken gelir. Sakinlerini içine alarak şöyle seslenir: Ben Firdevs'ten bir parça olan Kazvîn'im. Kim bende ikamet ederse Rabbim nezdinde ona şefaet ederim."

Değerlendirme:

Hadisi, Râfî'î 'et-Tedvîn fî-Ahbâri Kazvîn adlı eserinde şu sened ile zikretmiştir:

- a) Babası > Muhammed b. Abdulkerim el-Keracî > Kâdî Ebü'l-Feth İsmail b. Abdulcebbâr > Ebû Ya'lâ > Muhammed b. Süleyman b. Yezîd > babası > Muhammed b. Ahmed b. Muhammed en-Neha'î > 'Abdân el-Cevâlikî > Muhammed b. Abdü'l-A'lâ - Mu'temir b. Süleyman et-Teymî - Abdulmelik b. Ebû Cemîle > Ka'b b. Ucre.⁷⁵²

Suyûtî, Zehebî'nin *Mîzan*'da Ebû Bekr b. Bişr'den rivayet eden Abdülmelik b. Ebû Cemîle'nin meçhul olduğunu, kendisinden de Mu'temir b. Süleyman'ın teferrüt ettiğini nakleder.⁷⁵³

⁷⁵² Ebü'l-Kâsım 'Abdulkerim b. Muhammed b. 'Abdulkerim el-Kazvîni er-Râfî'î, *et-Tedvîn fî 'ahbâri Kazvîn*, thk. 'Azîzullâh el-'Atârdî (b.y.: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1408/1987), 1/18.

⁷⁵³ Ebü'l-Fa'zl Celâlüddîn 'Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hu'dayrî es-Süyûtî, *Zeylü'l-Le'âli'l-maşnû*, thk. Râmiz Hâlid Hâc Hâsen (Riyad: Mektebetü'l-Me'ârif, 1431), 1/359.

3.17.YEMEK ADABI

Elli Birinci Hadis: Hz. Peygamberin Üç Parmakla Yemek Yemesi

Hadisin Metni ve Tercümesi:

"رَأَيْتُ رَسُولَ اللَّهِ ﷺ يَأْكُلُ بِأَصَابِعِهِ الثَّلَاثِ: بِالإِجْمَامِ، وَالَّتِي تَلِيهَا، وَالْوُسْطَى، ثُمَّ رَأَيْتُهُ يَلْعَقُ أَصَابِعَهُ الثَّلَاثَ قَبْلَ أَنْ يَمْسَحَهَا، وَيَلْعَقُ
الْوُسْطَى، ثُمَّ الَّتِي تَلِيهَا، ثُمَّ الإِجْمَامَ"

“Ka’b b. Ucre şöyle demiştir; ben Resûlullah’ı baş parmak, onun ardından gelen ve orta parmaklar olmak üzere üç parmakla yemek yediğini gördüm. Sonra ellerini silmeden önce orta parmak, sonra ardından gelen ve son olarak baş parmağını yaladığını gördüm.”

Değerlendirme:

Hadisi Taberânî *el-Mu‘cemü’l-Evsat*’da şu senedle zikretmiştir:

- a) Ahmed > Hüseyin b. İbrahim el-Ezenî > Abdülmecîd b. Abdülazîz b. Ebû Revvâd
> İbn Cüreyc > Hişâm b. Urve > Muhammed b. Ka’b b. Ucre > Ka’b b. Ucre.⁷⁵⁴

Taberânî hadisi İbn Cüreyc’den sadece Abdülmecîd’in rivayet ettiğini söylemiştir.⁷⁵⁵ Heysemî ise Hüseyin b. İbrahim ve Muhammed b. Ka’b b. Ucre’yi tanımadığını onun dışındaki ricâlin sika olduğunu ifade etmiştir.⁷⁵⁶

⁷⁵⁴ Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-‘evsat*, 2/180 (No. 1649).

⁷⁵⁵ Taberânî, *el-Mu‘cemu’l-‘evsat*, 2/180.

⁷⁵⁶ Heysemî, *Mecma‘u’z-zevâid*, 5/28.

SONUÇ

Bu çalışmada Hz. Peygamber'in (s.a.v.) önde gelen sahâbesinden Kâ'b b. Ucre'nin hayatı ve hadis ilmindeki yeri ayrıntılı olarak ele alınmıştır. Kâ'b b. Ucre, İslâm'ın ilk dönemlerinde putperest bir inanca mensupken, yakın arkadaşı Ubâde b. Sâmit'in davetiyle yaklaşık 22 yaşında Müslüman olmuş, ardından Rıdvân Biati'na katılmış ve birçok gazvede yer almıştır. Hz. Peygamber'in vefatından sonra gerçekleşen askerî harekâtlarda da aktif rol oynamış, Yemâme Savaşı'nda sol kolunu kaybetmiştir. Rivayetlerde yer alan fidye olayı ise onun İslam hukukunda ihram yasaklarıyla ilgili önemli bir hükmün oluşumuna katkıda bulunduğunu göstermektedir.

Medine'de doğup büyümüş olan Ka'b b. Ucre'nin doğum tarihine ilişkin klasik kaynaklarda açık bir bilgiye ulaşılamamıştır. Ancak güvenilir temel kaynaklarda verilen vefat yılı ile vefat ettiğiindeki yaş bilgileri dikkate alındığında, Ka'b b. Ucre'nin milâdî 599 yılında doğmuş olabileceği anlaşılmaktadır. Aynı verilerden hareketle, onun yaklaşık 22 yaşlarında Müslüman olduğu sonucuna da ulaşılmaktadır.

Birçok sahâbeye kıyasla kayda değer sayıda hadis rivayetinde bulunan Kâ'b b. 'Ucre'ye, klasik kaynaklarda 47 hadis nispet edilmekle birlikte, araştırmamız neticesinde kendisinden toplam 51 rivayetin nakledildiği belirlenmiştir. Bu rivayetlerin 46'sı merfû, 5'i ise mevkûf mahiyettedir. Söz konusu rivayetlerden 10'u *kütüb-i sitte* içerisinde yer almakta; geri kalanlar ise büyük oranda Taberânî'nin *Mu'cem*'leri başta olmak üzere çeşitli hadis kaynaklarında bulunmaktadır. Az sayıda rivayet ise tarih ve tefsir literatüründe yer almaktadır. Kaynaklarda bu rivayetlerin 4'ü *Sahihân*'de bulunmakta; bunlardan 2'si hem Buhârî hem Müslim'de müştereken, diğer 2'si ise yalnızca Müslim'de olduğu belirtilmiştir. Ancak incelemelerimiz neticesinde *Sahihân*'da geçen rivayetlerin toplamda 5 olduğu; bunlardan 2 tanesinin müştereken diğer 3 tanesinin ise sadece Müslim'de olduğu tespit edilmiştir.

Söz konusu rivayetler çoğunlukla ibadet konularına yoğunlaşmakla birlikte; sosyal yardımlaşma, ahlâk, ahiret, kıyamet, tefsir, şefaât, şehirlere fazileti, cihad, şehitlik ve Allah yolunda mücadele gibi çeşitli konuları kapsamaktadır.

Rivayetlerin râvî zincirlerine bakıldığında Ka‘b b. Ucre’nin sahâbeden hadis aldığı isimler arasında genellikle Ömer b. el-Hattâb ve Bilâl b. Rebâh zikredilmektedir. Ancak rivayetlerin incelenmesi neticesinde, Ka‘b b. Ucre’nin Selmân el-Fârisî’den de hadis rivayet ettiği tespit edilmiştir. Aynı şekilde kendisinden rivayette bulunanlar arasında sahâbeden Câbir b. Abdullah, Ebû Hüreyre; tâbiîn neslinden Abdurrahman b. Ebû Leylâ, Abdullah b. Ma‘kil, Yahyâ b. Ca‘de, Ebû Sümâme, Hasan el-Basrî ve oğulları; tebeu’t-tâbiîn kuşağından ise Mücâhid, Eyyûb es-Sahtiyânî, İbn Ebû Necîh, Zekeriyâ b. Ebû Zâide, Amr b. Dînâr ve Sa‘d b. İshâk gibi önemli isimler bulunmaktadır.

Kâ‘b b. ‘Ucre’nin aile yapısına dair dikkat çekici bir diğer husus yedi çocuğundan altısının kendisinden hadis rivayet etmiş olmasıdır. Bu da ailesinin özellikle ilk dönemlerde hadis rivayetinde aktif rol oynadığını ve bu yönüyle ailece hadis ilmine katkı sunduklarını göstermektedir. Ancak İbn Sa‘d’ın verdiği bilgiye göre, Ka‘b b. Ucre’nin yaşadığı dönemde hayatta olan neslinden kimse kalmamıştır. Bu durum, onun soyunun sonraki asırlarda devam etmediğine işaret etmektedir. Dolayısıyla Ka‘b b. Ucre’nin rivayetleri ailesi yoluyla uzun vadeli bir rivayet zinciri oluşturmaya da erken dönemde ailesinin ilmî aktarıma doğrudan katkı sağladığı anlaşılmaktadır.

Sonuç olarak, bu çalışma ile Kâ‘b b. ‘Ucre’nin gerek yaşantısı gerekse hadis ilmindeki yeri, tarihî ve ilmî bağlamda bütüncül bir yaklaşımla değerlendirilmiştir. Onun rivayetleri, sadece hadis ilmi açısından değil fıkıh, tefsir, siyer ve tarih vb. birçok ilim dalı açısından önem taşımaktadır. Bu çalışmamız Kâ‘b b. Ucre’nin ilmî mirasını bütüncül şekilde ortaya koymayı amaçlamış ve hadis ilmi içerisindeki yerini belirlemeye yönelik bir katkı sunmuştur.

KAYNAKÇA

‘Abd b. Humejd, Ebû Muhammed ‘Abdulhamîd b. Humejd b. Naşr. *el-Muntehab min Musnedi ‘Abdi İbn Humejd*. thk. Muştafâ el-‘Adevî. 2 Cilt. b.y.: Dâru’l-Belensiyye, 2. Basım, 1423/2002.

‘Abdul‘azîm el-Munzirî, Ebû Muhammed ‘Abdul‘azîm b. ‘Abdulqavî el-Munzirî. *et-Tergîb ve’t-terhîb mine’l-hadîsi’s-şerîf*. thk. İbrâhîm Şemsuddîn. 4 Cilt. Beyrut: Daru’l-Kütüb-i İlmiyye, 1417.

Ahmed b. Hanbel, Ebû ‘Abdullâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî. *Müsnedü’l-İmâm Ahmed b. Hanbel*. thk. Şu‘ayb el-’Arna’ût, ‘Âdil Murşid v.dğr. 50 Cilt. Beyrut: Mu’essesetu’r-Risâle, 1421/2001.

Alâî, Ebû Saîd Salâhuddîn Halîl b. Keykeldî. *Tahkîku münîfi’r-rütbe li-men şebete lehû şerîfü’s-şoḥbe*. Riyad: Dâru’l-Âsîme, 1. Basım, 1410.

Bedruddîn el-‘Aynî, Ebû Muhammed Maḥmûd b. Ahmed. *‘Umdetu’l-kârî şerḥu Şaḥîhi’l-Buḥârî*. 25 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi’t-Turâşi’l-‘Arabî, ts.

Beğavî, Ebû’l-Kâsım ‘Abdullâh b. Muhammed el-. *Mu‘cemu’s-saḥâbe - Beğavî*. thk. Muhammed el-‘Emîn b. Muhammed el-Cekenî. 5 Cilt. Kuveyt: Mektebetu Dâri’l-Beyân, 1. Basım, 1421/2000.

Belâzurî, Ahmed b. Yahyâ b. Câbir el-. *Ensâbu’l-eşrâf*. thk. Suheyl Zekkâr, Riyâd ez-Ziriklî. 13 Cilt. Beyrut: Dâru’l-Fikr, 1. Basım, 1417/1996.

Beyhaḳî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. ‘Alî el-Hüsrevcirdî el-. *Şu‘abu’l-imân*. thk. ‘Abdul‘aliyy ‘Abdulhamîd. 14 Cilt. Riyad: Mektebetu’r-Ruşd, 1423/2003.

Buḥârî, Ebû ‘Abdullâh Muhammed b. İsmâ‘îl b. İbrâhîm el-Buḥârî el-. *el-Câmi’u’s-şaḥîḥ*. thk. Muhammed Zuheyr en-Nâsır. 9 Cilt. Beyrut: Dâru Tavḳi’n-Necât, 1422.

Buḥârî, Ebû ‘Abdullâh Muhammed b. İsmâ‘îl b. İbrâhîm el-Buḥârî el-. *et-Târîḫü’l-kebîr*. thk. Heyet. 8 Cilt. Haydarabad: Dâiratü’l-Me‘ârifî’l-‘Osmâniyye, ts.

Buḥârî, Ebû ‘Abdullâh Muḥammed b. İsmâ‘îl b. İbrâhîm el-Buḥârî el-. *et-Târîhu’l-‘evsaf*. thk. Maḥmûd İbrahim Zâyed. Kahire: y.y., 1397/1977.

Buḥârî, Ebû ‘Abdullâh Muḥammed b. İsmâ‘îl b. İbrâhîm el-Buḥârî el-. *Şaḥîhu’l-Buḥârî*. thk. Muştafa Dîb el-Buġâ. 7 Cilt. Dimaşk: Dâru İbn Keşîr; Dâru’l-Yemâme, 5. Basım, 1414/1993.

Cemâluddîn el-Mizzî, Ebû’l-Ḥaccâc Yûsuf b. ‘Abdurrahmân b. Yûsuf el-Kelbî. *el-Kemâl fî ‘esmâi’r-ricâl*. thk. Şâdî b. Muḥammed b. Sâlim Âli Nu‘mân. 10 Cilt. Kuveyt: el-Hey’etu’l-‘Âmme li’l-İnâyeti bi’Tabâati ve neşri’l-Kurâni’l-Kerîm, 1. Basım, 1437.

Cemâluddîn el-Mizzî, Ebû’l-Ḥaccâc Yûsuf b. ‘Abdurrahmân b. Yûsuf el-Kelbî. *el-Kemâl fî esmâi’r-ricâl*. thk. Beşşâr ‘Avvâd Ma’rûf. 35 Cilt. Beyrut: Mu’essesetu’r-Risâle, 1400/1980.

Cemâluddîn el-Mizzî, Ebû’l-Ḥaccâc Yûsuf b. ‘Abdurrahmân b. Yûsuf el-Kelbî. *Tehzîbu’l-Kemâl fî esmâi’r-ricâl*. thk. Beşşâr ‘Avvâd Ma’rûf. 35 Cilt. Beyrut: Mu’essesetu’r-Risâle, 1400/1980.

Dânî, Ebû’l-Abbâs Ahmed b. Tâhir ed-Dânî el-Endulûsî ed-. *el-İmâ ilâ etrafî ehâdis kitab’i-l-Muvatta*. 5 Cilt. Riyad: Mektebetu Meârif, 1. Basım, 1424.

Dârimî, Ebû Muḥammed ‘Abdullâh b. ‘Abdurrahman et-Temîmî ed-. *el-Musned*. thk. Merzûk b. Hiyâs ez-Zehrânî. 2 Cilt. Kahire: Dâru’t-Ta‘şîl, 1. Basım, 1436/2015.

Dârimî, Ebû Muḥammed ‘Abdullâh b. ‘Abdurrahman et-Temîmî ed-. *Sunenu’d-Dârimî*. thk. Ḥuseyn Selîm ‘Esed ed-Dârânî. 4 Cilt. b.y.: Dâru’l-Muġnî, 1412/2000.

Dimyâtî, Ebû Muḥammed ‘Abdulmu‘min b. Ḥalef Şeref ed-Dîn. *Ahbâru kabâili’l-Hazrec*. thk. Abdülaziz b. Ömer b. Muhammed el-Beyfî. Medine-i Münevvere: İmâdetül’l-Bahs el-İlmî, 1. Basım, 1429.

Diyârbekrî, Ḥuseyn b. Muḥammed b. el-Ḥasan ed-. *Târîhu’l-hamîs fî şhvâli enfesi’n-nefis*. 2 Cilt. Beyrut: Dâru Şâdir, ts.

Ebû Ahmed el-H, Ebû Ahmed Muhammed b. Muhammed b. Ahmed en-Nîsâbûrî. *el-Esâmî ve’l-künâ*. thk. Ebû Amr Muhammed b. Ali el-Ezherî. 5 Cilt. Kahire: Daru’l-Fârûk, 1. Basım, 1436.

Ebû Dâvûd, Suleymân b. el-Eş'as es-Sicistânî. *Sunenu Ebî Dâvûd*. thk. Şu'ayb el-'Arna'ût. 7 Cilt. b.y.: Dâru'r-Risâleti'l-'Âlemiyye, 2009.

Ebû Dâvûd, Suleymân b. el-Eş'as es-Sicistânî. *Sünenü Ebî Dâvûd*. 4 Cilt. Delhi: el-Maţba'atu'l-Enşâriyye, 1323.

Ebû Naşr el-Kelâbâzî, Ebû Naşr 'Aḥmed b. Muḥammed b. el-Ḥuseyn b. el-Ḥasan Ebû Naşr el-Buḥârî el-Kelâbâzî. *Ricâlu's-Şaḥîḥi'l-Buḥârî = el-Hidâye ve'l-'irşâd fî ma'rifeti ehli's-Siḳa ve's-sedâd*. thk. 'Abdullâh el-Leyşî. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1407/1986.

Ebû Nuaym el-İşfahânî, Ebû Nu'aym Aḥmed b. 'Abdillâh b. İshâk el-İşfahânî. *eḍ-Du'afâ*. thk. Fârûḳ Hammâde. b.y.: y.y., 1405/1984.

Ebû Nuaym el-İşfahânî, Ebû Nu'aym Aḥmed b. 'Abdillâh b. İshâk el-İşfahânî. *Ḥilyetu'l-evliyâ' ve tabakâtu'l-aşfiyâ'*. 10 Cilt. Mısır: Maţba'atu's-Sa'âde, 1394/1974.

Ebû Nuaym el-İşfahânî, Ebû Nu'aym Aḥmed b. 'Abdillâh b. İshâk el-İşfahânî. *Ma'rifetu's-sahâbe*. thk. 'Âdil b. Yûsuf el-'Azzâzî. 7 Cilt. Riyad: Dâru'l-Vaṭan, 1419/1998.

Ebû Zur'a el-'Irâkî, Ebû Zur'a Aḥmed b. 'Abdurraḥîm el-Mısrî. *el-Mudellisîn*. thk. Rıf'at Fevzî 'Abdulmuṭṭalib, Nâfiz Ḥuseyn Hammâd. b.y.: Daru'l-Vefâ, 1415/1995.

Ebû'l-Ḳâsım 'Alî b. el-Ḥasen İbn Asâkir, *Târîḫü Dimeşḳ*. thk. 'Amr b. Ğurâme el-'Umrevî. 8 Cilt. b.y.: Dâru'l-Fıkr, 1415/1995.

Fayda, Mustafa. "Cerîr b. Abdullah". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 7/410-411. İstanbul: TDV Yayınları, 1993.

Güner, Ahmet. "Dûmetülcendel". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 10/1-2. İstanbul: TDV Yayınları, 1994.

Ḥâkim, Ebû 'Abdullâh Muḥammed b. 'Abdullâh en-Nisâbü'rî el-. *el-Mustedrek âle's-Şaḥîḫayn*. thk. Muştafâ 'Abdulḳâdir 'Aṭâ. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-'İlmiyye, 1. Basım, 1411/1990.

Ḥalîfe b. Ḥayyât, Ebû ‘Amr Ḥalîfe b. Ḥayyât el-‘Uşfurî. *Ṭabaḳâtu Ḥalîfe b. Ḥayyât*. thk. Suheyl Zekkâr. b.y.: Daru’l-Fikr, 1414/1993.

Ḥaṭîb el-Bağdâdî, Ebû Bekr Aḥmed b. ‘Alî b. Sâbit el-Bağdâdî. *el-Kifâye fi ‘ilmi’r-rivâye*. thk. Ebû ‘Abdullâh es-Sevraḳî, İbrâhîm Ḥamdî el-Medenî. Haydarabad: Cem‘iyyetu Dâireti’-Meârifi’l-Osmânî, 1. Basım, 1357.

Ḥaṭîb el-Bağdâdî, Ebû Bekr Aḥmed b. ‘Alî b. Sâbit el-Bağdâdî. *Târîḫü Bağdâd*. thk. Beşâr Avvâd Ma‘rûf. 16 Cilt. Beyrut: Dâru’l-Ġarbi’l-İslâmî, 1422/2002.

Hennâd b. es-Serî, Ebû’s-Serî Hennâd b. es-Serî el-Kûfî. *ez-Zuhd*. thk. ‘Abdurrahman ‘Abd el-Cebbâr el-Ferîvâî. 2 Cilt. Kuveyt: Dâru’l-Ḥulefâ, 1406.

Heysemî, Ebu’l-Ḥasan Nûruddîn ‘Alî b. Ebî Bekr b. Suleymân el-. *Mecma‘u’z-zevâid ve menba‘u’l-fevâid*. thk. Ḥusâmeddîn el-Ḳudsî. 2 Cilt. Kahire: Mektebetu’l-Ḳudsî, 1414/1994.

Itr, Nûreddîn. *İ‘lamü’l-enâm şerhu Bulûġu’l-meram min ehadisi’l-ahkam*., 4 Cilt. Dımaşık: Daru’l-Minhâc, 1. Basım, 1440.

İbn ‘Abdülber, et-Temhîd limâ fi’l-Muvatta’ mine’l-ma‘ânî ve’l-esânîd, thk. Mustafa b. Ahmed el-‘Alvî – Muhammed Abdülkebîr el-Bekrî, Rabat: Vezâretü Avkâfi ve’ş-Şu’ûn, 1387/1967.

İbn Ebî Ḥâtim, Ebû Muḥammed ‘Abdurrahman b. Muḥammed er-Râzî. *el-Cerḫ ve’t-ta’dîl*. Haydarabad; Beyrut: Dâru İhyâi’t-Turâşi’l-‘Arabî, 1371/1952.

İbn Ebî Ḥâtim, Ebû Muḥammed ‘Abdurrahman b. Muḥammed er-Râzî. *el-Cerḫ ve’t-ta’dîl*. Haydarabad; Beyrut: Dâru İhyâi’t-Turâşi’l-‘Arabî, 1371/1952.

İbn Ebî Ḥâtim, Ebû Muḥammed ‘Abdurrahman b. Muḥammed er-Râzî. *el-Merâsîl*. thk. Şükrullâh Ni‘metullâh Ḳucânî. Beyrut: y.y., 1397.

İbn Ebî Ḥâtim, Ebû Muḥammed ‘Abdurrahman b. Muḥammed er-Râzî. *el-İlel*. thk. Sa’d b. ‘Abdullâh el-Ḥamîd ve Ḥâlid b. ‘Abdurrahman el-Cerîsî. 7 Cilt. b.y.: Müessesetü’l-Cerîsî, 1. Basım, 1427/2006.

İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr b. Ebî Şeybe ‘Abdullâh b. el-‘Absî. *el-Kitâbu’l-muşannef fi’l-eḥâdis ve’l-âşâr*. thk. Kemâl Yûsuf el-Ḥût. 7 Cilt. Riyad: Mektebu’-r-Ruşd, 1409.

İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr b. Ebî Şeybe ‘Abdullâh b. el-‘Absî. *el-Musned*. thk. ‘Âdil b. Yûsuf el-‘Azzâzî, Aḥmed b. Ferîd el-Mezîdî. 2 Cilt. Riyad: Dâru’l-Vaṭan, 1418/1997.

İbn Ḥacer el-‘Asḳalânî, Ebü’l-Fazl Şihâbüddîn Aḥmed b. Ali b. Muhammed Ebü’l-Fazl Şihâbüddîn Aḥmed b. ‘Alî b. Muḥammed el-‘AsḳEbü’l-Fazl Şihâbüddîn Aḥmed b. ‘Alî b. Muḥammed. *Tehzîbü’l-Tehzîb*. thk. İbrahim ez-Zeybek, Âdil Mürşid. 4 Cilt. Beyrut: Müessesetu’r-Risâle, 1. Basım, 1435.

İbn Ḥacer el-‘Asḳalânî, Ebü’l-Fazl Şihâbüddîn Aḥmed b. ‘Alî b. Muḥammed el-‘Asḳalânî. *Bulûḡu’l-merâm min edilleti’l-aḥkâm*. thk. Mâhir Yâsîn el-Faḥl. Riyad: y.y., 1435/2014.

İbn Ḥacer el-‘Asḳalânî, Ebü’l-Fazl Şihâbüddîn Aḥmed b. ‘Alî b. Muḥammed el-‘Asḳalânî. *el-İşâbe fi temyîzi’ş-saḥâbe*. thk. ‘Âdil Aḥmed ‘Abdulmevcûd, ‘Alî Muḥammed Mu‘avvaḍ. 8 Cilt. Beyrut: Dâru’l-Kutubi’l-‘İlmiyye, 1415/1994.

İbn Ḥacer el-‘Asḳalânî, Ebü’l-Fazl Şihâbüddîn Aḥmed b. ‘Alî b. Muḥammed el-‘Asḳalânî. *el-Meṭâlibu’l-‘âliyye bi zevâ’idi’l-mesânidi ş-semâniyye*. 19 Cilt. Suudi Arabistan: Dâru’l-‘Âşime, 1419/1998.

İbn Ḥacer el-‘Asḳalânî, Ebü’l-Fazl Şihâbüddîn Aḥmed b. ‘Alî b. Muḥammed el-‘Asḳalânî. *Fethu’l-bârî şerḡu saḡîḡ el-Buḡârî*. thk. Muḡibuddîn el-Ḥaṭîb. 13 Cilt. Mısır: Mektebetu Selefîyye, 1379/1959.

İbn Ḥacer el-‘Asḳalânî, Ebü’l-Fazl Şihâbüddîn Aḥmed b. ‘Alî b. Muḥammed el-‘Asḳalânî. *Lisânu’l-mîzân*. thk. Dâiratu’l-Ma‘ârifi’n-Nizâmiyye. 7 Cilt. Beyrut: Muessesetu’l-A‘lemî, 1390/1971.

İbn Ḥacer el-‘Asḳalânî, Ebü’l-Fazl Şihâbüddîn Aḥmed b. ‘Alî b. Muḥammed el-‘Asḳalânî. *Takrîbu’l-Tehzîb*. thk. Muḥammed ‘Avvâme. Suriye: Daru’r-Reşîd, 1. Basım, 1406/1986.

İbn Hacer el-‘Askalânî, Ebü’l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. ‘Alî b. Muhammed el-‘Askalânî. *Ta‘cîlu’l-menfa‘a bi zevâ‘idi ricâli’l-eimmeti’l-erba‘a*. thk. İkrâmullâh İmdâdu’l-Haqq. 2 Cilt. Beyrut: Dâru’l-Beşâir, 1996/1417.

İbn Hacer el-‘Askalânî, Ebü’l-Fazl Şihâbüddîn Ahmed b. ‘Alî b. Muhammed el-‘Askalânî. *Ta‘rîfu Ehli’t-takdîs bi merâtibi’l-mevşûfîn bi’t-tedlîs*. thk. ‘Âşım b. ‘Abdullâh el-Ğaryûtî. Amman: Mektebetu’l-Menâr, 1. Basım, 1403/1983.

İbn Hazm, Ebû Muhammed Ali b. Ahmed b. Saîd b. Hazm el-Endelüsî el-Kurtubî. *Esmâ’ü’s-şahâbeti’r-rüvât ve mâ li-küllî vâhidin mine’l-‘aded*. thk. Müs‘ad Abdülhamîd es-Sa‘denî. Beyrut: Mektebetu’l-Kur‘ân, 1412.

İbn Hibbân, Ebû Hâtım Muhammed b. Hibbân el-Bustî. *el-Mecrûhîn mine’l-muḥaddiṣîn ve’ḍ-ḍu‘afâ ve’l-metrûkîn*. thk. Maḥmûd İbrahim Zâyed. 3 Cilt. Halep: Dâru’l-Va‘y, 1396/1976.

İbn Hibbân, Ebû Hâtım Muhammed b. Hibbân el-Bustî. *es-Şikât*. 9 Cilt. Hindistan: Dâiratü’l-Me‘ârifî’l-‘Osmâniyye, 1393/1973.

İbn Hibbân, Ebû Hâtım Muhammed b. Hibbân el-Bustî. *es-Şikât*. 9 Cilt. Hindistan: Dâiratü’l-Me‘ârifî’l-‘Osmâniyye, 1393/1973.

İbn Hibbân, Ebû Hâtım Muhammed b. Hibbân el-Bustî. *Meşâhîru ‘ulemâi’l-emşâr ve a’lâmu fuḳahâi’l-‘aḳtâr*. thk. Merzûḳ ‘Alî İbrâhîm. b.y.: y.y., 1411/1991.

İbn İshâḳ, Ebû ‘Abdullâh Muhammed b. İshâḳ b. Yesâr el-Muṭṭalibî. *es-Sîre (Kitâbu’s-siyer ve’l-meḡâzi)*. thk. Süheyl Zekkâr. Beyrut: y.y., 1398/1978.

İbn Ḳuṭluboḡâ, Ebû’l-Fidâ’ Ḳâsım b. Ḳuṭluboḡâ el-Cemâlî. *eş-Şikât mimmen lem yaḳa‘ fi’l-kutubi’s-sunne*. 19 Cilt. b.y.: Merkezu’n-Nu‘mân, 1432/2011.

İbn Mâce, Ebû ‘Abdullâh Muhammed b. Yezîd el-Ğazvîni. *Sunenu İbn Mâce*. thk. Şu‘ayb el-‘Arna’ût. 5 Cilt. b.y.: Dâru’r-Risâleti’l-‘Âlemiyye, 2009.

İbn Manzûr, Ebû'l-Faḍl Muḥammed b. Mukerrem b. 'Alî Cemâluddîn b. Manzûr er-Ruveyfî 'î. *Lisân'l-'arab*. 15 Cilt. Beyrut: Dâru Şâdir, 1414/1993.

İbn Mencuyeh, Ebû Bekr 'Aḥmed b. 'Alî b. Muḥammed b. İbrâhîm b. Mencûyeh. *Ricâlu Şahîhi Muslim*. thk. 'Abdullâh el-Leyşî. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1407/1986.

İbn Sa'd, Ebû 'Abdullâh Muḥammed b. Sa'd b. Menî'. *eṭ-Ṭabaḳâtu'l-kübrâ*. thk. Dr. Ali Muhammed Ömer. 10 Cilt. Kahire: Mektebetü'l-Hâncî, 1. Basım, 1421.

İbn Sa'd, Ebû 'Abdullâh Muḥammed b. Sa'd b. Menî'. *eṭ-Ṭabaḳâtu'l-kübrâ*. thk. İḥsân 'Abbâs. 8 Cilt. Beyrut: Dâru Şâdir, 1388/1968.

İbn 'Abdülber en-Nemerî, Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. 'Abdillâh b. Muḥammed. *el-İstizkâr*. thk. Sâlim Muḥammed 'Aṭâ, Muḥammed 'Alî Mu'avviḍ. 9 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1421/2000.

İbn 'Abdülber en-Nemerî, Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. 'Abdillâh b. Muḥammed. *el-İstî'âb fi ma'rifeti'l-'aşḫâb*. thk. 'Alî Muḥammed el-Becâvî. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Cîl, 1413/1992.

İbnu'l-Eşîr, Ebû'l-Ḥasen 'Alî b. Ebî'l-Kerem Muḥammed el-Cezerî. *Usdu'l-ğâbe fi ma'rifeti's-sahâbe*. thk. 'Alî Muḥammed Mu'avviḍ, 'Âdil Aḥmed 'Abdulmevcûd. 8 Cilt. b.y.: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1415/1994.

İbnu'l-İmâd, 'Abdulḥayy b. Aḥmed b. Muḥammed b. el-İmâd el-'Akrî el-Ḥanbelî. *Şezerâtu'z-zeheb fi aḫbâr men zeheb*. thk. Maḥmûd el-Ernâvût. 11 Cilt. Dimaşk; Beyrut: Dâru İbn Keşîr, 1. Basım, 1986.

İbnü'l-Cevzî, Ebû'l-Ferec Cemâlüddîn 'Abdurrahmân b. 'Alî b. Muḥammed el-Bağdâdî. *Telkîhu fuhumi ehli'l-eşer fi 'uyûni't-târîḫ ve's-siyer*. Beyrut: Şirketu Dâru'l-Erḳam b Ebî'l-Erḳam, 1997.

İbnü's-Şalâḫ, 'Ebû 'Amr Taḳıyyüddîn 'Oşmân b. 'Abdurrahmân. *Ma'rifetü envâ'i 'ulûmi'l-ḥadîs = Muḳaddimetü İbni's-Şalâḫ*. thk. 'Abdullaṭîf Hamîm, Mâhir Yâsîn el-Faḥl. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1423/2002.

İclî, Ebû'l-Hasan Ahmed b. 'Abdullâh el-Kûfî el-. *es-Sikât*. b.y.: Dâru'l-Bâz, 1405/1985.

İclî, Ebû'l-Hasan Ahmed b. 'Abdullâh el-Kûfî el-. *es-Sikât*. thk. 'Abdul'alîm 'Abdul'azîm el-Bestevî. Medine: Mektebetu'd-Dâr, 1. Basım, 1405/1985.

Kilâ'î, Ebû'r-Rebî' Suleymân b. Mûsâ b. Sâlim b. Hassan el-. *el-İktifâ' bi-mâ Teđammenehu min Meğâzî Resûlillah veş-Selâseti'l-Hulefâ'*. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1. Basım, 1420.

Küçük, Raşit. "İsnad". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 23/154-159. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.

Küçükaşçı, Mustafa Sabri. "Harre Savaşı". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 16/245-247. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.

Luvîs Ma'lûf el-Yesûî. *el-Müncid fi'l lüğa*. Beyrut: Daru'l-Meşrik, 39. Basım, 2002.

Mâlik b. Enes, Ebû 'Abdullâh Mâlik b. Enes b. Mâlik el-Medenî. *el-Muvattâ'*. thk. Muḥammed Muştafâ el-'A'zamî. 8 Cilt. Abu Dabi: Muessesetu Zâyd b Sultân, 1425/2004.

Moğultây, Ebû 'Abdullâh Moğultây b. Kılıc el-Bekcerî. *el-İşâre ilâ sîreti'l-Muştafâ ve târiḥu men ba'deh mine'l-hulefâ'*. thk. Muḥammed Nizâmuddîn el-Fetîḥ. Dimaşk; Beyrut: y.y., 1416/1996.

Moğultây, Ebû 'Abdullâh Moğultây b. Kılıc el-Bekcerî. *İkmâlu Tehzîbi'l-Kemâl fi esmâ'r-ricâl*. thk. Ebû 'Abdurrahmân 'Âdil b. Muḥammed, Ebû Muḥammed 'Usâme b. İbrâhîm. 12 Cilt. b.y.: el-Fârûku'l-Ḥadîse, 1422/2001.

Muḫâtil b. Suleymân, Ebû'l-Ḥasen Muḫâtil b. Suleymân el-Belhî. *Tefsîru Muḫâtil b. Suleymân*. thk. 'Abdullâh Maḫmûd Şehâte. 5 Cilt. Beyrut: y.y., 1423/2002.

Munâvî, Zeynuddîn Muḥammed 'Abdirraûf b. Tâcu'l-'Ârifîn el-Ḥaddâdî el-. *et-Teysîr bi şerḥi'l-Câmi i'ş-Şağîr*. 2 Cilt. Riyad: Mektebetu'l-İmâm eş-Şâfi'î, 1408/1988.

Muslim, Ebû'l-Hasen Muslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî en-Nîsâbü'rî. *el-Kunâ ve'l-esmâ'*. thk. 'Abdurrahîm Muḥammed Aḥmed el-Kaşkarî. 2 Cilt. Medine: 'Îmâdetu'l-Baḥşî'l-İlmî, 1404/1984.

Muslim, Ebû'l-Hasen Muslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî en-Nîsâbü'rî. *Şahîhu Muslim*. thk. Muḥammed Fuâd 'Abdulbâkî. 5 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâşî'l-'Arabî, 1374/1955.

Muslim, Ebû'l-Hasen Muslim b. el-Haccâc el-Kuşeyrî en-Nîsâbü'rî. *Şahîhu Muslim*. thk. Muḥammed Fuâd 'Abdulbâkî. 5 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâşî'l-'Arabî, 1374/1955.

Muttaḳî el-Hindî, 'Alâ'u'd-Dîn 'Alî b. Ḥisâmî'd-Dîn b. Kâḏî Ḥân el-Kâdirî eş-Şâzelî el-Hindî el-Burhânfü'rî el-. *Kenzu'l-'ummâl*. thk. Bekrî Ḥayyânî. b.y.: y.y., 1401/1981.

Nesâ'î, Ebû 'Abdurrahmân Aḥmed b. Şu'ayb el-Ḥorâsânî en-. *ed-Du'afâ' ve'l-metrûkûn*. thk. Maḥmûd İbrahim Zâyed. Halep: y.y., 1396/1976.

Nesâ'î, Ebû 'Abdurrahmân Aḥmed b. Şu'ayb el-Ḥorâsânî en-. *el-Muctebâ mine's-sunen es-Sunenu's-Şuğrâ*. thk. 'Abdulfettâḥ Ebû Ğudde. 9 Cilt. Halep: Mektebetu'l-Maṭbû'âtî'l-İslâmiyye, 1406/1986.

Nesâ'î, Ebû 'Abdurrahmân Aḥmed b. Şu'ayb el-Ḥorâsânî en-. *es-Sunenu'l-kübrâ*. thk. Ḥasen 'Abdulmun'îm. 10 Cilt. Beyrut: Mu'essesetu'r-Risâle, 1421/2001.

Nevevî, Ebû Zekeriyâ Muḥyiddîn Yahyâ b. Şeref en-. *Şerḥu'n-Nevevî 'alâ Muslim*. 18 Cilt. Beyrut: Dâru İhyâi't-Turâşî'l-'Arabî, 1392/1972.

Nevevî, Ebû Zekeriyâ Muḥyiddîn Yahyâ b. Şeref en-. *Tehzîbu'l-esmâ' ve'l-luğât*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, ts.

Özkuyumcu, Nadir. "Hilf". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 18/29-30. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.

Râfî'î, Ebû'l-Kâsım 'Abdulkerîm b. Muḥammed b. 'Abdulkerîm el-Kazvînî er-. *et-Tedvîn fî 'aḥbâri Kazvîn*. thk. 'Azîzullâh el-'Aṭârdî. 4 Cilt. b.y.: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1408/1987.

Sa'îd b. Mansûr, Ebû 'Osmân Sa'îd b. Mansûr el-Ĥorâsânî. *es-Sunen*. thk. Ĥabîburrahmân el-'A'zamî. 2 Cilt. Hindistan: ed-Dâru's-Selefiyye, 1. Basım, 1403/1982.

Sehârenpûrî, Halîl b. Ahmed b. Mecîd. *Bezli'l-mechûd fî ĥalli Ebî Dâvûd*. 14 Cilt. Hindistan: Merkezu's-Şeyh Ebû'l-Hasan en-Nedvî li'l-Buhus ve'd-Dirâseti'l-İslamiyye, 1. Basım, 1327.

Sıbt İbnul-Cevzî, Ebû'l-Muzaffer Yûsuf b. Kızıoğlu. *Mir'âtu'z-zamân fî tevârîhi'l-a'yân*. thk. Muĥammed Berekât vdđr. 23 Cilt. Dımaşık: Daru'r-Risale el-'Alemiyye, 1. Basım, 1434/2013.

Süyûfî, Ebû'l-Fazl Celâlüddîn 'Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muĥammed el-Ĥudayrî es-. *Câmi'u'l-eĥâdiş*. 13 Cilt. b.y.: y.y., ts.

Süyûfî, Ebû'l-Fazl Celâlüddîn 'Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muĥammed el-Ĥudayrî es-. *ed-Durru'l-menşûr*. 8 Cilt. Beyrut: Daru'l-Fikr, 1431.

Süyûfî, Ebû'l-Fazl Celâlüddîn 'Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muĥammed el-Ĥudayrî es-. *el-Câmi'u's-sağîr ve ziyâdetuhû*. b.y.: y.y., ts.

Süyûfî, Ebû'l-Fazl Celâlüddîn 'Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muĥammed el-Ĥudayrî es-. *Tedribu'r-râvî fî şerĥi takrîbu'n-Nevâvî*. thk. Ebû Kuteybe Nazâr Muĥammed el-Fâryâbî. 2 Cilt. b.y.: Dâru Taybe, ts.

Süyûfî, Ebû'l-Fazl Celâlüddîn 'Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muĥammed el-Ĥudayrî es-. *Zeylü'l-Le'âli'l-maşnû*. thk. Râmiz Ĥâlîd Ĥac Ĥasen. 2 Cilt. Riyad: Mektebetü'l-Me'ârif, 1. Basım, 1431.

Şemsuddîn es-Seĥâvî, Ebû'l-Ĥayr Muĥammed b. 'Abdurrahmân b. Muĥammed. *et-Tuĥfetu'l-latîfe fî târîhi'l-Medîneti's-şerîfe*. 2 Cilt. Beyrut: el-Kutubu'l-İlmiyye, 1414/1993.

Şemsuddîn es-Seĥâvî, Ebû'l-Ĥayr Muĥammed b. 'Abdurrahmân b. Muĥammed. *Fethu'l-muğîş bi-şerĥ Elfiyyeti'l-hadiş li'l-İrâkî*. thk. 'Alî Ĥuseyn 'Alî. 4 Cilt. Mısır: Mektebetu's-Sunne, 1424/2003.

Taberânî, Ebû'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Aĥmed b. Eyyûb eđ-. *el-Mu'cemu'l-kebir - et-Taberânî*. thk. Ĥamdî b. 'Abdulmecîd es-Selefî. 25 Cilt. Kahire: Mektebetu İbn Teymiyye, ts.

Taberânî, Ebü'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Aḥmed b. Eyyûb eṭ-. *el-Mu'cemu'l-'evsaṭ*. thk. Ṭârîḫ b. 'İvaḍullâh b. Muḥammed, 'Abdulmuḥsin b. İbrahim el-Ḥuseynî. 10 Cilt. Kahire: Dâru'l-Ḥaremeyn, ts.

Taberânî, Ebü'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Aḥmed b. Eyyûb eṭ-. *el-Mu'cemu's-sağîr = er-Ravḍu'd-dânî*. thk. Muḥammed Şekûr Maḥmûd el-Ḥâc 'Emrîr. 2 Cilt. Beyrut; Amman: el-Mektebu'l-İslâmî; Dâru 'Ammâr, 1405/1985.

Ṭahâvî, Ebû Ca'fer Aḥmed b. Muḥammed el-Mıṣrî eṭ-. *Şerḫu muşkili'l-âşâr*. thk. Şu'ayb el-'Arna'ût. 16 Cilt. Beyrut: Mu'essesetu'r-Risâle, 1415/1994.

Tirmizî, Ebû 'İsâ Muḥammed b. 'İsâ eṭ-. *es-Sunen*. thk. Şu'ayb el-'Arna'ût. 6 Cilt. y.y.: Daru'r-Risale el-'Alemyye, 1430.

Tirmizî, Ebû 'İsâ Muḥammed b. 'İsâ eṭ-. *Sunenu't-Tirmizî*. thk. Aḥmed Muḥammed Şâkir, Fu'âd 'Abdulbâkî. 5 Cilt. Mısır: Şirketu Muştafâ'l-Bâbî'l-Ḥalebî, 1395/1975.

Üzüm, İlyas. "Kaderiyye". *TDV İslâm Ansiklopedisi*. 24/64-65. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.

Zehabî, Ebû 'Abdillâh Şemsüddîn Muḥammed b. Aḥmed b. 'Oşmân -. *Men tukullime fihî ve-huve muveşşak ev sâlihu'l-hadiş*. thk. 'Abdullâh b. Ḍayfillâh er-Raḥîlî. b.y.: y.y., 1426/2005.

Zehabî, Ebû 'Abdillâh Şemsüddîn Muḥammed b. Aḥmed b. 'Oşmân -. *Mîzânu'l-i'tidâl fî naḫdi'r-ricâl*. thk. 'Alî Muḥammed el-Becâvî. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1382/1963.

Zehabî, Ebû 'Abdillâh Şemsüddîn Muḥammed b. Aḥmed b. 'Oşmân -. *Siyeru a'lâmi'n-nubelâ'*. thk. Su'ayb el-Arnâvut. 25 Cilt. b.y.: Mu'essesetu'r-Risâle, 1405/1985.

Zehabî, Ebû 'Abdillâh Şemsüddîn Muḥammed b. Aḥmed b. 'Oşmân -. *Târîhu'l-İslâm ve vefayâtu'l-meşâhîri'l-a'lâm*. thk. 'Umar 'Abdusselâm et-Tedmurî. 52 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, 1413/1993.

Zehabî, Ebû 'Abdillâh Şemsüddîn Muḥammed b. Aḥmed b. 'Oşmân -. *Tezkiretu'l-huffâz*. 4 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1419/1998.

Zehabî, Ebû 'Abdillâh Şemsüddîn Muḥammed b. Aḥmed b. 'Oşmân ez-Zehabî. *el-Kâşif fî ma'rifeti men lehû rivâyetun fî'l-Kutubi's-Sitte*. thk. Muḥammed 'Avvâme. Cidde: Daru'l-Kible, 1. Basım, 1413/1992.

Zehabî, Ebû 'Abdillâh Şemsüddîn Muḥammed b. Aḥmed b. 'Oşmân ez-Zehabî. *Tezhîbü Tehzîbi'l-Kemâl fî esmâ'i'r-ricâl*. thk. Ğanim Abbâs Ğanim - Mecdî Seyyid Emîn. 11 Cilt. el-Fârûku'l-Hadîşe, 1. Basım, 1425.

Zeynuddîn el-'Irâkî, Ebû'l-Faḍl 'Abdirrahîm b. el-Ḥuseyn b. 'Abdurrahmân. *Şerḥu't-Tabşıra ve't-Tezkira*. thk. 'Abdullaṭîf el-Hemîm, Mâhir Yâsîn el-Faḥl. 2 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, 1423/2002.

